

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

На правах рукопису

ВОЛКОВСЬКИЙ ЄВГЕН ІГОРОВИЧ

УДК 336.1: 352(477-25)(043.3)

**ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
(НА ПРИКЛАДІ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ – МІСТА КИЄВА)**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Науковий керівник:
Бадида Марія Петрівна –
кандидат економічних наук, доцент

Київ – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	11
1.1. Місцеве самоврядування як соціально-економічний інститут територіального розвитку міста	11
1.2. Сутність та складові фінансового потенціалу місцевого самоврядування.....	29
1.3. Умови концентрації фінансового потенціалу у столичному місті	50
1.4. Генезис фінансового потенціалу місцевого самоврядування міста Києва.....	67
Висновки до Розділу 1	81
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МІСТА КИЄВА	85
2.1. Генерування бюджетного потенціалу в місті Києві.....	85
2.2. Особливості формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування столичного міста.....	103
2.3. Аналіз фінансового потенціалу місцевого господарства столиці України	119
Висновки до Розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ – МІСТА КИЄВА.....	140
3.1. Оптимізація структури та зміцнення бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва.....	140
3.2. Напрями фінансового оздоровлення місцевого господарства.....	159
3.3. Вдосконалення фінансово-адміністративного управління столиці України – міста Києва	176
Висновки до Розділу 3.....	195
ВИСНОВКИ.....	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	202
ДОДАТКИ.....	227

ВСТУП

Актуальність теми. При реформуванні місцевого самоврядування особливо важливе значення має визначення можливостей місцевих органів влади та управління до мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів для забезпечення функціонування і розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці та місцевої громади. Саме фінансовий потенціал місцевого самоврядування відображає реальні можливості здійснення самостійної місцевої фінансової політики.

Значна диференціація соціально-економічного розвитку місцевого самоврядування виявляється на міському рівні. Реалізація самостійної фінансової політики в більшості міст обмежена невідповідністю сформованих на їхній території фінансових ресурсів та можливостями розподілу їх на користь фондів фінансових ресурсів органів самоврядування. Особливе місце серед міст країни належить столиці, в якій реалізуються важливі аспекти місцевого самоврядування території та здійснюються й забезпечуються функції столиці країни.

Потребує подальшого дослідження визначення сутності фінансового потенціалу місцевого самоврядування, що безпосередньо впливає на формування обсягу сукупного фінансового потенціалу територіальної одиниці, і його окремих складових, набуваючи особливої гостроти за умов кризового стану економіки країни.

Необхідність вирішення окреслених питань і недостатня дослідженість фінансових ресурсів місцевого самоврядування в містах-столицях країн зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету та завдання.

Науково-прагматичну проблематику з питань фінансів місцевого самоврядування досліджено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців світової та вітчизняної економічної думки. Теоретично-методичні засади формування фінансового потенціалу досліджують вчені-економісти М. Бадида,

Є. Балацький, А. Буряченко, В. Боронос, С. Зенченко, К. Іоненко, Є. Ісаєв, А. Лучка, В. Опарін, Ю. Пасічник, Я. Пушак, В. Свірський, С. Шумська та ін. Аспектам діяльності економіки і фінансів міста присвятили свої праці Р. Баль, Р. Бьорд, Л. Велихов, Ж. Готтман, П. Кованько, І. Салій, Е. Слак, Х. Ціммерманн, М. Яснопольський та ін. Окремі питання формування та функціонування фінансових відносин на місцевому рівні досліджували зарубіжні науковці Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, А. Вебер та вітчизняні науковці М. Гапонюк, О. Кириленко, О. Романенко, І. Сидор, О. Сунцова, В. Тропіна, І. Чугунов, В. Федосов.

Разом із тим слід зазначити, що проблеми формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування на рівні міста-столиці в наукових працях практично не досліджені. Подальшого наукового дослідження потребує оцінка фінансового потенціалу місцевого самоврядування міста-столиці, визначення його домінуючих складових і шляхів оптимізації його структури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Визначений напрямок дисертаційного дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» на тему «Фінансова інфраструктура ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0107U001336) і на тему «Макрофінансові стабілізатори в системі державного регулювання економічного розвитку» (номер державної реєстрації 0113U004262). У ході виконання дослідження автором розроблено рекомендації щодо вдосконалення забезпечення органів місцевого самоврядування міста Києва достатнім обсягом фінансових ресурсів з метою виконання ними встановлених законодавством функціональних обов'язків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування та поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження і оцінки фінансового потенціалу місцевого самоврядування, розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення зростання джерел його формування на прикладі міста Києва.

Для досягнення обраної мети визначено такі завдання:

- визначити сутність та особливості формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування;
- виокремити та оцінити обсяг складових фінансового потенціалу місцевого самоврядування;
- розробити рекомендації щодо оптимізації структури бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва;
- проаналізувати особливості світового та вітчизняного досвіду фінансового забезпечення виконання містом функцій столиці;
- визначити умови формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування у столичному місті;
- з'ясувати особливості формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства та його складових;
- встановити додаткові механізми активізації фінансового потенціалу місцевого самоврядування міста;
- запропонувати шляхи вдосконалення фіскального обліку нерухомого майна та земельних ресурсів міста;
- обґрунтувати рекомендації стосовно вдосконалення фінансово-адміністративної діяльності системи місцевого самоврядування з метою ефективного формування й використання фінансового потенціалу місцевого самоврядування Києва на рівні районів та мікрорайонів міста.

Об'єктом дослідження є фінансовий потенціал місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві, умови та джерела його формування.

Предмет дослідження — економічні відносини, що виникають в процесі формування і руху грошових фондів фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування на основі використання регламентованих законодавством процедур та механізмів.

Методи дослідження. Методологічну базу дисертаційного дослідження формує сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів

дослідження, а саме: наукової абстракції – для теоретичного узагальнення результатів досліджень науковців з проблематики фінансового потенціалу та фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; історичний метод – для дослідження еволюції розвитку й умов формування фінансових ресурсів місцевих органів влади у м. Києві; методи порівняльного аналізу та синтезу – для з'ясування загальних та особливих рис у складових фінансового потенціалу місцевого самоврядування; кількісного та кореляційного аналізу – для визначення впливу фінансово-економічних факторів на формування складових фінансового потенціалу місцевого самоврядування; методи системно-структурного та економіко-математичного моделювання – для побудови оптимізаційної моделі формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування.

Статистичну й інформаційну базу дослідження сформували наукові доробки вітчизняних та зарубіжних учених і практиків, законодавчі та нормативно-правові акти, звітні дані Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України у місті Києві, Державної фіскальної служби у місті Києві, Київської міської державної адміністрації, Державної служби статистики України, Асоціації міст України, UN-Habitat, OECD та інших національних та міжнародних економічних організацій і міжнародних фінансових інституцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні засад формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві. Найсуттєвіші результати дослідження, які містять наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

- розроблено методику оптимізації структури бюджетних ресурсів міста Києва на різних стадіях економічного циклу на основі економіко-математичного моделювання, що дозволяє стабілізувати бюджетний потенціал місцевого самоврядування.

удосконалено:

- визначення поняття «фінансовий потенціал місцевого самоврядування» як спроможність органів місцевого самоврядування до мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів за допомогою наявних механізмів, з метою забезпечення сталого розвитку й функціонування відповідної території, що на відміну від інших трактувань фінансового потенціалу певної території надає можливість визначати фінансові ресурси, що можуть бути потенційно акумульовані органами місцевого самоврядування;

- склад фінансового потенціалу місцевого самоврядування шляхом виокремлення поняття «фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування» як спроможність органів місцевого самоврядування до мобілізації фінансових ресурсів шляхом здавання в оренду або продажу земельних ділянок, які перебувають у власності територіальної громади, що дає змогу повніше і реальніше формувати фінансовий потенціал місцевого самоврядування;

- підходи до визначення обсягу фінансового потенціалу земельних ресурсів місцевого самоврядування на основі запровадження фіскального кадастру земель на території міста, що має забезпечити прозорість формування фінансових ресурсів міста отриманих, від здавання в оренду або продажу земельних ділянок;

набули подальшого розвитку:

- запропоновано структуру бюджетних ресурсів на рівні адміністративно-територіальної одиниці, шляхом виокремлення надходжень до державного бюджету та надходжень до місцевого бюджету, що формуються у межах адміністративно-територіальної одиниці, що дозволить оцінити роль адміністративно-територіальної одиниці у формуванні бюджетних фондів фінансових ресурсів, а також встановити параметри фінансового забезпечення місцевого самоврядування адміністративно-територіальної одиниці;

- рекомендовано вдосконалення нормативно-правового забезпечення в частинах законодавчого встановлення мінімального розміру місцевого бюджету міста Києва відносно обсягу мобілізованих податків та зборів на території міста

Києва, а також цільового фінансування субвенції на виконання функцій столиці на об'єкти інфраструктури міста Києва, що вможливить посилення фінансової бази місцевого самоврядування Києва й забезпечення більш повного виконання ним функцій столиці;

- обґрунтовано закріплення за місцевим бюджетом міста частини загальнодержавних податків, а саме: збереження зарахування до місцевого бюджету 50 відсотків від податку на доходи фізичних осіб; закріплення частини податку на додану вартість замість податку на прибуток підприємств, що дозволить зменшити вплив коливань розвитку економіки та підвищить стабільність надходжень коштів до бюджету міста Києва;

- запропоновано відновлення формування бюджетів районів у місті Києві та впровадження бюджетів мікрорайонів, що підвищить дієвість системи місцевого самоврядування міста та забезпечить формування представницьких органів місцевого самоврядування на рівні мікрорайонів. Такі кроки сприятимуть ефективнішому забезпеченню сталого розвитку та функціонуванню відповідних територій у межах міста.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що використання їх допоможе покращити формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Положення дисертаційного дослідження використано в процесі планування дохідної частини місцевого бюджету столиці України – міста Києва Департаментом місцевих бюджетів Міністерства фінансів України, зокрема враховано пропозиції щодо оптимізації структури доходів місцевого бюджету міста Києва шляхом збільшення питомої ваги податкових надходжень місцевого бюджету і відповідного скорочення питомої ваги офіційних трансфертів у доходах міста Києва (довідка № 31-05130-14-17/16838 від 22.05.2015 р.).

Результати дослідження використовуються Департаментом фінансів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) при аналізі можливостей формування бюджетних надходжень та

фінансових ресурсів підприємств комунальної форми власності міста Києва. Зокрема, враховано пропозиції щодо зміцнення податкової складової бюджетних надходжень міста та фінансових можливостей місцевого господарства міста (довідка № 054-1-4-08/1566 від 21.05.2015 р.).

Результати дослідження щодо необхідності впровадження фіскального кадастру, як механізму обліку нерухомого майна, що знаходиться на території міста використані для вдосконалення роботи комунального підприємства «Київське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна» (довідка № 6717 (И-2015) від 26.05.2015 р.).

Результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при розробленні та підготовці завдань для практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів з дисциплін «Бюджетна система», «Податкова система» та «Місцеві фінанси»; методичних рекомендацій для написання курсових робіт з дисципліни «Бюджетна система»; програми організації та проведення виробничої практики на фінансово-економічному факультеті для студентів напряму підготовки «Фінанси і кредит», освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра (довідка про використання в навчальному процесі результатів дослідження від 10.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом власних розробок автора. Наукові положення, розробки прикладного характеру, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, одержані самостійно автором. Опубліковані праці, за винятком чотирьох, виконані одноосібно автором.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення дисертації доповідалися, обговорювалися і дістали позитивну оцінку на таких міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: XII Всеукраїнская научно-практическая конференция «Проблемы и перспективы становления финансовой системы Украины» (Севастополь, 14-17 жовтня 2009 р.), III Міжнародна науково-практична

конференція «Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах глобалізаційних процесів» (Ірпінь, 17-21 лютого 2010 р.), наукова конференція «Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні» (Київ, 14-15 квітня 2010 р.), IV Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика фінансових перетворень в умовах посилення взаємозалежності національних економік» (Кельн – Ірпінь, 14-18 грудня 2010 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної економіки» (Черкаси, 19 листопада 2014 р.), III Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання» (Кременчук, 19-21 лютого 2015 р.), науково-практична конференція «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання фінансової системи» (Київ, 24 квітня 2015 р.), X Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку економіки освіти регіону» (Київ, 24 квітня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертації опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 8,7 д.а., з них: 3 – у наукових фахових виданнях, 4 – у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 1 – у зарубіжному виданні, 10 – в інших виданнях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Місцеве самоврядування, як соціально-економічний інститут територіального розвитку міста

Діяльність будь-якої держави обумовлює встановлення правил та принципів централізації і децентралізації його управління. Питання визначення компетенції кожного рівня діяльності державних і місцевих органів влади є необхідною умовою для ефективної роботи всієї держави. Україна як демократична держава встановлює та гарантує інститут місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування є основним інструментом держави, який покликаний забезпечити поєднання національних інтересів та інтересів кожної окремої території. Таким чином, розвиток і ефективна організація системи місцевого самоврядування є невід'ємною частиною функціонування держави, що дозволяє останній зосередитися на вирішенні національних проблем, та допомагає оптимізувати всю систему державного управління. Місцеві органи влади переважно займаються вирішенням місцевих питань та створенням умов для забезпечення побутових потреб населення. Втім очевидно, що для ефективного здійснення своїх функцій і повноважень місцевих органів влади повинні мати достатню економічну і фінансову базу.

За своєю глибинною суттю природа інституту місцевого самоврядування — це самоорганізація населення, що дає можливість віднести місцеве самоврядування до явищ громадського життя. Цей інститут відіграє не менш важливу роль, ніж свобода слова й інші конституційні засади демократичної держави. Відповідаючи на дві суспільні потреби — в ефективному керуванні й у розвитку демократії, місцеве самоврядування створюється не тільки з метою ліпшої керованості або наближення суспільних послуг до населення, але й для

гарантування свободи особистості, розвитку громадської самостійності й відповідальності. Воно сприяє розвитку саморегулювання, що є запорукою стабільності суспільства та держави. Тут доречно згадати один з постулатів теорії держави і права, а саме — самоврядування передбачає збіг суб'єкта й об'єкта управління, тобто участь громадян у розв'язанні всіх питань, що їх стосуються. ті місцевих органів влади.

Сам термін «місцеве самоврядування» вперше став використовуватися в Великобританії ще в XVII ст. В різних країнах різні автори розуміють самоврядування по-різному. Однак загальновизнано, що функціонування самоврядування пов'язується з переміщенням владних повноважень від центральних органів управління держави до місцевих суб'єктів управління.

Місцеве самоврядування в найзагальнішому вигляді можна визначити як форму організації внутрішніх і зовнішніх відносин місцевої територіальної громади. З цих позицій ми і будемо розглядати основні засади місцевого самоврядування.

Довідкова література з державного управління визначає місцеве самоврядування як гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах чинного законодавства. Іншим визначенням є розуміння місцевого самоврядування як способу організації влади і форми організаційної діяльності громадян, що спільно проживають на певній території, для самостійного і під свою відповідальність вирішення проблем і питань місцевого значення, керуючи справами місцевого господарства згідно з правом, гарантованим державою [1, с. 441-442].

Таке розуміння надає місцевому самоврядуванню двоїстого значення. З одного боку місцеве самоврядування визначається як здатність територіальної громади або їх обраних органів до самостійної діяльності для вирішення питань місцевого значення. З іншого боку зазначається, що місцеве самоврядування є способом та формою організації влади на місцевому рівні.

Сутність місцевого самоврядування необхідно розуміти через призму його історичного розвитку. Таке розуміння формувалось у декількох наукових концепціях походження місцевого самоврядування, які різним чином визначають сутність цього інституту, та особливості його взаємовідносин з державою. Саме розуміння інституту місцевого самоврядування встановлювалось цим співвідношенням громади та держави.

При цьому вирішувалось головне питання: чи має право територіальна громада на самостійне врядування у межах своєї території, що надає їй можливість формування власного незалежного управління та відповідного фінансового забезпечення. Або ж таке управління територіями включене має бути включене до системи діяльності держави і лише забезпечує виконання функцій держави. І відповідно усі фінансові ресурси територіальної громади мають формуватися з державного бюджету та інших публічних фінансових фондів держави.

Загально визнані теорії дослідження місцевого самоврядування сформувались лише на початку 19 століття. Історично першою була науково обґрунтована теорія вільної громади (теорія природних прав громади), основні положення якої були сформульовані Туре в доповіді щодо законопроекту про реформу місцевого управління у національних зборах Франції у 1790 р. та знайшли своє відображення у положеннях Конституції Бельгії 1831 р. стосовно особливої „громадівської влади” [2, с. 17-18]. Теорія природних прав громади базується на природно-правовій школі Дж. Лока, відповідно до якої громада як «природна» адміністративно-територіальна одиниця має невідчужувані права самостійно вирішувати місцеві питання й управляти власними справами, оскільки вона історично виникла раніше ніж держава [3]. Місцеве самоврядування є автономною публічною владою територіальної громади по відношенню до загальнодержавної влади. При цьому держава виступає гарантом наданих місцевому самоврядуванню прав і свобод, чим передбачена свобода громад по відношенню до їх самоврядування. Проте принципи

невідчужуваності та недоторканості прав громад є неоднозначними, оскільки адміністративно-територіальні одиниці та їх межі встановлюються державою.

На зміну цієї теорії прийшла господарська або громадсько-господарська теорія місцевого самоврядування. Вона обґрунтовувала статус самоврядної громади як відмінного від держави суб'єкта права та головну увагу приділяла змісту комунальної діяльності місцевого самоврядування. Господарська теорія організації місцевої влади є результатом поступового розвитку положень теорії прав вільної громади у пристосуванні їх до умов, коли у процесі історичного розвитку ускладнюються правові стосунки між суб'єктами суспільного життя і підвищується роль держави як регулятора цих стосунків. Так господарська теорія місцевого самоврядування використовує положення теорії природних прав вільної громади положення про те, що територіальний колектив - це елемент, насамперед, громадянського суспільства. Тому справедливою є думка, що місцеве самоврядування є недержавним інститутом за своєю природою і відповідно має власну компетенцію у сфері неполітичних відносин місцевого рівня, до яких держава байдужа, а саме - у місцевих громадських та господарських справах. В ці місцеві справи держава не втручається і вони вирішуються самими територіальними громадами. Питання ж політичні відносяться до компетенції державної влади [4, с. 116-117]. Тобто діяльність, яка пов'язана із життєзабезпеченням громади міста, досить опосередковано належить сфері діяльності держави. В той же час органи місцевого самоврядування в політичній сфері діяльності мають діяти як органи державної влади, тобто мають виконувати функції держави та мають бути наділені її повноваженнями. При цьому держава створює умови для співіснування органів державної влади та органів місцевого самоврядування

Комбінація попередніх двох теорій продовжила свій розвиток у громадській теорії місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування розглядалось як право місцевої спільноти реалізовувати самостійно свої громадські питання, при цьому державні органи влади могли здійснювати управління лише державними функціями.

При цьому пріоритетною основою громадської теорії місцевого самоврядування є природа господарської діяльності місцевого самоврядування та її недержавний характер. Втім значна кількість концептуальних положень цієї теорії базуються на теорії вільної громади. Так громадська теорія вбачає головні цілі, функції та завдання місцевого самоврядування у діяльності громади як автономного та самостійного територіального утворення. Держава при цьому є об'єднанням територіальних громад на постійній основі. Тобто держава є похідним утворенням від громади, а не створює її. Що передбачає наявність у громади її власних прав та компетенцій. Що має бути відображено у законодавстві країни.

Прихильником положень громадської теорії місцевого самоврядування був М.П. Драгоманов. У праці „Історична Польща і великоруська демократія” він сформулював концепцію федерації вільних громад. Український вчений обґрунтував ряд важливих принципів демократії місцевого рівня, серед яких маємо відзначити наступні: врахування національних особливостей кожної країни; самоуправління общин і областей у побудованій „знизу догори” політично вільній державі; свобода всіх „живих складових частин народу”, взаємозалежність політичної свободи і місцевого самоврядування [5, с. 18-20].

Переважно дана теорія знайшла свою реалізацію у країнах англосаксонської правової системи. Втім одним з головних протиріч громадської теорії є діяльність органів місцевого самоврядування на основі законодавства держави, оскільки здійснення функцій місцевого самоврядування передбачає використання примусу, який є головною ознакою діяльності саме держави. Тоді як наявність природних прав громади передбачає наявність функціонального суверенітету, що є допустимим в умовах існування держави. При цьому положення про первинне місце громади щодо держави є дискусійним, оскільки повноваження органів місцевого самоврядування встановлюються загальнодержавними нормативними актами. Тому місцеве самоврядування неможливе без існування держави. Пропорції розподілу

власних та делегованих повноважень між державою та місцевим самоврядуванням в кожній країні є унікальними.

Присутність цих протиріч спричинило у 19 столітті виникнення державницької теорії місцевого самоврядування. Основоположниками цієї теорії стали німецькі вчені Рудольф Гейнст та Лоренц Штейн. Відповідно до цієї теорії під місцевим самоврядуванням розуміли одну з форм організації державної влади на місцях, головною відмінністю якої є активне залучення до вирішення локальних питань місцевого населення. При централізованому державному управлінні, побудованому на принципі ієрархії, державні чиновники позбавлені ініціативи і самостійності. Вони не залежать від місцевого населення, якому не підконтрольні. Деякі повноваження державного управління мають передаватися до компетенції місцевих громад з точки зору державницької теорії необхідна для того, щоб забезпечити більш ефективно прийняття рішень на місцевому рівні [6, с. 5]. При цьому організаційна структура місцевого самоврядування формується у вигляді територіальних громадських спілок, яким надається право на виконання певних державних функцій у межах їх відповідних територій. Дані органи місцевого самоврядування знаходяться у прямому підпорядкуванні у державних органів влади, та позбавлені власної виключної компетенції. Тому зміст та межі компетенції місцевого самоврядування чітко визначаються законодавством держави. В даній теорії спостерігається значний перекис системи державного управління в бік загальнодержавних інтересів, що на нашу думку є значним недоліком. Тоді як місцеві органи влади змушені виконувати непритаманні їм функції, що в свою чергу збільшує їх організаційну структуру, та вимагає збільшення фінансування бюрократичного апарату.

Державницька теорія місцевого самоврядування використовується зараз у багатьох країнах світу, зокрема в усіх країнах англосаксонської системи права, до яких відносять Францію, Італію, Іспанію, Бельгію, країни Латинської Америки та Близького Сходу, та інші країни. Наприклад у Канаді, згідно із положеннями основних законів країни – Акту про Британську Північну

Америку 1867 р. і Акту про Конституцію 1982 р., органи місцевого самоврядування підпорядковані провінційним (на півночі – територіальним) органам влади, що встановлюють і змінюють кордони територіальних одиниць, розробляють основи політики, у рамках якої діють муніципалітети [7].

Маємо відзначити, що сучасні теорії місцевого самоврядування визнають двоїсту природу діяльності місцевого самоврядування. Так, спробою поєднання переваг громадівської та державницької теорій є формування теорії муніципального дуалізму, яка ґрунтується на подвійному характері діяльності органів місцевого самоврядування – як самостійного вирішення місцевих справ і, водночас, здійснення на місцевому рівні певних державних функцій [8, с. 186]. Відповідно до цієї теорії органи місцевої влади здійснюють певні функції. Втім у разі, якщо дані функціональні обов'язки виходять за межі місцевої компетенції, такі функціональні обов'язки мають бути покладені на державну адміністрацію. Згідно з цією теорією місцеве самоврядування має власну компетенцію при вирішенні питань місцевого значення, проте при вирішенні загальнодержавних питань воно обмежено делегованими державою повноваженнями, здійснює їх у порядку встановленому державою та перебуває під її контролем. Це вказує на комунальний характер повноважень місцевої влади та передбачає виконання завдань із життєзабезпечення територіальної громади міста.

Так само взаємовідносини місцевого самоврядування та державного апарату розглядає соціально-класова теорія. У ній місцеве самоврядування є формою державного управління наділене певним колом справ на місцях, і діє як один з інститутів держави, завдяки якому вона забезпечує досягнення своїх інтересів на місцях. Аналогічно розглядали місцеве самоврядування прихильники органічної теорії, які під ним розуміли низовий соціальний організм, що наділений повноваженнями держави, проте належить останній.

Різноманіття теорій місцевого самоврядування зумовило різні підходи до його розуміння, надаючи йому різноманітних ознак. Визначення сутності

місцевого самоврядування на основі комплексного підходу має враховувати переважну більшість таких ознак, як самоорганізація, саморегуляція.

Необхідно зазначити, що головні ознаки місцевого самоврядування, що відокремлюють його від державної влади, були викладені фундатором школи муніципальної науки професором Л.А. Велиховим у його праці «Основы городского хозяйства». Так, до таких ознак він відносив [9]:

- відмінності у характері влади: місцеве самоврядування – є владою підзаконною, яка діє у порядку та межах, що встановлені для неї державною владою;
- розмежування сфер компетенції: тобто обмеженість кола справ, що надані місцевому самоврядуванню;
- самостійні джерела формування коштів: не можна визначати місцеве самоврядування як особливого суб'єкта прав, до-поки він не наділений достатнім обсягом коштів для вирішення своїх завдань;
- територіально-обмежений виборний принцип: органи управління місцевого самоврядування формуються територіально.

Слід відмітити, що місцеве самоврядування є однією з вихідних, динамічно функціонуючих форм державно-суспільного правопорядку в сучасному демократичному світі. Воно виступає специфічним методом волевиявлення інтересів і потреб певних спільнот і груп населення, які існують на основі взаємоузгоджених з іншими суспільними інституціями повноважень і принципів.

Оптимальне наукове розуміння значення місцевого самоврядування як інституту розвитку муніципальних утворень насамперед полягає у розкритті вихідних характеристик функцій місцевого самоврядування. Тому необхідно визначити місце та роль місцевого самоврядування у забезпеченні найважливіших підсистем функціонування міста. До таких складових можна віднести:

- підсистему населення, що структуроване за демографічними, соціальними, психологічними й іншим ознаками, причому дана підсистема є одночасно об'єктом, суб'єктом і метою управління;
- економічну підсистему, що включає підприємства промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, торгівлі, сфери послуг, інженерну інфраструктуру, обслуговуючу населення і виробництво, а також фінансово-кредитну складову;
- соціальну підсистему, що включає галузі та об'єкти соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура, фізкультура і спорт та інші).

Зазначені компоненти у своєму поєднанні утворюють специфічну соціально-економічну систему, об'єкт управління - муніципальне утворення.

Функції місцевого самоврядування є досить різноманітними та різняться за сферами свого застосування. Першочергово комплекс функцій місцевого самоврядування поділяються за об'єктним спрямуванням діяльності територіальних органів місцевого самоврядування.

Так, за даною ознакою функції місцевого самоврядування поділяються на: політичні, економічні, соціальні, культурні та інші функції місцевого самоврядування [10].

Політичні функції місцевого самоврядування прямо пов'язані із реалізацією принципу прямої демократії членів територіальної громади. Відповідно ці функції виявляються в забезпеченні реалізації громадянами конституційного права брати участь в управлінні державними та громадськими справами. Що також підкріплюється правом громадян формувати органи місцевого самоврядування. Ці політичні інститути не є агентами держави і не пов'язані політичними завданнями. Тому до територіальних громад віднесені лише ті функції, які держава може виділити без загрози для власної політичної єдності. Наділення місцевого самоврядування конституційними повноваженнями забезпечує механізм широкої участі територіальних громад у прийнятті рішень [11, с. 62]. Зокрема, політичні функції місцевого самоврядування передбачають: забезпечення проведення місцевих

референдумів та реалізацію їх результатів; забезпечення проведення місцевих виборів та інших форм безпосередньої демократії на місцях; об'єднання в асоціації місцевого самоврядування тощо [12].

Економічні функції місцевого самоврядування спрямовані на створення сектора муніципальної економіки. Перш за все вони реалізуються під час вирішення питань місцевого значення, що стосуються: затвердження та виконання програми соціально-економічного розвитку міста; утворення, управління діяльністю та ліквідацією підприємств комунальної форми власності; розробки, затвердження та виконання місцевого бюджету

Соціальні функції є переважною компетенцією місцевого самоврядування у системі державної влади. Створення умов для життєдіяльності територіальної громади та її соціальний розвиток за рахунок власних коштів, самостійно визначених цілей, зазвичай, є основою місцевого самоврядування та забезпечує формування відповідного конкретного переліку питань місцевого значення. Соціальні функції виявляються у вирішенні питань встановлених програмою соціально-економічного розвитку міста, а саме: здійснення управління закладами охорони здоров'я, освіти та культури, що перебувають у комунальній власності; надання допомоги соціально незахищеним верствам населення; забезпечення у межах своїх повноважень фінансування системи освіти та охорони здоров'я міста.

Наступним напрямом діяльності місцевого самоврядування є виконання ним культурних функцій, реалізація яких передбачає: затвердження програм культурного розвитку відповідних областей, районів і населених пунктів та контроль за їх виконанням; управління закладами освіти і культури, які належать територіальним громадам: заснування місцевих засобів масової інформації відповідних місцевих рад; визначення пам'яток історії чи культури, що мають відповідну історичну, культурну або наукову цінність; вирішення питань про робочу мову ради відповідно до законодавства про мови; відродження осередків традиційної народної творчості та ін. [12, с. 403].

Функція місцевого самоврядування щодо захисту навколишнього середовища полягає в створенні місцевих програм та участі у підготовці загальнодержавних та регіональних програм охорони довкілля. У відповідності до завдань охорони навколишнього середовища органи місцевого самоврядування міста здійснюють функції екологічного захисту. Так місцеві представницькі органи забезпечують здійснення заходів з охорони та ефективного використання водних ресурсів, здійснюють заходи із забезпечення чистоти атмосферного повітря; здійснюють нагляд за використанням земельних ділянок та надр на території міста; забезпечують охорону та благоустрій зелених зон міста; тощо.

Місцева влада мусить максимально задовольняти потреби населення і підприємств відповідної території в послугах, що їх вона повинна надавати у відповідності до своїх функцій. Досвід вказує, що жодна система не може здійснювати свою діяльність чи розвиватися, якщо в неї не має чіткого плану своєї діяльності. А отже і органи місцевого самоврядування у своїй діяльності повинні керуватися відповідними планами робіт або послуг. При цьому не можна надавати послуги, не з'ясувавши потреби в них та відповідно не оцінивши своїх можливостей – фінансового потенціалу. Інакше місцеве самоврядування перестає бути ефективним інструментом розвитку територій, задоволення потреб та інтересів її територіальної громади, а тому губиться зміст місцевого самоврядування.

Так, Тропіна В.Б. зазначає, що місцеве самоврядування, як і державна влада, є інститутом суспільного життя. При цьому виокремлення особливих функцій і завдань, покладених на органи місцевого самоврядування, передбачає створення фінансів цих органів. Ці фінансові відносини є інструментом реалізації функцій інституту місцевого самоврядування [13, с. 28].

Найбільш повно питання місцевого самоврядування, його організаційно-правових засад функціонування та фінансово-економічної бази закріплюються у Європейській хартії про місцеве самоврядування, яка була ратифікована Україною у 1996 році. Вона є найвагомим нормативно-правовим актом

Європи, який забезпечує діяльність місцевого самоврядування. Хартія містить концептуальні положення, сфери діяльності, засади функціонування, положення щодо забезпечення відповідними фінансовими ресурсами. Місцева влада виступає однією з головних основ децентралізації влади та демократії в суспільстві. Встановлюються положення про наділення місцевих органів влади реальними функціями, що дозволять забезпечити принцип субсидіарності в управлінні, що зумовлює необхідність широкої функціональної автономії та ресурсного забезпечення місцевого самоврядування. При цьому саме фінансове забезпечення місцевого самоврядування займає пріоритетне місце у Європейській хартії про місцевого самоврядування. Визначними положеннями хартії є наступні [14]:

- належне фінансове забезпечення завдань і повноважень місцевих органів влади;
- широке коло різноманітних, еластичних та динамічних джерел фінансових ресурсів, їх достатність для ефективного функціонування місцевого самоврядування;
- формування частини фінансових ресурсів за рахунок місцевих податків та зборів, ставки за якими визначаються місцевим самоврядуванням на основі законодавства, наявність відповідності між сплаченими податками та одержаними платником податків послугами;
- обов'язковість вертикального й горизонтального фінансового вирівнювання як принципово важливої складової фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Воно здійснюється шляхом перерозподілу грошових ресурсів на користь економічно (і фінансово) слабших самоврядних органів, не пов'язуючи будь-які фінансові трансферти з обов'язковістю їх цільового використання, тобто дотриманням принципу свободи дій органів місцевого самоврядування в межах їх власної компетенції;
- наявність доступу до ринку позикового капіталу як елемента фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, створення можливостей мобілізації фінансових ресурсів на фінансовому ринку.

Об'єктивна необхідність забезпечення економічної самостійності місцевого самоврядування зумовлена рядом обставин. Так демократизація суспільного життя та становлення ринкових відносин відновили соціально-економічну ініціативу населення, підприємців, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Економічною основою самостійності будь-якого адміністративно-територіального утворення є його розвиток за законами регіонального відтворювального процесу. Саме він встановлює вертикальні та горизонтальні зв'язки і залежність між рівнями управління. А отже передумовами економічної самостійності адміністративно-територіальної одиниці є перш за все перебудова економічних відносин, що має передбачати послаблення впливу центральних органів державного управління на формування стратегії і тактики функціонування територіально-адміністративних утворень і заміна лімітно-розподільчих відносин еквівалентними фінансово-економічними зв'язками та залежностями. При цьому надзвичайно важливо є встановлення прямої залежності фінансово-економічних можливостей територіальних утворень від ефективності власного господарювання, а також економіки їх території. [15, с. 46-47]

Світова практика виробила декілька моделей муніципального самоврядування. Тож розглянемо їх вагомі особливості у аспекті формування та здійснення місцевого самоврядування. Ознакою для їх виокремлення слугує характер взаємовідносин та розподілу компетенцій між органами державного управління та місцевого самоврядування. Загалом найбільш часто виділяють чотири таких моделі:

- Англосаксонську;
- Французьку;
- Іберійську;
- Комбіновану.

Головні положення моделей муніципального самоврядування вказані у таблиці 1.1.

Головні положення моделей муніципального самоврядування

Модель	Головні положення
Англосаксонська	а) значна автономія органів муніципального управління; б) відсутність на місцях повноважних представників центральної влади, контроль здійснюється через центральні міністерства та суди; в) виборність низки посадових осіб органів муніципального управління міською громадою; г) повноваження органів муніципального управління визначаються згідно з позитивним принципом правового регулювання;
Французька	а) відносно високий ступінь централізації, наявність вертикального підпорядкування; б) поєднання муніципального самоврядування і прямого державного управління на місцях; в) повноваження органів муніципального управління визначаються згідно з негативним принципом правового регулювання;
Іберійська	а) управління здійснюється обраними міською громадою представницькими органами муніципального управління і відповідними головними посадовими особами; б) посадові особи водночас є головами рад та їх виконавчих органів, затверджуються центральною владою в якості представників державної влади з правом контролю за діяльністю ради;
Комбінована	Ознаки англосаксонської і французької моделей

Джерело [16, с. 50].

Англосаксонська (англо-американська) модель отримала своє поширення у Великобританії, США, Канаді, Австралії та інших країнах. Англосаксонська модель є однією з поширених у світі, виникла вона на батьківщині класичного муніципалізму - Великобританії. В рамках англосаксонської моделі місцевого самоврядування представницькі органи місцевого управління формально виступають як діючі автономно в межах наданих їм повноважень, пряме підпорядкування нижчестоящих органів вищестоячим відсутня. Для англосаксонської системи характерна відсутність на місцях уповноважених представників центрального уряду, які б безпосередньо опікали представницькі

органи, що обираються місцевим населенням. Поряд з представницькими органами в країнах з такою системою місцевого управління безпосередньо населенням обирається і ряд посадових осіб. Значними повноваженнями тут зазвичай наділяються комісії місцевих представницьких органів, що грають велику роль у розробці та прийнятті рішень. Контроль над діяльністю місцевих органів в англосаксонських країнах здійснюється в основному непрямим шляхом: через центральні міністерства, а також за допомогою судів. При аналізі місця і ролі місцевих органів в політичній системі англосаксонських країн головний упор зазвичай робиться на те, що вони є складовою частиною механізму держави. Англосаксонська модель склалася в країнах з традиційно високим рівнем громадянських свобод, відносною слабкістю бюрократичного апарату і характеризується максимальним рівнем самостійності місцевого самоврядування. Англосаксонська модель муніципального управління зародилася в Англії і розвивалася в зовсім інших умовах, ніж французька система місцевого самоврядування [17, с. 2].

Така система муніципального управління характерна для столичних міст Лондона, Брюсселя, Копенгагена. Муніципальна влада діє у межах наданих їй державою повноважень, при цьому:

- місцеве самоврядування є окремим інститутом публічного управління;
- є неможливим поєднання функцій місцевого самоврядування та державного управління на місцях;
- компетенції місцевої влади є чітко визначеними, вирішення питань місцевого значення здійснюється виключно під відповідальність місцевого самоврядування;
- фінансовий потенціал місцевого самоврядування формують головним чином доходи місцевих бюджетів;
- пріоритетом державної фіскальної політики по відношенню до місцевого самоврядування є його фінансова автономія, тому механізми трансфертного вирівнювання мають другорядну роль.

- контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування здійснюється переважно через судову систему країни.

У країнах із французькою або континентальною моделлю місцевого самоврядування встановлена «ієрархічна піраміда, якою відбувається передача різних директив та інформації і в рамках якої на центральні влади активно працює ціла серія агентів на місцях» [18]. Це забезпечується поєднанням виборності виконавчих та контрольних органів державної влади на місцях та представницьких органів місцевого самоврядування.

Також особливістю французької моделі самоврядування є встановлення принципу «негативного регулювання», відповідно до якого місцеві органи мають право здійснювати всі дії, які прямо не заборонено законом. Обсяг і зміст повноважень місцевих органів тут утворено залишковим вільним простором, який за законом не надано іншим органам. Компетенція місцевих органів охоплює: фінансово-економічний сектор (прийняття місцевого бюджету, місцеве планування, регулювання діяльності у сфері муніципального господарства), комунальний сектор та охорона навколишнього середовища, розвиток транспорту і регулювання дорожнього руху тощо. Місцеві органи несуть відповідальність за охорону громадського порядку, встановлюючи правила поведінки в громадських місцях, розпоряджаючись місцевими силами охорони порядку [19, с. 297].

Французька модель місцевого самоврядування сформувалась в таких столичних містах, як Рим, Париж, Варшава, Софія, Берн. Органи місцевого самоврядування цих столиць мають право здійснювати усі дії, що не є заборонені законодавством. Французька модель місцевого самоврядування сформувалась у країнах, що мають сильну державну вертикаль влади. При цьому характерними рисами цієї моделі є:

- створення органів подвійного підпорядкування;
- здійснення дій муніципальною владою чітко обмежене відповідними компетенціями, порушення цих обмежень тягне за собою санкційні дії з боку держави;

- фінансове вирівнювання місцевих органів є пріоритетнішим за фінансову автономію муніципальних утворень;
- забезпечується пріоритетність положення рівності умов життєдіяльності громадян;
- деякі рішення місцевої влади мають бути в обов'язковому порядку погоджені;
- на місцевому рівні діють спеціальні органи та посадові особи, що здійснюють контроль за діяльністю місцевого самоврядування.

Так звана іберійська модель управління на місцях існує в Бразилії, Аргентині, Мексиці, Португалії, Колумбії, Нікарагуа та ін. Її позначають ще й як крайнє вираження посилення ролі держави в регламентації організації місцевої влади. Для цієї системи характерне своєрідне переплетення елементів державного управління та місцевого самоврядування, в рамках якого можна говорити про свідоме поєднання тих і інших, і переважанні ролі перших. В умовах такої системи місцевого самоврядування та управління населення всіх адміністративно-територіальних одиниць обирає раду і головну посадову особу даної адміністративно-територіальної одиниці - обраний мер стає головою ради і одночасно затверджується органами державної влади (центром) як представник державної влади в даній адміністративно-територіальній одиниці. Головний посадовець (алькад, мер, префект) громади повинен також затверджуватися державою як її представник у відповідному місті. Він володіє правом контролю (санкціонованого державою) над діяльністю ради. Таким чином, голова ради - це особа, в той же час затверджувана центральними органами державної влади в якості її представника на місцях. Завдяки цьому Алькад, мер, префект одночасно виступає і як виконавчий орган місцевого самоврядування, і як орган державного управління в даній адміністративно-територіальній одиниці, що володіє правом контролю над діяльністю представницького органу місцевого самоврядування - ради [20, с. 117]. Іберійська модель місцевого самоврядування сформувалась таких містах - столицях як, Лісабон та Мадрид.

У деяких країнах використовується система організації влади на місцях, що характеризується ознаками англосаксонської та французької моделей. До їх числа слід віднести Австрію, Німеччину, Росію, що дає підставу виділити комбіновану модель [16, с. 57].

Щодо столиці України, то місто Київ відповідно до ст. 133 Конституції України [21] має спеціальний статус як столиця України, згідно з яким на одному рівні управління паралельно функціонують органи місцевого самоврядування (територіальна громада міста, представницькі органи територіальної громади, міський голова, міська рада, виконавчий орган міської ради) та територіальні органи державної виконавчої влади (міська державна адміністрація), збалансоване функціонування яких здійснюється відповідно до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» [22].

Отже, на нашу думку виправданою є думка В. Куйбіди, який схиляється до висновку, що в межах міста Києва діє «іберійська модель» організації влади на місцях, у той час коли на решту території поширюється модель, яка тяжіє до «французького підвиду континентальної моделі», поза як особливістю міста Києва є те, що виконавчим органом Київської міської ради (орган місцевого самоврядування) є Київська міська державна адміністрація (орган державної влади) [23, с. 34].

Необхідно відзначити, що іберійська модель місцевого самоврядування відрізняється найменшою свободою місцевого самоврядування у Європі разом із значними повноваженнями центральної влади на втручання у справи муніципалітетів [24, с. 36].

Тож підсумовуючи, маємо відзначити що місцеве самоврядування відіграє вирішальну роль у забезпеченні розвитку адміністративно-територіальних одиниць. При цьому саме виконання своїх функцій місцевим самоврядуванням передбачає виникнення фінансів місцевого самоврядування, обсяг яких має визначатися моделлю місцевого самоврядування, що склалася.

1.2. Сутність та складові фінансового потенціалу місцевого самоврядування

Фінансовий потенціал є складним і багатогранним явищем, яке має надзвичайне суспільне та економічне значення. В умовах кризового стану економіки значення фінансового потенціалу та вміння його використовувати у максимально ефективній формі набуває визначальної ваги для виживання та розвитку суспільства в цілому та кожного економічного агента зокрема. Але багатоукладність цього явища та складність визначення його розмірів не дозволяють чітко оцінити фінансові резерви та можливості їх використання.

Для з'ясування економічної сутності та структури фінансового потенціалу важливе значення має формулювання наступних головних положень:

- обґрунтування сутності фінансового потенціалу місцевого самоврядування;
- характеристика складу та структури фінансового потенціалу місцевого самоврядування.

У етимологічному значенні термін «потенціал» походить від латинського слова «potential» й означає «потужність, сила».

Широке трактування цього терміну дається у Великому тлумачному словнику сучасної української мови . Тут потенціал визначається у декількох напрямках:

- сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері;
- запас чого-небудь, резерв;
- приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов [25, с. 1087].

Під потенціалом території треба розуміти здатність чи можливість території здійснювати будь-що, що саме – залежить від встановлених цілей територіального управління. Загальний ресурсний потенціал території – це

узагальнююча кількісна характеристика, що враховує сукупність максимально можливих значень головних макроекономічних факторів соціально-економічного розвитку території. Звичайно потенціал має структурні та якісні характеристики.

Найбільш комплексним і достатньо вивченим є економічний потенціал. Економічний потенціал – це багатогранне поняття, що відображає реальну дійсність. За своєю суттю економічний потенціал характеризує максимальну здатність галузей народного господарства виробляти промислову та сільськогосподарську продукцію, здійснювати капітальне будівництво, надавати послуги у певний момент часу. Економічний потенціал визначається елементами, що складають у сукупності продуктивні сили суспільства: кількістю трудових ресурсів та їх професійним рівнем, обсягом промислової потужності, виробничою потужністю сільського господарства, рівнем розвитку інфраструктури, досягненнями науково-технічного розвитку та інше [26, с. 92].

Економічний потенціал є адитивною категорією та складається з потенціалів, що характеризують специфічні умови економічної діяльності. Так наприклад Андреев А, Борисова Л та Плучевська Е. визначають наступні складові економічного потенціалу території:

- 1) Геополітичний потенціал, що визначається географічним положенням, суспільно-політичними умовами та факторами розвитку;
- 2) Природний потенціал, який формують природні умови, що оточують людину та використовуються нею для забезпечення свого життя;
- 3) Виробничий потенціал – це матеріально-технічна база території, суспільний капітал (фонди) у виробничій та невиробничій сферах;
- 4) Демографічний потенціал – чисельність населення та її структура;
- 5) Потенціал соціальної сфери, що визначається можливостями системи охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, торгівлі та інших;
- 6) Духовний потенціал, що визначається історичним досвідом суспільства, традиціями, станом науки, культури, освіти;

- 7) Управлінський потенціал, що визначається рівнем кадрів, станом організаційних форм, методів управління та ін.;
- 8) Фінансовий потенціал – фінансові ресурси регіону і можливості їх залучення. [27, с. 189]

Основою методологічної бази трактування фінансового потенціалу як економічної категорії є розвиток процесів об'єктивного пізнання економічних, фінансових та грошових відносин. В економічній літературі фінансовий потенціал розглядається як складова економічного потенціалу. Втім декотрі автори виділяють проміжну ланку між економічним та фінансовим потенціалом у вигляді інвестиційного потенціалу (рис. 1.1.).

Економічна теорія розглядає інвестиції як економічною категорією, так і фінансовою. На нашу думку включення фінансового потенціалу до складу інвестиційного є дискусійним. Тому структурованому вигляді економічний потенціал краще розглядати як поєднання природного потенціалу, трудового, наукового, технічного, інформаційного та інших потенціалів, в тому числі і фінансового.

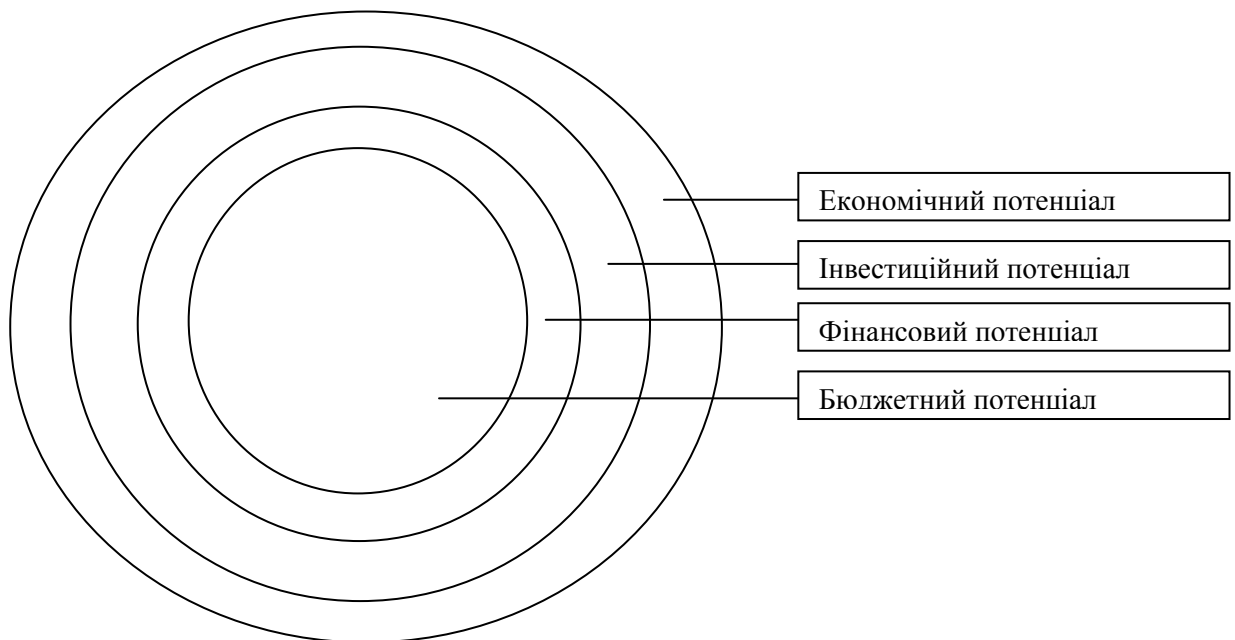

Рис.1.1 Місце фінансового потенціалу у структурно-логічній схемі економічного потенціалу.

Джерело: складено автором за [28, 29]

З методологічної точки зору дослідження категорії фінансового потенціалу ми виходимо з наступних положень:

- 1) Фінансовий потенціал території є провідною фінансовою характеристикою відтворювального процесу на цій території;
- 2) Фінансовий потенціал як категорія, відображає єдність фінансових відносин та фінансових ресурсів у їх забезпеченні всебічного розвитку території;
- 3) Фінансовий потенціал характеризується як матеріальним, так і організаційним забезпеченням, причому кількісні і якісні параметри першого мають органічно поєднуватись із заходами другого;
- 4) Фінансовий потенціал є головною силою, що забезпечує регулювання економічної системи.

Визначальний вплив на соціально-економічний розвиток територій здійснює саме фінансова складова економічного потенціалу. Усі погляди на фінансовий потенціал зокрема можна розглянути за ступенем охоплення процесів його формування та реалізації. Визначення фінансового потенціалу різними авторами подані у таблиці 1.2.

Як було зазначено вище базовим поглядом є розуміння потенціалу як сукупності ресурсів, за допомогою яких можна досягти певної цілі [35, с. 401].

Аналогічно визначають фінансовий потенціал Загородній А.Г. та Вознюк Г.Л.. Вони стверджують, що на рівні регіону чи адміністративно територіальної одиниці фінансовий потенціал являє собою «загальний обсяг фінансових ресурсів, що утворюється за рахунок усіх джерел в межах адміністративно-територіальної одиниці – області, району, міста, села, селища» [30, с. 444].

Більш повно у межах даного підходу дає визначення Шумська С.С.. Розглядаючи фінансовий потенціал на рівні країни чи великого економічного району, вона розуміє під цим поняттям «сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними ...». [31]. Позитивним моментом, на нашу думку, у даному визначенні є

включення до складу фінансового потенціалу фінансових ресурсів що є в наявності та які можуть бути мобілізовані, оскільки фінансовий потенціал має відображати не тільки фінансові ресурси, які одразу можна побачити, але наприклад й ті які обслуговують тіньову економіку, або грошові кошти, які перебувають у іммобілізованому стані і не можуть вважатись фінансовими ресурсами.

Таблиця 1.2

Підходи до визначення фінансового потенціалу.

Автор (джерело)	Поняття, що використовується автором	Визначення
Загородній А.Г. та Вознюк Г.Л..	фінансовий потенціал	загальний обсяг фінансових ресурсів, що утворюється за рахунок усіх джерел в межах адміністративно-територіальної одиниці – області, району, міста, села, селища
Шумська С.С.	фінансовий потенціал	сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними
Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф.	фінансовий потенціал	фінансові ресурси обмежуються сумою їх окремих видів, тоді як фінансовий потенціал – це передумова продовження руху і його динаміки.... Відтак, якщо фінансові ресурси посідають певне місце на траєкторії руху, то фінансовий потенціал – подальший напрям такого руху.
Н.С. Краснокутська	фінансовий потенціал підприємства	здатність фінансової служби забезпечити основні ланки ланцюжка «збут - виробництво - закупівлі» фінансовими ресурсами за принципом найбільш ефективного їхнього розподілу
Ісаєв Е.А.	фінансовий потенціал великого економічного регіону	здатність фінансової системи та механізму регулювання на регіональному рівні консолідованому формуванню сукупного потенціалу фінансових ресурсів суб'єктів РФ, що складають великий регіон (федеральний округ), для забезпечення здатності до саморозвитку, стабільному та прискореному економічному зростанню економіки регіону на основі інтенсивних та інноваційних факторів розвитку та посилення соціальної орієнтації ринкової економіки регіональної території

Джерело: складено автором за [30, с. 444; 31; 32, с. 115; 33, с. 8; 34, с. 36]

Проте в даному підході нам не зрозуміло те, чому визначення фінансового потенціалу обмежується лише обсягом наявних фінансових ресурсів, інакше цей обсяг можна б було б назвати наприклад фінансовою базою. Фінансовий потенціал, як і фінанси, є динамічною категорією. А поняття обсягу відбиває певну кількість ресурсу у певний час, тобто є статичною категорією. Так Федосов В.М., Опарін В.М. та Львовчкін С.В. вказують, що: «Ресурси – не самоціль, а тільки засіб реалізації основної мети функціонування фінансової та економічної системи – максимізації виробництва ВВП» [36, с. 59].

Цю проблему вирішує колектив авторів Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф.. Вони зазначають що «фінансові ресурси обмежуються сумою їх окремих видів, *тоді як* фінансовий потенціал – це передумова продовження руху і його динаміки... Відтак, якщо фінансові ресурси посідають певне місце на траєкторії руху, то фінансовий потенціал – подальший напрям такого руху» (Курсив наш) [32, с. 115].

Розглядаючи потенціал підприємства, Н.С. Краснокутська наголошує, що наявність ресурсів у підприємства не гарантує досягнення поставлених цілей. Тому вона розглядає потенціал підприємства як «можливості системи ресурсів і компетенцій підприємства створювати результат для зацікавлених осіб за допомогою реалізації бізнес процесів»[33, с. 8]. В той же час фінансовий потенціал є складовою потенціалу підприємства, і розглядається як «здатність фінансової служби забезпечити основні ланки ланцюжка «збут - виробництво - закупівлі» фінансовими ресурсами за принципом найбільш ефективного їхнього розподілу» [33, с. 8].

У такому ж ключі розглядає фінансовий потенціал з позицій великого економічного регіону Ісаєв Е.А.. Він визначає фінансовий потенціал як «фінансово-економічну категорію, що характеризує здатність фінансової системи та механізму регулювання на регіональному рівні консолідованому формуванню сукупного потенціалу фінансових ресурсів суб'єктів РФ, що складають великий регіон (федеральний округ), для забезпечення здатності до

саморозвитку, стабільному та прискореному економічному зростанню економіки регіону на основі інтенсивних та інноваційних факторів розвитку та посилення соціальної орієнтації ринкової економіки регіональної території» [34, с. 36].

В даному підході наголошується на управляючій складовій у реалізації фінансового потенціалу та вказується на необхідність ефективного розподілу наявних фінансових ресурсів. Та ще цікавим моментом є включення до складу фінансового потенціалу - потенціалу фінансових ресурсів, як матеріальної основи, та відокремлення її від організаційного забезпечення.

Іоненко К.В. розглядає фінансовий потенціал як поєднання фінансових ресурсів та можливостей їх використання.[37]. Проте звичайно таке поєднання потребує організаційної складової фінансової системи, що проявляється через управління грошовими потоками.

Усі наведені визначення не є вичерпними, та їх поєднання та узгодження неточностей дозволяє нам сказати, що фінансовий потенціал є економічною категорією, що характеризує спроможність до мобілізації фінансових ресурсів. Розуміння сутності та поняття фінансового потенціалу неможливе без розуміння його складу. Розглядаючи склад фінансового потенціалу необхідно зазначити, що ряд науковців розглядають склад, як і сутність фінансового потенціалу виключно з ресурсної точки зору.

Розглядаючи склад фінансового потенціалу країни Шумська С.С. зосереджується на фінансових ресурсах спираючись на доповідь А.І. Даниленка вказує наступні складові: фінансові ресурси держави, фінансові ресурси підприємств, фінансові ресурси населення, фінансові ресурси фінансового та страхового ринку [31].

На думку Н.А. Колесниковой фінансовий потенціал регіону включає наступні елементи: власні фінансові ресурси господарюючих суб'єктів, здійснюючих комерційну діяльність у виробничій і невиробничій сферах; фінансові ресурси кредитно-фінансових регіональних установ, їхніх філій (відділень) у регіоні, а також філій (відділень) кредитно-фінансових установ

інших регіонів, що функціонують у даному регіоні; фінансові ресурси громадських організацій, фондів, що займаються некомерційною діяльністю на території регіону; фінансові кошти населення, включаючи поточні грошові доходи й нагромадження в будь-якій формі; фінансові кошти регіональної адміністрації (регіональний бюджет), районні, міські бюджети [38, с.41].

Іншим поглядом до розгляду складу фінансового потенціалу є адитивний підхід. Згідно яким фінансовий потенціал розглядається як сукупність відповідних потенціалів.

Свірський В.С. виділяє такі функціональні частини фінансового потенціалу держави:

- потенціал державних фінансів;
- потенціал фінансового сектору;
- фінансовий потенціал суб'єктів господарювання;
- фінансовий потенціал домогосподарств [39, с. 137].

Іоненко К.В. у своєму дисертаційному дослідженні робить висновок, що складовими фінансового потенціалу регіону є бюджетний потенціал, ощадний потенціал населення та інвестиційний потенціал суб'єктів господарювання (фінансово-кредитних установ та нефінансових підприємств і організацій). При цьому наголошується на взаємозалежності та взаємопов'язаності таких складових [37]. Такий підхід є більш оптимальним, оскільки він відповідає загальному структуруванню фінансової системи.

Питання визначення сутності фінансового потенціалу місцевого самоврядування першочергово потребує з'ясування які саме фінансові ресурси використовуються для вирішення питань місцевого значення, тобто відносяться до його складу.

Питання фінансових ресурсів місцевого самоврядування тісно пов'язане із поняттям місцевих фінансових ресурсів. Багато науковців визначають місцеві фінансові ресурси як фонди грошових коштів, що формуються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та використовуються для забезпечення діяльності та соціально-економічного

розвитку адміністративно територіальних одиниць. При цьому, головним напрямом використання коштів є фінансове забезпечення соціальної сфери та місцевого господарства [40, 41].

Аналогічної думки притримується С. Варга, який визначає фінансові ресурси місцевого самоврядування як сукупність грошових коштів, як можуть бути використані для потреб самоврядної територіальної одиниці. До складу таких фінансових ресурсів науковець включає: фінансові ресурси підприємств місцевого господарства, доходи населення та інші фінансові ресурси, що перебувають у місцевому територіальному обігу [42]. На нашу думку такий склад фінансових ресурсів є досить широким і перебування фінансових ресурсів у межах визначеної адміністративно-територіальної одиниці жодним чином не вказує на те, що вони будуть спрямовані на потреби самоврядної одиниці.

Більш конкретизовано дано визначення фінансових ресурсів місцевого самоврядування І. Петровською та Д. Клиновим, які розглядають фінансові ресурси місцевого самоврядування як фонди грошових коштів, що утворюються та використовуються органами місцевого самоврядування у процесі виконання покладених на них законом функцій [43]. О. П. Кириленко визначає їх як «сукупність фондів грошових коштів, які згідно з чинним законодавством надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування для виконання покладених на ці органи завдань і функцій» [44], що на нашу думку є дуже влучною характеристикою, оскільки саме компетенція органів місцевого самоврядування визначає приналежність фінансових ресурсів які знаходяться у межах адміністративно-територіальної одиниці до саме фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

На споріднене розуміння органів місцевого самоврядування та органів місцевої влади вказує О.Р. Романенко. Так вона зазначає, що фінансові ресурси місцевих органів влади є матеріальною основою місцевих фінансів. При цьому саме місцеві органи влади мобілізують, розподіляють і використовують фінансові ресурси у фондovій та нефондовій формах [45].

Тож розглядаючи фінансовий потенціал місцевого самоврядування, розуміння цієї категорії нашою країною на деякі протиріччя. Так у масштабах країни при формуванні та використанні її фінансового потенціалу усі офіційні фінансові потоки відображаються через органи контролю за економічною діяльністю, у той час коли невелика адміністративно-територіальна позбавлена цієї можливості. При цьому виникає територіальна невизначеність джерел формування та напрямів використання фінансового потенціалу місцевого самоврядування. По-перше розглядаючи адміністративно-територіальну одиницю як цілісну багатоукладну економічну систему слід зазначити, що сфера її економічної діяльності обмежується адміністративними межами. Проте її вплив може поширюватися як мінімум на найближчі території, а в деяких наукоємних галузях виробничої діяльності продуктивність може впливати на розвиток усієї країни. При цьому може переноситися дислокація формування та використання фінансових ресурсів відносно меж адміністративно-територіальної одиниці.

Якщо розглядати фінансовий потенціал підприємств, що відносяться до місцевої території, то досить велике підприємство, яке має декілька філіалів по всій країні, та зареєстроване у певному населеному пункті, звичайно буде концентрувати грошові кошти на рахунках своєї головної установи, проте використання таких ресурсів може здійснюватися за межами такого населеного пункту, де можуть бути розміщені основні виробничі потужності. Окремим випадком є розгляд підприємств комунальної форми, частина їх доходів формується через місцевий бюджет, і може спрямовуватись у прилеглі території для задоволення комунальних потреб громади. Оскільки незначна кількість підприємств комунальної форми власності в Україні розміщує виробничі потужності за межами територій міст, до яких вони відносяться.

В той же час громадяни нашої країни можуть вільно пересуватися по території будь-якого міста чи області. Вони не мають обмежень у місці у заробляння та витрачання грошових коштів, як всередині нашої держави так і за її межами.

Тож територіальні межі адміністративно-територіальної одиниці, що керується відповідними органами місцевого самоврядування, не дозволяють чітко визначити приналежність чи неналежність фінансових ресурсів до фінансового потенціалу місцевого самоврядування саме цієї адміністративно-територіальної одиниці. Як наслідок умова знаходження фінансових ресурсів у межах певної території, не дозволяє говорити, що ці ресурси будуть використані у межах територіальної економічної системи та на її користь. Тож постає питання меж впливу на формування та використання фінансових ресурсів. Їх обіг завжди перебуває під впливом багатьох економічних суб'єктів, інтереси яких перебувають у протилежних напрямках і зазвичай вони не спрямовані на розвиток території, де були сформовані, та часто мають негативний ефект для економіки в цілому. При цьому тільки місцева влада діє в інтересах територіальної громади, що її обирала. І головним завданням фінансової політики місцевої влади є забезпечення всебічного та гармонійного розвитку території, що знаходиться під її контролем.

Тому, на нашу думку вплив органів місцевого самоврядування на обіг фінансових ресурсів і має визначати межі належності фінансових ресурсів до фінансового потенціалу місцевого самоврядування цієї території. Даний підхід дозволяє чітко відокремити межі фінансового потенціалу місцевого самоврядування від інших ланок територіальної фінансової системи. Тобто формування фінансових ресурсів, що перебувають під контролем місцевої влади головним чином мають внутрішні джерела, деякі мають зовнішнє походження, проте усі вони все одно використовуються в інтересах територіальної громади, яка обирала ці органи місцевої влади.

Тому до складу фінансового потенціалу місцевого самоврядування слід відносити лише ті сфери фінансової діяльності, які знаходяться під впливом місцевої влади.

Так, згідно з даним підходом, фінансовим потенціалом місцевого самоврядування слід вважати спроможність органів місцевого самоврядування до мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів за допомогою наявних

механізмів з метою забезпечення сталого розвитку та функціонування відповідної території.

Складові фінансового потенціалу місцевого самоврядування структурно-логічно визначаються складом фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Значна кількість українських науковців розглядають в якості фінансових ресурсів переважно місцеві бюджети [46, 47].

Здійснюючи аналіз фінансових ресурсів місцевого самоврядування, Гапонюк М.А., Буряченко А.Є. та Яцюта В.П. визначають наступні їх елементи: місцеві бюджети та фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності [48, с. 20].

Тому можна дійти висновку, що головними складовими фінансового потенціалу місцевого самоврядування виступають бюджетний потенціал місцевого самоврядування та фінансовий потенціал підприємств комунальної форми власності.

Найбільш широко структуру фінансового потенціалу місцевого самоврядування розглядає М. П. Бадида. Вона розглядає наступні елементи фінансового потенціалу місцевого самоврядування: місцеві бюджети, фінансові ресурси цільових фондів, кошти фінансових інститутів, муніципальні запозичення, фінансові ресурси місцевого господарства, житловий і нежитловий фонди, рухоме і нерухоме майно, майнові права, земельний фонд і природні ресурси, інші доходи, фінансові ресурси та майно (Рис 1.2.). Втім головну роль у фінансового потенціалу місцевого самоврядування вона відводить місцевому бюджету. Завдяки якому значна частина місцевої доданої вартості спрямовується на забезпечення необхідних публічних послуг на рівні місцевої територіальної громади [49, с. 92].

Рис. 1.2. Фінансово-економічний потенціал місцевого самоврядування.

Джерело: [49, с. 92].

На нашу думку, такий підхід є дуже деталізованим і окремі представлені елементи фінансово-економічного потенціалу у практичній діяльності органів місцевого самоврядування або включаються до складу інших зазначених елементів, або ж втратили свою значущість. Так, фінансові ресурси цільових фондів та муніципальні запозичення фактично є невід'ємною складовою ресурсів бюджету. Фінансові інститути місцевого самоврядування, а саме банківські та інші фінансові інститути, що можуть перебувати у комунальній формі власності, практично не представлені на території України. Місцеве господарство, як загальний інститут територіального господарства включає до свого складу такі елементи як житловий і нежитловий фонди та об'єкти соціальної сфери; рухоме та нерухоме майно, майнові права перебувають на балансах відповідних підприємств місцевого господарства. Які в свою чергу і становлять основу місцевого господарства. Земельний фонд і природні ресурси як елемент господарської структури відповідної території також має бути включений до складу фінансових ресурсів місцевого господарства. Тож на нашу думку фінансовий потенціал місцевого самоврядування у структурованому стані має наступні елементи (рис.1.3.).

Більшість науковців розглядають бюджетний потенціал виключно з ресурсної точки зору. Визначаючи цю категорію як обсяг надходжень., які кількісно дорівнюють доходам бюджету. Даний підхід є достатньо звуженим і

характеризує лише шляхи формування бюджетного потенціалу [50, с.2; 51, с. 12; 37, с. 11; 52 с.13; 53, с.2].

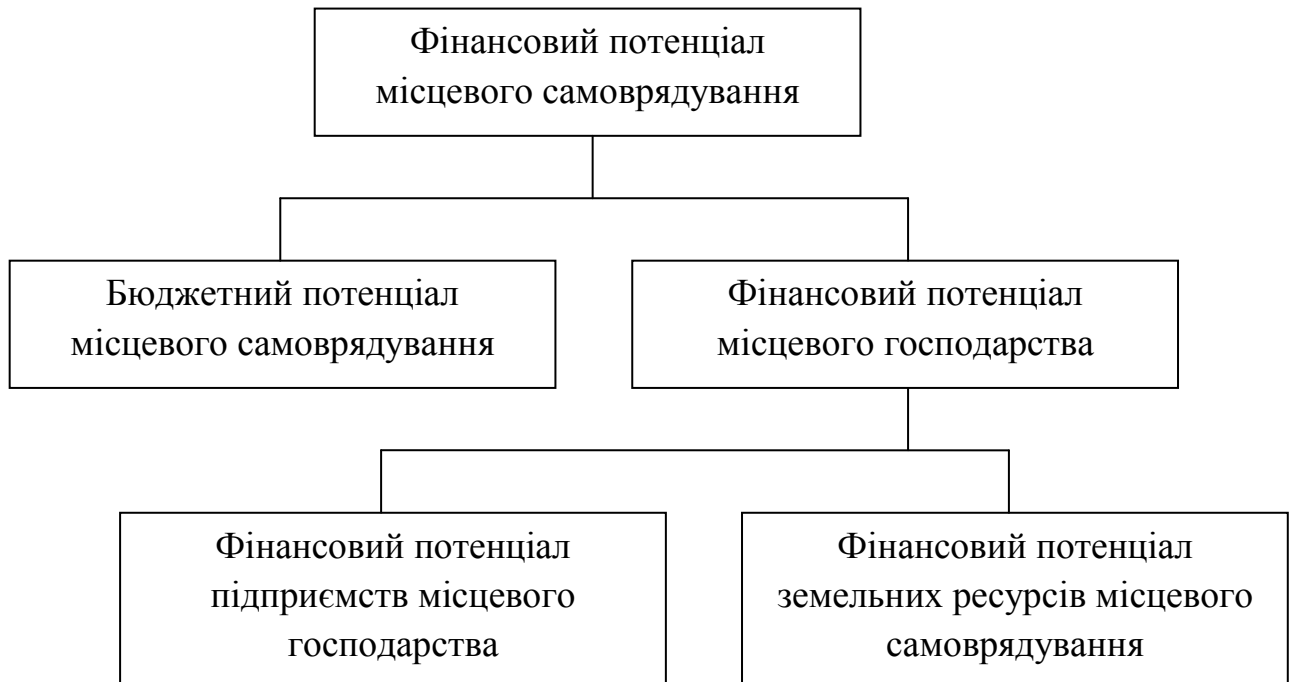

Рис. 1.3. Склад фінансового потенціалу місцевого самоврядування

Джерело: складено автором

Пасічник Ю.В., Булатова Ю.І., Балацький Є.О. та Бойко Ф.О., визначаючи бюджетний потенціал, додають до ресурсної складової бюджетного потенціалу ще й організаційну, акцентуючи увагу, що бюджетний потенціал це не стільки ресурси, скільки можливості або здатність до їх формування. [54, с.216; 55, с. 10; 56 с. 214].

Більш повно, враховуючи сутність та призначення бюджету, характеризують бюджетний потенціал Зенченко С.В., Лучка А.В., Фролов С.М.. Вони вказують, що бюджетний потенціал є економічною категорією, що поєднує доходи та видатки бюджету [57 с.188; 58, с. 6; 59, с. 218].

Ми розглядаємо бюджет, як систему грошових відносин щодо формування та використання централізованого фонду грошових коштів, що перебуває у розпорядженні органів державної влади і місцевого самоврядування й використовується державою для виконання її функцій. [60, с. 27]. А тому можна дійти висновку, що бюджетний потенціал є меншим за обсягом поняттям порівняно з фінансовим потенціалом, оскільки він охоплює

лише ті фінансові ресурси що мобілізуються до централізованого фінансового фонду – бюджету. Проте містить визначальну систему управління фінансовими ресурсами, оскільки саме пропорції та напрями бюджетного розподілу визначають подальший розвиток економіки в цілому та окремих адміністративно-територіальних одиниць зокрема. Так, ми погоджуємося із думкою Сидор І.П., яка акцентує, що сама наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність органів місцевого самоврядування, активізує господарську діяльність місцевої території, дозволяє їм розширювати економічний потенціал місцевої території, виявляти та використовувати резерви фінансових ресурсів, тобто збільшувати обсяг фінансового потенціалу місцевого самоврядування [61, с. 98-99].

Зенченко С.В., досліджуючи бюджетний потенціал, вказує на його адитивність. Автор розуміє бюджетний потенціал як сукупність потенціалів усіх можливих доходів бюджету [62, с. 17]. Даний підхід є дуже уніфікованим і не розкриває особливостей формування бюджетного потенціалу. При цьому Зенченко С.В. математично вказує, бюджетний потенціал є перевищенням між обсягом податкового та неподаткового потенціалу території та відповідними витратними та зобов'язаннями території. [57, с.187]. Що на нашу думку є некоректним, оскільки за умов дотаційності території величина потенціалу матиме від'ємне значення. В той час, як потенціал може бути достатнім або недостатнім.

В. Г. Боронос вказує, що бюджетний потенціал складається з двох складових: податковий потенціал та неподатковий потенціал [63]. Ісаєв Е.А. розглядає бюджетний потенціал більш деталізовано і розподіляє його на наступні блоки [34, с. 136]:

- ❖ блок податкових доходів;
- ❖ блок неподаткових доходів;
- ❖ блок фінансових трансфертів;
- ❖ блок запозичених ресурсів.

Цікавим є погляд Айвазова А.А. Він, характеризує структуру бюджетного потенціалу регіону, розподіляє його на власний бюджетний потенціал та залучений. Разом власний та залучений бюджетний потенціалу формують сукупний потенціал. До власного автор відносить податкові надходження від місцевих податків та неподаткові надходження місцевого рівня. До залученого бюджетного потенціалу автор відносить податки загальнодержавного рівня, закріплені за місцевим бюджетом та відповідні міжбюджетні трансферти, що надходять до регіону [64, с. 10].

Пушак Я.Я. деталізує складові бюджетного потенціалу та поділяє бюджетний потенціал на чотири елементи. До першої складової він відносить надходження від власних місцевих податків та інших позабюджетних надходжень. Ця частина повністю знаходиться у розпорядженні регіональної влади. Друга складова формується фінансовими ресурсами суб'єктів території та вилучається державою до державного бюджету відповідно до чинного законодавства. Третя частина існує у вигляді резерву і не задіяна у процесах соціально-економічного відтворення регіону, проте може бути використана. Четверта частина бюджетного потенціалу надходить до бюджету регіону за підсумками перерозподілу державного бюджету у вигляді трансфертів [65]. В даному підході, на нашу думку, автор об'єднує елементи понять фіскального простору та бюджетного потенціалу території.

При цьому науковці не досліджують питання виокремлення бюджетного потенціалу місцевого самоврядування, як спроможності органів місцевого самоврядування до формування достатнього обсягу бюджетних ресурсів. На нашу думку, бюджетний потенціал місцевого самоврядування є складовою частиною бюджетного потенціалу визначеної території. Його місце аналогічне місцю місцевих бюджетів у бюджетній системі України, яка формується із державного та місцевого бюджетів. В результаті поєднання яких утворюється зведений бюджет країни. Тож ми розглядаємо функціонування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування як складову частину бюджетного

потенціалу визначеної території, яка функціонує поряд із бюджетними ресурсами державного бюджету на цій визначеній території.

Місцеве господарство є визначальним господарським комплексом, що створює умови для повноцінного функціонування економічної системи міста. Стабільна робота підприємств місцевого господарства має як надзвичайне економічне, так і соціальне значення [49, с. 177]. Так, в умовах сьогодення головною проблемою підприємств місцевого господарства є незадовільний фінансовий стан. Більшість з них стикаються з питаннями обігових коштів, великою зношеністю основних фондів, низькою ефективністю виробничої діяльності, що у підсумку призводить до збитковості діяльності підприємств.

Фінансовий потенціал визначає конкурентоспроможність підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках. Він охоплює фінансову сферу діяльності підприємства та характеризує фінансові можливості його розвитку [46, с. 159].

Фінансовий потенціал підприємства формує основу для виробництва певного обсягу та асортименту продукції, побудови моделей мінімізації збитків та максимізації прибутку, визначення оптимального співвідношення компонентів виробничої, фінансової та організаційної структури управління й інших механізмів. Уміння підприємства максимально використовувати власний фінансовий потенціал значною мірою зумовлює його життєздатність і конкурентоспроможність. [67, с. 58].

Фінансовий потенціал як показник фінансової здатності підприємства до генерування фінансових ресурсів передбачає дослідження їх кількісних та якісних пропорцій формування. Велика кількість факторів, що характеризують фінансовий потенціал підприємства, до яких слід віднести: достатність оборотних коштів, вартість майна підприємства, норма накопичення прибутку, розмір зобов'язань.

Важливо розуміти, що основною складовою фінансового потенціалу підприємства є сукупність власних і залучених фінансових ресурсів, тобто грошових коштів, які знаходяться в його розпорядженні. Оцінивши наявні фінансові ресурси, можна оцінити фінансовий потенціал підприємства.

Фінансовий потенціал характеризується реальними можливостями, тобто зафіксованим на теоретичному рівні кінцевим рівнем стану підприємства, який може бути реалізований за допомогою наявних в даний момент ресурсів і можливостей. Фінансовий потенціал можна розглядати як ресурс розвитку і зростання підприємства. Фінансовий менеджмент використовує методологію фінансового аналізу для ефективного управління фінансовим потенціалом організації. Діагностика фінансового потенціалу підприємства дозволяє виявити суттєві проблеми у виробничо-господарській діяльності та способи посилити позитивний фінансовий результат, що є важливою умовою стабільності та конкурентоспроможності організації. При цьому фінансовий потенціал володіє синергетичним ефектом, будучи реальним ресурсом, спрямованим на розвиток і підвищення ефективності підприємства при заданих внутрішніх і зовнішніх умовах.

З метою дослідження фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства, необхідно розглянути його складові. До складових фінансового потенціалу підприємств науковці відносять:

- власний капітал підприємств;
- забезпечення майбутніх витрат і платежів;
- довгострокові зобов'язання;
- поточні зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів [68, с. 37].

Поряд із фондами фінансових ресурсів підприємств та бюджету, на думку С.С. Шумської до складу фінансового потенціалу необхідно включати – земельні та природні ресурси, та нерухомість, які є потенційним джерелом формування фінансових ресурсів і при використанні відповідних заходів можуть значно збільшувати фінансовий потенціал як країни в цілому, так і окремих її територій зокрема [69, с. 87].

На нашу думку, земельні та природні ресурси, та нерухомість є недооціненим джерелом формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування. В той же час особливістю місцевого самоврядування є те, що

воно функціонує у межах населених пунктів або їх об'єднань, які переважно позбавлені такої галузі промисловості, як видобувна промисловість. Тому, на нашу думку, складову природних ресурсів неможливо розглядати у межах поняття фінансового потенціалу місцевого самоврядування, оскільки у більшості випадків органи місцевого самоврядування позбавлені компетенцій щодо отримання значних надходжень від використання природних ресурсів. Такими повноваженнями наділені центральні органи влади, органи управління обласного та районного рівнів.

Отримання надходжень від нерухомого майна, що перебуває у спільній власності територіальної громади, також може мати питання із подвійним врахуванням у сукупному фінансовому потенціалі місцевого самоврядування, оскільки нерухоме майно територіальної громади перебуває на обліку підприємств комунальної форми власності, а тому і належить до їх складу і враховується при визначенні обсягу основних активів вказаних підприємств.

Особливе місце у фінансовому потенціалі місцевого самоврядування посідають земельні ресурси. Хоча включення до складу фінансового потенціалу місцевого господарства земельних ресурсів місцевого господарства може бути дискусійним питанням. Проте ми виходимо з положення, що місцеве господарство, з точки зору здійснення господарської діяльності, в значній мірі носить риси приватного господарювання, оскільки діє в умовах ринкових відносин як самостійний і, що особливо важливо, рівноправний суб'єкт господарської діяльності. Тобто воно може самостійно розпоряджатися майном яке знаходиться в його розпорядженні, фінансовими ресурсами, землею. Тобто земельні ресурси є невід'ємною частиною місцевого господарства та перебувають під безпосереднім управлінням органів місцевого самоврядування.

Земельні ресурси поряд із іншими ресурсами місцевого самоврядування є одним із базисних об'єктів управління. Тому встановлення раціонального співвідношення і розвиток даних об'єктів визначає стан місцевого господарства.

Земельні ресурси в місцевого самоврядування є базисним об'єктом управління місцевого самоврядування з ряду причин:

- По-перше, від якості земельних ресурсів, її стану та місця розташування залежить ділова активність у будь-якому населеному пункті. Низька якість земельних ділянок (складні гідрогеологічні та просторові умови тощо) вимагає підвищених капітальних вкладень у будівництво, рекультивацію, осушення, що призводить до зниження інвестицій. Висока якість земель, вигідне місце розташування призводить до збільшення інвестицій, як в будівництво, так і в розвиток виробництва.
- По-друге, вартість земельних ресурсів є одним з головних регуляторів у сфері ділової активності, оскільки вартість земель стимулює її раціональне використання.
- По-третє, із використанням земельних ресурсів тісно пов'язані життєдіяльність територіальної громади, будівництво, виробництво, транспорт та інші аспекти. Оскільки населені пункти як система функціонують в межах існуючих кордонів, що формує необхідність раціонального використання землі, та не допускає перевантаження окремих ділянок виробничими або житловими спорудами.

Для входження до складу фінансового потенціалу місцевого самоврядування земельні ресурси повинні отримати відповідну вартість. Як відмічає Б.М. Данилишин землі поселення є об'єктом господарських відносин, матеріальним фактором виробництва. Стаючи елементом процесу відтворення, земля як фактор виробництва бере участь у підприємницькій діяльності. Споконвічно земля вартості не має, але в разі залучення у товарно-грошові відносини в неї з'являється міновий еквівалент, певна ціна, на яку ця підприємницька діяльність орієнтується. У цьому випадку йдеться про актуальне теоретичне питання: про категорії вартості й ціни землі, їх відмінності й природні утворення [70, с. 203].

Оцінка вартості землі, що перебуває під контролем органів місцевого самоврядування набуває надзвичайної важливості в умовах значної

обмеженості інших джерел фінансових ресурсів. Така оцінка дозволить встановити реальні межі фінансового потенціалу місцевого самоврядування.

В Україні встановлено два основних положення при оцінці землі:

- нормативна ціна землі;
- ринкова вартість землі.

Нормативна ціна землі встановлює характеристику вартості земельної ділянки на основі капіталізованого рентного доходу від цієї земельної ділянки, що визначається за встановленими і затвердженими законодавством нормативами [71].

Ринкова вартість землі – найвірогідніша ціна продажу ділянки на конкурентному та відкритому ринку за умови, що покупець і продавець добре поінформовані, на них немає тиску надзвичайних обставин і вони діють у своїх інтересах свідомо і раціонально [72, с. 288].

Втім більшістю фахівців у сфері землеоцінки зазначається необхідність удосконалення існуючих підходів до оцінювання земель різного цільового призначення в Україні. Ключовим моментом для досягнення цієї мети, як свідчить світовий досвід, є використання як бази оцінювання ринкової вартості нерухомості, а як способу визначення оціночної вартості – масової оцінки земель [73, с. 94].

Масова оцінка – це систематична оцінка (у грошовому вираженні) груп об'єктів нерухомості станом на певну дату, із використанням стандартних процедур і статистично-го аналізу. Питання про масову оцінку може виникнути за необхідності оцінки великої кількості об'єктів або ж за мінімальних термінів на проведення оцінки. У таких випадках індивідуальна оцінка є проблематичною [74].

Масова оцінка земельних ресурсів дозволить визначити загальний обсяг фінансових ресурсів, які можуть бути у разі потреби мобілізовані органами місцевого самоврядування. Це в свою чергу надає нам можливість виділення у складі фінансового потенціалу місцевого господарства складову - фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування.

Отже, аналіз теоретичних підходів до розуміння фінансового потенціалу місцевого самоврядування дозволяє зробити наступний висновок: визначення сутності фінансового потенціалу місцевого самоврядування та деталізація його складових забезпечує відповідні органи місцевого самоврядування та територіальні громади необхідним базисом для їх діяльності.

1.3. Умови концентрації фінансового потенціалу у столичному місті.

Матеріальною основою фінансового потенціалу місцевого самоврядування столичного міста є фінансові ресурси. При цьому формування фінансових ресурсів неможливе без здійснення продуктивної економічної діяльності, оскільки без виробленого економічного продукту обіг фінансових ресурсів втрачає сенс.

Умови концентрації економічної активності у межах великого столичного міста є фундаментальними характеристиками, що визначають обсяги формування фінансових ресурсів, а також можливості до формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування цього столичного міста.

Фундатором досліджень переваг розміщення та концентрації економічної активності є Адам Сміт. Так здійснюючи аналіз територіального розміщення промислових підприємств та спеціалізації держав, ним було сформульовано принцип абсолютних переваг. Абсолютними перевагами на думку Сміта були умови, які дозволяли окремій країні виробляти товари із найменшими витратами. До абсолютних переваг відносилися особливі умови клімату, присутність корисних копалин, економіко-географічне положення, рівень розвитку інфраструктури, кількість робочої сили тощо. Так А. Сміт зазначав: «Якщо яка-небудь чужа країна може постачати нас яким-небудь товаром за дешевшою ціною, ніж ми в змозі виготовити його, набагато краще купувати його у неї на деяку частину продукту нашої власної промислової праці, прикладеного в тій області, в якій ми володіємо деякою перевагою » [75, с. 30–

31]. Він розподіляв переваги на набуті та природні. Оскільки вони можуть бути як результатом праці людини так і обумовлені природою.

Дослідження абсолютних переваг розміщення продовжив Д. Рікардо. Він довів, що виробнича діяльність та міжнародна спеціалізація може бути реалізована навіть тими країнами, що не мають абсолютних переваг. Для такої діяльності у країни мають лише достатні порівняні переваги. Які розглядаються як переваги однієї країни до іншої країни, а не всієї сукупності країн у випадку абсолютних переваг. При цьому Рікардо дійшов до висновку, що виробництво та споживання товарів може бути максимізоване, якщо кожна країна яка має відповідну виробничу спеціалізацію товарів, що мають максимальну порівняну ефективність [76].

Першим науковим дослідженням, що стосувалось виключно територіального розміщення виробництв, є праця І. Тюнена «Ізольована держава». Вона була присвячена теорії розміщення сільськогосподарського виробництва, в якій він вперше ввів в аналіз поняття економічного простору і уявлення про географічне положення як найважливішому елементі диференціальної ренти і розміщення сільськогосподарського виробництва. Основну увагу в теорії Тюнена приділено трьом головним чинникам розміщення і їх взаємозв'язку: віддалі від місця виробництва до ринку збуту; цінам на різні види сільськогосподарської продукції; земельній ренті [77].

Наступним етапом дослідження питань переваг концентрації економічної діяльності стало дослідження А. Вебера «Теорія розміщення промисловості». У ній було введено найбільш важливі фактори найкращого розміщення виробництва. Так він враховує три головних фактори. Першим з цих факторів є транспортні витрати, мінімізуючи які, підприємство змушене враховувати розташування джерел сировини і ринків збуту. Як другий фактор для визначення оптимального місця розташування підприємств автором виділялись витрати на оплату. Неоднорідність рівня оплати праці в різних регіонах впливає на територіальний розподіл промисловості. Безумовно, всі виробники прагнутимуть туди, де їх витрати на робочу силу мінімальні, але тільки в тому

випадку, коли потенційна економія не перекривається зростаючими транспортними витратами. Третім фактором є агломераційні ефекти. Вебер доводив, що агломерація дозволяє економити як на масштабі виробництва, так і на спеціалізації.

Згідно з Вебером, власник капіталу, що розміщує завод чи фабрику, завжди стоїть перед вибором який фактор, якою мірою використовувати: мінімізувати чи транспортні витрати, витрати на оплату праці або отримувати великі переваги від агломерації.

Новим етапом досліджень факторів та переваг концентрації економічної діяльності стали дослідження В. Кристаллера «Центральні місця у Південній Німеччині» та її модифікація А. Льоша «Географічне розміщення господарства». У роботі «Центральні місця у Південній Німеччині» було застосовано принципово новий підхід до дослідження факторів розміщення виробничої діяльності. І якщо Тюнен досліджував особливості розміщення сільськогосподарської діяльності навколо центрального місця – міста. У той же час Кристаллер розглядав фактори появи самих центральних місць – міст.

Теорія В. Кристаллера пояснює, чому одні товари і послуги повинні вироблятися (надаватися) у кожному населеному пункті (продукти першої необхідності), інші - в середніх поселеннях (звичайний одяг, основні побутові послуги тощо), треті - тільки у великих містах (предмети розкоші, театри, музеї тощо) [78, с.52]. Столиці у цій економічній перспективі можуть бути представлені як центри виробництва особливих товарів – «публічних благ».

На противагу Веберу, Льош, поряд з витратами виробництва, надає великого значення ринкам збуту готової продукції як одному з головних факторів розміщення підприємств. Він зазначав, що якщо Вебер шукав місце для підприємства, яке забезпечить мінімальні витрати, то найбільш раціональним питанням буде пошук розміщення підприємства, яке забезпечить йому максимальний прибуток.

При цьому підприємства приймають рішення про розміщення у просторі, використовуючи в якості критерію не тільки транспортні та виробничі витрати,

але й цілий набір параметрів, що характеризують економічне та інституційне середовище, у якому функціонують підприємства, серед яких податки, ефекти монополії, мита.[79, с. 8].

Він аналізує ситуацію розміщення фірм в умовах конкуренції, коли вибір місцеположення визначається не тільки прагненням кожної фірми до максимуму прибутку, але і збільшенням числа фірм, що заповнюють увесь ринковий простір. Відповідно в просторовому ціноутворенні окремі фірми повинні коригувати ціни з метою захисту свого ринку від проникнення інших фірм [80, с. 64].

Тож головними висновками питань розміщення виробництв у містах є наступні :

- завдяки ефекту від масштабу або агломераційного ефекту, виробництва мають схильність до географічної концентрації;
- для кожної галузі притаманний свій оптимальний рівень концентрації виробництва, перевищувати який не доцільно, оскільки економія від масштабу припиняється, роблячи безглуздом подальшу концентрацію;
- зі збільшенням відстані, підвищуються транспортні витрати, які будуть поглинати вигоди від ефекту масштабу, і в певний момент перекриють їх повністю. «Незважаючи на загальне зниження транспортних витрат, будь-який товар має свій специфічний максимальний радіус збуту, за межами якого продаж його стає не вигідним» [81].

В. Лаунгардт у роботі — «Визначення раціонального місця розташування промислового закладу» (1882), подібно Й. Тюнену, розглядав ізольовану державу, але об'єктом вивчення було розміщення промисловості. Для визначення оптимального розміщення він запропонував локаційний трикутник, дві вершини якого відповідали місцезнаходженню джерел сировини, а третя — ринку збуту продукції підприємства. При цьому оптимальне положення підприємства визначалося як точка усередині трикутника, що знаходиться на найкоротшій відстані від трьох його вершин. Вирішальним фактором розміщення виробництва у В. Лаунгардта, так само як і в Й. Тюнена, є

транспортні витрати. Виробничі витрати приймаються рівними для всіх точок досліджуваної території. Точка оптимального розміщення підприємства знаходиться в залежності від вагових співвідношень перевезених вантажів і відстаней [82, с. 43].

Особливе місце у дослідження територіальної концентрації економічної діяльності займає теорія полюсів зростання. Ця географічна теорія була створена Ф. Перру у 1949 році. Вона пояснювала нерівномірність економічного розвитку територій, виділяючи при цьому пропульсивні галузі економіки, які можуть стимулювати розвиток прилеглих територій. При цьому першочергово теорія полюсів зростання була розроблена як виключно економічна теорія, яка визначала галузі господарства, що могли бути двигунами економічного зростання. Втім вона також тісно пов'язана із функціонуванням столичних міст або можливостями створення контрмагнитів для розвитку територій.

Так класичними полюсами зростання країни є нові столиці багатьох африканських країн, які створювались та розбудовувались для залучення інвестицій слабо розвинутих центральних районів [83]. Також підтвердженням цьому положенню є дослідження Гав'єра Ж-Ф., який вказував на негативний вплив переваг столичного міста по відношенню до функціонування інших регіонів Франції [84]. У той же час, Перру вважав, що поляризація може здійснювати негативний вплив, але й позитивний.

Досліджуючи переваги фактору столичності, варто приділити увагу дослідженням французького урбаніста Жана Готтманна. Здійснивши аналіз формування столичного міста, визначав його як це центр ділової активності, обслуговуючий проблеми і потреби великих територій, звідки люди приїжджають до столиці, щоб укласти різноманітні угоди або збирати відомості [85].

Статус центру державної влади сприяє наповненню столиць різного роду зручностями, ритуалами і туристами. Управління процесами в політичній, економічній та культурній сферах вимагає збору та обробки маси інформації. На тлі нинішньої трансформації способів життя і способів роботи столичне

місто стає особливо привабливим для відвідування або життя в ньому. При цьому зростає кількість міст, що грають роль столиці того чи іншого типу. Інтенсивність і складність сконцентрованих у великих містах державних процесів призводять до децентралізації та делегування влади меншим містам [86].

А отже ми можемо визначити основні групи факторів, які обумовлюють зростання фінансових ресурсів у межах території столичного міста. Ця концентрація оформлювалась історично в утворенні хуторів, сіл, селищ які із часом перетворювались у міста. Так концентрацію фінансових ресурсів визначають декілька груп факторів.

Першою групою факторів формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування виступають природно-географічні умови розміщення факторів виробництва на певній території. Розглядаючи природні фактори зростання міст визначну роль історично становить наявність джерела води: ріки, озера, моря. Наявність даного фактору забезпечувало можливості для риболовлі забезпечення водою сільського господарства, що в свою чергу гарантувало стабільну пропозицію продуктів харчування. Міста, що знаходилися на берегах річок, морів, океанів при здійсненні торгівлі отримували можливості доступу до регіональних, національних та інших ринків. Дані торгові зв'язки проходили через віки та тисячоліття, і збереглися до сьогодення. Чотирнадцять з дев'ятнадцяти найбільших міст світу знаходяться на берегах морів і океанів чи у дельтах річок [87, с. 5].

Іншими природними факторами, що історично визначали концентрацію виробництва та поселення людей на певній території є родючість ґрунтів, наявність височин, кліматичні умови. Родючість ґрунтів забезпечує вищу продуктивність сільського господарства та дозволяє ширше розвиватися видам діяльності, що не створюють продукти харчування. Наявність височин забезпечувала розміщення важкодоступних захисних споруд, що дозволяло зберігати вироблений економічний продукт. Кліматичні умови впливали на температуру, опади, вологість та інші чинники, що в свою чергу впливало на

процес виробництва. Необхідно додати, що не сама географічна особливість викликає утворення міста, а лише економічні можливості, які нею зумовлені [9, с.94]. Іншим фактором розміщення поселення та виробництва є близькість торговельних шляхів. Більшість міст, що найшвидше розвиваються знаходяться на полосах та лініях зі встановленим інтернаціональним сполученням, оскільки розвиток та ріст міст залежить від способів залучення ними доданої вартості [9, с. 176].

Розглядаючи місто Київ, за умовами вказаними вище, необхідно зазначити, що даний населений пункт розміщений в унікальному місці. Економіко-географічне положення м Києва визначається розташуванням на перехресті численних транспортних шляхів сполучення: водних залізничних, автомобільних, повітряних, які проходять з заходу на схід (країн Західної та Центральної Європи в Росію, на Кавказ), а також з півночі на південь (з Росії та країн Балтики та Скандинавії у Південно-Східну Європу). Через Київ проходять важливі автомагістралі транс'європейського значення, тут сформовано потужний залізничний вузол. Розташування міста на одній з найбільших в Європі судноплавних артерій дозволяє розвивати річковий транспорт. Київ є одним з найбільших у Східній Європі механізованих річкових портів із сучасними перевантажувальними машинами, порталними кранами та іншою технікою. Впадання Дніпра в Чорне море дає можливість здійснювати вантажні перевезення типу «річка-море», що посилює потенціал зовнішньоекономічних зв'язків. Київ – центральний в Україні вузол повітряного транспорту. Географічне розташування створює сприятливі передумови для розвитку зовнішніх та внутрішніх торговельних відносин із зацікавленими партнерами. Рівновіддаленість Києва як центру концентрації виробництва та населення від металургійних, паливних та сировинних баз Придніпров'я, Донбасу, Прикарпаття, а також близьке сусідство з основною житницею країни відіграють важливу роль у функціонуванні промислового комплексу міста та укріпленні продовольчої бази. Таким чином, економіко-географічне і в цілому

географічне положення м. Києва можна оцінити як вигідне, сприятливе для реалізації наявного природно-ресурсного потенціалу [88, с. 46-47].

Наступною групою факторів, що впливають на розвиток формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування є економічні фактори, що приваблюють економічних агентів здійснювати свою діяльність саме на території великих міст.

Проблематиці впливу економічних факторів на концентрацію виробничих сил у великих містах присвячені концепції та теоретичні положення досліджень А. Маршалла [89], А. Вебера [90], Е. Гувера [91], У. Айзарда [92], П. Кругмана [93].

Дані дослідники вказували, що формування міської агломерації формує унікальні агломераційні ефекти, які розподіляються на два основні типи: ефекти локалізації та ефекти урбанізації [94, 95].

Так, ефекти локалізації передбачають розгляд переваг від великої концентрації виробничих сил у межах міста, які у свою чергу створюють умови для підвищення продуктивності праці і відповідно прибутків населення та підприємств. Яке створюється внаслідок тісного територіального розвитку і тісно пов'язаних виробництв різної спеціалізації та дозволяють нарощувати масштаб своєї економічної діяльності, при цьому розподіляючи постійні витрати виробництва на максимально великий обсяг власної виробленої продукції. Це дозволяє отримати економічний ефект від зниження транзакційних, транспортних та інших витрат у виробництві та споживанні. При цьому величина міста зумовлює прагнення до збільшення розмірів підприємств, що створює значну силу тяжіння до міста.

Даний ефект був досліджений Дж. Харрісом в його теорії потенціалу ринку [96]. Яка стверджує, що за інших рівних умов підприємці будуть намагатися розміщувати своє виробництво у місцевостях з гарним доступом до ринку. Він оцінив ступінь доступності ринку збуту у кожному окрузі США, використавши для цього показник – «потенціалу ринку», що являв собою зважену суму купівельної спроможності конкретних місцевостей, де вага

кожної з місцевостей знаходилась у оберненій залежності від її віддаленості. Результати дослідження показали, що розвинуті промислові регіони США мали високий рівень потенціалу ринку, оскільки у промисловому поясі (Північний-Схід та Середній Захід США) сконцентровані значні частки населення та виробництва країни, а відповідно, регіони, що входять до цього поясу, насамперед мали найкращий доступ до ринку. Але відповідно до цього дослідження Харріс зробив цікавий висновок: концентрація виробництва має функцію самовідтворення. Фірми розміщують виробництво у регіонах із хорошим доступом до ринку, але і доступ до ринку покращується у регіонах, де сконцентровано виробництво [93, с. 122].

Іншим шляхом локалізації є спільне використання підприємствами, що розміщені у межах міста дефіцитних факторів виробництва, які можуть бути залучені у якості активів, які при своєму застосуванні у виробничих процесах можуть формувати доходи як для підприємств, так і для міста та територіальної громади міста.

Концентрація у межах міста великої кількості підприємств та населення формує єдиний ринок праці, який забезпечує ефективне та швидке забезпечення територіальної громади відповідними робочими місцями. При цьому великий ринок праці забезпечує підприємства працівниками із специфічними навичками та високим рівнем кваліфікації. Це дозволяє підприємствам зберігати темпи виробничої діяльності шляхом швидкого пошуку відповідної робочої сили. Таку робочу силу важко знайти у маленьких містах чи селах. Велике місто пропонує найрізноманітнішу комбінацію кваліфікацій робочої сили (рис 1.4). Так якщо у 2000 році у місті Києві знаходилось 15% усіх підприємств України, то у 2015 році цей показник складав майже 20%. При цьому місто Київ забезпечує роботою кожного 10-го мешканця України [97].

Тож, висока концентрація населення в містах, створює більше можливостей для взаємодії і зв'язку, сприяє творчому мисленню, поширенню

знань, створює і розвиває нові ідеї та технології. Міста забезпечують більші можливості для навчання і обміну досвідом, сприяють торгівлі та комерції. [98].

Відповідно понад 25 % фінансистів, науковців, спеціалістів із інформаційних та телекомунікаційних систем працюють саме в столиці. Також спостерігається значна концентрація працівників системи державного управління та оборони, адміністративного та допоміжного обслуговування, операцій з нерухомим майном, готельного та ресторанного господарства (рис. 1.4.).

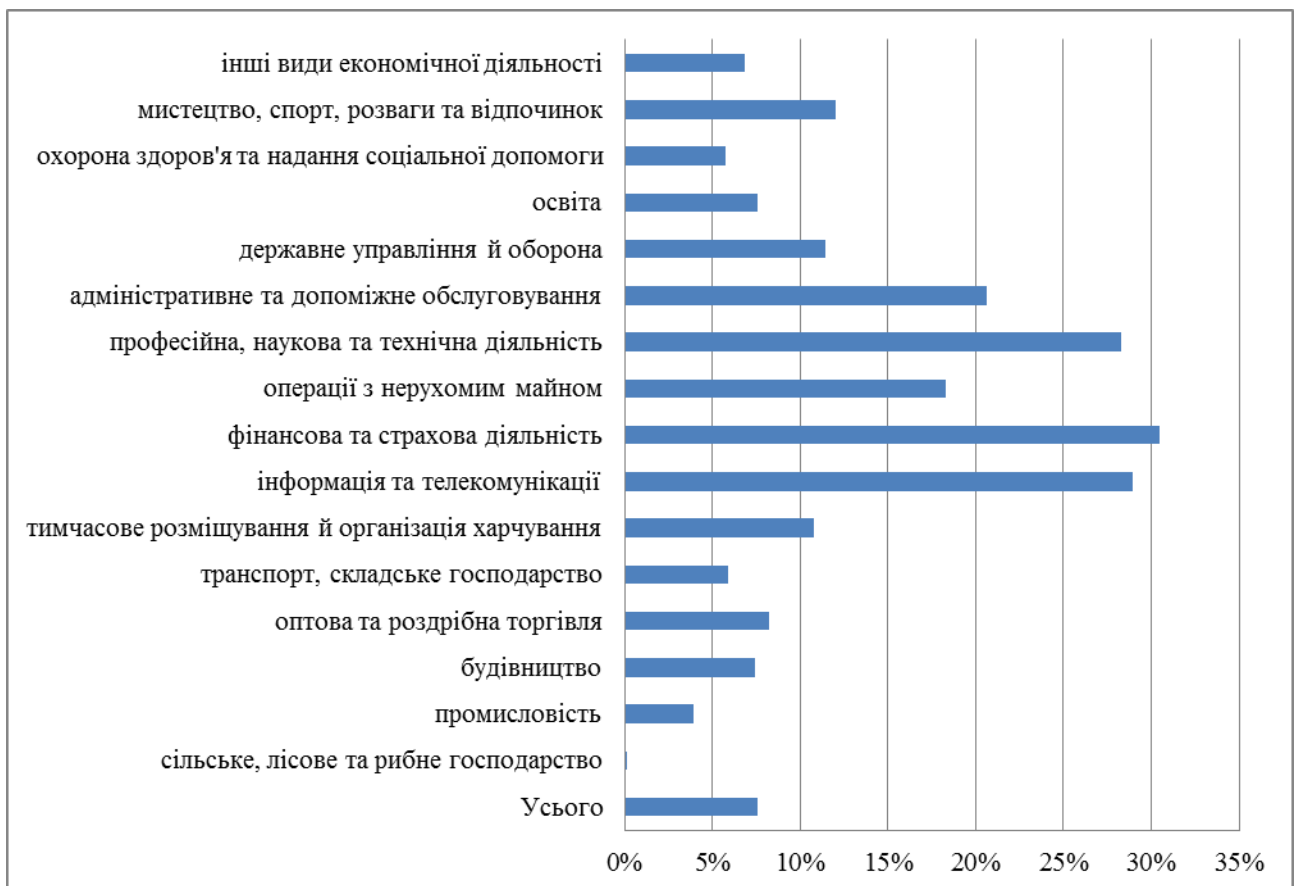

Рис. 1.4. Концентрація працівників за видами економічної діяльності у місті Києві 2014, %

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Така ситуація призводить до збільшення середніх доходів населення саме у великих містах. У місті Києві наявний дохід у розрахунку на одну особу є значно більшим, порівняно з середнім показником в Україні. Причому цей розрив у доходах має тенденцію до збільшення, оскільки якщо дохід у розрахунку на одну особу в м. Києві перевищував середній показник в Україні у 2002 році на 45%, то у 2010 році цей розрив складав близько 100%. Дана

ситуація вказує на фундаментальні переваги столичної території при формуванні доходів, порівняно з іншими адміністративно-територіальними утвореннями України (рис 1.5.).

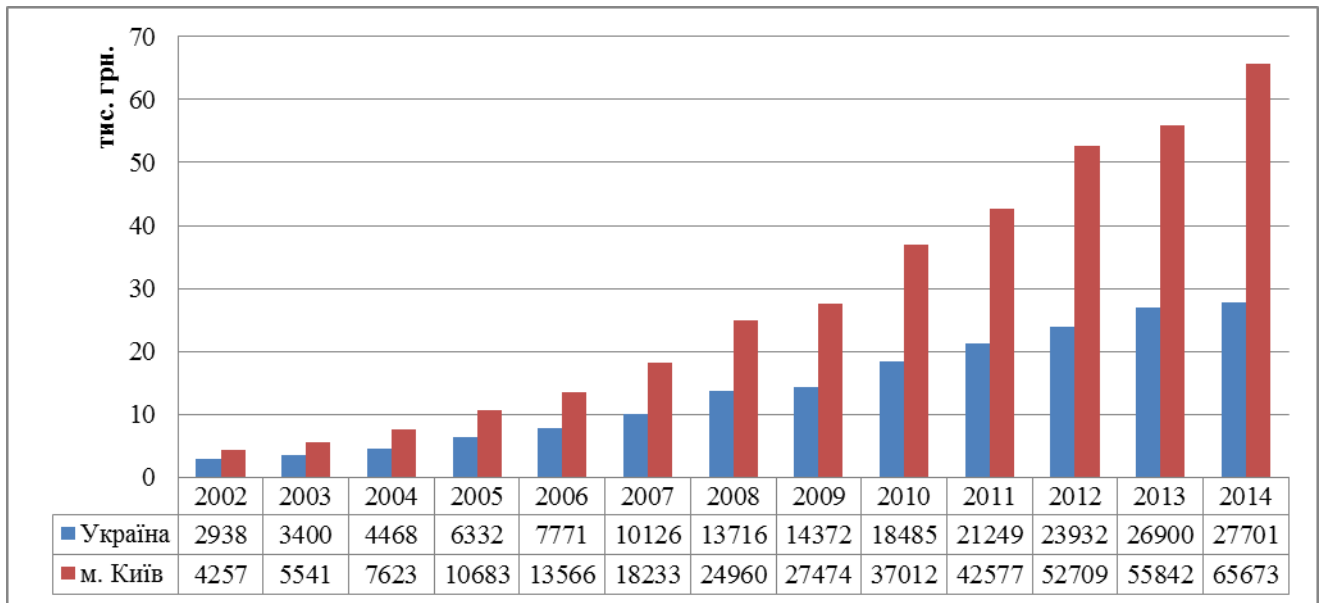

Рис 1.5. Наявний дохід у розрахунку на одну особу, тис. грн.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Тенденція позує ще більший розрив у продуктивності праці. Причому з 2001 по 2014 рр. цей показник в місті Києві в середньому перевищує аналогічний показник по Україні більше ніж в 3 рази. (Рис 1.6.).

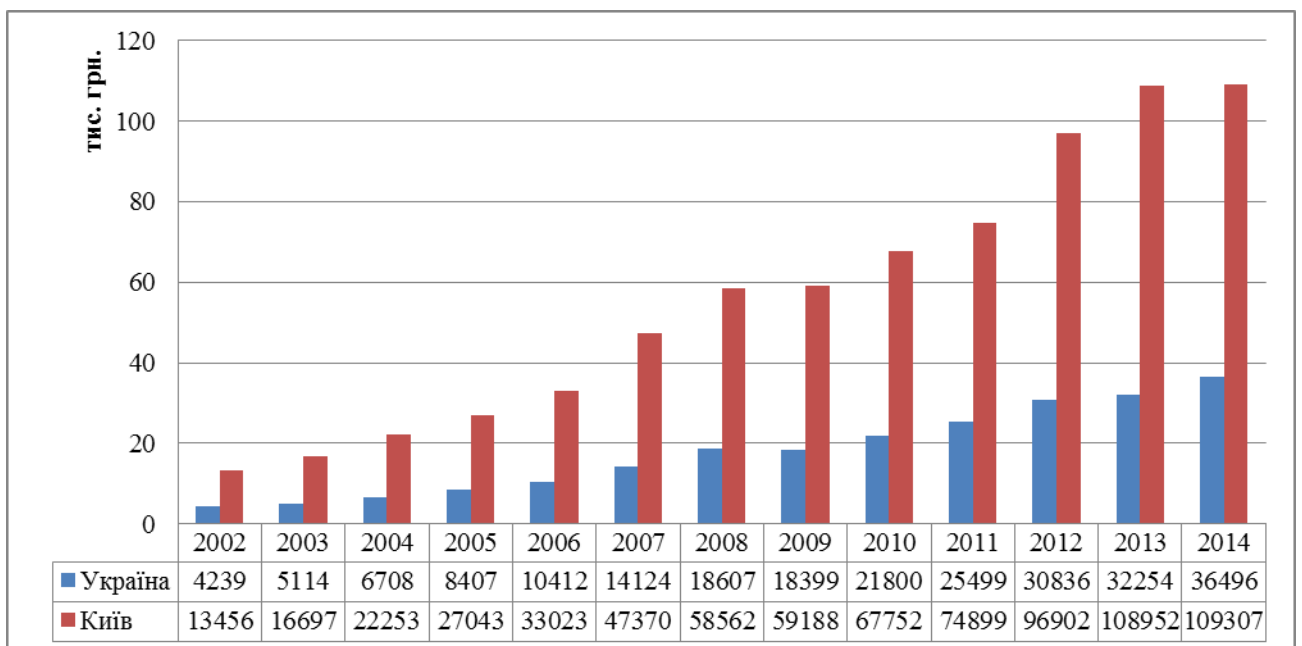

Рис 1.6. Валова додана вартість у розрахунку на одну особу, грн.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Іншою перевагою розміщення виробництва від концентрації населення для підприємств у місті є зменшення витрат на транспортування. Так якщо попит населення міста недостатній для споживання усієї продукції фірми виробника, то виникає необхідність транспортування продукції до інших місць споживання продукції, що спричинює додаткові витрати. В той же час при збільшенні кількості населення зростає і споживання, що призводить до поступового усунення необхідності у транспортуванні готової продукції.

Це у підсумку дозволяє місту формувати концентрований осередок виробничих сил. Які дозволяють отримувати переваги, як самим підприємствам, їх працівникам, які у переважній більшості є представниками територіальної громади та міській владі, що може отримувати більші надходження бюджету.

Зростання ефектів локалізації великих міст призвело до виникнення та стрімкого розвитку третинного сектору економіки – сектору послуг, який сьогодні формує зайнятість більшої частини населення економічно розвинених країн світу.

Найбільші міста, знижуючи витрати виробництва та споживання формують умови для прискорення обороту капіталу та фінансових ресурсів у межах міста. Саме тому великі міста об'єднують всі переваги масового споживання, включаючи економію від оптових операцій, скорочення часу поставок товарів і надання послуг, збільшення зручностей для покупців.

Втім велика концентрація населення та інших продуктивних сил не завжди призводить до максимізації доходів. Зазвичай обсяг населення позитивно асоціюється рівнем доходів. Проте це не стосується надто великих міст, які можуть неефективними у своїй діяльності. Так згідно дослідженнями ОЕСР, міста при досягненні певної кількості мешканців втрачають здатність до ефективного генерування доходів. Зокрема міста із населенням більше 6 мільйонів, мають негативний взаємозв'язок між кількістю населення та доходами міста. Це може бути пояснено тим, що надто великі міста мають більші витрати часу для взаємодії між економічними суб'єктами, вищі втрати

на логістику та транспорт ніж це є економічно доцільно. Що у свою чергу призводить зменшення доходів підприємств та населення (рис. 1.7.).

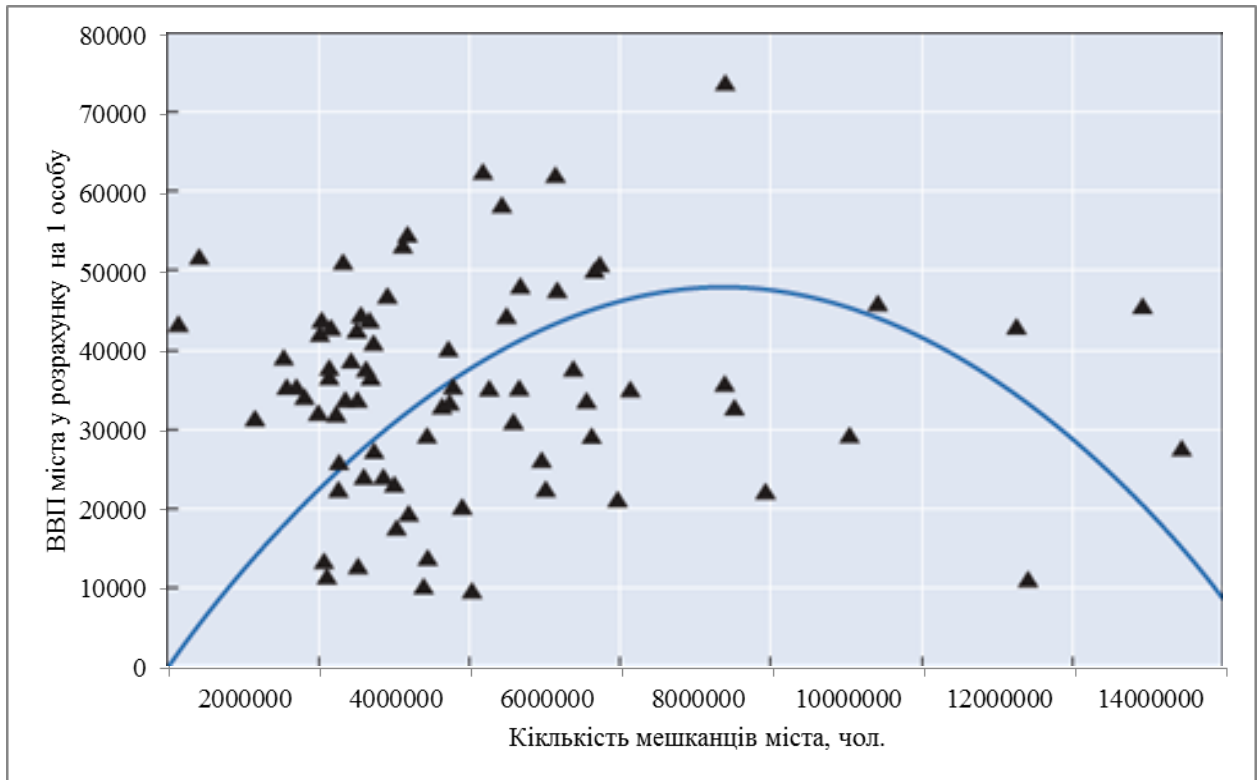

Рис. 1.7. Залежність надходжень від розміру населення міста. Включаючи квадратичне відношення, у тому числі R-квадрат результатів регресії.

Джерело: [99, с. 277]

Ефекти від урбанізації передбачають більш складну та комплексну форму прояву. Тому їх складно відділити від ефектів локалізації, урбанізація є результатом підвищення щільності населення, збільшення територіальних меж міст та збільшення щільності економічної діяльності.

Підприємства усіх форм власності, що розміщуються у великому місті перш за все отримують конкурентні переваги від ефекту масштабу за рахунок близькості до своїх робітників, які є носіями інформації, знань та нових ідей. Також присутність великої кількості клієнтів, що володіють значними обсяг фінансових ресурсів, яка бажає задовольнити свої потреби.

Так, у великому місті знаходять свій прояв усі переваги просторової концентрації масового споживання, значна економія від торгівельних операцій, зменшення часу поставок та покращення зручностей для покупців – клієнтів.

Така концентрація продуктивних сил призводить до концентрації виробленого продукту. Що прямо впливає на можливості держави щодо формування бюджетних доходів. Ключовим фактором до конкурентоздатності міста є його продуктивність, тобто ВРП на душу населення. При цьому головною умовою супутньою умовою є наявність підприємницької діяльності з високою часткою доданої вартості.

В той же час велика концентрація продуктивних сил створює і негативні впливи на умови життєдіяльності та виробництва. Така концентрація створює ряд побічних ефектів, що зменшуються по мірі віддаленості від її центру. Так, велика концентрація промислових об'єктів та транспортної мережі створює умови для підвищення рівня забруднення навколишнього середовища, що негативно сприймається оточуючим населенням. Як результат воно намагається знайти більш комфортні умови проживання.

Зростання попиту на робочу силу призводить до зростання ціни однієї години праці. Зростання попиту на територію в межах міста, призводить до зростання цін на земельні ділянки, орендну плату, промислові приміщення. Це призводить до переміщення ряду підприємств та частини населення до приміських зон або міст супутників. Даний ефект отримав назву ефект «пончика». Головний результат якого проявляється у тому, що міста супутники та приміські зони зростають за обсягом виробництва та кількістю населення швидше ніж їх центр тяжіння.

Видатки місцевих бюджетів, як правило, вище у великих мегаполісах, ніж в інших муніципалітетах. Більша кількість населення вимагає надання більш спеціалізованих публічних послуг. Більш висока щільність означає більш спеціалізоване навчання та надання вузькоспеціалізованих бюджетних послуг.

Одним з негативних ефектів урбанізації є висока концентрація бідності і спеціальних потреб у великих мегаполісах вимагає більш високих витрат на соціальні послуги і соціальне житло.

Розглянуті фактори здійснюють кумулятивний ефект на формування економічного та фінансового потенціалу зокрема.

Крім того, великі міста вимушені конкурувати на міжнародній арені; щоб бути конкурентоспроможними, вони повинні надавати такі послуги, як парки, місця відпочинку, підприємств та установ культури на додаток до «жорстких» послуг, таких як транспорт, водопостачання і каналізацію. Люди з-за меж столичної області можуть використовувати культурні об'єкти, а також соціальні та медичні послуги, проте компенсація такого використання може не відбуватися. До порівняння, невеликі міста, можуть не мати системи громадського транспорту, оскільки економічні та демографічні умови є недостатніми, щоб бути економічно життєздатним. Також невеликі населені пункти позбавлені можливості утримання спеціалізованих культурних установ, таких як опери, театри, картинні галереї оскільки ці об'єкти вимагають мінімальної кількості населення, щоб забезпечити своє функціонування.

Великі потреби у фінансуванні видатків, існуючі у мегаполісів, визначають масштабність їх завдань у бюджетно-податковій сфері.

Така концентрація виробничих сил у межах столичного міста надає значні переваги у формуванні бюджетних надходжень території. Так, великі міста мають значно більшу можливість отримувати бюджетні надходження від оподаткування прибутку підприємств.

Наявність високого рівня продуктивності праці зумовлює переваги у формуванні надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб. За умов високих зарплат та великої кількості робочої сили столичне місто може генерувати значні частки цього податку у масштабі усієї країни.

Великі густонаселені міста мають вкрай вдалі умови формування доходів від оподаткування нерухомості. Їх податкова база у вигляді житлової та комерційної нерухомості є значно вищою порівняно із малими населеними пунктами. А велика концентрація продуктивних сил дозволяє їм встановлювати найвищі ставки оподаткування [100].

Третьою особливою групою факторів, які забезпечують концентрацію економічної діяльності є суспільно-політичні функції, що виконує столичне місто. Ще відомий український вчений-фінансист Н. Яснопольский твердив, що

«Фінансові засоби найбільше припливають у ті частини держави, де сильніше б'ється пульс політичного життя - у столичний та окружні центри управління." [101, с. 200].

Так, місце розміщення резиденції голови держави та інших центрів управління державою називається столицею держави. Столиця кожної країни – це обличчя всієї держави. Не виняток становить і місто Київ, економічні процеси якого мають значний вплив не лише на сприйняття нашого міста міжнародною спільнотою, але й на загальнодержавну економіку.

У більшості випадків адміністративно-політичне та соціально-економічне значення міста співпадало, по-перше, тому, що столиці створювались головним з найбагатших та найвагоміших міст даного адміністративного району і, по-друге, тому, що адміністративно-політичне панування міста само по собі посилює економічну міць. Дійсно, економічна політика держави, як правило, майже завжди сприяє державній столиці [9, с. 86].

Адміністративна роль міста механічно приваблює до нього багато чисельні штати оплачуваних державних службовців, охорону та інші обслуговуючі адміністративну владу установи. Одним словом, та додаткова цінність, яку держава присвоює позаекономічним шляхом, за допомогою податків, щільно осідає у головних адміністративних центрах. Міста-столиці є політичними продуктами урядів, які роблять їх центрами комунікації та управління. Так, як правило, у них або біля них сконцентровані великі інфраструктурні вузли у вигляді залізної та автомобільної дороги, аеропортів, навіть якщо столиця розміщена далеко від географічного центру країни. Головні культурні та спортивні споруди також у переважній більшості випадків будуються у них [102, с.72].

Уряд також забезпечує столичному місту більш високий рівень попиту на товари та послуги, які він споживає. При цьому у переважній більшості країн держава є найбільшим роботодавцем, тому економічні переваги такого статусу для столичного міста можуть бути достатньо значними. На думку німецького дослідника Дашера, який порівнював діючі та колишні регіональні столиці

Німеччини, приріст робочих місць безпосередньо пов'язаний із столичним статусом міста, дорівнює приблизно 7% від загального рівня зайнятості у столичному регіоні [103].

Інша перевага столичності пов'язана із формуванням класу підприємств та організацій, які безпосередньо взаємодіють із національним урядом. До таких організацій відносять недержавні фонди та організації, лобістів, консультантів, політичні партії, посольства, приватні дослідницькі інститути. Наприклад у Німеччині внесок таких організацій становить близько 4 відсотків від валового регіонального продукту [104]. Багато приватних організацій також діють у столичному місті, при цьому надаючи послуги та консультації організаціям, які напряму залежать від уряду.

Столиця набуває також великої кількості природніх економічних переваг, що пов'язано із символічними та інноваційними функціями, а також особистим споживанням та особливостями стилю життя працівників державного апарату. Так, наприклад, внаслідок переносу столиці Германії до Берліну місто стало головним туристичним центром країни. При цьому туризм формує до половини доходів у деяких столичних містах [105, 106].

Надання столичного статусу покладає на місто комплекс додаткових витрат, пов'язаних із забезпеченням діяльності органів державної влади, дипломатичних представництв та інших особливих витрат. Дані послуги мають бути компенсовані державою.

Тож маємо відзначити, що столичне місто у своїх межах створює унікальні умови для концентрації фінансових ресурсів, що прямо впливає на можливості формування відповідного фінансового потенціалу органами місцевого самоврядування, оскільки значною мірою саме вони забезпечують створення умов для ведення бізнесу та життєдіяльності населення. При цьому органи місцевого самоврядування мають отримати у своє розпорядження достатній обсяг фінансових ресурсів, що має забезпечити повноцінне виконання покладених на них функцій.

1.4. Генезис фінансового потенціалу місцевого самоврядування міста Києва

Становлення інституту місцевого самоврядування місті Києві почало відбуватись ще за часів праслов'янської давнини, ще до утворення давньоруської держави [107]. Першими суб'єктами місцевого самоврядування на території Києва були територіальні общини, роди та племена прадавніх слов'ян, що знаходились у територіальних межах сучасного Києва, які формували систему громадівського та племінного самоврядування.

Основою розвитку такого самоврядування було звичаєве та природне право. На основі звичаїв обирались посадові особи громади, що вирішували питання місцевого значення. При цьому громада здійснювала судочинство, опікувалась охороною своєї території та забезпечувала інші питання власного самоврядування. Основою економічного життя громади міста становила суспільна власність на природні ресурси у вигляді землі, пасовищ, лісів та інше.

Після утворення прадавньої Київської княжої держави у системі управління містом формується двовладдя, коли разом із органами місцевого самоврядування починає функціонувати місцева державна влада, що встановлювалась князем. Головною формою волевиявлення місцевої територіальної громади стають віча. Саме на у цей час обирались відповідні посадові особи. Поряд з ними у місті функціонувала сильна княжа адміністрація (тисяцькі та соцькі), яку очолював київський князь.

У період з 882 по 1132 Київ був столичним містом великої давньоруської держави Київської Русі. У цей час функції голови міста виконував тисяцький або тіун-слуга. Він здійснював управління на усіма міськими справами та землями. При цьому тіун мав свій апарат – міську княжу адміністрацію, яка складалась із соцьких і десятників. Він здійснював управління доходами князя, його майном. Судочинство, адміністративне управління та податки були виключною компетенцією міської державної влади. Міські громади виступали головним суб'єктом місцевого самоврядування. Управління містом вони

здійснювали через віча, де вирішувались найголовніші питання. Для забезпечення поточної діяльності обирались війт та інші посадові особи міської громади. Правовою основою діяльності місцевого самоврядування залишалось звичаєве право, яке на українських територіях отримало назву «копне право» [108].

У цей період у місті виникає система податків та зборів. Казна не розподілялась на державну та міську, усі фінансові ресурси публічного сектору концентрувалися у руках князя. Встановлювалась система податків та зборів. Головною формою податків першочергово була данина, яку збирали через систему «полюддя». Механізм її формування відбувався через об'їзд князем із своєю дружиною підвладної їм території і збір данини хутром, медом, воском, зерном та іншими товарами. Підчас об'їзду своїх територій фінансово забезпечували князя та його військо, а князь супутньо здійснював суди. Данина збиралася від «диму» та «рала», тобто накладалася на господарство мешканців відповідних земель [109, с. 21]. Головним недоліком такої системи була відсутність чітких правил, коли розміри та періодичність стягнення часто змінювались. Загальновідомим конфліктом на ґрунті такого свавілля було вбивство Князя Ігоря після повстання древлян [110, с. 20]. Що у підсумку вплинуло на дружину князя Ігоря Ольгу, яка встановила законодавчо розмір данини з одиниці обкладання – уроки, а також час і місце її збору. Такими місцями стали погости. Поступово данина змінювалась на форму державного податку. Таким податком був «повоз», що передбачав поставку коней та транспортних засобів на потреби київської влади. Іншою вагомою статтею казни були «віри» - штрафи за скоєні злочини, які головним чином направлялись на фінансування князівської дружини [111, с.28]. Важливим джерелом наповнення дохідної частини казни Києва була зовнішня та внутрішня торгівля. З неї формувались надходження вигляді мита, яке справлялося на перевозах, ринках, мостах, корчмах та ін [109, с. 21].

З 1132 року фактично діяльність місцевого самоврядування була нівельована з огляду на постійні пограбування міста та зміну влади.

Особливістю фінансів самоврядування у цей період було широке запровадження мита у розмірі десятої частини від наявного товару. Іншою особливістю стало подвійне оподаткування. Перебуваючи під окупацією Золотої орди спочатку справлялись податки і збори до місцевої казни, а потім оподаткування здійснювали ще один раз для виплати данини представникам ханської влади.

Відродження самоврядування у місті Києві почалося лише у 1362 році після розгрому ординських ханів Золотої Орди литовсько-українським військом. Тоді Київ приєднується до князівства Литовського. У період з 1362 по 1569 роки місцеве самоврядування функціонує у формі війства, яке обирає громада міста.

Починаючи з 1494 року замість вічової системи управління місто отримує управління у відповідності зі магдебурзьким правом, що значно розширювало права містян у питаннях місцевого самоврядування, що було новим етапом його розвитку. Магдебурзьке право відміняло звичаєве право, відбувалось значне обмеження прав представників державної адміністрації міста, головним органом самоврядування міста визначався магістрат.

Це сформувало самобутність фінансової системи Києва у період XV-XVII століть, коли фінансові ресурси формувалися та використовувалися виходячи із принципу автономії. Київ був одним з перших українських міст, які увійшли в середині 14 століття до Великого князівства Литовського, що отримав магдебурзьке право. Грамотою великого князя Казимира IV підтверджувались пільги київських міщан. Так, у відповідності із грамотою великого князя Олександра 1494 року місту надавалося більше свободи у здійсненні самоврядування, зменшувалась натуральна дань, полегшувалась сплата податків. Документ встановлював розміри міського податку, звільнення від путної служби, підводної повинності та участі у татарських «облавах» і репараціях замку. Також згідно з цією грамотою Київ отримував право на безмитну торгівлю, користування міськими лісами та інше [112, с 33].

Через п'ять років потому місто отримало другу грамоту на самоврядування, яка остаточно встановлювала магдебурзьку систему управління місцевим самоврядуванням міста. Згідно із нею уточнювались відносини між ратушою і міщанами з одного боку, а з іншого боку – між представниками місцевої воєводської адміністрації та православною церквою. [113, с. 14]. Що здійснило регламентування фінансових відносин міста через розмежування права владних суб'єктів на отримання відповідних податків та зборів.

Як було вже зазначено повноваженнями з управління містом наділявся магістрат. Головною посадовою особою магістрату був війт, який обирався населенням міста. Сферами відповідальності магістрату було адміністративне управління, ведення муніципального господарства, управління фінансовими ресурсами міста, забезпечення правопорядку та судочинства. До складу Київського магістрату обирали 12 чоловік, які формували дві колегії: «раду» та «лаву». Особою, що відповідає за формування фінансових ресурсів міської казни інстигатор. Він контролював прибутки від місцевого господарства міста та надходження податків до міської казни [114, с 15].

Джерелами наповнення міської скарбниці були:

- податки, якими обкладалися купці та ремісники;
- різноманітні акцизи у вигляді торгових, вагових, помітних та інших мит;
- оренда комунальної власності, до якої відносили млини, лазні, гостинні двори, броварні;
- надходження від виробництва та продажу алкогольних напоїв.

При цьому магістрат володів широкими функціями фінансового контролю та щорічно представляв звітність про доходи та видатки міста.

Рада міста як його провідний владний орган вирішувала усі питання, що були пов'язані із функціонуванням місцевого господарства міста. Також рада була наділена повноваженнями управління усім майном міста, встановлення податків та встановлення їх розміру. Вона встановлювала розміри сплати боргів, зборів, міських оплат за виробництво воску, за міську вагу, за торгівлю

сіллю. Кошти бюджету міста витрачались на оплату праці службовців, розвиток торгівлі та будівництво об'єктів міської інфраструктури міста, а саме адміністративних будівель, шкіл, доріг, мостів та лазень. Рада здійснювала контроль за діяльністю цехів через видання для них відповідних цехових статутів. Вона здійснювала контроль за якістю, обсягом та ціною товарів, які постачались міщанам міста. [115, с.106].

До інших особливих вольностей, які діяли у містах із магдебурзьким правом належали: звільнення міщан від судового підпорядкування воєводським урядникам і передача їх під присуд в'їта; звільнення від повинності надавати підводи послам і гінцям, право бути вільними від сплати мита на території усієї держави; право проведення щорічних ярмарків і щотижневих торгів; право забудови незаселених земельних ділянок у межах і навколо міста; дозвіл на вільне користування лісом поза містом у засягу трьох миль; будівництво в центрі міста ратуші й різних об'єктів господарського призначення [113, с. 51]. Згідно з магдебурзьким правом місцеве самоврядування здійснювалось у місті Києві до 1835 року.

Після 1654 р. місто перейшло до Московської держави, втім російський цар зберіг за містом усі привілеї, що були отримані ним у період введення магдебурзького права. Так купці і надалі мали право безмитної торгівлі по всій Україні, місто Київ зберігало статус міста-складу, а отже залишалось центром оптово-роздрібної торгівлі і чим наповнювало місцеву казну, податки та збори від виробництва, продажу та перевезення алкоголю також спрямовувались до місцевого бюджету. В той же час місто було обкладене митом та даниною, що мали сплачуватись до державної скарбниці.

Аналіз бюджету міста показує його структуру. Головна частина доходів отримувалась із трудового населення. Це підтверджується тим, що основний дохід магістрат отримував від монопольної торгівлі вином, медом і пивом. Це давало у 1720 році 2765 руб, 64 коп., у 1744 році – 6756 руб, 53 коп., у 1748 р. – 4549 руб. 45 коп, у 1752, 1753 та 1754 роках – 1325 руб. 18 коп. Інші доходні статті бюджету склалися з ринкових зборів мір та вагів, купецьких товарів,

від продажу дьогтю, солі, рогатої худоби, а також зборів з поромів та мостів, плотів та плавучих засобів, що причалювали до берегу Подолу, з млинів, оренди лавок та дворів, а також «торгових лазень». [116, с.75-76] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Відомості про доходи і витрати бюджету в місті Києві у 18 столітті.

Рік	Доходи	Видатки
1720	4183 руб. 94 коп.	4152 руб. 49 коп.
1744	9411 руб. 59 коп.	9403 руб. 50 коп.
1748	6207 руб. 35 коп.	7214 руб. 52 коп.
1752	20683 руб. 06 коп.	5704 руб. 51 коп.
1753	20683 руб. 06 коп.	7248 руб. 24 коп.
1754	20683 руб. 06 коп.	-
1758	6354 руб. 16 коп.	-
1759	3972 руб. 93 коп.	-
1761	6464 руб. 13 коп.	-
1786	26464 руб. 25 коп.	-

Джерело: [116, с.75-76]

Проте магдебурзьке право, як основа широкої місцевої автономії, не вписувалось у авторитарну модель врядування Росії. Внаслідок чого на початку 19 століття для контролю над фінансами у місті була створена Київська комісія з управління прибутками і видатками. Рік потому у 1803 році було створено Комітет для «виконання Найвищої влади для розгляду міських повинностей і встановлення розміру податків». Головним завданням цього комітету було визначення стану фінансової системи міста. При цьому передбачалось чітко визначити статті доходів для поповнення міської скарбниці для утримання поліції, казарм, постою, нічної варти, пожежної частини, освітлення вулиць, ремонту комунікацій та іншого. Після аналізу доходів і витрат даному комітету необхідно було віднайти найбільш зручні способи поповнити недоїмку за рахунок поземельного збору або оцінюванням будинків та прибутків. При цьому зазначалось, що кожний платник податків повинен був чітко усвідомлювати, про які суми йдеться і чому вони саме такі [117]. Дана комісія була ліквідована у 1835 разом із ліквідацією магдебурзького права [118].

Головними статтями доходів бюджету міста Києва у 1831 році були надходження магістрату, що склалися з винного відкупу, податків з торгових

закладів, оброчних статей, відсотків з капіталів, які позичалися купцям та міщанам, та ін.[119].

Поступальний економічний розвиток формував достатні надходження до міського бюджету. Так, в середині 19 століття дохідна частина міста перевищувала витратну, що давало змогу органам місцевого самоврядування формувати фінансові резерви для вирішення нагальних питань. Так, 1853 року доходи бюджету міста перевищували його витрати на понад 4 відсотки [120].

Впродовж другої половини 19 століття після відміни кріпосного права Київ перетворився на системно розвинуте у економічному сенсі капіталістичне місто, що підсилило та структурувало міський бюджет.

Після скасування магдебурії у місті Києві управління здійснювалося через міську думу та губернатора. Міська дума була представницьким органом самоврядування, до якої обиралися представники за майновим цензом. Її повноваження були досить обмеженими, головним чином вона опікувалась благоустроєм міста, зокрема базарів та вулиць. Надходження від податків були невеликими. У своїй діяльності міська дума підкорялася губернатору. Так, у 1870 році головними доходами міської думи були оціночний збір з нерухомого майна, податки та мита, доходи від майна, що належало місту, прибутки підприємств місцевого господарства та інші. З 1867 по 1875 роки доходи міського бюджету зросли у майже 5,5 разів та перевищили 500 тисяч рублів. У 1885 році надходження зросли майже у двічі у порівнянні з 1875 роком. У 1897 році надходження становили більше 1,7 мільйони рублів. Починаючи із 1881 року у бюджеті місто запровадило ще одне джерело надходжень – доходи від підприємств та установ міста, до яких відносили міську бійню та адресний стіл., а також був введений відсотковий збір від оплати за еклектичне освітлення. Так, головними статтями доходів бюджету у цей час були: доходи з міської власності, доходи від продажу місць приватним особам під забудову, надходження від викупу хуторів, оціночний збір з нерухомого майна, збір з візників, збір з торгівельних свідоцтв та білетів, збір з трактирів, постійних дворів та продуктових крамниць та інші збори [121, с. 355].

Починаючи з 1870 року починає свій активний розвиток система місцевого господарства міста. Так, у цей період і до початку 20 століття у місті Києві введено у дію міський водогін, система каналізації, декілька міських електростанцій, почав діяти громадський транспорт у вигляді кінних трамваїв. Проте вартість їх послуг була досить високою, а тому користувалися такими комунальними послугами лише заможні верстви територіальної громади міста.

У цей час місто Київ відзначалось значними бюджетними ресурсами та фінансовими ресурсами. Так, відомий український економіст, фундатор школи місцевих фінансів П.Л. Кованько задокументував наступні показники фінансів Києва у 1912 році (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Фінансові показники місцевого самоврядування міста Києва у 1912 році

Місто	Бюджет міста (у рублях)	Підприємства, що належать місту (тисяч рублів)		
		Дохід	Витрати	Залишок
Київ	4418757	534,1	110	424,1

Джерело: [122].

У цей період головними надходженнями бюджету міста були:

- «Сбор с недвижимых имуществ»;
- «Сбор с торговли и промышленности»;
- «Сборы с лошадей и экипажей частных лиц, с собак»;
- «Пошлины разных наименований»;
- «Доходы с городских имуществ и оброчных статей»;
- «Доходы с городских сооружений (предприятий)» [122].

Після революції та громадянської війни 1917-1920 років місто знаходилося під керівництвом радянської влади. Період з 1920 по 1990 рік, не дивлячись на формальну наявність органів місцевого самоврядування у вигляді міської ради, управління містом здійснювали органи комуністичної партії, тоді здійснювалась безкомпромісна централізація місцевої влади. Демократичні вибори місцевих рад були неможливими, а усі керівні посади міської ради та виконавчого комітету погоджувались із центральним комітетом комуністичної

партії України. Фактично перші демократичні вибори у місті Києві відбулися 4 березня 1990 року незадовго до розпаду СРСР.

Особливістю формування публічних фінансів міста 1920-х та 1930-х років була значна роль місцевих податків та зборів. В той же час визначальну роль у формуванні місцевого бюджету Києва мало саме комунальне господарство. У окремі бюджетні періоди надходження комунального сектору міста формували 70-90 відсотків доходу бюджету [123; 124]. Комунальний сектор на той час включав послуги водопостачання та водовідведення гарячої та холодної води, міське трамвайне господарство, електростанцію. Таким чином міське господарство перетворилось на потужну галузь. Вже наприкінці 1940 року функціонувало 11 спеціалізованих трестів та управлінь з 90 госпрозрахунковими підрозділами. Кількість зайнятих з 2 тисяч осіб у 1922 році зростає до 19 тисяч осіб [125, с. 268].

Київ у повоєнний час став одним із передових міст у Радянському Союзі. 1980 роки відзначились значними трансформаціями суспільного життя, на що звичайно відреагувала фінансова система місцевого самоврядування. Так, після ліквідації дії магдебурзького права у місті Києві вперше органи місцевого самоврядування та територіальна громада Києва підняли питання щодо відновлення повного самоуправління та самофінансування міста лише 1989 року. Цього року було розроблена та оприлюднена «Концепція самоуправління та самофінансування міста Києва». Відповідно до цієї концепції визначались наступні головні положення самоуправління та самофінансування міста:

- місто повинно мати самостійність при визначенні напрямів та пріоритетів свого розвитку;
- в місті має встановлюватись свобода вибору форми господарювання та допустимість існування усіх форм власності;
- місто має забезпечуватись самостійною фінансовою базою;
- органи місцевого самоврядування та територіальна громада мають повне право володіння природними ресурсами міста;
- поступовий перехід до ринкових методів регулювання економіки.

При цьому фінансова самостійність міста мала забезпечуватись такими принципами:

- усі підприємства, організації, установи та кооперативи, які функціонували у межах міста, зобов'язувались брати участь у формуванні доходів бюджету міста;
- встановлення чітких правил розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями бюджетної системи;
- пряма залежність доходів бюджету міста від результативності виробництва та комерційної діяльності територіальної громади міста;
- встановлення принципу профіцитності формування бюджету міста;
- абсолютна самостійність міста у використанні бюджетних ресурсів;
- скасування бюджетних дотацій для утримання підприємств;
- діяльність органів місцевого самоврядування міста має поступово переходити на госпрозрахунок.

Так, встановлювалось, що доходи бюджету міста Києва мали формуватися за допомогою податків, платежів, штрафів, зарахувань від загальносоюзних та республіканських надходжень. При цьому умови вилучень доходів підприємств та організацій, що перебували підпорядкуванні союзних або республіканських органів влади, повинні бути погоджені з міською радою Києва. Доходи міста, що перевищували планові показники, не підлягали вилученню, мали бути залишені у розпорядженні міста. Також у повному розпорядженні міста мали знаходитись кошти позабюджетних фондів, джерелом формування яких мали бути добровільні внески підприємств різних форм власності, членів територіальної громади міста, надходження від деяких видів надходжень місцевої влади. [126, с.2].

Після здобуття незалежності почалось відродження місцевого самоврядування у столичному місті. Головними етапами становлення місцевого самоврядування стало прийняття Закону України “Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування” [127]. Прийняття

Конституції України 28 червня 1996 роки, де місцеве самоврядування отримало конституційний статус.

Початковий етап формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування міста Києва – столиці України відзначався невеликою кількістю податків, значною часткою їх розподілу на користь державного бюджету у порівнянні із місцевими фінансовими ресурсами, значним рівнем централізації усіх бюджетних функцій та слабкістю фінансової бази місцевого самоврядування. Законодавство встановлювало 16 видів загально-державних податків, серед яких були податок на прибуток, податок на доходи, прибутковий податок з громадян, плата за землю, податок з обороту, податок на додану вартість, акциз, мито, плата за природні ресурси та ін.. У відповідності до Закону УРСР «Про республіканський бюджет Української РСР на 1991 рік», із надходжень від загальнодержавних податків до бюджету міста зараховувались: 55 відсотків податку з обороту, 50 відсотків суми реалізації облігацій Державної внутрішньої виграшної позики, 10 відсотків прибутку підприємств союзного та республіканського підпорядкування в складі платежів загальнодержавного податку на прибуток таких підприємств [128].

Наступного року нормативне забезпечення діяльності фінансів міста Києва поліпшили. Поступово законодавчо врегульовувались міжбюджетні трансферти, встановлювалась відповідність між потребами фінансування та обсягом джерел фінансових ресурсів. Згідно із Законом України «Про державний бюджет України на 1992 рік.» було затверджено такі нормативи відрахувань до бюджету міста Києва: 41,9 відсотки податку на додану вартість, 50 відсотків податку на доходи підприємств, які не входили до складу місцевого господарства та комунальної власності, 50 відсотків суми акцизного збору, 70 відсотків плати за землю. Регулюючим податком між різними рівнями бюджетної системи був прибутковий податок з громадян. Повністю зараховувався до місцевих бюджетів податок на доходи від казино, відеосалонів, відеопоказу, гральних автоматів, проведення масових концертно-видовищних заходів. Із загальної суми надходжень від приватизації державного

майна 10 відсотків спрямовувалось до місцевих і 90 відсотків до державного бюджету [129].

У 1993 році склад і структура доходів порівняно із попередніми роками зазнали суттєвих трансформацій. Так замість податку на доходи підприємств і організацій був введений в дію податок на прибуток у розмірі 30 відсотків оподатковуваного прибутку [130]. Було відновлено дію Закону «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» [131], яким ставка податку на додану вартість встановлювалась на рівні 28 відсотків з оподаткованого обороту. Було здійснено індексацію мінімальної та середньої ставки земельного податку, що призвело до їх збільшення у 30 разів. Були введені в дію податки на майно та промисловий податок. До того ж згідно з Декретом Кабінету Міністрів від 9 квітня 1993 року було здійснено індексацію податку з власників транспортних засобів, що призвело до збільшення ставки оподаткування в 70 разів [132]. У сукупності такі нововведення збільшили дохідну частину бюджету міста Києва у 8 разів.

Важливим напрямом реформування фінансової системи держави стало посилення місцевого самоврядування, і зокрема місцевих бюджетів. На законодавчому даний напрям втілювався у Законі України «Про систему оподаткування» [133]. Передбачалося що окрім органів державної влади ставки податків та розміри інших обов'язкових платежів могли встановлювати місцеві органи законодавчої влади. До того ж відбулась трансформація деяких загальнодержавних податків, відбувалась: зміна назви, оновлювались процедури стягнення, ставок оподаткування. Так змінювалась назва «Податок на прибуток» на «Податок на доходи підприємств і організацій»; «Податок з власників транспортних засобів» на «Податок з власників транспортних засобів інших самохідних машин і механізмів»; загально державний збір змінено із «Плати за природі ресурси» на збір «За спеціальне використання природних ресурсів». Також було скасовано ряд видів податкових надходжень, серед яких податки на прибуток іноземних юридичних осіб від діяльності в Україні, податок на доходи, податок на фонд оплати праці колгоспників, податок з

обороту, податок на експорт та імпорт. Що головним чином було спрямовано на забезпечення прозорості та урегульованості відносин щодо адміністрування податків між їх платниками та фіскальною службою.

Збільшенню фінансової автономії місцевого самоврядування сприяло нормативне затвердження Декретом Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року місцевих 3 податків та 14 зборів . Так, вперше у незалежній Україні було створено та відокремлено власні джерела надходжень місцевого бюджету. Запроваджувались наступні надходження: готельний збір, збір за паркування автомобілів, збір за видачу ордерів на квартири, збір з власників собак, курортний збір, ринковий збір, збір за участь у бігах на іподромі, збір за виграш у бігах, податок з реклами, комунальний податок, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі, податок з продажу імпортованих напоїв та ін.[134].

Наступного року згідно із законом про державний бюджет встановлювалися нові нормативи відрахування від загальнодержавних податків і зборів до бюджету міста Києва. Зокрема, зарахування на рівні 20 відсотків податку на додану вартість та акцизного збору; 50 відсотків податку на доходи підприємств та організацій, які знаходяться державній власності, включаючи орендні, які засновані на базі державної власності, підприємств з іноземними інвестиціями, іноземних підприємств, що діють через постійні представництва, доходів банківських установ; 50 відсотків прибуткового податку громадян [135].

Окрім цього було збільшено у 5 разів ставки земельного податку, встановлені Законом України «Про плату за землю» [136]. Зросла ставка оподаткування доходів підприємств із 18 до 22 % [137].

У 1995 році, скориставшись своїм правом на встановлення місцевих податків та зборів рішенням Київської міської ради народних депутатів було введено в дію з 1 липня 1995 комунальний податок. Метою якого було залучення додаткових коштів на розвиток громади міста та будівництво метрополітену [138].

Через рік реформування бюджетно-податкової автономії продовжилось. Згідно із Постановою Верховної Ради «Про основні положення податкової політики в Україні» від 4 грудня 1996 розширено перелік місцевих податків і зборів. Так, було запроваджено: збір за видачу дозволу на відведення земельної ділянки під індивідуальне будівництво; збір на благоустрій сільських та селищних населених пунктів; збір за видачу дозволу на відведення земельної ділянки під будівництво гаражів у міській зоні; збір за використання іноземної мови у назвах суб'єктів підприємницької діяльності [139].

У відповідності до Указу Президента України від 11 травня 1999 року «Про основні засади складання проекту Державного бюджету України на 2000 рік» [140] та вимог бюджетної резолюції щодо включення до бюджету позабюджетних коштів із збереженням їх цільового спрямування у 2000 році дохідна частина місцевого бюджету міста Києва формувалася із розподілом усіх доходів і видатків на дві складові: загальний та спеціальний фонди.

2000 року повноцінно почав діяти Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ», у відповідності до першої редакції цього Закону бюджету міста Києва при його формуванні надавались наступні переваги [22]:

- держава гарантувала повне фінансове забезпечення виконання органами місцевого самоврядування Києва функцій столиці. Кошти для здійснення такого фінансування мають бути передбачені у Законі про Державний бюджет України на відповідний рік;

- рішення державних органів влади, що збільшували видатки місцевого бюджету міста Києва, мали супроводжуватися наданням відповідних додаткових фінансових та матеріальних ресурсів. Здійснення додаткових видатків передбачалось лише у межах наданих місту Києву додаткових фінансових та матеріальних ресурсів;

- джерелами бюджету міста Києва встановлювались власні та закріплені джерела, 100 відсотків надходжень від податку на прибуток, від податку на прибуток фізичних осіб, від плати за землю, та відповідних субсидій та субвенцій з Державного бюджету України на виконання функцій столиці.

При цьому загальна сума доходів бюджету міста Києва не могла бути меншою за 50 відсотків від зібраних на території міста Києва податків, зборів та обов'язкових платежів;

- встановлені нормативи зарахування загальнодержавних податків та зборів, розмір офіційних трансфертів та інші бюджетні показники є стабільними та коригуються лише при зміні податкового законодавства або відповідно до звернення Київської міської ради;

- перевищення доходів місцевого бюджету міста над його видатками не допускалося, на відміну від інших місцевих бюджетів України;

- до бюджету міста надходило 50 відсотків коштів Фонду ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС зібраних на території міста Києва, 50 відсотків відрахувань відрахувань на шляхові роботи на території міста Києва з метою їх цільового використання; 50 відсотків відрахувань підприємств та організацій за послуги, які надаються підприємствам життєзабезпечення міста.

А, отже маємо відзначити, що розвиток місцевого самоврядування у Києві тісно пов'язаний із процесами функціонування міста як столиці держави, що створило умови для виникнення та запровадження принципів фінансової самодостатності міста. Варто підкреслити, що сучасні процеси децентралізації, які відбуваються в нашій державі переважно не враховують історичні та економічні фактори фінансової автономії столиці України – міста Києва. Головним чином місто знаходиться у положенні провідного фінансового донора, що є об'єктивною умовою здійснення регіональної фінансової політики держави. Втім сьогодні місто Київ як столиця законодавчо позбавлене значних фінансових преференцій, що створює значні перешкоди для провадження самостійної фінансової політики органами місцевого самоврядування міста.

Висновки до Розділу 1

1. Дослідивши особливості змісту місцевого самоврядування, ми дійшли висновку, що місцеве самоврядування є інститутом муніципального розвитку. Значення якого полягає у виконанні функцій місцевого самоврядування при

забезпеченні функціонування міста. Реалізуючи економічну функцію, місцеве самоврядування спрямоване на створення сектору муніципальної економіки. А саме, забезпечує прийняття та виконання програми соціально-економічного розвитку міста та бюджету міста, здійснює управління підприємствами комунальної форми власності. Здійснюючи соціальну функцію місцеве самоврядування формує мінімальні умови життєдіяльності територіальної громади міста. А саме, забезпечує соціальний захист найуразливіших верств населення, здійснює управління системами охорони здоров'я, освіти та культури міста. Виконання культурної функції покладає на місцеве самоврядування обов'язок встановлення умов культурного розвитку територіальної громади міста. Особливе місце в обов'язках територіального розвитку міста з боку місцевого самоврядування посідає захист навколишнього середовища, що реалізується через створення та виконання відповідних програм охорони довкілля міста.

2. Аналіз систем місцевого самоврядування та їх особливостей вказує на те, що система місцевого самоврядування у місті Києві відрізняється від системи місцевого самоврядування у інших адміністративно-територіальних утвореннях України у бік більшої централізації повноважень загальнодержавних органів влади. А саме, система місцевого самоврядування міста Києва відноситься до іберійського типу, характерною рисою якої є значне посилення ролі держави у регламентації організації діяльності місцевої влади.

3. У відповідності до теоретичних підходів дослідження сутності фінансового потенціалу та фінансових ресурсів місцевого самоврядування запропоновано визначення фінансового потенціалу місцевого самоврядування. Фінансовий потенціал місцевого самоврядування – це спроможність органів місцевого самоврядування до мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів за допомогою наявних механізмів з метою забезпечення сталого розвитку та функціонування відповідної території.

3. На основі проведеного аналізу встановлено, що фінансовий потенціал місцевого самоврядування складається з бюджетного потенціалу та

фінансового потенціалу місцевого господарства відповідної території. При цьому фінансовий потенціал місцевого господарства включає фінансовий потенціал місцевого господарства та фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування.

4. У відповідності до визначених складових фінансового потенціалу місцевого самоврядування запроваджено поняття «фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування», який є спроможністю органів місцевого самоврядування до мобілізації фінансових ресурсів шляхом використання наявних механізмів використання або продажу земельних ресурсів територіальної громади, що дозволяє активізувати діяльність держави та органів місцевого самоврядування щодо прозорого формування фінансових ресурсів від операцій із земельних ресурсів, що знаходяться у власності відповідної територіальної громади.

5. Дослідження теорій та ефектів концентрації фінансових ресурсів у великому столичному місті дозволило виділити три головні групи факторів такої концентрації. Так до них відносять природно-географічні й економічні фактори. Особливим фактором концентрації фінансових ресурсів виступає фактор статусу столиці.

6. При дослідженні генезису формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування міста Києва встановлено, що основу фінансової самостійності міста було закладено трьома історичними етапами його розвитку. Першим етапом було наділення міста Києва магдебурзьким правом у 1494 році, що закріплювало автономні джерела надходження фінансових ресурсів до міської скарбниці. До яких відносили: податки, різноманітні акцизи, доходи від оренди комунальної власності та надходження від виробництва алкогольних надходжень. Другим етапом формування фінансової самостійності міста стала концепція самоуправління та самофінансування міста Києва, опублікована у 1989 році. У якій було встановлено принцип формування самостійної фінансової бази міста. Третім етапом розвитку фінансової самостійності міста Києва стало прийняття у 1999 році Закону України «Про столицю України –

місто-герой Київ», яким передбачався мінімальний розмір місцевого бюджету міста Києва не менш як 50 відсотків від суми податків, зборів та обов'язкових платежів, які справляються на території міста Києва.

Основні результати дослідження представлені у роботах автора:[141, 142, 143, 144]

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МІСТА КИЄВА

2.1. Генерування бюджетного потенціалу в місті Києві.

Головною тенденцією розвитку міст сьогодні є постійне збільшення частки міського населення порівняно з сільським. В 2008 вперше в історії більше половини населення Землі, 3,3 мільярда людей, живе у міських поселеннях. Міське населення світу зросло з 220 мільйонів до 2,8 мільярда у 20-му столітті. До 2030 року передбачається зростання кількості урбанізованого населення до 5 мільярдів [145, с.1].

Місто Київ є найбільшим українським мегаполісом і є одним з найбільших міст Європи. Великі міста, особливо столичні відрізняються від менших міст або сільських населених з простої причини – вони мають набагато вищу кількість населення, яке в свою чергу є набагато різноманітнішим у характеристиках соціально-економічної активності, а ніж у маленькому місті [146, с. 4]. Проте місто це не просто скупчення будинків та людей. Це ще осереддя усіх форм активності множини людей [147, с. 8].

Сьогодні, великі міста без сумніву є економічними гігантами світової економіки. У 2007 році 600 найбільших міських агломерацій генерували половину усього світового ВВП, і до 2025 р. їх частка має до 60 відсотків [148, с. 1]. Що вказує вищу продуктивність праці та ВВП на душу населення.

Міста також характеризуються великою часткою капіталу, що припадає на одну людину та з огляду на високий науково-технічний потенціал вони забезпечують велику частку науково-дослідницької роботи країни.

Особливе місце серед великих міст займають міста, що є столицями своїх країн. Даний статус надає їм символічної функції. Оскільки вони є центрами політичного та культурного життя, що також зміцнює економічну базу

столичного міста [149, с. 763]. Тому необхідно зазначити, що великі столичні міста, формують зайнятість, багатство та зростання продуктивності. При цьому навіть одне місто може генерувати значну частку ВВП країни.

Так, наприклад, в таблиці 2.1 у представлено показники частки ВВП країни, створеного столицями розвинених країн світу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Частка населення та ВВП у столицях розвинених країн, %

Показник	Токіо	Лондон	Париж	Торонто	Дублін	Сідней	Відень
Частка ВВП	34,1	25,4	26,5	19,5	32,8	25,7	36,9
Частка населення	26,8	20,3	16,2	17,2	25,9	21	24,4

Джерело: [145, с. 9].

Проте необхідно зазначити, що роль великих міст у національних економіках країни, що розвиваються ще більше ніж у розвинених країнах. Так, наприклад, Сан-Паулу, маючи 10,5 відсотків населення генерує 19,5 відсотків ВВП країни. Шанхай з населенням 1,2 відсотки населення генерує 2,9 відсотки ВВП. Буенос-Айрес з його 32,5 відсотками населення виробляє 63,2 відсотки ВВП. Даний аналіз вказує, що великі міста є важливими центрами економічного життя країн світу. При цьому внесок таких міст у країнах, що розвиваються може становити більше 2% ВВП на 1% населення країни, що проживає у відповідному місті [145, с.10].

Нами були здійснені відповідні розрахунки для м. Києва (табл. 2.2). Вони вказують, що столиця України забезпечує виробництво 17-21% ВВП України, що робить його провідним економічним центром країни. При цьому кількість населення становить біля 6% від загальної кількості. Тобто 1% населення, що працює у м. Києві створює біля 3-3,5% від ВВП країни.

Частка населення та ВВП в м. Києві

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
ВВП, млн. грн.	1082569	1316600	1404669	1465198	1566728	1873786
ВРП м. Київ, млн. грн.	196639	223774	275685	312552	305503	306664
Частка ВВП, створеного Києвом, %	18	17	20	21	19	20
Населення України, тис. чол.	45962,9	45778,5	45372,7	45245,9	42928,8	42800,5
Населення м. Київ, тис. чол.	2785,1	2799,2	2814,3	2845,0	2868,7	2888,0
Частка населення міста Києва, %	6,06	6,11	6,2	6,29	6,68	6,75

* - *прогнозні показники*

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики

Даний показник є достатньо високим, і вказує на надзвичайну важливість міста для забезпечення соціально-економічного розвитку усієї країни.

Левову частину доходів держави формують наступні джерела: податок на доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість.

Економічна привабливість міста зумовлює велику концентрацію підприємств. Якщо у 2000 році у місті Києві знаходилось біля 15% усіх підприємств України, то починаючи з 2012 року цей показник складав 20% [150]. Підприємства, що знаходяться у м. Києві, генерують більше половини фінансового результату до оподаткування, що створюється в країні. Так наприклад, у 2012 році підприємства м. Києва згенерували 54,1 млрд грн при загальному результаті в Україні у 101,9 мільярда гривень [151]. У 2015 році сукупний фінансовий результат від діяльності підприємств становить -222,4 мільярди, більше 40 відсотків а саме 89 збитків мільярдів гривень згенеровано саме підприємствами міста Києва. Втім при розгляді прибуткових підприємств

у 2015 році загальний фінансовий результат прибуткових підприємств в Україні у 2015 році становить понад 171,3 мільярди гривень, з яких понад 106 мільярдів гривень згенеровано саме підприємствами столиці.

Такі показники вказують на значний потенціал до наповнення бюджету податком на прибуток підприємств. Частка надходжень від податку на прибуток підприємств в м. Києві є значною. У період з 2008 по 2015 рік вона коливається з 26% у 2011 році до 45% у 2009 році (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Надходження податку на прибуток підприємств

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Надходження від податку на прибуток підприємств в Україні, млн. грн.	47856	33048	40359	55096	55793	54993	40201	33906
Надходження від податку на прибуток підприємств в м. Києві, млн. грн.	14116	15023	14844	14468	18592	22064	14925	13627
Частка Надходжень від податку на прибуток підприємств в м. Києві, %	29	45	36	26	33	40	37	40

* - *прогнозні показники*

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України та Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

При цьому найвищу рентабельність мають підприємства, що надають інформаційні та телекомунікаційні послуги, підприємства оптової та роздрібно торгівлі та підприємства, що надають освітні послуги

Як було зазначено раніше, перевагою великої концентрації населення виступає наявність кваліфікованої робочої сили. Підприємство, що зорієнтоване на виробництво складної продукції, що має великий відсоток доданої вартості, потребує залучення робітників, що мають відповідну кваліфікацію. Таку робочу силу важко знайти у маленьких містах чи селах.

Велике місто пропонує найрізноманітнішу комбінацію кваліфікацій робочої сили. Така ситуація призводить до збільшення середніх доходів населення саме у великих містах. Так, у місті Києві наявний дохід у розрахунку на одну особу є значно більшим, порівняно з середнім показником в Україні. Причому цей розрив у доходах має тенденцію до збільшення. Так, якщо дохід у розрахунку на одну особу в м. Києві перевищував середній показник в Україні у 2002 році на 45%, то у 2012 році цей розрив складав понад 100% [152]. Дана ситуація вказує на фундаментальні переваги столичної території при формуванні доходів бюджету від податку з доходів фізичних осіб, порівняно з іншими адміністративно-територіальними утвореннями. (табл. 2.4)

У період з 2008 по 2015 роки частка податку на доходи фізичних осіб складала від 20 до 24 відсотки від загального обсягу надходжень цього податку в країні.

Таблиця 2.4

Надходження податку на доходи фізичних осіб

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Надходження від податку на доходи фізичних осіб в Україні, млн. грн.	45895	44485	51029	60224	68092	72151	75202	79132
Надходження від податку на доходи фізичних осіб в м. Києві, млн. грн.	9859	9381	10227	123324	14052	15130	15970	19325
Частка надходжень від податку на доходи фізичних осіб в м. Києві, %	21	21	20	20	21	21	21	24

* - *прогнозні показники*

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України та Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

Найбільшу фіскальну вагу у формування бюджетних надходжень має податок на додану вартість. При мобілізації надходжень від даного податку м. Київ також має виключні переваги:

- частка міста Києва у загальній кількості створеної валової доданої вартості становить понад 18 відсотків;
- середня заробітна плата працівника у м. Києві перевищує середній показник в країні у 1,5 рази і в 2015 році складала понад 6500 гривень. Оскільки кінцевими платниками цього податку є фізичні особи, які є кінцевими споживачами товарів;
- частка в м. Києві імпорту товарів та послуг від загальному обсягу становила у 2015 році більше 38% [152].

Так згідно із проведеним аналізом, частка надходжень до бюджету від ПДВ у місті Києві має тенденцію до спадання. У 2009 році вона становила дві третини від усіх надходжень ПДВ на території України, тоді як у 2015 році вона скоротилася майже вдвічі і становила 38% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Надходження податку на додану вартість

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Надходження від податку на додану вартість в Україні, млн. грн.	92082	84596	86315	130093	138826	128269	139034	144769
Надходження від податку на додану вартість в м. Києві, млн. грн.	49185	55643	47481	50968	46711	49168	46097	55341
Частка надходжень від податку на додану вартість в м. Києві, %	53	66	55	39	34	38	33	38

* - *прогнозні показники*

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України та Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

Втім необхідно зазначити, що ПДВ є стабільним джерелом надходжень державного бюджету, що виконується на території м. Києва. Його частка впродовж 2009-2015 років скоротилася з 66 до 38 відсотків. Проте значно змінилась структура наповнення цього податку. Так якщо у 2009 році

надходження ПДВ від імпорту товарів та послуг у місті Києві становили три чверті, у 2015 році вони зменшилися за своїм обсягом до 37 відсотків. Тоді як надходження ПДВ від вироблених в Україні товарів та послуг у місті Києві за цей період вирости з 13624 млн. грн. до 31161 млн. грн. з врахуванням відшкодування, і становили більше 60 відсотків від усіх надходжень ПДВ [153].

Відповідно до мети дослідження нами було здійснений аналіз сукупного внеску столичного міста у формування бюджету країни. Відповідно до вказаних показників м. Київ є головною адміністративно-територіальною одиницею, що формує централізований фонд фінансових ресурсів держави. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Виконання зведеного бюджету України та м. Києва

Рік	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Доходи Зведеного бюджету України без урахування міжбюджетних трансфертів, млн. грн.	272967	314506	398553	445525	442788	456067	521292
Доходи державного та місцевого бюджетів, виконаних в м. Києві, без урахування міжбюджетних трансфертів, млн. грн.	104413	104429	108841	117414	121370	112626	154692
Частка бюджетних доходів в м. Києві, %	38	33	27	26	27	25	30

* - прогнозні показники

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України та Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

Проте роль столиці України як генератора бюджетних надходжень у масштабах країни поступово спадає, так у 2009 його частка складає понад третину від усіх доходів, тоді як у 2014 році вона становила понад чверть від

усіх бюджетних надходжень. Головним чином це пов'язано із змінами у структурі надходжень податку на додану вартість та податку на доходи фізичних осіб, які справляються у межах території міста. Визначальними факторами таких змін є введення в дію Податкового кодексу України та значне падіння надходжень від імпорту товарів.

Внесення змін до Бюджетного кодексу є необхідними для реалізації нової моделі взаємовідносин держави та органів місцевого самоврядування на засадах децентралізації фінансів та зміцнення фінансового потенціалу місцевого самоврядування [154].

При цьому необхідно дослідити архітектуру бюджетної системи, яка є базовим інструментом регулювання економічного розвитку, і визначається сукупністю співвідношень між елементами бюджетної системи та механізмами їх оптимізації в процесі впливу на динаміку показників економічного розвитку [155, с. 28].

Місто Київ є локомотивом економіки країни. Проте, не дивлячись на значний економічний та бюджетний потенціал одними з головних проблем функціонування економіки міста є хронічне недофінансування бюджетних потреб міста. Що потребує аналізу структури формування бюджетного потенціалу території та її впливу на економіку міста.

Ми розглядаємо структуру бюджетного потенціалу території як сукупність бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва у вигляді місцевого бюджету міста та державного бюджету, що виконується на цій території (табл. 2.7).

Головними елементами формування бюджетного потенціалу території виступають податкові надходження та неподаткові надходження. Вони формували від 62 відсотків у 2002 році до 87 відсотків у 2013 році бюджетного потенціалу.

Таблиця 2.7

Структура формування бюджетного потенціалу території міста Києва

Рік	Сформовані на території м. Києва та (тис. грн.)		Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансферти	Разом
2005	ДБ	факт	28973186	9592377	49656	426205	39089253
	МБ	факт	4023266	483308	678062	1479320	7278960
		вага %	12	5	93	78	х
2006	ДБ	факт	44675288	11526872	66579	707089	57042187
	МБ	факт	14211723	1556273	2269537	1952026	22076893
		вага %	24	12	97	73	х
2007	ДБ	факт	52924925	11328338	190870	2774404	67304936
	МБ	факт	8743813	959349	1986746	2552759	15752901
		вага %	14	8	91	48	х
2008	ДБ	факт	72361928	12503302	121793	5500894	90620127
	МБ	факт	12230994	1002957	1557859	4008078	20114033
		вага %	14	7	93	42	х
2009	ДБ	факт	73334698	16930757	62634	6327758	96790213
	МБ	факт	11771497	793214	971057	1565718	15516559
		вага %	14	4	94	20	х
2010	ДБ	факт	72542060	16369978	55866	5745775	94713680
	МБ	факт	12760329	881212	818327	1450268	16268861
		вага %	15	5	94	20	х
2011	ДБ	факт	87711007	10116926	50838	1464400	99426520
	МБ	факт	8596145	1506874	416582	3666875	14546219
		вага %	9	13	89	71	х
2012	ДБ	факт	91137242	13707516	38019	23991	105048405
	МБ	факт	10169693	1667924	329971	8738199	21128057
		вага %	10	11	90	100	х
2013	ДБ	факт	99609364	8765835	14720	8348	108479196
	МБ	факт	10849535	1688461	143631	3619304	16510639
		вага %	10	16	91	100	х
2014	ДБ	факт	93390943	4373259	14410	1027064	97805677
	МБ	факт	11550598,4	618881,6	271215,2	8973701	21643490
		вага %	11	12	95	90	х
2015*	ДБ	факт	118413921	15460407	9162	826421	134709911
	МБ	факт	13640895,4	695871,6	481100	962331,7	24298098
		вага %	10	18	95	7	х

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

* - оперативні показники

В процесі формування податкових доходів спостерігається значне зростання розриву між надходженнями до державного та місцевого бюджетів, що виконуються на території столичного міста. Так частка податків, що надходять до місцевого бюджету постійно зменшується (Рис 2.1.). Якщо в період 2002-2010 років на 1 гривню податків місцевого бюджету в середньому припадало 5 гривень податків державного бюджету, то після прийняття та вдосконалення Податкового Кодексу України в 2010 році, це відношення зросло до 9 гривень. Що свідчить про значне послаблення податкової складової потенціалу бюджету м. Києва.

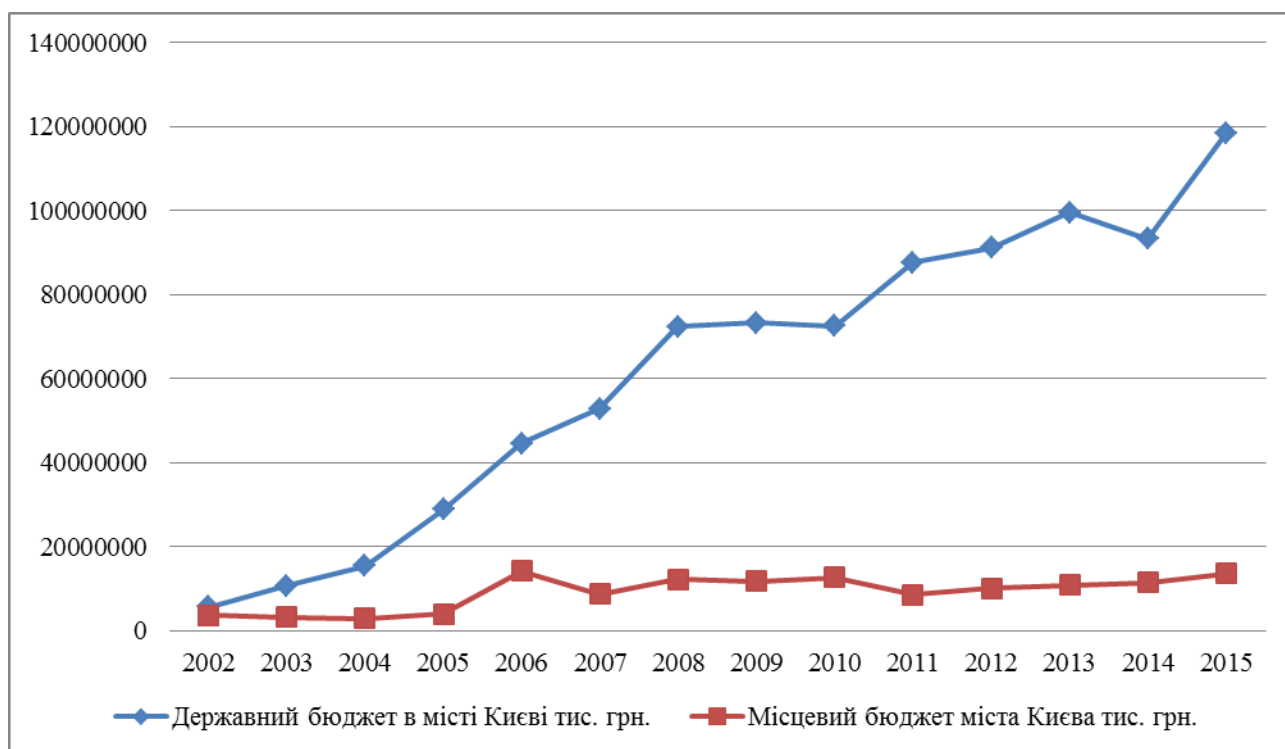

Рис. 2.1. Формування податкових бюджетних надходжень у м. Києві, 2002-2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

У той же час неподаткові надходження місцевого бюджету Києва у період 2002-2010 років складали в середньому 6 відсотків від загального обсягу неподаткових доходів. Втім дана тенденція була змінена у 2010 році. Після чого частка місцевих неподаткових доходів зросла в середньому до 13 відсотків.

Такі зміни пов'язані із падінням абсолютної величини неподаткових доходів державного бюджету України, що виконується на території міста. У той же час у 2015 відбувається стрімке зростання ваги неподаткових доходів, що надходять до державного бюджету у місті Києві. Практично усе збільшення було зумовлене надходженням за статтею «плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України та видачу дублікатів таких ліцензій». Тобто за продаж ліцензій на користування частотами зв'язку, що у першу чергу зумовлене реалізацією державою ліцензій на 3-G зв'язок. Зростання доходів за цією статтею склало близько 9 мільярдів гривень або 750 відсотків по відношенню до попереднього року (Рис. 2.2.).

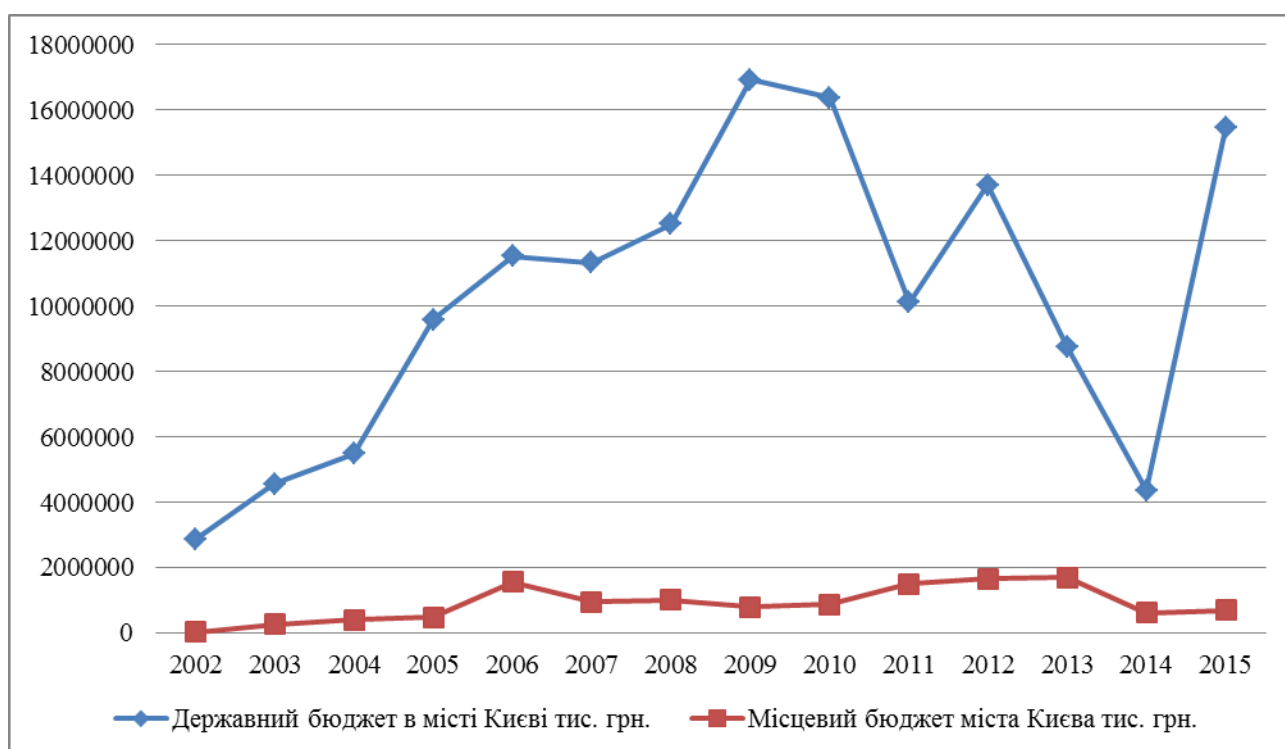

Рис. 2.2. Формування неподаткових бюджетних надходжень у м. Києві, 2002-2015 рр.

Джерело: побудовано за даними Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

При розгляді трансфертної складової бюджетного потенціалу слід зазначити, що вона звичайно не характеризує реальні ресурси території, які нею генеруються. Проте вона відображає незбалансованість бюджетного потенціалу

місцевого самоврядування міста, як головного механізму забезпечення розвитку територіальної громади. Нагадаємо, згідно з пунктом 7 статті 19 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, розмір субвенцій, субсидій, дотацій, а також інші бюджетні показники взаємовідносин Державного бюджету України і бюджету міста Києва є стабільними і уточнюються лише при зміні податкового законодавства України або за поданням Київської міської ради [22].

Так, розглядаючи частку трансфертів у сукупних доходах місцевого бюджету, слід відмітити значну нестабільність трансфертних надходжень. Частка надходжень із року у рік коливається у півтора-два рази по відношенню до попереднього року (Рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Частка офіційних трансфертів у сукупних доходах місцевого бюджету міста Києва, 2002-2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

Це свідчить, з одного боку, про значні фундаментальні проблеми у забезпеченні міста сталими фінансовими ресурсами, коли передані бюджетні надходження не відповідають наданим повноваженням. З іншого міська влада не зацікавлена у збільшенні доходів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Так, при застосуванні чинної системи міжбюджетних відносин місцеві органи влади не в змозі вирішувати свої власні проблеми самостійно. Якщо фінансово слабкі регіони залежні від дотацій, місто Київ як головний фінансовий донор країни щорічно віддає мільярди гривень до бюджету держави, при цьому залишаючи обмежені можливості фінансування. Найбільш стрімка зміна у відносних показниках надходжень від міжбюджетних трансфертів відбулася у 2015 році. Так, якщо у 2014 році міжбюджетні трансферти складали 41% від доходів бюджету міста, то у 2015 за допомогою цього джерела надходжень було сформовано лише 4% відсотки надходжень. Що пов'язано із ненаданням ряду трансфертів місту Києву, а зокрема субвенції на виконання функцій столиці, додаткової дотації на фінансове вирівнювання фінансової забезпеченості бюджету міста та субвенції на погашення різниці у тарифах у ціні комунальних послуг.

Тому нам необхідно визначити бюджетну спроможність території як можливості покрити існуючі конституційні потреби та закріплені повноваження власними силами за умов перегляду параметрів фіскальної децентралізації країни, та показати реальний стан зарахування регулюючих та закріплених доходів до місцевого бюджету (табл. 2.8).

Так за досліджуваний період на податкові надходження м. Києва становили в середньому 33 відсотки від загально державного показника. Частка податкових надходжень, що зараховується до місцевого бюджету має тенденцію до поступового скорочення. У середньому до місцевого бюджету впродовж 2003-2015 років зараховувалось 16 відсотків від згенерованих та мобілізованих податкових надходжень. У той же час у період з 2011 по 2015 рік ця частка впала до рівня нижче 10 відсотків, що каже нам про значне скорочення фінансових можливостей бюджету міста.

Таблиця 2.8

Розподіл сформованих податкових надходжень в м. Києві

Показник	в середньому за період 2003-2015
Зібрані на території м. Києва податки та збори, тис. грн.	
у % до ПН зведеного бюджету України	32,90
зараховані в ДБУ, тис. грн.	61858067,40
зараховані в МБУ, тис. грн., з них:	9112618,11
місцеві податки та збори, тис. грн.	598142,78
регулюючі та закріплені загальнодержавні в МБУ, тис. грн.	8514475,33
питома вага зарахованих ПН в ДБУ у %	84,12
питома вага зарахованих ПН в МБУ у %	15,88
з них регулюючі та закріплені загальнодержавні податки та збори у %	94,90
з них місцеві податки та збори у %	5,10

Джерело: розраховано автором на основі Додатку А.

Визначаючи бюджетну спроможність міста ми порівнюємо видаткові потреби із показниками (табл. 2.9):

- зібрані на території міста податки та збори;
- зібрані на території міста податки та збори, що зараховані місцевого бюджету;
- зібрані місцеві податки та збори, що зараховані місцевого бюджету.

Таблиця 2.9.

Бюджетна спроможність міста Києва

Показник	в середньому за період 2003-2015
Обсяг здійснених видатків з бюджету м. Києва, тис. грн.	15038292,24
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території податками та зборами	4,43
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території податками та зборами та зарахованими до місцевого бюджету	0,64
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території місцевими податками та зборами	0,03

Джерело: розраховано автором на основі Додатку Б.

У середньому за період 2003 – 2015 років, податки, що генерує бюджет міста, більш як у 4,4 рази перевищують його потреби. Водночас зараховані до бюджету податки покривають потреби міста в середньому на 64 % що, звісно, є недостатнім. Причому впродовж 2011 – 2015 років, рівень покриття видатків бюджету Києва зібраними на території податками та зборами та зарахованими до місцевого бюджету не перевищував 53 %.

Головним джерелом бюджетних в місті Києві є внутрішні податки на товари та послуги (табл. 2.10). До них входять податок на додану вартість, акцизний збір із вироблених в Україні та із ввезених на територію України товарів; плата за ліцензії і патенти. Дана група податків є найстабільнішим джерелом надходжень бюджетної системи України. В середньому на одного економічно активного жителя припадає 28 тисяч гривень податків цієї групи. У той же період в середньому кожне підприємство міста перераховувало 183 тисяч гривень податків щорічно. В той же час зарахування даної групи податків між рівнями бюджетної системи майже стовідсотково відбувається на рівень державного бюджету, фактично не допускаючи місцеву громаду до головних засобів бюджетного забезпечення її розвитку. Більше 90 відсотків надходжень цієї групи формує податок на додану вартість.

Таблиця 2.10

Характеристики формування податків на товари та послуги у місті Києві

Показник	В середньому за період 2003-2015
ВРП, млн. грн.	
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги, тис. грн.	
в т.ч. в МБУ, %	1
в т.ч. в ДБУ, %	99
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги на одного економічно активного жителя, грн	28653
в т.ч. в МБУ, грн	131
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги на одне підприємство, грн	183662
в т.ч. в МБУ, грн	960
Податкове навантаження (оподаткування споживання), %	24

Джерело: розраховано автором на основі Додатку В.

Податок на доходи фізичних осіб є вагомим джерелом наповнення місцевого бюджету. В період з 2003 по 2011 рік до бюджету міста зараховувалось в майже щороку 100 відсотків надходжень цього податку. Після прийняття змін у податковому законодавстві за останні відбулось зменшення частки відрахувань з 2011 року до 50, а з 2015 року до 40 відсотків, що спричинило зменшення відповідних надходжень. Так якщо у 2010 році надходження від ПДФО становили 60% від усіх надходжень місцевого бюджету Києва, то у 2011 році цей показник склав близько 40 відсотків. Це значно послабило потенціал бюджету міста, його самоврядність та автономність, що і спричинило посилення ролі міжбюджетних трансфертів у 2011-2013 роках (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Характеристики формування податку на доходи фізичних осіб у місті Києві

Показник	В середньому за період 2003-2015
Доходи населення, що підлягають оподаткуванню, млн. грн.	
Сплачений в Києві ПДФО, тис. грн.	
в т.ч. в МБУ, %	78
в т.ч. в ДБУ, %	22
Доходи одного зайнятого економічно активного жителя м. Києва, що підлягають оподаткуванню, грн.	62194
Сплачений в Києві ПДФО на одного зайнятого економічно активного жителя м. Києва, грн	7018
в т.ч. в МБУ, грн	4788
Тиск на фізичних осіб (прибуткове оподаткування), %	14

Джерело: розраховано автором на основі Додатку Д.

Оподаткування прибутку підприємств є другим за вагою джерелом формування бюджетного потенціалу міста. За результатами сплати даний податок до 2015 року практично повністю зараховувався до державного бюджету, оскільки фінансовий результат підприємств комунальної форми власності є мізерним. База оподаткування цього податку є дуже чутливою до змін ринкової кон'юнктури (табл. 2.12).

Характеристики формування доходів податку на прибуток підприємств у місті Києві

Показник	В середньому за період 2003-2015
Фінансовий результат підприємств, що підлягає оподаткуванню, млн. грн.	
Сплачений в Києві ППП, тис. грн.	
в т.ч. в МБУ, %	1
в т.ч. в ДБУ, %	99
Фінансовий результат на одне підприємство в м. Києві, що підлягає оподаткуванню, грн.	255955
Сплачений в Києві ППП на одне підприємство, грн	50753
в т.ч. в МБУ, грн	0
Тиск на юридичних осіб (прибуткове оподаткування), %	24

Джерело: розраховано автором на основі Додатку Е.

Так якщо у 2007 році, останньому докризовому році, підприємства створили 43 мільярди гривень, з яких було сплачено 11 мільярдів гривень, то починаючи з 2008 року загальна фінансова результативність діяльності підприємств значно впала, у 2009 році підприємства м. Києва отримали збиток майже 24 мільярди гривень. Фінансові результати підприємств, що отримали прибуток склали вже 33 мільярди гривень. При цьому надходження податку на прибуток підприємств майже не зменшилися. У 2009 році надходження від оподаткування прибутку перевищили надходження від цього ж податку найбільш вдалому році для підприємств міста. Така ситуація вказує на значний адміністративний тиск на підприємства з боку фіскальних органів, та примус їх до маніпулювання фінансовою звітністю підприємств, що проявляється у стягуванні податку наперед, та прийняття декларацій про фінансовий результат лише з позитивними показниками. Дана ситуація створює аномалії показників податкового тиску на фінансовий результат. Якщо у період 2002-2009 років сплачений податок на прибуток в розрахунку на одне підприємство постійно зростав, що підкріплювалось зростанням загальної фінансової результативності. То у період 2010-2015 надходження податку на прибуток в

розрахунку на одне підприємство постійно коливається. При цьому зв'язок із загальною фінансовою результативністю частково було втрачено. Показник податкового тиску змінювався достатньо сильно. В середньому у 2004-2008 роках він становив 27 відсотків. У 2009 році він зріс до понад 44 відсотків. В період 2011-2015 років, коли відбулось істотне зниження податкового тиску на фінансових результати підприємств, мінімум спостерігається у 2014 році, коли це показник склав лише 8 відсотків. Такий стан речей значно викривляє як стимули до підприємницької діяльності, так і не забезпечує бюджет стабільними надходженнями.

Забезпечення оптимальних пропорцій бюджетної системи є запорукою гармонійного розвитку територій. Сучасний стан формування бюджетного потенціалу території м. Києва вказує на значні диспропорції. Головні бюджетні ресурси спрямовуються до державного бюджету. Балансування доходів місцевого бюджету відбувається за допомогою трансфертів, при цьому показники фінансування дуже сильно коливаються із року в рік.

Розглядаючи загальний баланс бюджетних ресурсів території слід відмітити, що податкові надходження згенеровані на території міста у 2002-2008 покривали усі видаткові потреби території у понад трикратному розмірі. Динаміка 2009-2015 вказує на збільшення цього показника до більш ніж 5-ти кратного показника. Такий стан головним чином пов'язаний із значною стабілізацією абсолютних показників видатків міста, які у 2014 та 2015 роках відповідають показникам 2008 року та поступовим збільшенням частки його бюджетних доходів, які генеруються економікою міста Києва.

Проте головні бюджетоутворюючі джерела не залишаються на території міста, що потребує перегляду параметрів їх розподілу. Значні питання раціональності адміністрування пов'язані з оподаткуванням прибутку підприємств. Надходження цього податку слабо пов'язані з базою його формування.

2.2. Особливості формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування столичного міста

Столичні міста є унікальними урбаністичними утвореннями, оскільки вони є місцем розташування загальнодержавних органів влади та управління, в межах їх території розміщуються провідні національні установи культури, науки, охорони здоров'я та інших важливих сфер діяльності суспільства. Столиця як головне місто країни може виокремлюватися на основі політичних, адміністративних та культурно-символічних факторів, які вирізняють їх з поміж інших міст. У той же час міста-столиці є містами, де живуть люди, які використовують місцеві послуги, а також приймають участь у політичному житті свого міста.

Особливим обов'язком столичного міста є виконання ним покладених на нього функцій столиці. Практика свідчить про значні складності у визначенні та виокремленні таких функцій з поміж інших функцій, що виконує місто.

В той же час важливим питанням функціонування столичного міста є відповідність державної підтримки і необхідності виконання містом функцій столиці. Частково така потреба визначається тим наскільки додаткові втрати переважають вигоди від отримання статусу столиці. Тому виникає питання чи є для міста бонусом столичний статус, чи навпаки столичні функції є тягарем для міста і мають фінансуватися додатково.

Самі по собі функції столиці як у більшості країн, так і у нашій країні чітко не визначені. Згідно із Законом України «Про столицю України - місто-герой Київ» наводиться лише перелік загальних функціональних меж столиці [22]. Деякі українські та російські дослідники вивчають понятійне значення функцій столиці. Так Хонда М.П. розуміє під функціями столиці напрями та види діяльності територіальної громади міста Києва, органів місцевого самоврядування й органів державної влади, що діють на території міста, які втілюються в їх повноваженнях, визначених законодавством України, та обумовлюються об'єктивними потребами державного та суспільного розвитку з

огляду на внутрішні й зовнішні завдання держави, в яких відображаються і конкретизуються сутність, соціальне призначення та роль Києва як столиці України. Таке визначення є досить загальним і не дає розуміння які саме потреби державного розвитку, зумовлюють та формують необхідність здійснення функції столиці [156, с. 10].

Любовний В.Я. та Садонов Ю.А. більш реалістично визначають функції столиці – як створення комплексу умов, що забезпечують, насамперед, розміщення (формування) і функціонування системи центральних органів державної влади, а також дипломатичних представництв іноземних держав, можливість проведення заходів загальнонаціонального, міждержавного та міжнародного значення [3, с. 34].

Західні наукові школи переважно не розглядають функції столиці з точки зору безпосередньої діяльності міської влади щодо забезпечення діяльності державного апарату країни. Під функціями розуміють роль столиці, яку вона грає для усієї країни. Особливу увагу при цьому приділяють двом функціям. По-перше столиця розглядається як місто що є воротами країни для встановлення транснаціональних зв'язків з іншими містами та державами. По-друге столиця виконує функцію домінуючого центру адміністративного управління та представницьких органів держави [158, с. 2]. Тобто західна наука розуміє функції столиці у масштабі усієї держави не акцентуючи увагу при цьому на вирішенні більш локальних та технічних функціональних питань. Проте саме виконання загальнодержавних функцій столиці і вимагає від міської влади столиці забезпечення умов функціонування системи центральних органів державної влади, а також дипломатичних представництв іноземних держав, можливість проведення заходів загальнонаціонального, міждержавного та міжнародного значення. Тому суперечності у такому різноманітті поглядів ми не вбачаємо.

Не дивлячись на те, що функції більшості столиць держав світу є дуже схожими, в той же час ці міста мають достатньо значні відмінності в умовах здійснення своєї діяльності. З точки зору фінансів та управління національні

столиці відрізняються відносно: ролі місцевої влади, її функцій, обов'язків та дохідних джерел фінансових ресурсів, фінансових відносин із владою держави.

Ці відмінні риси відбивають розбіжності у національних культурах, історичному розвитку, конституційних засадах та політичній ідеології.

З точки зору положення місцевої влади можна виокремити три основні групи столиць:

- Міста-держави, даний статус надає повноваження та обов'язки як міста так і автономних областей. В результаті чого вони мають більше владних повноважень порівняно із іншими містами і більше можливостей до збільшення доходів. До таких міст можна віднести Берлін та Відень.
- Столиці, які мають положення звичайного міста, не маючи додаткових умов місцевого врядування та відповідних джерел фінансових ресурсів. Прикладом такого міста є Оттава.
- У деяких країнах, столиці набувають форму окремої області або федерального округу, виокремлюючись від тієї області чи аналогічного територіального утворення, в межах яких воно розташоване. Такі столиці регулюються окремим національним законодавством, та також держава може мати значний вплив на фінансові рішення столиці. До них можна віднести Канберру, Бразилію, Мехіко, Каракас, Вашингтон, Київ та інші міста.

Є відмінності у впливі органів державної влади на прийняття рішень столичною владою. У більшості випадків органи державної влади не мають права вето на рішення місцевої влади в столиці. Тим не менш, в деяких містах місцеві рішення, в тому числі фінансові можуть бути скасовані урядом держави. В той же час деякі столиці мають проходити затвердження місцевого бюджету їх національними урядами. Аналогічно у більшості випадків територіальна громада може обирати мера та міську раду, про цьому є винятки, коли центральні органи влади можуть призначати голову місцевого органу влади.

Функціональні зобов'язання також різняться між столицями, хоча більшість з них є відповідальними за дороги, водопостачання та каналізацію, збір та утилізацію сміття, протипожежну службу та інші служби. При цьому забезпечення функціонування парків, забезпечення заходів дозвілля, охорона громадського порядку можуть передаватися до компетенції державних органів влади. Також існує велика різниця у інструментарії формування столичного бюджету. Переважно доходи від податкових надходжень формуються від оподаткування майна, прибутків фізичних та юридичних осіб, продажів ті інших податків та зборів. В той же час існує велике різноманіття трансфертного фінансування столичних функцій з боку державних бюджету.

Західний урбаніст Scot Campbell зазначив «Що столиця може бути як жертвою так і беніфіціаром від свого статусу» [159]. Він та інші дослідники аргументують, що аналіз втрат та вигоди може бути важким для виконання і навіть якщо він буде зроблений, можливо буде виміряти лише фіскальні та економічні впливи, але не значно більші політичний та соціальний впливи.

Існує невелика кількість досліджень аналізу втрат-вигоди для столичних міст. Так наприклад була створена робоча група федерального, кантоного та міського врядування у місті Берні, яка надала відповідний звіт, в якому усі учасники групи погодились щодо визначення потенційних втрат та вигоди столичного міста. Вони погодились що вигодами для столичного міста є наступні: стабілізуючий ефект для міської економіки, податок з доходів фізичних осіб та зростання приватного споживання від робітників державних установ, образ міста, та зростання доходів для готелів та ресторанів. Іншими перевагами, про те які не знайшли абсолютної підтримки є: компенсаційні виплати від держави та непрямі вигоди від присутності загальнодержавних та міжнародних організацій. В якості втрат знайшло консенсусу лише одне положення, що столиця втрачає доходи від оподаткування загальнодержавної власності та власності посольств іноземних держав. До витрат які не отримали повної підтримки було визначено: додаткові втрати пов'язані із виконанням функцій столиці, фактори ризику міської економіки, втрати від непрямих

податків та ефекти витіснення від присутності уряду (тобто, скорочення приватного споживання або інвестицій як результату збільшення споживання уряду) [160]. Здійснивши такий аналіз група дослідників з Берну дійшла висновку, що місто отримує достатню компенсацію втрат від виконання прямих функцій для держави, проте компенсація є недостатньою при наданні загальних базових послуг для держави та не компенсуються втрати від надходження податків. Також дослідники дійшли висновку, що статус столиці надає ринкові та податкові переваги як для міста, так і для кантону в цілому.

Більшість країн забезпечують фінансову підтримку їх столиць, втім різниця у такій допомозі є досить суттєвою у характері і розмірі такої допомоги. Дані послуги мають бути компенсовані державою, проте практика застосування таких компенсацій є досить різноманітною (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Світова практика забезпечення функцій столиці.

Місто	Країна	Фінансова підтримка функцій столиці	Самостійність у прийнятті фіскальних рішень
Вашингтон	США	-	-
Берлін	Німеччина	+ (Т)	-
Берн	Швейцарія	+ (П, Т)	+
Бразилія	Бразилія	+ (Т)	+
Брюссель	Бельгія	+ (Т)	+
Канберра	Австралія	+ (Т)	+
Каракас	Аргентина	+ (Т)	+
Лондон	Англія	-	-
Мехіко	Мексика	+ (Т)	-
Оттава	Канада	+ (Т)	+
Париж	Франція	+ (Т)	-
Рим	Італія	+ (Т)	-
Стокгольм	Швеція	-	+
Відень	Австрія	-	+
Веллінгтон	Нова Зеландія	-	+

Примітка: * П – спеціальні податкові надходження, Т – спеціальні трансферти
Джерело: складено автором згідно [161, с 78-79]

Вашингтон не отримує жодних компенсацій на виконання функцій столиці. У той же час федеральний уряд на себе бере фінансування деяких функцій міста. Так наприклад ним забезпечується фінансування системи в'язниць міста та пенсійної системи міста. Інколи, місто отримує компенсацію від забезпечення специфічних заходів, таких як інавгурація президента. Тим не менше таке фінансування носить ситуативний характер.

Німеччина забезпечує спеціальне фінансування Берліну, як компенсацію за виконання функцій столиці. Таке фінансування здійснюється на забезпечення охорони, інфраструктуру, що пов'язана з виконанням функцій столиці та відповідні культурні послуги. Берлін повністю не компенсує свої видатки на виконання функцій столиці, проте таке фінансування є істотним.

Канберра, столиця Австралії, для виконання функцій столиці отримує спеціальні субсидії, які складають 6 відсотків від її бюджету. Австралійський уряд здійснює компенсацію втрат від статусу столиці у трьох напрямках. По-перше місто отримує компенсацію на надання відповідних комунальних послуг, які пов'язані або спричинені присутністю органів центральної влади. По-друге здійснюється компенсація видатків на охорону порядку, дорожнє господарство та рекреаційні видатки, що прямо пов'язані із столичним статусом міста. І по-третє місто отримує компенсацію втрат від неможливості оподаткування власності та працівників уряду.

Оттава не отримує спеціальних компенсацій від виконання функцій столиці. Проте замість цього місто має особливі умови оподаткування майна, що компенсує відповідні втрати доходів. Такі доходи складають понад 35 відсотків доходів міста.

Париж отримує доходи на загальних умовах, проте також присутнє спеціальне фінансування для виконання функцій столиці, та відповідних капітальних видатків.

Лондон, Рим та Мехіко не мають спеціальних компенсацій від виконання функцій столиці.

Фінансове забезпечення функцій столиці Києва здійснюється у відповідності до Конституції, Бюджетного Кодексу України, Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ», Закону України «Про державний бюджет» на відповідний рік.

Здійснення столичних функцій повинно забезпечуватись органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в місті Києві та гарантується державою.

В зв'язку з цим, бюджет міста Києва має свої законодавчо визначені особливості, згідно яких держава забезпечує фінансування столичних функцій міста Києва в повному обсязі. Кошти для виконання функцій столиці мають щороку виділятися окремою статтею видатків у законі про державний бюджет України на відповідний рік. Рішення органів державної влади, які тягнуть за собою додаткові видатки органів місцевого самоврядування міста обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних для цього матеріальних і фінансових ресурсів. Зазначені рішення виконуються органами місцевого самоврядування міста Києва в межах переданих матеріальних і фінансових ресурсів [22].

Вперше фінансове забезпечення функцій столиці було встановлено у 1999 році пунктом 3 статті 19 Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ». Відповідно до якого бюджети міста та районів міста отримували усі власні та закріплені доходи, 100 відсотків надходжень від податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, плати за землю, субвенції та субсидії на виконання функцій столиці, але не менш як 50 відсотків від суми податків, зборів і обов'язкових платежів, які справляються на території міста Києва. Тобто для повноцінного виконання функцій столиці було встановлено, що бюджет міста за своїм обсягом мав становити не менше 50 від усіх зібраних його території податків та зборів. Чим встановлювався прямий зв'язок між територіальним принципом формування доходів міста та забезпеченням виконання ним покладених на нього функцій. Дане положення було діючим у з січня 1999 року по січень 2011 року і дає можливість оцінити межі формування

бюджетного потенціалу місцевого самоврядування, які встановив законодавець та фактичні та потенційні втрати бюджету міста(табл. 2.14) [22].

Таблиця 2.14

Обсяги бюджетного потенціалу місцевого самоврядування

Рік	Податки та збори мобілізовані на території міста Києва, тис. грн	Необхідний мінімум бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва, тис. грн.	Місцевий бюджет міста Києва, тис. грн.	Фактичні та потенційні втрати бюджету міста	Втрати бюджету у % до мінімуму
2002	9396003	4698002	4657595	-40407	-1%
2003	14034260	7017130	4583253	-2433877	-35%
2004	18501728	9250864	4818918	-4431946	-48%
2005	32996452	16498226	7278960	-9219266	-56%
2006	58887011	29443506	22076893	-7366613	-25%
2007	61668738	30834369	15752901	-15081468	-49%
2008	84592922	42296461	20114033	-22182428	-52%
2009	85106195	42553098	15516559	-27036539	-64%
2010	85302389	42651195	16268861	-26382334	-62%
2011*	96307152	48153576	14546219	-33607357	-70%
2012*	101306935	50653468	21128057	-29525411	-58%
2013*	110458899	55229450	16510639	-38718811	-70%
2014*	104941541	52470771	21643490	-30827280	-59%
2015**	132054816	66027408	24298098	-41729310	-63%

* дія норми 50 відсоткового зарахування територіальних податків та зборів втратила чинність.

** - прогнозні показники

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві

Як ми бачимо з таблиці, фактично починаючи із 2002 року місто постійно недотримувало бюджетне фінансування. Причому якщо 2002 року розрив таких втрат склав близько 1 відсотку. У 2003 році відбулося значне зростання такого розриву до 35 відсотків. Що свідчило про втрату пріоритету держави у розвитку території міста столиці та центру політичної діяльності. У подальші періоди спостережень вказують на коливання такого розриву від 25 відсотків у 2006 році до 70 відсотків у 2011 та 2013 роках. Тобто місто отримувало лише третину потенційно належних йому бюджетних ресурсів. Динаміку формування

потенційних та фактичних бюджетних ресурсів міста Києва встановлено на (рис 2.4.).

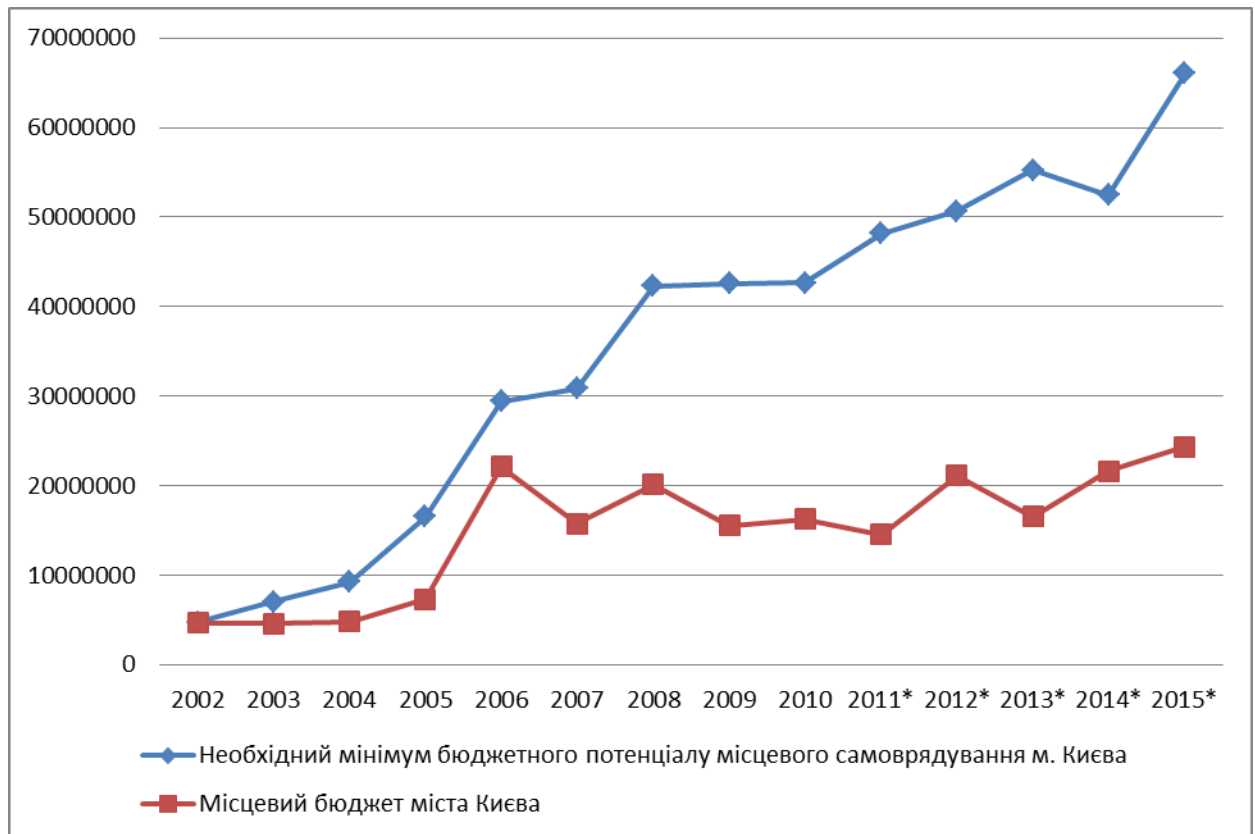

Рис. 2.4. Динаміка формування бюджетних ресурсів міста Києва

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління Державної казначейської служби у м. Києві, тис. грн.

* період коли була чинною норма, що встановлювала мінімальний розмір місцевого бюджету м. Києва.

Розглядаючи рис. 2.4., можемо встановити тенденційні взаємозв'язки між бюджетним потенціалом території міста Києва та його бюджетом місцевого самоврядування. Маємо зазначити, що намагання держави підтримувати місто Київ достатніми бюджетними ресурсами хоча б частково відбувались до 2007 року. Після якого внаслідок погіршення фінансової стабільності країни фактично відбулась расскореляція тенденційного руху. Тому наразі можемо стверджувати, що місто не забезпечене достатніми бюджетними ресурсами, при цьому спостерігається відсутність зростання абсолютних показників місцевого бюджету по відношенню до надходжень бюджетних ресурсів території. Що вказує на залишковий принцип формування бюджету міста Києва.

Як результат такого підходу у 2011 році Верховна Рада України затвердила діючу сьогодні редакцію Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ», в якій було скасовано положення необхідного мінімуму обсягу формування бюджетних ресурсів, які є достатніми для його діяльності. На нашу думку хронічне невиконання планових показників наповнення місцевого бюджету в місті Києві вимагає відновлення норми щодо необхідного мінімуму бюджетних надходжень, дане положення нашу думку має бути встановлене у Законі України «Про столицю України –місто-Київ», в який необхідно викласти сутність функцій столиці та відповідну обов'язковість їх фінансування. При цьому має бути посилення до Бюджетного Кодексу України, де прикінцевим положенням має бути закріплена кількісна норма, нижче якої не може бути затверджений бюджет міста Києва.

Кількісна норма на нашу думку має носити політичний характер, та встановлювати межі фінансової, економічної, адміністративної та політичної свободи місцевого самоврядування міста Києва. Ми можемо лише запропонувати механізм її визначення, що склався на основі реалій сьогодення системи публічних фінансів України. Оскільки отримання половини усіх податкових надходжень, що формуються на території міста одразу може збільшити місцевий бюджет майже втричі, до 50-60 мільярдів гривень, що може з одного боку спричинити зростання соціального напруження в країні, з іншого боку економічна об'єктивність такого рішення також є сумнівною. Оскільки видатки міста не можуть зрости втричі тільки тому, що місто має статус і виконує функції столиці країни. Ми пропонуємо виходити із об'єктивних результатів діяльності економіки країни що склалися. Тож, виходячи із тенденцій формування бюджетних ресурсів міста починаючи з 2007 року, спостерігається відносна стабілізація динаміки розриву між необхідним мінімумом бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва та фактичним обсягом місцевого бюджету Києва. Середній рівень фінансування бюджету за цей період становить 39%, тому, на нашу думку, відчутним і в той же час соціально виправданим було б округлення цього показника до

найближчих 10 відсотків. Що у підсумку сформує рівень 40% відсотків мінімуму формування бюджетних надходжень міста Києва норми першої редакції Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ». Тобто нашою пропозицією є встановлення необхідного мінімуму бюджетного потенціалу місцевого самоврядування у місті Києві на рівні 20 відсотків від зібраних на його території податків та зборів. Таке нововведення дозволило би сформувати надходження місцевого бюджету у місті Києві у 2015 році на рівні 26,5 мільярдів гривень, що забезпечило би місто стабільним надходженнями бюджету для виконання покладених загальних та спеціальних функцій.

В той же час доходи міського бюджету мають особливі умови формування у порівнянні з іншими містами обласного значення України. Так законодавством встановлюються особливі пропорції розподілу та закріплення податків за бюджетом столиці (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Особливості умови розподілу та закріплення податків та зборів у столиці та містах обласного значення України

Види доходу	Київ	Міста обласного значення
Податок на доходи фізичних осіб	40%	60%
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	50%	-
Рентна плата за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення)	50%	-
Рентної плата за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення	25%	-
Плата за використання інших природних ресурсів	100%	-
Податок на прибуток підприємств	10%	-

Джерело: [162].

Умови розподілу податку на доходи фізичних осіб виглядають неоднозначно. Оскільки переважна більшість столиць світу, що мають особливі

умови розподілу загальнодержавних податків країни мають найвищий показник закріплення даних податків з поміж усіх інших міст країни. Так згідно із встановленими нормами закріплення місто Київ отримує лише 40% відсотків податку, тоді як міста обласного значення мають ставку у півтора рази вище. Необхідно зазначити що рівень закріплення надходжень від ПДФО впродовж останніх 10 років змінювався тричі: до 2010 року до столиці України зараховувалось всі 100 відсотків надходжень цього податку, після реформування бюджетно-податкової системи у 2010 році місто почало отримувати лише половину від зібраного в ньому ПДФО, вже починаючи з 2015 року частка зарахування становить лише 40%. Таку ситуацію важко недооцінити, оскільки надходження від сплати ПДФО до 2015 року в середньому складали 50-60 відсотків від усіх надходжень бюджету міста [153], що вказує на поступове скорочення фіскального самоврядування міста.

Плата за використання природних ресурсів є достатньо сумнівним способом наповнення бюджету, оскільки сумарно усі надходження рентної плати, що надходять до бюджету, не перевищують одного відсотка усіх доходів міста.

Податок на прибуток підприємств є вагомим джерелом надходжень до міського бюджету. Дане нововведення пов'язане із програмою реформуванням фінансів місцевого самоврядування 2014-2015 років. Із за підсумками 9 місяців 2015 року вага надходжень від цього податку становить близько 6,5 відсотків від усіх надходжень бюджету міста. Головним же недоліком цього податку є значна залежність від рівня економічної активності в місті, тому у роки її спаду місто може стикатися із питаннями виконання плану наповнення бюджету. В той же час встановлення 60 чи збереження 50 відсотків закріплення ПДФО за містом Києвом може повністю чи значною мірою компенсувати надходження від податку на прибуток підприємств міста [153].

Особливим інструментом фінансової підтримки столиці України є субвенція на виконання функцій столиці (табл. 2.16). Дана субвенція може

встановлюватись в законі про державний бюджет на відповідний рік. Напрями використання визначаються постановою Кабінету Міністрів України.

Таблиця 2.16

Надходження субвенції на виконання функцій столиці, 2004-2014 рр.

Рік	2004	2007	2008	2014
Доходи місцевого бюджету м. Києва без врахування міжбюджетних трансфертів, тис. грн.	5136745	16255955	20532305	14821269
Офіційні трансферти м. Києву, тис. грн.	534565	2552759	4008078	8973701
Субвенція на виконання функцій столиці, тис. грн.	53500	498524	1310032	1799991
Частка субвенції на виконання функцій столиці у доходах місцевого бюджету м. Києва, %	1%	3%	6%	12%
Частка субвенції на виконання функцій столиці у офіційних трансфертах м. Києву, %	10%	20%	33%	20%

Джерело: складено автором за даними департаменту фінансів КМДА.

Надання субвенції носить нерегулярний характер, і обмежень по у напрямках використання практично не має. Вага субвенції на виконання функцій столиці прямо залежить від напрямів її використання, що встановлюються відповідною постановою Кабінету Міністрів України. Так, починаючи з 2004 року така субвенція надавалася 4 рази. Маємо відзначити, що вага такої субвенції у надходження до місцевого бюджету постійно зростає. Так, якщо у 2004 році вона становила лише 1 відсоток від надходжень до місцевого бюджету без врахування міжбюджетних надходжень, то у 2014 році це показник склав 12 відсотків.

Напрямами фінансування субвенції на виконання функцій столиці у 2004 році стала реконструкція та реставрація будинків по вулиці Банковій 10 та 11 [163].

Програми фінансування функцій столиці у 2007 та 2008 році передбачали широке коло напрямів. Субвенція на виконання функцій столиці була розподілена на дві частини: забезпечення поточних витрат та здійснення капітальних видатків.

Так, поточні видатки забезпечували фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціального обслуговування, фізичної культури та спорту, культури та мистецтва, житлово-комунального господарства

Поточне забезпечення функцій столиці виконує ряд спеціалізованих установ міста Києва. Так у сфері освіти функції столиці виконують: Київський спортивний ліцей, Київський палац дітей та юнацтва, Міжнародний центр дитячо-юнацького туризму, провідні спеціалізовані навчальні заклади підготовки педагогічних працівників, фахівців з музичного та естрадно циркового мистецтва, а також загальноосвітні навчальні заклади з поглибленим вивченням окремих предметів і курсів

Забезпечення поточних функцій столиці у галузі освіти передбачають зокрема діяльність у сфері міжнародного співробітництва шляхом створення міжнародних загальноосвітніх навчальних закладів, забезпечення діяльності спільних міжнародних проектів. Також забезпечується підготовка кадрів олімпійського резерву та їх участь у всеукраїнських чемпіонатах та міжнародних спортивних змаганнях. Зміцнюється і модернізується матеріальна технічна база установ та закладів, що виконують столичні функції у сфері освіти.

У сфері охорони здоров'я на столицю покладаються завдання, що можуть бути забезпечені лише провідними лікувальними закладами країни. Так функції столиці в місті Києві виконують десятки провідних медичних установ країни, які надають спеціалізовану медичну допомогу усім громадянам України.

Забезпечення соціального захисту і соціального обслуговування у межах столичних функцій здійснюється на базі декількох міських центрів допомоги престарілим людям, інвалідам, бездомним громадянам, молоді. Відповідно виконання цих функцій столиці направлене фінансову та соціальну підтримку

зазначених категорій громадян, запобігання та профілактику серед них правопорушень, забезпечення їх соціальної адаптації та самореалізації.

Забезпечення столичних функцій у сфері фізичної культури та спорту здійснюється на базі великої кількості спортивних центрів, спеціалізованих спортивних шкіл, спортивних баз та споруд міста. Така їх діяльність передбачає підготовку спортсменів різних категорій до участі у загальнодержавних та міжнародних змаганнях.

Як столиця України, місто Київ здійснює надзвичайно вагомий внесок у розвиток культури та мистецтво. Так пряме виконання столичних у цій сфері покладається на відповідні спеціалізовані академії та навчальні заклади культурного виховання, міські бібліотеки, столичні театри, музеї та концертні заклади. Так виконання столичних функцій з розвитку культури та мистецтва передбачає підтримку та розвиток культурно-мистецьких цінностей, навчання обдарованої молоді. Також місто у межах цього напрямку діяльності здійснює організацію та проведення загальнодержавних масових заходів та свят, забезпечує участь у міжнародних конкурсах та фестивалях представників територіальної громади міста, підтримує діяльність муніципальних парків культури та відпочинку, забезпечує збереження унікальних документальних фондів.

Столичні функції у сфері житлово-комунального господарства передбачають утримання у належному стані наземного дорожнього покриття, наземних та підземних переходів, зелених насаджень. Також у межах цього напрямку здійснюється художнє підсвічування визначних культурних об'єктів міста, головних автошляхів, об'єктів іноземних представництв та установ державного управління.

Капітальні видатки, що фінансуються з державного бюджету на виконання функцій столиці переважно здійснюються на виконання ремонтно-реставраційних робіт, будівництва, капітальних ремонтних робіт, проектно-вишукувальних робіт, реконструкції, благоустрою, протизсувних заходів, інженерного захисту та протиаварійних робіт.

Так із субвенції на виконання функцій столиці було здійснено фінансування капітальних видатків на будівництво та капітальний ремонт: релігійних об'єктів загальнодержавного значення, об'єктів інфраструктури та життєзабезпечення міста, об'єктів центральних органів влади та управління та міста Києва, культурно-оздоровчих та меморіальних об'єкти міста Києва.

Серед таких об'єктів можна відзначити Києво-Печерську Лавру, об'єкти водопостачання та водовідведення у місті Києві, метрополітен міста Києва, чисельні транспортні розв'язки та вулиці, Пасажирський вокзальний комплекс на станції «Дарниця», Культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький арсенал», Маріїнський палац, Комплекс споруд Верховного суду України, Будівлі майнового комплексу Державної податкової адміністрації, Національний спорткомплекс «Олімпійський», Адміністративна будівля Держкомстату, районні суди міста Києва, Ботанічні сади імені М. Гришка та О. Фоміна. та інші.

Тож починаючи з 2004 року, така субвенція надавалася чотири рази. У 2007 році було надано 498 млн гривень, у 2008 році 1310 млн. гривень, у 2014 1799 млн. гривень[164].

До 2013 року надання субсидії на виконання функцій столиці відбувалось переважно на будівництво і реконструкцію мостових переходів, дорожніх розв'язок, об'єктів метро. Тобто на здійснення капітальних видатків для об'єктів міської інфраструктури. В той же час субвенція на виконання функцій столиці у 2014 році була повністю спрямована на фінансування поточних потреб столиці. Зокрема, 821,3 млн. грн. (45,6 відсотків, майже половину коштів субвенції) було використано на погашення заборгованості та оплату постачання бюджетним установам і комунальним підприємствам м. Києва тепла, води та електроенергії; 421,2 млн. грн. (23,4 відсотків) – на виплату заробітної плати з нарахуваннями працівникам цих установ; 370,3 млн. грн. (20,6 відсотків) – на обслуговування боргових зобов'язань за запозиченнями міського бюджету[165]. Таке фінансування має здійснюватися через надання загальної дотації вирівнювання, коли виникають питання з виконанням плану

доходів бюджету. Субвенція ж як і у попередні роки має йти на фінансування саме розвитку інфраструктури столиці.

Тому виникає необхідність внесення змін до статті 4 Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ", із встановленням пріоритету фінансування субвенцією на виконання функцій столиці на саме на розвиток об'єктів інфраструктури міста Києва, які мають загальнодержавне значення.

Підводячи підсумки маємо підкреслити, що столичні міста існують у подвійному вимірі, з одного боку це агломерації, в яких розміщуються органи влади та управління всією країни. Із іншого боку столиця як і інші міста є місцевою економічною системою, яка має забезпечувати свій територіальний розвиток та потреби місцевої громади, що мешкає на її території. Забезпечення діяльності державного апарату та представництв іноземних держав, проведення заходів загальнодержавного значення вимагають виокремлення функцій столиці з поміж інших населених пунктів. Світовий досвід свідчить, що фінансова підтримка столичних міст при виконанні ними своїх функцій різниться, що зумовлено їх розбіжностями у національних культурах, історичному розвитку, конституційних засадах та політичній ідеології. При цьому фінансова підтримка столичних функцій міста Києва з боку держави є достатньо дискримінаційною, оскільки відбувається поступове скорочення фінансово стабільних джерела наповнення місцевого бюджету, в той же час цільовий трансферт на виконання функцій столиці надається на нерегулярній основі, причому використання такого трансферту не обмежується виконанням саме столичних функцій, що потребує законодавчого врегулювання.

2.3. Аналіз фінансового потенціалу місцевого господарства столиці України

Місцеве господарство є визначальним господарським комплексом, що створює умови для повноцінного функціонування економічної системи міста.

Стабільна робота підприємств місцевого господарства має як надзвичайне економічне, так і соціальне значення.

Значна кількість науковців, що вивчають місцеві фінансові відносини, ототожнюють місцеве господарство із комунальним господарством міста, виходячи із форми власності підприємств місцевого господарства. Тобто виокремлюють лише ті підприємства комунальної форми власності, які надають комунальні послуги населенню.

При цьому, до аналізу фінансового потенціалу місцевого господарства не потрапляють фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності, які надають інші послуги населенню та виробляють продукцію, яка прямо не відноситься до комунального сектору міста. Так, наприклад у складі місцевого господарства міста можна виділити такі підприємства як: Комунальне підприємство «Фармація», Комунальне підприємство міжнародний аеропорт «Київ» (Жуляни), Комунальне підприємство виконавчого органу київської міської ради «Київреклама», Комунальне підприємство з питань будівництва житлових будинків «Житлоінвестбуд-УКБ» та багато інших.

Загалом у м. Києві функціонує широке коло галузей та підгалузей місцевого господарства, які мають різну фінансову результативність. Так серед них виділяють наступні галузі (табл.2.17).

Фінансові ресурси підприємств місцевого самоврядування є складовою частиною фінансового потенціалу місцевого самоврядування. Вони формуються в процесі розподілу та перерозподілу валового регіонального продукту міста, при цьому структуруючись у необхідних фондах та резервах грошових коштів, які є необхідними для забезпечення діяльності та розвитку підприємств місцевого господарства.

Фінансові відносини підприємств місцевого господарства є відносно самостійними по відношенню до інших секторів економіки міста, що зумовлено особливостями ведення їх господарської діяльності та комунальною формою власності цих підприємств.

Таблиця 2.17

Фінансова результативність підприємств місцевого господарства м. Києва

Галузь	Фінансова результативність	Галузь	Фінансова результативність
Інформатизація та зв'язок	прибуткова	Культура	збиткова
Будівництво	прибуткова	Майно органів управління	збиткова
Відпочинок та туризм	0	Освіта	прибуткова
Громадське харчування	0	Преса та інформація	збиткова
Комунальне господарство	прибуткова	Проектні та наукові установи	збиткова
Сільське господарство	збиткова	Соціальне забезпечення	0
Торгівля	збиткова	Транспорт	збиткова
Фізична культура і спорт	прибуткова	Охорона здоров'я	збиткова

Джерело: складено автором за даними Департаменту комунальної власності КМДА

Загалом у складі фінансового потенціалу підприємства виділяють такі складові: власний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи майбутніх періодів. За умов переважної збитковості підприємств місцевого господарства, особливу роль у формуванні їх фінансових ресурсів відіграє фінансування з місцевого бюджету. Дане фінансування акумулюється у статті цільового фінансування у складовій забезпечення майбутніх витрат і платежів. При цьому необхідно оцінити кількісно які фінансові ресурси є в розпорядженні таких підприємств. Та чи є вони достатніми для здійснення своєї господарської діяльності. Тобто необхідно оцінити фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства.

Отже, за наведеного структурування фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства м. Києва має наступний вигляд (табл. 2.18).

Наведені у таблиці дані свідчать, що найбільшу частку фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства становить власний капітал. На кінець 2013 року він досягнув 20 мільярдів гривень. Так превалювання даної складової є закономірним, оскільки практично усі підприємства є представниками традиційних виробничих спеціалізацій. Другою та третьою за

обсягом складовою є «Забезпечення майбутніх витрат та довгострокові зобов'язання». Найменшу частку фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства становлять поточні зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Таблиця 2.18

Складові фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства в м. Києві

Рік	Власний капітал, тис. грн..	Забезпечення майбутніх витрат і платежів. тис. грн.	Довгостроков і зобов'язання тис. грн..	Поточні зобов'язання тис. грн..	Доходи майбутніх періодів тис. грн..	Сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства тис. грн..
2010	11458413	8185924	2069513	2410050	610699	24728599
2011	14213235	9021609	1256072	2404959	249472	27145347
2012	14920402	9396983	1026843	2770952	285871	28401051
2013	19738968	7514341	957370	3931574	532686	32674939
2014	20166753	7638512	1180737	3957452	536192	33479646
2015	22159654	8242314	1452364	3541521	584123	35979976

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Втім, розглядаючи фінансовий потенціал як категорію розвитку підприємства, необхідно розглянути динаміку формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства. (табл. 2.19)

Таблиця 2.19

Динаміка формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства м. Києва, 2010–2015 роки

Рік	Фінансовий потенціал підприємств регіону, тис. грн.	Приріст, тис. грн.	Темп приросту, %
2010	24728599	х	х
2011	27145347	2416748	10%
2012	28401051	1255704	5%
2013	32674939	4273888	15%
2014	33479646	804707	2%
2015	35979976	2500330	7%

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Як бачимо з таблиці з 2010 по 2014 роки фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства зріс на третину. З 24 мільярдів до 33 мільярдів гривень. При цьому зростання відбувалось досить нерівномірно. Так якщо у 2013 році темп приросту склав 15 відсотків, то у 2014 році зростання

відбулося лише на 2 відсотки. Що головним чином було спричинено зростанням вартості власного капіталу підприємств місцевого господарства у 2013 році. Збільшення власного капіталу відбулося на третину у порівнянні із 2013 роком, що в абсолютному вимірі становить близько 5 мільярдів гривень (табл. 2.20). Таке зростання фінансових ресурсів підприємства за статтею інший додатковий капітал. Що свідчить про дооцінку наявних активів підприємств, або ж безоплатне внесення додаткового капіталу від інших юридичних осіб. Тому вага власного капіталу зросла з 46 відсотків у 2010 році до 60 відсотків у 2015 році. При одночасному скороченні таких складових фінансового потенціалу як забезпечення майбутніх витрат і платежів та довгострокових зобов'язань підприємств.

Таблиця 2.20

Структура фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства м. Києва, 2010-2015 рр., тис. грн.

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Власний капітал	46%	52%	53%	60%	60%	60%
Забезпечення майбутніх витрат і платежів	33%	33%	33%	23%	23%	24%
Довгострокові зобов'язання	8%	5%	4%	3%	4%	4%
Поточні зобов'язання	10%	9%	10%	12%	12%	11%
Доходи майбутніх періодів	2%	1%	1%	2%	2%	2%
Сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

При цьому значно скоротилося забезпечення майбутніх витрат і платежів. Так якщо вага даного елемента фінансових ресурсів підприємств місцевого господарства у 2012 році становила третину капіталу. То у 2015 році даний

показник становив лише 23 відсотки. Що дуже критичним для діяльності підприємств місцевого господарства. Оскільки майже 100 відсотків надходжень цієї статті формує цільове фінансування органів міської влади столиці. Таке послаблення фінансового забезпечення підприємств прямо відобразилося на їх результативності.

Головним показником діяльності підприємства, що вказує на можливості нарощення ним власного фінансового потенціалу є рентабельність. Рентабельність – це відносний показник ефективності діяльності суб'єктів господарювання, який відображає відношення отриманого ефекту (прибутку) з наявними або використаними ресурсами. Показники рентабельності характеризують здатність понесених витрат (використаних ресурсів) окупитися, що є основою подальшої діяльності підприємства [166, с. 29].

Її рівень узагальнює якість діяльності підприємств. Так, передусім на рівень рентабельності впливають зміни в розмірі прибутку: чим більша його сума, тим вищий рівень, і навпаки. Водночас чим більший обсяг основних фондів, тим нижчий рівень рентабельності. В свою чергу, кожен із цих чинників залежить від низки інших. Так, прибуток залежить від обсягу реалізованої продукції, рівня її собівартості та ін.[167, с 107].

Аналіз рентабельності підприємств місцевого господарства столичного міста вказує на складні умови їх діяльності, що прямо відображається в динаміці фінансово-економічних показників (табл. 2.21).

Динаміка попереднього чотирирічного періоду вказує на значне погіршення фінансової результативності підприємств. При загальній збитковості, рентабельність впала з 4 відсотків у 2014 році до 12 відсотків збитковості, що свідчить про значні проблеми формування фінансового потенціалу.

За підсумками 2015 року ситуація трохи покращилась, проте все одно загальна збитковість підприємств склала 8%. Втім, для забезпечення свого повноцінного функціонування підприємства місцевого господарства мають досягати рівня самоокупності.

Таблиця 2.21.

Рентабельність підприємств місцевого господарства 2011-2015 роки

Показник діяльності підприємств місцевого господарства	2011	2012	2013	2014	2015
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	4169881	525085	5462908	4914514	5723471
Собівартість реалізованої продукції тис. грн.	4330613	5463697	5838006	5570497	6214541
Рентабельність діяльності підприємств	-4%	-4%	-6%	-12%	-8%

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Не менш важливою характеристикою діяльності підприємства є аналіз його платоспроможності. Так важливим показником платоспроможності підприємства є обсяг його чистих оборотних засобів та обсяг оборотних засобів сформованих за рахунок власних коштів (табл. 2.22).

Таблиця 2.22.

Платоспроможність підприємств місцевого господарства, 2010-2015 роки

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сума оборотних засобів тис. грн.	3267127	3588053	3791615	4941273	4953420	5034217
Сума короткострокової заборгованості тис. грн.	2410050	2404959	2770952	3931574	3957452	3541521
Сума довгострокових позичених коштів тис. грн.	2069513	1256072	1026843	957370	1180737	1452364
Чисті оборотні засоби тис. грн.	857077	1183094	1020663	1009699	995968	1492696
Чисті оборотні засоби сформовані за рахунок власних коштів тис. грн.	-1212436	-72978	-6180	52329	-184769	40332

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Значні негативні фінансові результати створюють необхідність аналізу ефективності використання капіталу та фінансових ресурсів підприємств місцевого господарства.

До таких показників слід віднести: коефіцієнт маневреності власних коштів, коефіцієнт ефективності використання власних коштів та коефіцієнт використання фінансових ресурсів (усього майна).

Коефіцієнт маневреності власних коштів характеризує ступінь мобільності використання власного капіталу, та визначається за формулою 2.1:

$$K_{\text{маневреності власних коштів}} = \frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.1)$$

Згідно із фінансовою звітністю коефіцієнт маневреності власних коштів розраховується наступним чином:

$$K_{\text{маневреності власних коштів}} = \frac{\text{форма №1 рядок 380} - \text{форма №1 рядок 80}}{\text{форма №1 рядок 380}} \quad (2.2)$$

Коефіцієнт маневреності показує частку власних коштів, вкладених в оборотні активи. Чітких рекомендацій у значенні цього коефіцієнта немає, але вважається, що його значення повинно бути не менше 0,2, що дозволить забезпечити достатню гнучкість у використанні власного капіталу. Для оцінки коефіцієнта маневреності необхідно порівняти його значення з рівнем минулих періодів, середньогалузевим значенням або рівнем у найближчих конкурентів [168] (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

**Маневреність власного капіталу підприємств місцевого господарства
Києва, 2010-2015 рр.**

Рік	Власний капітал, тис. грн.	Оборотні кошти, тис. грн.	Коефіцієнт маневреності власних коштів
2010	11458413	21450929	-0,87
2011	14213235	23546972	-0,66
2012	14920402	24593564	-0,65
2013	19738968	27676958	-0,40
2014	20166753	27989800	-0,39
2015	20206567	26949507	-0,33

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Виходячи із даних таблиці 2.23 видно, що власний капітал підприємств місцевого господарства характеризується повною іммобілізацією. Фактично власний капітал підприємств місцевого господарства неможливо гнучко використовувати. Проте спостерігається значна позитивна тенденція цього показника. Так якщо у 2010 році цей показник становив -0,87, то щорічне його зростання збільшило його більше ніж у 2 рази і у 2015 році він становив -0,33.

Коефіцієнт ефективності використання власних коштів показує скільки прибутку дає 1 грн. власних коштів. Теоретично, нормальним значенням цього коефіцієнта є значення не менше 0,4. Коефіцієнт ефективності використання власних коштів визначається за формулою 2.3 [168] (табл. 2.24):

$$K_{\text{ефективності використання власних коштів}} = \frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.3)$$

Згідно із фінансовою звітністю коефіцієнт ефективності використання власних коштів розраховується на ступним чином:

$$K_{\text{ефективності використання власних коштів}} = \frac{\text{форма №2 рядок 170}}{\text{форма №1 рядок 380}} \quad (2.4)$$

Таблиця 2.24.

Ефективність використання власних коштів підприємств місцевого господарства Києва , 2010-2015 роки

Рік	Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	Власний капітал, тис. грн.	Коефіцієнт ефективності використання власних коштів
2010	-146745	11458413	-0,013
2011	-351654	14213235	-0,025
2012	-604832	14920402	-0,041
2013	-517206	19738968	-0,026
2014	-1078954	20166753	-0,054
2015	-1124761	22159654	-0,051

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Отримані результати вказують на негативну динаміку ефективності використання власних коштів. Так на одну вкладену гривню власних коштів підприємства постійно отримують збитки. Якщо у 2010 році на 1 вкладену гривню власного капіталу отримано збиток у обсязі трохи більше однієї

копійки, то у 2014 та 2015 році збитки від використання склали вже понад п'ять копійок.

Коефіцієнт використання фінансових ресурсів (усього майна) дає змогу визначити, за який період одержаний прибуток може компенсувати вартість майна. Нормативного числового значення для цього коефіцієнта немає, позитивним вважається збільшення цього коефіцієнта по відношенню до попереднього періоду[168] (табл. 2.25).

Коефіцієнт використання фінансових ресурсів (усього майна) розраховується за формулою 2.5:

$$K_{\text{використання фінансових ресурсів}} = \frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Баланс}} \quad (2.5)$$

Згідно із фінансовою звітністю коефіцієнт використання фінансових ресурсів розраховується на ступним чином:

$$K_{\text{використання фінансових ресурсів}} = \frac{\text{форма №2 рядок 170}}{\text{форма №1 рядок 280}} \quad (2.6)$$

Таблиця 2.25

Ефективність використання фінансових ресурсів підприємств місцевого господарства Києва , 2010-2015 роки

Рік	Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	Баланс, тис. грн.	Коефіцієнт використання фінансових ресурсів (усього майна)
2010	-146745	24728599	-0,006
2011	-351654	27145347	-0,013
2012	-604832	28401051	-0,021
2013	-517206	32612601	-0,016
2014	-1078954	33479646	-0,032
2015	-1124761	35979976	-0,031

Джерело: розрахованоавтором за даними Головного управління статистики у м. Києві.

Виходячи із отриманих результатів маємо відзначити, аналогічно із показником ефективності використання власних коштів, що використання фінансових ресурсів підприємств місцевого господарства також має достатньо

значну негативну динаміку. Так якщо в 2010 році на одну гривню фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства у м. Києві припадало менше однієї копійки збитку, то вже у 2014 та 2015 роках місцеве господарство столиці генерувало більше трьох копійок збитку на кожну гривню її фінансового потенціалу.

Проведений аналіз свідчить про стабільне зростання абсолютних показників фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства міста Києва. Проте спостерігається значне падіння фінансових результатів діяльності зазначених підприємств.

Вирішення питань збитковості підприємств місцевого господарства може бути досягнуто одним або декількома заходами. Перш за все шляхом приведення формування тарифів до економічно обґрунтованого рівня за умови достатності доходів споживачів. В разі неможливості встановлення підвищених тарифів, можливе відновлення відповідного цільового фінансування з місцевого бюджету. З аналогічною підтримкою місцевого бюджету, шляхом надання дотацій з державного бюджету. Третім заходом вирішення збитковості підприємств місцевого господарства може стати збільшення обсягів реалізації відповідних послуг з одночасною ревізією системи витрат підприємств, що відповідним чином призведе до зростання економічної ефективності. Проте реалізація цих заходів потребує визначення їх впливів на сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства.

Особливим елементом місцевого господарства міста є його земля. Так П. Кованько у своїй роботі «Финансовые проблемы землевладения русских городов» відзначав важливе бюджетне значення земель міста як у попередні роки так і в майбутньому [169].

Особливості земельних відносин, що формуються в Україні визначив І. Салій:

- земельні ділянки обмежені у просторі і фіксовані кількісно;
- земля має постійне розміщення, не може бути перенесеною з місця на місце;

- місцезнаходження та якість земель можуть давати додаткову прибутковість, отже, визначають диференційовані ціни на землю та земельну ренту (дохідність);
- в державі, у виконавчих її структурах сформувалось хибне уявлення, що і в містах, особливо у великих, 50-70% земель повинні бути фактично вилученими з комунальних земель міст та населених пунктів як державні [72, с. 267-268].

Згідно законодавства України управління та розпорядження земельними ресурсами від імені територіальної громади здійснюють органами місцевого самоврядування. Загальне управління земельними ресурсами міста Києва здійснює представницький орган Київська міська рада, в той же час оперативне управління земельними ресурсами міста забезпечує Департамент земельних ресурсів.

За органами місцевого самоврядування закріплені наступні можливості здійснення правочинів із земельними ресурсами міста:

- передача земельних ділянок у власність громадян та юридичних осіб;
- надання земельних ділянок в користування, вилучення земельних ділянок;
- продаж земельних ділянок у власність;
- викуп земельних ділянок для суспільних потреб міста;
- звільнення самовільно зайнятих земельних ділянок [170].

В той же час земельні відносини у великих містах мають ряд особливостей. Першою такою особливістю є обмеженість земельних ресурсів міста неоднаковою та досить значною густиною населення. По-друге багатофункціональним використанням великої кількості ділянок великою кількістю суб'єктів права власності на землю, коли висотні будівлі і ділянки землі, на яких вони розташовані, перебувають у володінні, користуванні та розпорядженні кількох юридичних осіб. Наступною особливістю є використання практично кожним власником земельної ділянки загальноміських об'єктів інженерної, транспортної, соціальної, природоохоронної

інфраструктури поза межами власної ділянки. При цьому місто встановлює містобудівні обмеження та рекомендації використання земельних ділянок власниками усіх форм власності [72, с 271].

Джерелом формування доходів від земельних ресурсів є оцінка їх вартості. Згідно із Законом України «Про плату за землю» основою визначення вартості земельної ділянки є капіталізований рентний дохід.

Вартість землі і рента від її використання – найважливіші економічні детермінанти розвитку міст. Розміщення будь-якого підприємства містоутворюючої та містообслуговуючої сфер визначається насамперед можливістю одержати додатковий прибуток від використання переваг географічного положення (на макро-, мезо- і мікрорівнях), а також кращого інфраструктурного облаштування земельної ділянки [171, с. 9].

Особливістю оцінки вартості земель у місті є те, що вона формується завдяки двом основним факторам: зручності місця розташування земельної ділянки та рівню її облаштування. Якщо поміркувати, то ми переконаємося, що будь-які відмінності у вартості земель населених пунктів і відповідно в їхній грошовій оцінці, виникають саме під впливом цих двох факторів. Земельна ділянка, розташована у порівняно кращих умовах стосовно ринків сировини, збуту й робочої сили, яка належним чином облаштована (має сприятливі геоморфологічні та інженерно-геологічні умови, забезпечена інженерними мережами, не забруднена) коштуватиме дорожче, ніж ділянка з відносно гіршими умовами місця розташування, несприятливими інженерними й екологічними умовами [172, с. 217].

Зараз у великих містах склалась ситуація, яка вимагає визначення ринково обґрунтованого рівня вартості земельних ресурсів міста. Для цього необхідне дотримання економічно справедливого балансу інтересів власників, користувачів земельних ділянок та міської влади, а також вимог раціонального користування міської території. Практичні завдання міста при здійсненні оцінки земельних ділянок пов'язані як фіскальною так і з функцією регулювання.

Різноманітність поставлених завдань, на перший погляд каже про необхідність визначення різних видів вартості земельних ділянок для різних задач (наприклад, для визначення містобудівної або земельно-кадастрової оцінки) або коректування вже встановленої вартості, виходячи із покладеного завдання. Досвід зарубіжних країн показує, що методичною основою фіскальних розрахунків є масова оцінка муніципальної землі [173]. Остання ґрунтується на ринковій вартості житла, рентного доходу комерційної забудови і витратного методу для об'єктів, що характеризується слабкою ліквідністю.

В даний час використовують два основних підходи до такої оцінки:

- оцінка, що базується на систематичній нормативній або кадастровій вартості одиниці площі у межах населеного пункту, яка затверджується спеціалізованими державними установами;

- оцінка, яка спрямована на визначення ринкової або наближеної до неї вартості;

Обидва підходи мають як переваги так і недоліки. При цьому розрахунок вартості земельної ділянки за допомогою кадастрової або нормативної оцінки на нашу думку є більш простим та загально системним підходом у рамках реалізації його у масштабах міста. До його переваг можна віднести наступні положення:

- встановлення нормативної оцінки одиниці площі спеціалізованими державними установами, забезпечує неупередженість при здійсненні оцінки певної земельної ділянки;
- вартість одиниці площі у межах населеного пункту за відповідним нормативом дозволяє періодично та системно здійснювати переоцінку земельних ресурсів у масштабах міста.

Також важливим фактором є вартість здійснення кадастрової оцінки земельних ресурсів. Маємо відзначити, що масова оцінка земельних ресурсів є значно дешевшою за індивідуальну. При цьому застосування нормативної оцінки земельних ресурсів пов'язано з певними труднощами. Перш за все виникає потреба у якісних та достовірних вхідних даних. По-друге постає

необхідність створення відповідної системи програмного забезпечення, за допомогою якого можна буде здійснювати статистичну обробку даних.

Тому на нашу думку, найбільш раціональним рішенням для оцінки вартості земельних ресурсів міста є використання методів масової оцінки, які базуються на єдиній встановленій державою методології - кадастрі. Дана оцінка має забезпечуватись сертифікованим програмним забезпеченням. Така оцінка земельних ресурсів активізує значні резерви соціально-економічного розвитку міста, а саме:

- збільшить можливості органів місцевого самоврядування до формування власних фінансових ресурсів;
- забезпечить прозорість діяльності органів місцевого самоврядування при здійсненні операцій з земельними ресурсами, які перебувають у комунальній власності.

Так, у 2012 році ДП «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «Діпромiсто» імені Ю.М. Білоконя» на замовлення Держземагенства України була проведена науково-дослідна робота щодо обґрунтування нової методики та порядку нормативної оцінки земель населених пунктів. У рамках зазначеної роботи проаналізовано розподіл показника витрат на освоєння та облаштування території (В) різних груп населених пунктів за матеріалами розробленої технічної документації з їхньою оцінки. Для міста Києва було встановлено нормативну грошову оцінку землі на рівні 64,30 гривень за 1 квадратний метр [174].

Нормативна грошова оцінка земельних ділянок використовується для визначення розміру земельного податку, державного мита при міні, спадкуванні та даруванні земельних ділянок згідно із законом, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності [71].

У відповідності до положень генерального плану м. Києва сьогодні загальні територіальні ресурси міста складають 83558 гектарів [175]. Проте не усі територіальні ресурси міста підлягають грошовій оцінці з метою

формування доходів місцевого бюджету Києва. Так до таких територіальних ресурсів не відносять:

- площі зелених насаджень та рекреаційних зон, 45449,2 га або 54,4 % від загальної площі.
- водні поверхні, 6309 га або 7,6 % від загальної площі,
- вулиці та дороги, 4341,8 га або 5,2 % від загальної площі;
- транспортної інфраструктури та об'єктів зовнішнього транспорту, 1848,8 га або 2,2% від загальної площі

До територіальних земельних ресурсів, що мають бути оцінені з метою формування доходів місцевого бюджету є наступні території:

- площі житлової та громадської забудови, 16640,6 га або 19,19 %, з яких 2670,3 га або 3,2% надані для забудови але незабудовані;
- промислові, науково-виробничі та комунально-складські площі, 6912,3 га або 8,3 % від загальної площі
- площі сільськогосподарських підприємств, 289,8 га або 0,3 % від загальної площі.

При цьому місто має ресурси від передачі їх у житлово-громадську забудову. Так сумарна площа, що вивільняється для комплексної забудови на місце застарілого житлового фонду становить 597,2 га. Значний обсяг землі у розмірі 1100 га перебуває у використанні боксовими гаражами. Так, частина цієї землі у обсязі 200 гектарів також може бути використано під житлово-громадську забудову. Іншим джерелом розширення земельних ресурсів, що можуть бути залучені до житлового будівництва є перепрофілювання промислової та комунально-складської території загальною площею 1530 гектарів. В цілому такі зміни можуть надати місту збільшення фінансово корисної площі у обсязі 2327,2 гектари.

Джерелом наповнення міського бюджету є земельний податок, продаж або оренда земельних ділянок, що призначені під забудову житла або об'єктів інфраструктури та обслуговування, оскільки соціальне будівництво в країні майже не ведеться, а безоплатна передача у власність нерухомості практично не

відбувається тому вважаємо, що уся перспективна площа під житлове та нежитлове будівництво може бути передана у оренду або продана міською владою хоча б виходячи з мінімальної вартості нормативної оцінки 1 квадратного метру землі, що в 2015 році у місті Києві становить 686,46 гривень за 1 кв. метр [176]. Продаж земельних ділянок відбувається у місті Києві шляхом проведення аукціонів земельних ділянок. Стартова вартість за якої виставляється на продаж земельна ділянка визначається у розмірі 3% від її нормативної оцінки. Аналогічно встановлюється орендна плата, яка має становити не менше 3% від нормативної вартості землі. Земельний податок у межах міста теж не може перевищувати 3% від встановленої нормативної оцінки земельної ділянки. Тому можемо розрахувати щорічний потенціал надходжень до місцевого бюджету у обсязі 3% від нормативної оцінки земельних ділянок, що мають бути оцінені для формування доходів бюджету міста.

Так сукупний обсяг земельних площ міста, що має фіскальне значення становить 23842,7 гектари. При застосуванні нормативної оцінки земельних ресурсів міста у розмірі 688,46 гривень за 1 кв. м., щорічні надходження міста від земельних ресурсів міста мають становити 4910,11 мільйони гривень

Як було зазначено вище, надходження міста від земельних ресурсів формують: земельний податок, орендна плата та кошти від продажу землі, розглянемо фактичний обсяг бюджетних надходжень, що формуються від земельних ресурсів міста Києва (табл. 2.26).

Таблиця 2.26

Бюджетні надходження міста від земельних ресурсів тис. грн.

Рік	2012	2013	2014	2015*
Плата за землею, в т.ч.	2 152 334,2	1 900 684,1	1 888 506,6	2 400 000,0
земельний податок	927 582,1	656 369,6	637 601,8	811 200,0
орендна плата	1 224 752,1	1 244 314,5	1 250 904,8	1 588 800,0
Кошти від продажу землі	124 610,7	53 352,3	187 392,4	380 000,0

* - прогнозні показники місцевого бюджету міста Києва.

Джерело: складено автором за даними департаменту фінансів КМДА

Так за результатами 2014 року місто Київ отримало 1,888 мільярди гривень плати за землю, за умови встановлених планових показників - 3,7 мільярди гривень, що складає лише на половину. При цьому плата за землю є одним з додаткових вагомих джерел наповнення бюджету міста, а особливо за оренду юридичними особами.

Таке виконання планових показників з надходжень плати за землю має достатньо вагомі причини системного характеру. Так першою причиною ненадходження коштів від орендної плати, яка відбувається через закінчення або відсутність договорів оренди на земельні ділянки. Так за оцінками експертів понад 600 автостоянок та 1500 земельних ділянок під різними об'єктами нерухомості не мають діючих договорів оренди землі із міською владою Києва. Іншим підтвердженням такого стану надходжень є те, що переважна більшість забудовників має короткострокові договори оренди, які після їх закінчення не продовжують. Також маємо зазначити, що самою міською владою застосовуються знижені ставки оренди земельних ділянок при заключенні договорів, при цьому сама ж міська влада не бажає їх переглядати, Що вказує на значну корупційну складову таких відносин. Так з поміж 3094 діючих договорів на оренду земельних ділянок, які охоплюють площу у понад 5273 гектари, 1586 договорів, які охоплюють площу у понад 3261 гектари, укладені при застосуванні ставки менше 3 відсотків. Тобто дві третини земельних ділянок міста Києва надані із порушенням чинного Податкового кодексу України [177].

Продаж землі в місті Києві відбувається через механізм аукціону. Аукціони в місті Києві почали проводитись у 2002 році. І до 2007 року було продано 14 земельних ділянок на суму понад 1 мільярд гривень [178].

У період з 2007 по 2015 рік надходження від продажу земельних ділянок склали 4,411 мільярди гривень, при цьому щорічно реалізовувалось 50-80 ділянок. Маємо відзначити, що проведення аукціонних торгів дозволяє отримати реальну ринкову ціну земельної ділянки, оскільки визначена експертним шляхом, не дає можливості визначити фактичні витрати, на які

готовий піти покупець. В той же час продаж земельних ділянок має несистематичний характер проведення. Тому планові надходження та можливості їх збільшення спрогнозувати досить важко. Про що свідчать фактичні надходження фінансових ресурсів від продажу майна та прогнози здійснені Департаментом земельних ресурсів міста (рис. 2.5.). Це вказує на значні прогалини у плануванні надходжень від продажу земельних ділянок міста Києва та потребує розробки та встановлення довгострокових програм реалізації земельних ресурсів міста, які мають узгоджуватись із положеннями генерального плану розвитку міста на відповідні часові періоди.

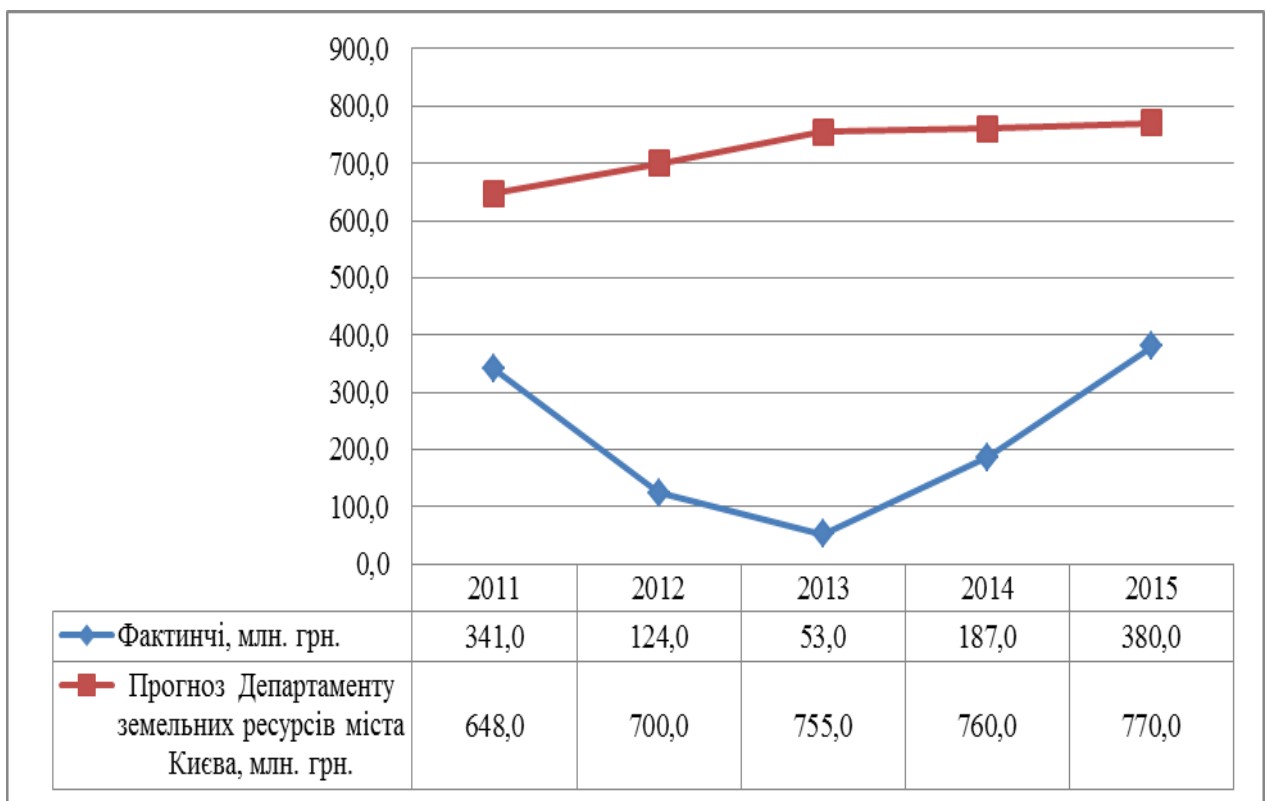

Рис. 2.5. Надходження від продажу земельних ресурсів міста Києва 2011-2015 роки

Джерело: складено автором за даними департаментів фінансів та земельних ресурсів КМДА

Тож потенціал надходження коштів від продажу та оренди землі також недооцінений. Не дивлячись на те, що кількість вільних територій, придатних для подальшого розвитку міста, вкрай обмежена. В той же час, значна частина територій майже всіх функціональних зон використовується неефективно.

Висновки до розділу 2

1. Формуючи значні обсяги ВВП країни, столичні міста виступають локомотивами національних економік. Концентрація економічної активності у межах столичного міста створює фундаментальні переваги генерації бюджетних ресурсів у межах столичного міста. В дослідженні визначено, що місто Київ створюючи 17-21 відсотки ВВП країни генерує понад чверть усіх бюджетних надходжень країни.

2. Аналіз структури формування бюджетного потенціалу території міста Києва вказує на значну вагу податкових та неподаткових надходжень, частка яких може досягати до 87 відсотків. Втім динаміка формування та розподілу податків на території міста вказує на поступове скорочення частки місцевого бюджету, так якщо у період 2002-2010 років ця частка складала в середньому біля 15 відсотків сукупних податкових надходжень території, то починаючи з 2011 року вона скоротилась до 10 відсотків. Що вказує на адміністративне послаблення бюджетного потенціалу місцевого самоврядування. При цьому розгляд бюджетної спроможності міста, як його здатності покрити видатки місцевого бюджету, показав що місто Київ у середньому генерує у 4,4 рази більше податкових надходжень ніж є його потреби.

3. Столичний статус міста покладає на нього необхідність виконання столичних функцій. Втім варто відзначити, що визначення сутності столичних функцій у нормативно-правовій базі України відсутнє. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» визначає лише напрями здійснення функцій столиці, що створює умови для нехтування питаннями фінансового забезпечення функцій столиці в Україні.

4. Маємо відзначити наступні особливості фінансового забезпечення функцій столиці містом Києвом, які склалися: відбувається поступове скорочення податкових джерел, що забезпечують виконання функцій столиці; субвенція з державного бюджету України на виконання функцій столиці може надаватися на виконання видатків, що безпосередньо не пов'язані з виконанням

функцій столиці. А отже по-перше необхідно відновити норму Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», яка передбачала встановлення мінімального обсягу бюджету міста по відношенню до податків та зборів зібраних на його території. По-друге необхідно встановити жорсткі умови фінансування для субвенції на виконання функцій столиці, яка має бути спрямована на фінансування об'єктів загально-державного значення у місті Києві.

5. Аналіз фінансового потенціалу підприємств місцевого самоврядування вказує на постійне зростання його абсолютних показників. Втім розгляд результативності підприємств місцевого господарства вказує на значні проблеми формування їх фінансового потенціалу. Так найбільш загрозливу тенденцію показує показник ефективності використання власних коштів, так якщо у 2010 році він складав -0,013, то вже у 2014 та 2015 роках менше -0,05. Що вказує на неефективність господарської діяльності підприємств місцевого господарства та потребує перегляду системи управління більшості з них.

6. Розгляд територіальних та соціально-економічних параметрів міста Києва, вказує на значні переваги для формування фінансового потенціалу земельних ресурсів місцевого самоврядування. Втім результативність використання цих переваг є досить низькою, що головним чином зумовлене великою кількістю земельних ділянок за якими не сплачується орендна плата, або ставка такою по сплаті є заниженою.

7. Аналіз надходжень від продажу земельних ділянок вказує на значні розбіжності між фактичними та прогнозними показників, що потребує розробки довгострокових програм продажу земельних ділянок міста.

Основні результати дослідження представлені у роботах автора:[179, 180, 181]

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ – МІСТА КИЄВА.

3.1. Оптимізація структури та зміцнення бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва

Процеси падіння економічної динаміки країни та зростання навантаження на бюджети встановлює складні задачі пошуку оптимальних параметрів формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування столичного міста. Дуже важливу роль при цьому відграють математичні моделі, що надають можливість адекватно оцінювати фактори наповнення бюджету регіону. Кожний регіон наділений унікальним економічним потенціалом. Відповідно і оцінка факторів, що впливають на формування бюджетного потенціалу має враховувати дані особливості, що дозволить найбільш точно оцінити заходи наповнення бюджету.

В якості методу оцінки взаємозв'язків та взаємозалежності факторів бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва було обрано метод побудови багатофакторних регресійних моделей .

Дослідження факторного впливу на формування доходів бюджету представлено у роботах Чугунова І.Я., Сибірняської Ю.В., Котіної Г.М., Балацького Є.О. та інших. Віддаючи належне доробку вчених, маємо сказати, що у більшості досліджень здійснюється факторний аналіз формування бюджетних надходжень на загально державному рівні, або при аналізі місцевого рівня надається лише теоретичні підходи до факторного аналізу надходжень місцевого бюджету.

В той же час залишається поза увагою створення моделей із високим рівнем адекватності, які присвячені дослідженню муніципальних бюджетів.

Відповідно до визначення фактор – це суттєва обставина у будь-якому явищі, процесі; вихідна складова будь-чого [182, с. 1333]. У дослідженнях науковців визначаються різноманітні підходи до класифікації факторів, що впливають на формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування.. Головними ознаками класифікації факторів є: джерело формування, критерій часу, рівень використання, рівень достатності, напрям впливу, можливість управління [183, 184]. Оскільки вплив на формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування столичного міста є комплексною дією внутрішнього та зовнішнього середовища, на нашу думку для досягнення цілей дослідження найбільш доцільною є застосування класифікації за джерелом формування факторів впливу.

У класифікації виділені дві групи факторів:

- зовнішні;
- внутрішні.

Внутрішніми факторами бюджетного потенціалу місцевого самоврядування – є його внутрішні характеристики, що визначають або можуть визначити стан бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста. Вони є факторами внутрішньої структури потенціалу. Найбільш значущими внутрішніми факторами формування потенціалу бюджету міста є фактичні податкові доходи бюджету м. Києва, фактичні неподаткові доходи бюджету м. Києва, отримані трансферти бюджетом м. Києва, та закріплення 10 відсотків податку на прибуток у доходах бюджету м. Києва, як новий фактор формування потенціалу бюджету міста.

Як зовнішні фактори ми розглядаємо фактори, що формують зовнішні умови формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування. Вони впливають на розмір частки бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва у валовому регіональному продукті. До них відносимо:

- чисті прямі інвестиції ;
- нагромадження населення;
- передані до Державного бюджету податки та збори;

- рівень податкового навантаження;
- вага місцевих податків та зборів у сукупних податкових надходженнях.

Розглянемо економічну сутність запропонованих факторів. Інвестиції є ключовим фактором розширеного відтворення економіки. На загальнодержавному рівні характер економічного розвитку відображає динаміку показника чистих інвестицій. Чисті інвестиції – це загальний обсяг інвестицій зменшені на суму амортизаційних фондів. На загальнодержавному рівні характер економічного розвитку відображає динаміку показника чистих інвестицій. Якщо сума чистих інвестицій за визначений період є від’ємною, це свідчить, що виробничий потенціал держави падає, а й відповідні бюджетні надходження матимуть тенденцію до скорочення. Позитивна динаміка чистих інвестицій буде свідчити про розвиток економіки, і відповідно нарощення виробничого потенціалу, що є фактором збільшення бюджетних надходжень території [185].

Нагромадження населення є однією з необхідних умов гармонійного економічного розвитку будь-якої економіки. Нагромадження – це частина грошових доходів населення, яку люди відкладають для майбутніх покупок, задоволення майбутніх потреб, математично вони розраховуються як різниця між наявним доходом та споживчими видатками [186].

Нагромадження населення можуть виконати наступні функції:

- бути резервом у випадку непередбачуваних витрат або втрати місця роботи;
- сприяти придбанню товарів довгострокового використання або оплаті вартісного відпочинку [187].

Використання надходжень є значним резервом для формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста з боку фінансового потенціалу населення міста. Згідно Бюджетного та Податкового Кодексів України міський бюджет Києва отримує 10-15 відсотків сукупних податкових надходжень економіки міста. Зміна принципів фіскального федералізму може забезпечити місто достатньою кількістю бюджетних надходжень.

Рівень податкового навантаження визначає рівень економічної активності та рентабельності підприємств. Відповідно до досліджень оптимальне податкове на навантаження на економіку має знаходитись на рівні 41 – 42% ВВП [188, с 283]. При надто низькому податковому навантаженні суттєво зменшуються фінансові можливості, у той же час занадто високий податковий тиск призводить до значних викривлень економічної активності.

Місцеві податки та збори формують основу фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. Вони є індикатором фінансової незалежності міста. Ступінь фінансової незалежності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян [189, с. 49].

Побудуємо регресійну модель формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва основі факторів, що визначають розмір частки бюджету території (Детальний розрахунок Додаток Ж).

Таким чином, рівняння множинної регресії має вигляд:

$$D=4,76+0,04*d_1+0,02*d_2+0,4*d_3+0,24*d_4-0,04*d_5;$$

де **D** – бюджетний потенціал місцевого самоврядування у ВРП, %;

d₁– чисті прямі інвестицій у ВРП, %;

d₂ – нагромадження у ВРП, %;

d₃ – трансферти у перерахованих до ДБУ податках та зборах, %;

d₄ – рівень оподаткування, %;

d₅ – частка місцевих податків та зборів у податкових доходах у %.

Аналогічно побудуємо друге рівняння. (Детальний розрахунок Додаток Е). Використавши методику кореляційно-регресійного аналізу ця модель отримала наступний вигляд:

$$K=61,41-0,83*k_1-0,13*k_2-0,44*k_3+0,71*k_4;$$

де **K** – бюджетний потенціал місцевого самоврядування у ВРП, %;

k₁– податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів;

k₂ – неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів;

k₃ – трансферти бюджету м. Києва, % доходів;

k_4 – податок на прибуток (10%), що залишився в бюджеті м. Києва, % загальних доходів;

Побудована модель впливу зовнішніх факторів показує, що зростання бюджетного потенціалу місцевого самоврядування столичного міста найбільше залежить від перерахованих до державного бюджету України трансфертів, та рівня оподаткування економіки міста.

При розгляді еластичності впливу окремого фактору найбільш вагомими є рівень податкового навантаження на економіку міста, збільшення рівня оподаткування на 1% відсоток збільшує бюджетний потенціал місцевого самоврядування на 1,19%. При цьому спостерігається одна з найбільших волатильностей впливу, що вказує на значний позитивний імпульс при можливому збільшенні податкового тиску. Вага цього фактору у моделі росту бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста також є дуже вагомою і становить понад 37 відсотків. Отже ключем до збільшення бюджетних ресурсів міста Києва є підвищення рівня фіскального навантаження (табл 3.1).

Таблиця 3.1

Коефіцієнти оцінки впливовості чинників на бюджетний потенціал місцевого самоврядування м. Києва

Показник	Значення	Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності		Використовується для економічного тлумачення нелінійних зв'язків, показує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану решти чинників
d_1	$E_{i1} = 0,16$	
d_2	$E_{i2} = 0,00$	
d_3	$E_{i3} = 0,32$	
d_4	$E_{i4} = 1,19$	
d_5	$E_{i5} = -0,06$	
k_1	$E_{i6} = -5,99$	
k_2	$E_{i7} = -0,15$	
k_3	$E_{i8} = -1,94$	
k_4	$E_{i9} = 0,84$	

Джерело: Розраховано автором за Додатком Е

Продовж. таблиці 3.1.

Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти		Використовується для усунення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, коли відповідна незалежна змінна збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за фіксованого стану решти незалежних змінних	
d_1	$\beta_1 = 0,70$		
d_2	$\beta_2 = 0,34$		
d_3	$\beta_3 = 1,05$		
d_4	$\beta_4 = 0,80$		
d_5	$\beta_5 = -0,32$		
k_1	$\beta_6 = -5,69$		
k_2	$\beta_7 = -0,29$		
k_3	$\beta_8 = -3,25$		
k_4	$\beta_9 = 1,91$		
Дельта-коефіцієнти		Показує частину впливу кожного чинника в загальній дії чинників, включених до рівняння регресії	
Вага фактору, %			
d_1	$\Delta_1 = 0,395$		39,6
d_2	$\Delta_2 = 0,014$		1,4
d_3	$\Delta_3 = 0,185$		18,6
d_4	$\Delta_4 = -0,374$		37,5
d_5	$\Delta_5 = 0,029$		2,9
k_1	$\Delta_6 = 5,297$		53,4
k_2	$\Delta_7 = -0,159$		1,6
k_3	$\Delta_8 = -2,928$		29,5
k_4	$\Delta_9 = -1,529$	15,4	

Джерело: Розраховано автором за Додатком Ж

Розгляд внутрішніх факторів показує, що позитивний вплив на обсяг бюджетного потенціалу місцевого самоврядування столичної території має здійснити закріплення за бюджетом міста 10 від податку на прибуток підприємств міста. При цьому усі інші фактори мають негативний вплив на зростання бюджетних ресурсів міста, що на нашу думку вказує на дискримінаційну політику формування надходжень бюджету міста Києва з боку держави.

При цьому розгляд еластичності впливу окремих внутрішніх факторів вказує, що збільшення розміру надходжень від оподаткування прибутку підприємств на 1 відсоток має збільшити розмір бюджетних ресурсів міста на 0,84 відсотки. Інші фактори формування зменшують надходження, так

показник еластичності для податкових надходжень складає $-5,99$, а для отриманих з державного бюджету трансфертних надходжень $-1,94$. Дана ситуація головним чином продиктована практикою бюджетного вирівнювання в Україні по відношенню до столиці.

Виходячи із своєї економічної потужності місто є найбільшим фіскальним донором країни. І при збільшенні власних та закріплених податкових надходжень значна їх частина вилучається до державного бюджету. При цьому зворотній рух трансфертів не компенсує таких втрат.

Значного впливу від частки неподаткових надходжень не спостерігається з причини їх економічної природи. Оскільки вони носять допоміжний характер при наповненні бюджету та у значній мірі не можуть розглядатись як регулярні надходження.

Розроблена багатофакторна модель формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, дозволяє оцінити взаємовпливи внутрішніх та зовнішніх факторів з максимальним рівнем адекватності. Вона напряду пов'язує фіскальні можливості міста та його потенціал його бюджету. Та вказує на необхідність збільшення власних джерел доходів бюджету міста, при умові збереження податкового тиску на економіку міста. Дана модель може виступати основою для прийняття управлінських рішень, щодо зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів України.

Це підтверджується програмою уряду «Відновлення України» [190], Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні [191] та внесеними у бюджетне [192] та податкове законодавство [193] змінами, що передбачають наступні заходи щодо зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування:

- 1) наявність ресурсів, необхідних для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування та визначення фінансовою основою здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень податків та зборів, які пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці ;
- 2) введення до складу місцевих податків податку на майно, що

передбачає реформування минулого податку на нерухоме майно (а саме включення до бази оподаткування не лише житлової нерухомості, а комерційної нерухомості. Зменшення мінімально неоподатковуваної площі житлової нерухомості) та включення до складу цього податку плати за землю;

3) введення додаткового акцизу на роздрібний продаж сильно- та слабо алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального. Оподаткування здійснюється за ставкою 5 відсотків від ціни реалізації товару;

4) включення до єдиного податку та передання на місцевий рівень фіксованого сільськогосподарського податку;

5) включення до складу доходів місцевих бюджетів 100 % плати за надання адміністративних послуг та 100 % державного мита, що акумулюються на відповідній території;

б) включення до складу доходів місцевих бюджетів (міст державного значення) 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки та 80% екологічного податку (крім радіоактивних відходів).

Такі значні зміни у наповненні місцевих бюджетів потребують пошуку оптимальної структури формування місцевого бюджету. Одним із шляхів вирішення даного питання є створення сукупної багатофакторної моделі. На основі використання апарату економіко-математичного моделювання здійснимо побудову моделі залежності бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва від наступних *його складових*:

❖ *податкових доходів, (у % доходів місцевого бюджету) як фінансової основи місцевого бюджету, достатність цього виду надходжень вказує на реальні можливості виконання місцевою владою їх функцій.*

❖ *неподаткових доходів, (у % доходів місцевого бюджету), які свідчать про можливості формування доходів від діяльності підприємств комунальної форми власності, відповідних адміністративних зборів, фінансових санкцій та штрафів;*

❖ *трансфертів бюджету (у % доходів місцевого бюджету).* Трансфертний механізм є значним джерелом наповнення бюджету. Він

збалансовує бюджет та надає можливості фінансування власних та делегованих повноважень. Втім частка трансфертів у наповненні бюджету напряду характеризує залежність міста від державного бюджету. Дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70 відсотків, 483 територіальні громади на 90 відсотків утримуються за рахунок коштів державного бюджету [191].

За допомогою апарату економіко-математичного моделювання, отримали рівняння, яке описує *модель взаємозалежності фіскальних індикаторів та рівня видатків місцевого бюджету*:

$$y = -43,3 + 0,41z_1 + 2,67z_2 + 0,96z_3,$$

де y – рівень видатків місцевого бюджету, % до валового регіонального продукту;

z_1 – податкові доходи місцевого бюджету м. Києва, % до доходів місцевого бюджету;

z_2 – неподаткові доходи місцевого бюджету м. Києва, % до доходів місцевого бюджету;

z_3 – трансферти місцевого бюджету м. Києва, % до доходів місцевого бюджету;

Визначимо оптимальний рівень видатків місцевого бюджету в сучасних умовах. Виділимо три вихідні позиції, які варто враховувати під час перебудови структури бюджетного потенціалу місцевого самоврядування території: наявні фіскальні можливості, обмеженість бюджетними витратами та зміна пріоритетів міжбюджетних відносин. Введемо обмеження для наступних показників та індикаторів, щоб оптимізувати структуру бюджетного потенціалу місцевого самоврядуванням. Києва країни (табл.3.2).

**Умови оптимізації фіскальних індикаторів бюджетного потенціалу
місцевого самоврядування м. Києва**

Показник	Оптимізаційні обмеження
1	2
Видатки бюджету м. Києва (питома вага в ВРП), % (Y)	Видатки бюджету м. Києва (Y) = f(z) $8 \leq Y \leq 12$
Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів (z ₁)	$62 \leq z_1 \leq 66$
неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів (z ₂)	$7 \leq z_2 \leq 9$
трансферти бюджету м. Києва, % доходів (z ₃)	$8 \leq z_3 \leq 15$

Джерело: складено автором

Перша за все, необхідно встановити головну умову оптимізації – рівень видатків місцевого бюджету м. Києва, який матиме достатній розмір для забезпечення соціально-економічного розвитку міста. Дослідивши функціонування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва за останні 10 років, було встановлено наступне:

- Частка видатків місцевого бюджету у валовому регіональному продукті міста на стадії економічного піднесення в середньому становить 10-12 відсотків (2004-2007 роки);
- В умовах значного падіння економічної активності у 2008-2009 роках та на стадії рецесії з урахуванням збереження рівня надання бюджетних послуг частка видатків місцевого бюджету у валовому регіональному продукті міста може скорочуватись до 8 відсотків (2010-2015 роки).

Таким чином, враховуючи можливі варіанти розвитку подій встановимо рівень видатків місцевого бюджету м. Києва межах від 8 до 12 % ВВП.

Наступним кроком є визначення граничних меж фіскальних індикаторів забезпечення видатків місцевого бюджету.

Частка податкових доходів місцевого бюджету в середньому становить 62 відсотки. У той же час за рахунок збереження за бюджетом міста Києва частки зарахування податку з доходів фізичних осіб на минулому рівні та прийняття відповідних змін у Бюджетному кодексі України частка податкових доходів у

бюджеті міста Києва може зрости на 4 відсотки. Тому для моделі оптимізації скористуємось обмеженням даного фіскального індикатора межами 62-66%.

Основними напрямками збільшення частки податкових надходжень відповідно до програми зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування уряду є збільшення частки надходжень від десятої частини податку на прибуток підприємств, додаткові надходження від акцизного оподаткування та передача частини екологічного податку.

Надходження від податку на прибуток мають відчутно збільшити надходження місцевого бюджету в м. Києві. В місті Києві діє біля 20 відсотків підприємств країни, які генерують біля третини усіх податкових надходжень цього податку [194]. Тому закріплення за місцевим бюджетом 10 відсотків надходжень може призвести до збільшення його доходів від в середньому 9 відсотків, що є середнім показником частки таких потенційних надходжень, до 13-14 відсотків, що є максимальним показником у 2013 році (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Потенційні доходи м. Києва від податку на прибуток підприємств

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
10% відсотків податку на прибуток підприємств в м. Києві	1124	1411	1502	1484	1446	1859	2206	1492	1400
Разом Доходів міста Києва з врахуванням міжбюджетних трансфертів, тис. грн.	16255	20532	15537	17193	14546	21128	16510	21643	24298
Питома вага надходжень від податку на прибуток підприємств у доходах бюджета міста, у %	6,90	6,90	9,70	8,60	9,90	8,80	13,40	6,90	5,76

* планові показники місцевого бюджету на 2015 рік

Джерело: складено автором на основі звітних даних Головного управління державної казначейської служби України в м. Києві та Головного управління статистики в м. Києва

Роздрібний товарооборот підакцизними товарами в місті Києві має значні можливості до зростання, що зумовлене концентрацією населення з високим рівнем та стабільністю попиту на підакцизні товари. Тому встановлений 5-ти відсотковий податок з продажу таких товарів потенційно може надати значні податкові ресурси для міста від в середньому 5,5 відсотків, що є середнім показником частки таких потенційних надходжень, до 7-8 відсотків, є максимальним показником у 2013 році (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Потенційні доходи м. Києва від акцизу з роздрібною продажу

Роздрібний товарооборот підакцизних товарів	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Алкогольні вироби	2475,9	2535	3048,3	3935,1	4184	4667,4	4551,85	4438
Вироби тютюнові	782,7	905,3	1043,2	1070,5	1247,7	3064,4	3246,01	2327
Автомобілі та автотовари	10222,5	4115,3	5558,8	7900,2	9772,4	10325,8	7002,53	3375
Паливно-мастильні матеріали	4422	4675,3	5776,1	7074,4	7803,1	7264,6	10425,1	8861
Сукупний розмір роздрібною товарообороту підакцизних товарів м. Києва млн. грн.	17903,1	12230,9	15426,4	19980,2	23007,2	25322,2	25225,5	19002
Потенціал надходжень, млн. грн.	895,155	611,545	771,32	999,01	1150,36	1266,11	1261,28	950
Разом Доходів міста Києва з врахуванням міжбюджетних трансфертів, млн. грн.	20532	15538	17193	14546	21128	16511	21643	24298
Питома вага Акцизного збору з роздрібною продажу у доходах міста, у %	4,40%	3,90%	4,50%	6,90%	5,40%	7,70%	5,83%	3,91%

* планові та оперативні показники

Джерело: складено автором на основі звітних даних Головного управління державної казначейської служби України в м. Києві та Головного управління статистики в м. Києва

Передача 80% замість 30% відсотків екологічного податку до бюджету міста Києва має збільшити податкові надходження місцевого бюджету в середньому на 1 відсоток.

У підсумки наведені три нових джерела надходжень можуть додатково збільшити частку податкових надходжень на 15-20 відсотків.

Неподаткові надходження у бюджету міста Києва формують в середньому 7 відсотків від його доходів. Відповідно до змін Бюджетного кодексу України [192] передбачається надання додаткових неподаткових надходжень у вигляді 100% частки сплати за надання адміністративних послуг, що збільшить надходження мінімум на 2 відсотки (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Потенційні доходи м. Києва від надання адміністративних послуг

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Надходження Державного бюджету, що виконується в місті Києві, від наданих адміністративних послуг, тис. грн.	368458	358043	572322	1594167	1514379	2085787	263629
Доходи місцевого бюджету міста Києва з урахуванням міжбюджетних трансфертів, тис. грн.	15537652	17193459	14546219	21128057	16510639	21643490	24298098
Питома вага надходжень Державного бюджету від наданих адміністративних послуг, у доходах місцевого бюджету м. Києва, %	2	2	4	8	9	10	1

* - прогнозні надходження до місцевого бюджету у 2015 році.

Джерело: складено автором на основі звітних даних Головного управління державної казначейської служби України в м. Києві та Головного управління статистики в м. Києва

Трансфертні надходження міста Києва мають значну волатильність частки надходжень у місцевому бюджеті. В середньому за період 2002-2014

років вони формують 15 відсотків загальних надходжень міста. В той же час збільшення надходжень власної дохідної бази від збереження 50 відсоткового зарахування податку на доходи фізичних осіб та збільшення доходів від надання адміністративних послуг може відповідно зменшити потреби міста у зовнішніх фінансових вливаннях від Державного бюджету України. Що відповідно зменшить частку міжбюджетних трансфертів до 8 відсотків доходів

За допомогою програмного забезпечення MS Excel «Пошук рішення» [Додаток 3, И] ми здійснили безпосередні розрахунки і визначили структуру потенціалу бюджету міста Києва за двома сценаріями:

Перший сценарій «сталого розвитку» – рівень надання бюджетних послуг здійснюється в умовах сталої економічної ситуації в м. Києві;

Другий сценарій «стабілізаційного фінансування» - рівень надання бюджетних послуг здійснюється в умовах складної економічної ситуації в м. Києві.(табл.3.7)

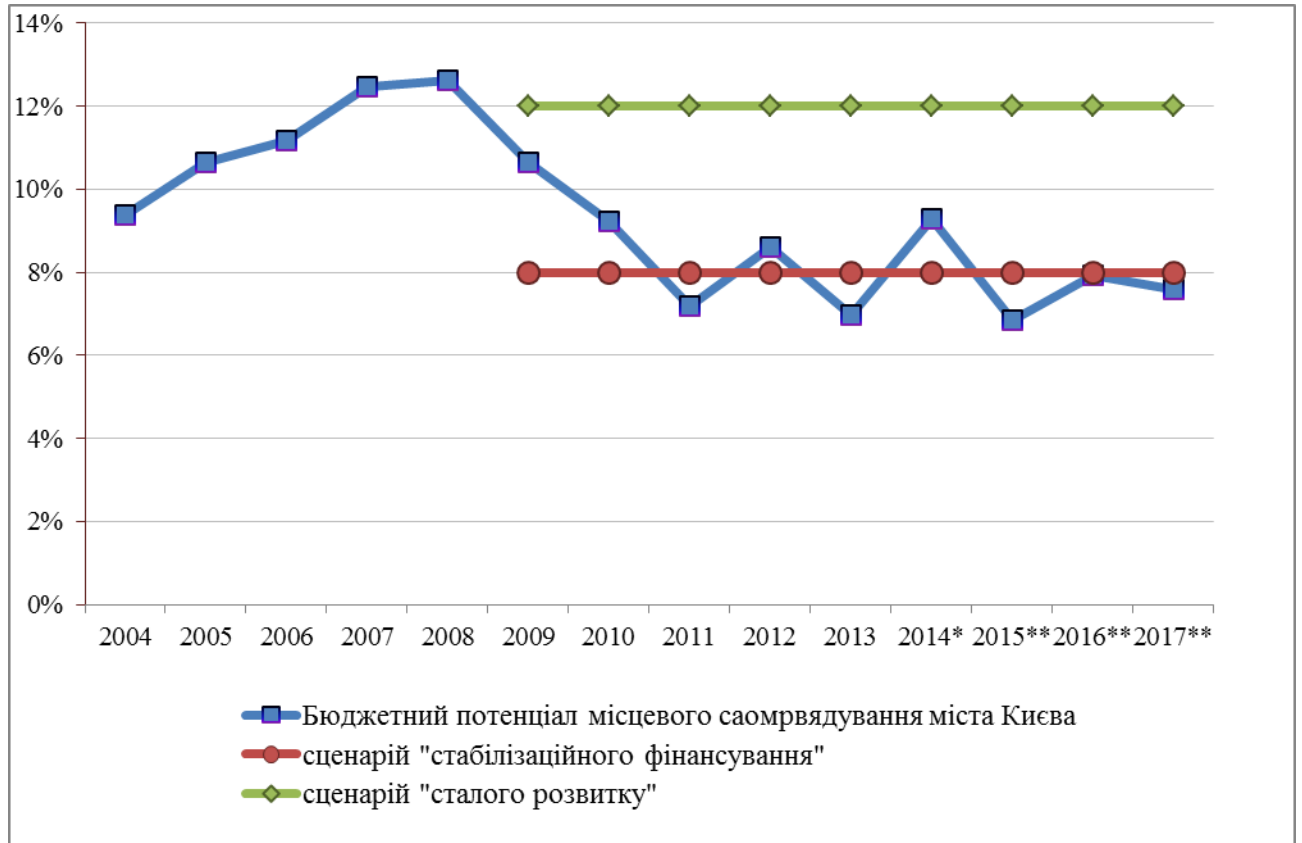
Таблиця 3.7

Структура бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва та фіскальні індикатори його формування

Показник	Середній рівень за 2002-2015 роки	Альтернативні сценарії	
		«стабілізаційного фінансування»	«сталого розвитку»
Видатки бюджету м. Києва , % ВРП	9,8	8,0	12,0
Податкові доходи бюджету м. Києва, %, в тому числі	62,0	82,1	81,2
<i>Податок на прибуток підприємств (крім підприємств комунальної форми власності)</i>		6,0	9,0
<i>Акцизний податок з роздрібною реалізацією,%</i>		10,0	10,0
<i>Екологічне оподаткування, %</i>		1,0	1,0
Неподаткові доходи бюджету м. Києва	7,0	7,1	9,0
Трансферти бюджету м. Києва	24,0	10,7	9,8
Всього доходів, у % від ВРП		100	100

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків за результатами застосування оптимізаційної моделі в MS Excel

Отже порівняємо показники за сценаріями оптимізаційної моделі із фактичними та прогнозними даними в Україні (Рис. 3.3.).

Джерело: побудовано автором за результатами застосування оптимізаційної моделі в MS Excel та звітних та прогнозних даних Головного управління державного казначейства в м. Києві та Головного управління статистики в м. Києва, Київської міської державної адміністрації та Кабінету Міністрів України.

*застосовано розрахункові показники ВРП м. Києва

**застосовано розрахункові показники ВРП м. Києва відповідно до прогнозів КМУ та прогнозних даних Київської міської державної адміністрації

Рис. 3.3. Відношення бюджетного потенціалу бюджету міста Києва до валового регіонального продукту (на кінець відповідних років) (фактичні та прогнозні показники за 2004-2017 рр. та варіанти оптимізації)

Рівень сучасного бюджетного розподілу на місцевому рівні в місті Києва відповідає сценарію стабілізаційного фінансування. Втім умовах розвитку двох сценаріїв економічної динаміки основним фактором формування місцевого бюджету міста Києва мають стати податкові надходження. Так при сталому розвитку економіки міста вони мають формувати 82 відсотки усіх надходжень бюджету, в той же час при падінні темпів економічної динаміки їх частка не має

зменшуватись більше ніж на один відсоток. Важливою особливістю є те, що в умовах сценарію «стабілізаційного фінансування» відбувається значне падіння частки надходжень від податку на прибуток підприємств з 9 до 6 відсотків з причини падіння у підприємств їх фінансових результатів. І вказує на деяку нестабільність надходжень частки цього податку до доходів бюджету міста. Втім доходи місцевих бюджетів не мають бути чутливими до економічної кон'юнктури.

Таке падіння компенсується іншими податковими надходженнями серед яких податок на доходи фізичних осіб, частка зарахування якого має бути збережена на рівні 50 відсотків, оскільки доходи фізичних осіб є значно стабільнішими в умовах кризових явищ порівняно із фінансовими результатами підприємств. В той же час зростають неподаткові надходження з огляду на їх нееластичність до умов зовнішнього середовища.

В процесі побудови моделі оптимізації структури бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва було встановлено, що нововведення бюджетної децентралізації мають зміцнити податкову складову потенціалу бюджету міста на 15-20 відсотків порівняно з попередніми роками. В той же час при моделюванні двох сценаріїв подальшого розвитку «сталого розвитку» та «стабілізаційного фінансування» реальні пріоритети зміцнення місцевої фінансової бази належать саме акцизу з роздрібною торгівлі, який має формувати десятку частину усіх доходів бюджету міста. При цьому надходження частки податку на прибуток юридичних осіб показали велику кон'юнктуру залежність і може не дати бюджету запланованих доходів для бюджету міста умовах значного погіршення ситуації. Відносна прогнозованість надходжень забезпечується авансовими платежами за підсумком попереднього року.

Більш раціональним варіантом було б закріплення за бюджетом міста Києва частини податку на додану вартість у тій же частці 5-ти відсотків з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг), який надає приблизно такі ж потенційні надходження до бюджету міста, проте вони значно меншою мірою

залежать від кон'юнктурних коливань економіки. Така практика застосовувалась в Україні до 1997 року. Тоді до місцевих бюджетів зараховувалось не менше 20 відсотків від загальних надходжень [195]. Згідно із стратегією Реформування державних фінансів одним із середньо-строкових завдань реформування податкової системи є збільшення обсягів надходжень від податку на додану вартість [196]. Таке збільшення має супроводжуватися передачею частини надходжень у місцеві бюджети, оскільки податок розподіляє частину доданої вартості створеної у межах території міста. Справедливо було б повернутися до норми зарахування частини цього податку до бюджету міста.

Для обґрунтування такої пропозиції за допомогою апарату економіко-математичного моделювання, ми отримали рівняння, яке описує *модель взаємозалежності фіскальних індикаторів та рівня видатків місцевого бюджету при умові закріплення 5 відсотків надходжень від податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг), що генерується в м. Києві:*

$$y = -0,45 - 0,04j_1 - 0,37j_2 + 0,19j_3 + 0,92j_4$$

де y – рівень видатків місцевого бюджету, % до валового регіонального продукту

j_1 – податкові доходи місцевого бюджету м. Києва, % до доходів місцевого бюджету;

j_2 – неподаткові доходи місцевого бюджету м. Києва, % до доходів місцевого бюджету;

j_3 – трансферти місцевого бюджету м. Києва, % до доходів місцевого бюджету;

j_4 – ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування (5%), що генерується в м. Києві.

Аналогічно встановимо оптимальний рівень видатків місцевого бюджету в сучасних умовах. Введемо обмеження для наступних показників та

індикаторів, щоб оптимізувати структур бюджетного потенціалу місцевого самоврядування м. Києва країни. (табл.3.8).

Таблиця 3.8

**Умови оптимізації фіскальних індикаторів бюджетного потенціалу
місцевого самоврядування м. Києва**

Показник	Оптимізаційні обмеження
1	2
Видатки бюджету м. Києва (питома вага в ВРП), % (Y)	Видатки бюджету м.Києва (Y) = f(j) $8 \leq Y \leq 12$
Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів (j ₁)	$62 \leq j_1 \leq 66$
неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів (j ₂)	$7 \leq j_2 \leq 9$
трансферти бюджету м. Києва, % доходів(j ₃)	$8 \leq j_3 \leq 15$
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування (5%), % доходів (j ₄)	$5 \leq j_4 \leq 9$

Джерело: складено автором.

Умовами оптимізації надходження 5 відсотків ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування стали фактичні надходження податку на додану вартість в місті Києві. Так у 2004-2007 році ці надходження могли становити у середньому 5 відсотків, тоді як у 2011 році максимальне значення надходжень становило 9,4 відсотки надходжень. Тому обмеження мінімального та максимального значення варіюється від 5 до 9 відсотків надходжень

В умовах падіння економічної активності, яке передбачається відповідним сценарієм «стабілізаційного фінансування» частка надходжень від 5 відсотків податку з вироблених на території міста Києва товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування становитиме 9 відсотків доходів бюджету міста, що відповідає рівню надходжень 10 відсотків від податку на прибуток підприємств при розвитку сценарію «сталого розвитку». Тобто навіть за погіршення економічних умов надходження до місцевого бюджету Києва будуть стабільними [Додатки К, Л].

Сьогодні закріплення частини доходів податку на додану вартість на місцевому застосовується рядом економічно розвинутих країн світу. Серед яких Китай, Канада, Бразилія та інші. У Бразилії, штати можуть накладати та стягувати свої власні податки на додану вартість, проте ставки податку встановлюються централізовано. Міста у Китаї мають різні частки закріплення ПДВ. Розподіл встановлюється фіксовано між центральним урядом та провінцією у пропорції, при якій провінція отримує 25 відсотків від податку. Відповідні міста отримують частку ПДВ від провінції, яка може бути різною і встановлюється відповідним договором. У Канаді зібрані надходження від ПДВ можуть зараховуватись до як федерального бюджету, так і спрямовуватись до провінцій [197, с.9; 198, с.7].

Вага зарахованого ПДВ до бюджетів столиць світу може дуже різнитись. Так наприклад Барселона отримує більше 12% своїх податкових надходжень від податку на додану вартість, Пекін 9%, а Буенос-Айрес майже 80% [199, с 27].

Тож на нашу думку необхідно розглянути можливості закріплення 5 відсотків податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг), саме ця група товарів має більш раціональне рішення для формування доходів місцевого бюджету, оскільки значна частина доданої вартості у вироблених товарах і послугах на території міста і відповідно при розподілі надходжень від цього податку частина має надходити до бюджету території. При цьому таке закріплення має враховувати бюджетне відшкодування експортної діяльності підприємств міста. Таким чином місто буде забезпечене стабільними надходженням доходів, які позбавлені впливу курсових ризиків. Зниження курсу національної грошової одиниці (девальвація) сприяє подорожчання імпорту і його зменшенню та зростанню експорту, з причини падіння цін у валютному еквіваленті. Головною перевагою такого підходу є зацікавленість місцевих органів влади до розвитку торговельного комплексу міста, що буде напряму впливати на обсяги споживання та торгівлі, а отже і забезпечить зростання доходів до місцевих бюджетів.

3.2 Напрями фінансового оздоровлення місцевого господарства.

Розглядаючи фінансовий потенціал місцевого господарства слід перш за усе звернути увагу на фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства.

Надання рекомендацій для вдосконалення фінансових відносин на підприємствах місцевого господарства потребує аналізу умов їх формування

Як зовнішні фактори ми розглядаємо фактори які формують зовнішні умови формування фінансового потенціалу підприємств, що належать місту. До них відносимо, фактори що прямо впливають на надходження грошових коштів до цих підприємств. Тож головними серед них є:

- доходи населення;
- фінансові результати підприємств усіх форм власності міста;
- обсяг наданих послуг підприємствами місцевого господарства;
- фінансування з місцевого бюджету.

Аналогічно побудуємо рівняння впливу зовнішніх факторів на фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства. Використавши методику кореляційно-регресійного аналізу ця модель отримала наступний вигляд [Детальний розрахунок Додаток М]:

$$Y=26,11+0,08*b_1+0,00003*b_2+0,09*b_3-1,19*b_4$$

Де Y – сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства;

b_1 – доходи населення;

b_2 – фінансові результати підприємств усіх форм власності міста;

b_3 - обсяг наданих послуг підприємствами місцевого господарства;

b_4 - фінансування з місцевого бюджету.

Побудована модель впливу зовнішніх факторів показує, що зростання фінансового потенціалу місцевого господарства столичного міста прямо залежить від доходів населення, фінансових результатів підприємств усіх форм власності міста та обсягу наданих послуг підприємствами місцевого

господарства. При цьому на зростання фінансового потенціалу місцевого господарства має негативний вплив фінансування цих підприємств з місцевого бюджету (табл 3.9).

Таблиця 3.9

Коефіцієнти оцінки впливовості чинників на фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства м. Києва

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			Використовується для економічного тлумачення нелінійних зв'язків, показує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір потенціалу бюджету міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану решти чинників
b1	Ei1= 0,30		
b2	Ei2= -0,01		
b3	Ei3= -0,08		
b4	Ei4=-0,38		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			Використовується для усунення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня потенціалу бюджету міста Києва, коли відповідна незалежна змінна збільшується на одне середньоквадратичного відхилення за фіксованого стану решти незалежних змінних
b1	$\beta_1 = 0,60$		
b2	$\beta_2 = -0,17$		
b3	$\beta_3 = -0,08$		
b4	$\beta_4 = -0,46$		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	Показує частину впливу кожного чинника в загальній дії чинників, включених до рівняння регресії
b1	$\Delta_1 = 0,58$	52,34	
b2	$\Delta_2 = 0,13$	11,23	
b3	$\Delta_3 = -0,01$	0,8	
b4	$\Delta_4 = 0,42$	35,63	

Джерело: Розраховано автором за Додатком Л.

При розгляді еластичності впливу, значний позитивний вплив на зростання фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства мають доходи населення, так, при збільшенні їх на 1 відсоток, фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства зросте на 0,3 відсотки. Значний негативний вплив має фінансування підприємств місцевого господарства з місцевого бюджету. При збільшенні такого фінансування на 1 відсоток,

фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства скорочується на 0,38 відсотка. Інші фактори, а саме фінансові результати підприємств та обсяг наданих послуг практично не мають впливу на фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства. Що вказує з одного боку на соціальну спрямованість діяльності підприємств місцевого господарства, а з іншого боку на неефективність діяльності та фінансового забезпечення підприємств місцевого господарства. Оскільки надання послуг не впливає на фінансову результативність діяльності цих підприємств. При цьому вага впливу доходів населення становить дві третини, у той же час фінансування з місцевого бюджету надає тільки третину.

Аналогічним чином було здійснено моделювання впливу зовнішніх факторів на елементи фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства [Детальний розрахунок Додатки Н, П, Р].

До елементів фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства ми відносимо:

- власний капітал;
- забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету;
- поточні та довгострокові зобов'язання.

Вплив на власний капітал вказаних факторів є аналогічним із сукупною моделлю впливу. Проте спостерігається переважання негативного впливу саме фінансування з місцевого бюджету.

Забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету на пряму залежить від фінансування з місцевого бюджету. Тоді як доходи населення мають негативний вплив на дану складову фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства.

Поточні та довгострокові зобов'язання на пряму залежать від надходжень населення. У той же час спостерігається значний негативний вплив як від фінансування з місцевого бюджету, так і від обсягу наданих послуг.

Розгляд факторів впливу на фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства вказує на значний позитивний вплив на нього доходів населення. Цей вплив має місце як для сукупного показника фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства, так і для важливих його складових: власного капіталу та поточних й довгострокових зобов'язань. В той же час у більшості досліджених аспектів формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства негативний ефект має фінансування з місцевого бюджету, що вказує на його дестимулюючий економічний ефект. З огляду на значну слабкість фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства фінансування з місцевого бюджету має значний вплив на забезпечення витрат майбутніх періодів цих підприємств.

Вирішенням визначених проблем на нашу думку є зміна принципів управління, формування та розподілу фінансових ресурсів підприємств місцевого господарства.

Так можливими шляхами досягнення зазначених змін можуть бути приватизація підприємств місцевого господарства або ж встановлення муніципально-приватного партнерства(далі – МПП) на основі їх діяльності.

Відносини муніципально-приватного партнерства є альтернативним шляхом для вирішення проблем ефективності діяльності підприємств місцевого господарства. Муніципально-приватне партнерство виступає суспільним інститутом, який забезпечує спільну діяльність міської влади та приватного сектору на основі спільного забезпечення діяльності суспільно значущих об'єктів.

До основних характеристик муніципально-приватного партнерства слід віднести використання механізмів спільного фінансування, розподіл між учасниками партнерства ризиків, відповідальності та доходів від діяльності.

Організація МПП не припускає приватизації об'єкту інфраструктури або певного виду соціальної послуги. Подібний підхід привів би лише до заміни недоліків, пов'язаних з державною або комунальною формою реалізації, недоліками, притаманними приватній формі. Крім того, приватизація у деяких

соціальних сферах містить у собі ризики монополізації певного сектору економіки, тоді як МПП стимулює розвиток конкуренції або між приватними фірмами, або між комунальними підприємствами і приватним бізнесом [200].

Головними перевагами використання МПП для місцевої влади та територіальної громади є:

- вирішення проблем ефективного управління муніципальною власністю;
- зменшення бюджетних видатків на забезпечення діяльності підприємств місцевого господарства;
- підвищення якості муніципальних послуг, що надаються;
- зростання податкових надходжень до місцевого та державного бюджету;
- зростання прозорості діяльності підприємств місцевого господарства;
- стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств місцевого господарства;
- підвищення конкурентного середовища та зниження тарифів.

Згідно із дослідженнями ООН у питаннях публічно-приватного партнерства визначають такі форми: контракти на послуги; контракти на управління; лізингові угоди; змішані типи контрактів; концесії; спільна діяльність держави та бізнесу.

Якщо проаналізувати світовий досвід державно- приватного партнерства, то найбільш активного застосування набула така форма як концесія. Концесія становить найбільш розвинену, перспективну та комплексну модель партнерства, оскільки її довгостроковий характер дозволяє учасникам здійснювати стратегічне прогнозування та планування своєї діяльності, а також диверсифікувати ризики, що сприяє підвищенню життєдіяльності проектів. Відмінною ознакою концесії від решти моделей є те, що держава як одна із сторін володіє монополічним правом на певні ресурси або зайняття певною діяльністю [201, с. 40].

У відповідності до статті 1 Закону України «Про концесії» концесією є процедура надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику [202].

Світовий досвід вказує, що в концесію можуть передаватися як підприємства в цілому, так і окремі об'єкти комунальної інфраструктури. В Україні в умовах сьогодення найбільш привабливою є схема передачі комунального підприємства у концесію як цілісного майнового комплексу [203].

В рамках реалізації такої концесійної схеми органи місцевого самоврядування передають на певний строк концесіонеру право експлуатації комунального підприємства із зобов'язанням суттєвого поліпшення його основних фондів. Концесіонер фінансує ресурсозберігаючі технології, визначені в концесійному договорі, знижуючи тим самим собівартість комунальних послуг, і здійснює концесійні платежі до міського бюджету. Граничний розмір річного концесійного платежу в Україні не може перевищувати 10% вартості майна, що передається в концесію [204].

Підприємство концесіонер отримує прибуток та повертає свої капіталовкладення від управління підприємством місцевого господарства, яка генерується відповідними послугами цього підприємства. Загальною схемою функціонування концесії у межах міста є наступна. (Рис. 3.4.)

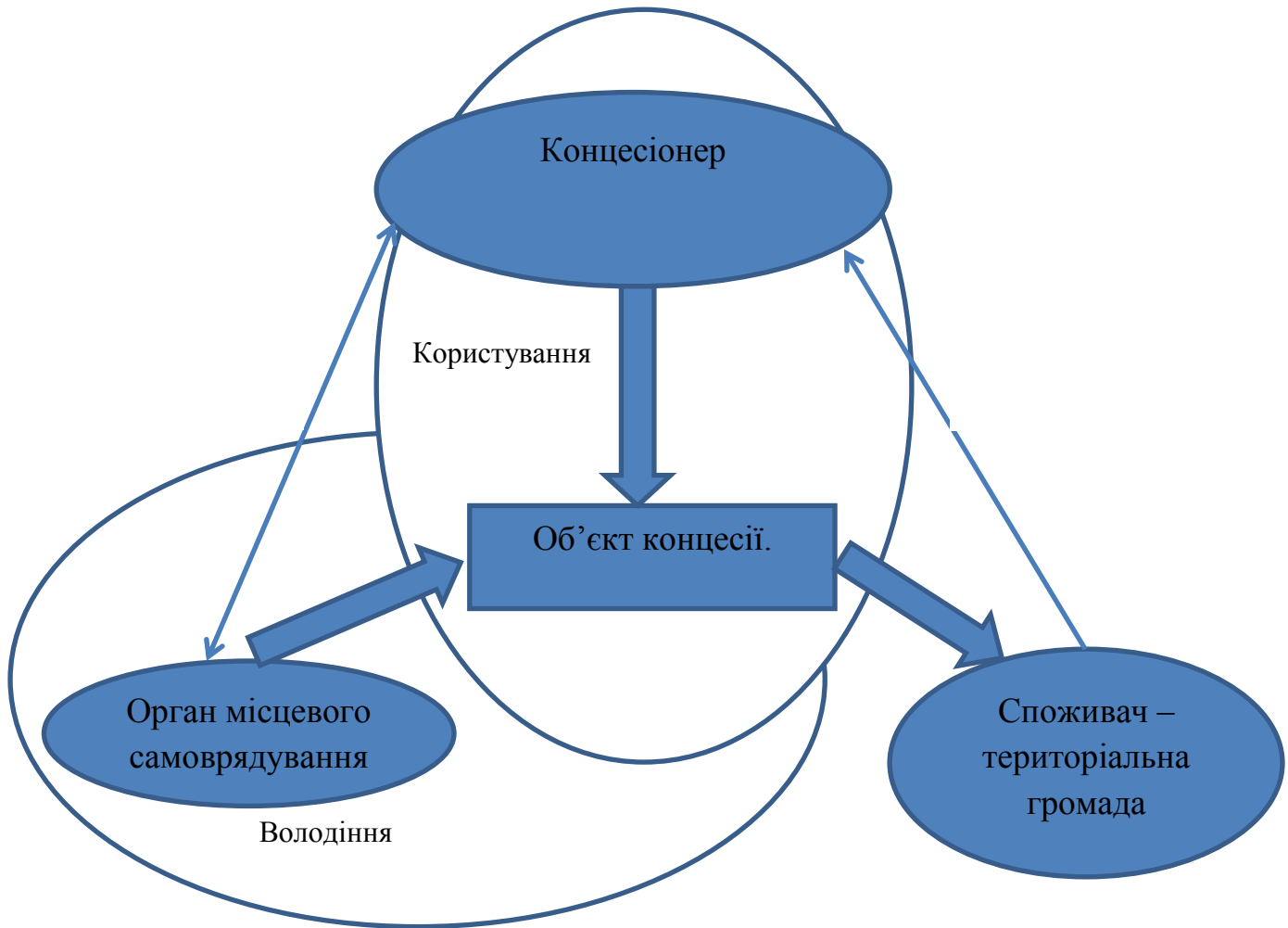

Рис. 3.4. Схема функціонування концесійного механізму

Джерело: [205]

Прикладом вдалого встановлення діяльності інституту концесії в місті Києва є прийняття рішення про передачу у Концесію Комунального підприємства «Київміськвітло». Дане рішення було прийнято київською міською радою 2 липня 2015 року. Таке рішення перш за все викликане необхідністю забезпечення задоволення громадських потреб за умови підвищення ефективності використання комунального майна Києва. Згідно із даними КМДА зношеність основних фондів КП «Київміськвітло» є дуже значною, при цьому у певні періоди часу освітленість мережею міста може падати до 80% . В той же час модернізація мереж вимагає витрати значних фінансових ресурсів. В умовах сьогодення місто продовжує використовувати застарілі технології освітлення .

Місто потребує встановлення додатково 5-6 тисяч точок вуличного освітлення, вдосконалити систему керування та контролю мереж зовнішнього освітлення. За даними КП «Київміськвітло» витрати від фактичного споживання електроенергії за 2013 рік становлять 23,2 млн.грн., за 2014 – 30,9 млн. грн. В той же час заміна натрієвих ламп на LED забезпечує скорочення енергоспоживання на 21%, а заміна ртутних ламп на LED забезпечить скорочення енергоспоживання на 61%. Що може надати економію щороку у обсязі 8 млн. кВт год. Сукупна модернізація освітлення за даними КМДА потребує фінансування у обсязі 870 млн гривень, яке потрібно здійснити у межах двох років. Що дуже обтяжливим для бюджету міста, та потребує залучення концесіонера. При цьому очікувана економія від запровадження управління комунальним майном КП «Київміськвітло» на період 2-х річної концесії очікується у обсязі 15-20 млн. гривень на рік [206].

В той же час не менш важливими для міста є питання водопостачання та водовідведення, теплогенерації та енергогенерації, утилізації відходів, тощо. Що потребує також аналізу потреб та вигід від застосування концесійної форми діяльності відповідних підприємств місцевого господарства.

Варто відзначити, багато міст стикаються з фіскальними проблемами, оскільки існує постійна суперечність між одержуваними ними бюджетними доходами місцевих бюджетів та необхідністю здійснювати фінансування публічних послуг. При цьому збільшення прямого податкового тиску на фінансові результати підприємств та домогосподарств сприймається вкрай негативно, особливо в умовах фінансово-економічної кризи. Що повинно послужити стимулом для розвитку форм наповнення бюджету, заснованих використання власності територіальних громад.

Нерухоме майно це хороший інструмент фінансування інвестицій місцевих органів влади. Інвестиції з боку державних і місцевих органів влади в інфраструктуру збільшують ринкову вартість землі та власності. Тому монетизація нерухомого майна є необхідною формою мобілізації фінансових

ресурсів в умовах обмеженості бюджетного фінансування, і фактично має стати головним джерелом наповнення бюджету розвитку міста.

У світовій та вітчизняній практиці знайшли своє використання ряд методів монетизації нерухомого майна, які можна розділити на дві групи. До першої групи належать методи оподаткування нерухомого майна. Вони базуються на оподаткуванні нерухомого майна на загальних підставах або з застосуванням особливих умов оподаткування для певних обмежених територій. Другу групу методів формують методи неподаткового характеру, що базуються на збільшенні вартості земельних ресурсів або на здачі нерухомості в оренду.

Оподаткування нерухомого майна є традиційним джерелом наповнення міських бюджетів. Переважна більшість міст світу формує свої доходи за допомогою майнових податків.

Забезпечення регіональних утворень стабільними джерелами фінансових ресурсів у умовах економічної кризи є одним з пріоритетів діяльності державних та місцевих органів влади. Не дивлячись на значне розширення та посилення оподаткування нерухомого майна в Україні, його фіскальне значення для доходів місцевих бюджетів є незначним. Найбільшими вигодонабувачами таких змін є великі муніципальні утворення, що мають найбільший обсяг забудованих територій. Проте навіть вони не можуть показати вагомий обсяг надходжень майнового оподаткування. Визначальним питанням реалізації податкового потенціалу нерухомого майна в Україні є всеохоплююча ідентифікація та облік майна, що підлягає оподаткуванню.

Оподаткування землі та нерухомості застосовують в переважній більшості країн світу. У процесі застосування такі податки можуть мати важливі фіскальні та нефіскальні ефекти. Доходи бюджету від даних податків як правило є важливим фінансовим ресурсом для місцевих органів влади. При цьому повноваження які мають місцеві органи влади над майновими податками є важливим чинником, якою мірою вони здатні приймати самостійні рішення щодо своїх витрат.

При цьому майнове і земельне оподаткування генерує значну частину доходів місцевих бюджетів в небагатьох розвинених країнах, які застосували досвід Британії. У той же час у країнах що розвиваються та країнах з перехідною економікою таке оподаткування займає відносно невелику частину доходів. Причиною тому дуже часто є спосіб адміністрування цих податків. Як правило, база оподаткування сильно обмежена, оцінка землі і нерухомості далека від ринкової, як і ставки податку. При цьому низькі ставки встановлюються органами державної влади, а не місцевим самоврядуванням.

Розвитком оподаткування нерухомого майна є податки і збори за поліпшення інфраструктури. Даний вид оподаткування було введено в 1970-і роки як головний метод монетизації земельних ресурсів у США і Великої Британії. Даний метод застосовується для оподаткування нерухомості, яка отримує спеціальну вигоду або перевагу від реалізації інфраструктурних проектів, які здійснилися засобами публічних фінансів. При цьому така вигода повинна бути відмінною від тієї вигоди, яка набувається усім суспільством в цілому і нерухомість повинна бути чітко обмежена простором і легко ідентифікується [207]. Але в деяких ситуаціях практично неможливо ввести в дію такий інструмент, оскільки не можна адекватно визначити і розмежувати спеціальну і загальну вигоду пропонованих проектів. В інших випадках, коли розмежування може бути зроблено явно, були введені відповідні збори. Таким чином держава намагається примусити власників які отримують додаткові вигоди заплатити за них.

Колумбія мала довгий час збір на покращення інфраструктури. Де він відіграв значну роль у фінансуванні громадських робіт і був основним джерелом муніципальних доходів, хоча його значення коливалося протягом довгого часу. В кінці 1960-х років доходи від цього збору становили 16 відсотків від загального обсягу надходжень в Боготі і 45 відсотків доходів в Медельїні. На початку 1980-х років, збір склав 30 відсотків доходів у Калі, і в 1993 році він представляв 24 відсотків доходів в Боготі. Починаючи з 2000 року, збір був використаний більш інтенсивно в Боготі, Медельїні, Калі,

Манісалес, Букараманга, Баранкіля, і в більшості інших міст з населенням 300000 і більше [208, с. 15]. Збір, як правило, стягується пропорційно загальному обсягу капітальних вкладень і експлуатаційних витрат на ранніх стадіях інвестування. Коли будівництво буде завершено, ставка податку встановлюється в пропорції до приросту вартості землі.

Альтернативою оподаткування поліпшення інфраструктури є фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень. Таке фінансування застосовується для фінансування розвитку специфічних територій міста або населеного пункту. Джерелом фінансування виступає збільшення податкових надходжень від нерухомості обраних для поліпшення інфраструктури територій.

Так, наприклад фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень дозволяє американським містам реінвестувати все нові надходження від податків на майно в територію, з якої вони надійшли на період у 23 роки [209].

Після вибору території, оцінюється вся нерухомість, що знаходиться на території, а також податок на нерухоме майно згенерований цим майном. Сума цього податку приймається за базу оподаткування. Далі впродовж 23 років, всі податкові доходи понад цієї вартості розподіляються на користь цієї території [210].

Причинами збільшення надходження є розвиток цільової території, або якщо вартість існуючого майна зростає, формуючи більш високі податкові надходження. Такі доходи можуть бути джерелом фінансування проектів місцевого самоврядування або спрямовані на субсидування приватного капіталу для його активізації. Також такі фінансові ресурси можуть бути спрямовані на викуп приватного житлового та нежитлового фонду для вивільнення нових будівельних майданчиків, в межах цієї території. Після закінчення 23-го періоду майнове оподаткування поновлюється на загальних підставах.

За активного сприяння місцевого населення таке фінансування може бути хорошим стимулом для житлового будівництва, розвитку соціально-культурної інфраструктури, ремонту комунальних мереж, забудови порожніх територій, формуванню нових робочих місць та задоволенню інших місцевих потреб.

Другий напрям монетизації нерухомого майна формують методи, засновані на реалізації вартісної складової нерухомості у вигляді її оренди або продажу. При цьому збільшення вартості землі здійснюється за рахунок інвестицій в інфраструктуру, поліпшення планування територій та регуляторних змін. Держава, місцеві органи влади, спеціалізовані агентства або приватний інвестор можуть інвестувати в розвиток нерухомості виключно або в партнерстві з іншими сторонами.

До методів неподаткової монетизації муніципальної нерухомості можна віднести: продаж або оренду нерухомого майна, раціоналізацію розміщення підприємств муніципального господарства, зміна меж населених пунктів, продаж просторових прав.

Дані методи монетизації мають ряд особливостей і переваг над податковими методами монетизації земельних ресурсів. По-перше вони мають значно більший потенціал мобілізації фінансових ресурсів у порівнянні з оподаткуванням землі та нерухомості. Оскільки отримане фінансування йде на інфраструктуру, яка створює додаткову цінність. Вони безпосередньо пов'язують фінансування внесків в проект, що генерує зростання доходів, такий механізм привабливий як для будівельних організацій, так і для територіальної громади. Деякі державно-приватні партнерства, приватні забудовники інвестують свій капітал в розвиток інфраструктури в обмін на право її експлуатації.

Механізм оренди муніципальних земельних ресурсів широко застосовується в ряді країн. Серед яких Китай, Індія, країни Європи та Латинської Америки. Доходи від лізингу та продажу землі дуже важливі для зміцнення фінансового потенціалу міст та інвестицій в його інфраструктуру. Муніципальна влада намагається вивільнити максимальну кількість земельних

ділянок, при найменших витратах на це. Потім продати ці ділянки за ринковими ставками, або використовувати його в якості застави для отримання інфраструктурних кредитів. В окремих випадках здійснюється продаж нерухомого майна стратегічним інвесторам за цінами нижче ринкових для їх промислового освоєння.

Муніципальна влада вивільняє земельні ділянки різними способами. Так вони можуть переміщувати підприємства комунальної форми власності з центральних районів міста на периферію, де ці підприємства будуть мати кращу транспортну доступність. І при цьому земля має значно меншу вартість. Потім відбувається продаж земельної ділянки з більшою вартістю підприємствам-забудовникам. Це повторне розміщення є частиною широкої раціоналізації землекористування, створене ціноутворення на земельні ресурси надає значний потенціал доходів бюджету міста.

Іншим шляхом отримання земельних ресурсів муніципальною владою є розширення меж міста за рахунок прилеглої приміської території. Після викупу землі у фермерів та продажу її як міської землі ціна може вирости більш ніж в сто разів [211, с. 8]. Даний метод широко застосовуються муніципалітетами Китайської народної республіки. Фактично таким способом міста займаються підприємницькою діяльністю, коли на перше їх діяльності ставиться питання комерційної прибутковості, а не забезпечення життєдіяльності їх територій.

Продаж повітряних прав, є одним з відносно нетрадиційних способів отримання доходів на ринку нерухомості, де пропозицією є права на простір, що знаходиться над уже існуючою нерухомістю або іншими об'єктами інфраструктури. Завдяки цьому механізму місцеві органи влади компенсують інвестиції в створену інфраструктуру шляхом продажу права на забудову простору над цими об'єктами інфраструктури. Вони зазвичай виникають, коли органи влади, в пошуку шляхів фінансування нових об'єктів або реконструкцій старих об'єктів інфраструктури, продають простір над ними для будівництва житла, бізнес нерухомості. При цьому забудовники роблять пропозицію ціни за отримання таких прав.

Продаж повітряних прав широко застосовуватися в США. Так в Атланті продаж таких прав здійснюється в транзитних вузлах міста. А в 1980-х роках продаж повітряних прав однієї з ліній залізниці, що зводилися, дозволило мобілізувати 450 тисяч доларів [212].

Сучасним піонером продажу повітряних прав є місто Сан Пауло, Бразилія. У Бразилії приватний землевласник не може вільно зводити будівлю вище певного рівня, не сплативши вартість впливу його будівлі на повітряні права. При цьому дотримується принцип, що власники повинні внести свій внесок у будівництво об'єктів інфраструктури відповідно до обсягу їх використання повітряного права, оскільки більш високий рівень щільності забудови вимагає додаткових інвестицій в інфраструктуру. Інструментом такого фінансування виступають Сертифікати додаткового потенціалу будівництва, що продаються через аукціони, і згідно з якими можливе збільшення поверховості будівлі або зміна призначення земельних ділянок. Застосування таких сертифікатів можливо лише у певних міських районах. Головною причиною їх застосування, є високе боргове навантаження міста. У той же час застосування механізму продажу сертифікатів, дозволяє генерувати достатні фінансові ресурси для розвитку інфраструктури міста [213, с 218].

Сучасні зарубіжні практики монетизації нерухомості представляють широкі можливості для посилення фінансового потенціалу місцевого самоврядування міст. Їх можна розділити на практики податкового та неподаткового характеру. Широке застосування набору з декількох податкових і неподаткових методів є додатковою основою функціонування фінансів та економіки міста. Всі методи монетизації нерухомого майна переслідують головну мету капіталізації його вартості. Ефективна монетизація вимагає якісного муніципального інституційного управління, коли присутня відкрита система землекористування та здачі в оренду, добре розроблений генеральний план та ефективний механізм контролю нерухомого майна території населеного пункту. Все це перш за все вимагає створення ефективної бази обліку нерухомого майна міста.

Створення та оформлення бази даних оподаткування нерухомого майна є складним завданням для країн з перехідною економікою. Реєстраційні дані земельних ділянок та будівель були збережені окремо різними відомствами в радянський період і не пов'язані між собою. Набір даних при цьому не формує повний спектр необхідної інформації для оцінки вартості такого нерухомого майна. Значна частина інформації, особливо картографічна, вважалася секретною. Офіційні дані оцінки, що засвідчуються нотаріусами не відображають реальну вартість нерухомості [214, с. 9].

При цьому постає необхідність запровадження фіскального кадастру як системи обліку об'єктів нерухомого майна, що можуть бути оподатковані відповідно до законодавства. В Україні найповніше застосування кадастрової інформації для фіскальних цілей було відображено в законах “Про державний земельний кадастр” та “Про плату за землю” [215, с. 111].

Так чи інакше можливості нарощення доходів від оподаткування нерухомого майна багато в чому буде залежати від повного юридичного встановлення майнових прав на нього та створення фіскального кадастру з просторовою орієнтацією. При цьому вдосконалення інформаційного забезпечення дозволить більш точно оцінити фактичні надходження та потенціал монетизації нерухомого майна.

Перевагами та цілями введення в дію фіскального кадастру є:

- оновлення та систематизація даних бази оподаткування нерухомого майна;
- зростання ефективності використання та управління нерухомістю міста;
- забезпечення прозорості оцінки нерухомого майна.

Головним питаннями функціонування фіскального кадастру мають стати його адміністрування та забезпечення оцінки нерухомості.

Фіскальний кадастр потребує наступний обсяг необхідної інформації кожного об'єкту нерухомості: опис, визначення його меж (використовуючи кадастрові карти), право власності та власника, вартість землі та її покращень.

Створення кадастрових мап є визначальним елементом ідентифікації власності [216, с 41]. Що буде використано для встановлення реальних податкових та інших зобов'язань платників.

В той же час для будівель та споруд, що знаходяться на відповідних земельних ділянках мають враховуватись додаткові фактори визначення вартості, оскільки при визначенні об'єкта оподаткування та розміру платежу не враховуються фактори, що впливають на вартість нерухомості, а саме:

- стан оподатковуваних приміщень та будівель, де вони знаходяться, оскільки будівлі, що мають високий рівень зносу або аварійний стан при їх використанні вимагають більше витрат на їх утримання.
- місце розташування об'єкта оподаткування. Так нерухомість у центральних районах міста є більш престижною і може коштувати при купівлі у декілька разів більше, а ніж аналогічна нерухомість у віддалених від центру районах міста. Тому аналогічно із зонуванням паркувань у місті необхідно вводити зонування нерухомості із підвищуючими коефіцієнтами для центральних районів міста, що забезпечить більш справедливе податкове навантаження.
- історична та культурна цінність будівель може також враховуватись при нарахуванні податку.

Використання фіскального кадастру як механізму систематизації обліку та контролю нерухомого майна здійснюється у багатьох країнах світу, серед яких Велика Британія, Польща, Вірменія та багато інших. У переважній більшості випадків запровадження фіскального кадастру забезпечувало зростання надходжень відповідних бюджетів.

При запровадженні механізму фіскального кадастру особливого значення набуває методологія оцінки вартості оцінки муніципальних активів. Вона є важливим інструментом набуття прозорості діяльності міських органів влади. Ціллю такої оцінки є надання як міській владі так і територіальній громаді об'єктивної інформації про вартість його майна.

Знання вартості активів є важливим у багатьох ситуаціях. Визначальними є питання оцінки у ситуаціях продажу або здачі в оренду об'єктів нерухомості, використання таких об'єктів у державно приватному партнерстві. Якісна оцінка муніципальних активів дозволить в повному обсязі використати фінансовий потенціал території.

Першочергово муніципальні активи відображаються на балансових рахунках відповідних розпорядників бюджетних коштів міста. При цьому активам міста присвоюється своя балансова вартість, яка лише одного разу відображає об'єктивну вартість майна, реальна ж власність відображається у бухгалтерському обліку завжди.

Відповідно до положень і стандартів бухгалтерського обліку реальна вартість майна відображається як різниця між первісною вартістю майна та його амортизацією. Більш прогресивні підходи визначення амортизації передбачають її визначення з огляду на вартість заміни відповідного активу.

Втім необхідно відзначити, що балансова вартість має дуже обмежене значення при здійсненні управління публічним майном. Оскільки вона не відображає реальної вартості майна або ціни, яку покупець готовий запропонувати при купівлі або її оренді.

У світовій практиці використовуються три підходи до визначення муніципальних активів:

- Відновлювальна вартість. Цей підхід прогнозує кошторисну вартість знесення будівлі, включаючи архітектурні витрати, інші сукупні витрати, та ринкову вартість земельної ділянки.
- Порівняння ціни продажу аналогічних активів. Перед тим як виставляти певні активи на продаж, потенційну ціну можна визначити шляхом аналізу цін на аналогічні активи, що були нещодавно реалізовані на ринку. При цьому необхідно дотриматись принципів схожості тих активів, що були продані та тих активів, які плануються до продажу.
- Капіталізації доходу. Цей підхід оцінює вартість майна на основі його потік доходів під його поточного використання. Даний метод

використовується інвесторами для оцінки вартості доходу, що приносить нерухомість. Базовою формулою визначення ринкової вартості є відношення чистого річного доходу з об'єкта нерухомості до норми прибутку [217].

Результат оцінки залежить від двох факторів: теперішній рівень використання та мінімальна норма дохідності відповідного активу. При цьому тип нерухомого майна має вплив на вибір методів його оцінки:

- Житлова нерухомість найбільш прийнятно оцінюється за допомогою порівняних ринкових цін.
- Комерційна нерухомість може оцінюватись як за допомогою методу капіталізації доходів так і за допомогою порівняних ринкових цін.
- Вільні земельні ділянки мають оцінюватись у порівняних ринкових цінах, оскільки вони не приносять дохід який можна капіталізувати, та на них немає будівель [218, с 44].

Проблема сьогодні більшості міст та муніципальних підприємств в Україні традиційно полягає у заниженні балансової вартості активів, що призводить до значних втрат при здачі майна в оренду або його продажу.

3.3. Вдосконалення фінансово-адміністративного управління столиці України – міста Києва

Сьогодні однією з головних проблем функціонування місцевого самоврядування у великих містах із районним поділом є питання необхідності утворення відповідних представницьких органів та їх бюджетів на районному рівні. Це питання не дістало оптимального розв'язання як у теорії, так і в практиці місцевого самоврядування. Оскільки колективні потреби мешканців у кожному місті із великою кількістю населення не може бути якісно забезпечене їх представниками на лише у міській раді. Оскільки у випадку міста Києва один міський депутат представляє інтереси понад 50 тисяч його мешканців. Йдеться насамперед про доцільність існування місцевого самоврядування на рівні

районів таких міст, що має супроводжуватися створенням у них районних у містах рад та їх виконавчих органів та відповідних місцевих бюджетів, покликаних вирішувати питання місцевого значення, які впливають з колективних потреб жителів цих адміністративно-територіальних одиниць [219, с. 72]. Нормативно-правова база УРСР встановлювала обов'язковість поділу міста на райони, якщо чисельність його населення перевищувала 200 тисяч осіб [220].

Питання вивчення системи місцевого самоврядування на рівні районів у містах та їх фінансового забезпечення майже не досліджена у науковій літературі. Так деякі дослідники характеризують лише умови та способи діяльності органів місцевого самоврядування на районному рівні міста [221; 222].

Отже, проблема зводиться до необхідності існування представницького органу місцевого самоврядування району в місті – районної ради. В Україні згідно чинного законодавства організацію місцевого самоврядування в районах в місті визначає міська рада. Ця норма дозволяє міській раді ліквідувати районні ради, що реалізується через не прийняття рішення про обрання нового складу ради на чергових місцевих виборах. Внаслідок застосування цієї норми міською радою міста Києва сьогодні не в жодному районі міста не функціонує представницький орган місцевого самоврядування – районна рада [223, с. 6].

В Україні існує три головні моделі організації місцевого самоврядування районів у містах.(табл. 3.10)

Первинна редакція Закону України «Про столицю України –місто-герой Київ встановлювала обов'язкову складову організації місцевого самоврядування у місті Києві районні у місті ради.

**Моделі організації місцевого самоврядування районів у містах
України**

1-а модель діяла у місті Києві до 2010 року	<ul style="list-style-type: none"> • виконавчим органом районного рівня виступає районна у місті державна адміністрація; • місцеве самоврядування у місті не виконує делегованих державою повноважень, усі державні повноваження здійснюються районною у місті державною адміністрацією; • Президент призначає на посаду голови районної адміністрації голову районної у місті ради, який обирається зі складу депутатів районної ради. Подання на посаду голови районної у місті ради здійснює Кабінет міністрів України, кандидатуру якого висуває Київський міський голова, який є головою Київської міської адміністрації.
2-модель діє у містах Львові, Одесі, Миколаєві, м. Києві після 2010 року	<ul style="list-style-type: none"> • міська рада діє від імені районних у місті територіальних громад та від імені територіальної громади міста; • міська рада наділена широкою компетенцією, вона є представницьким органом як територіальної громади міста, та виражає спільну думку територіальних громад районів міста; • Міський голова призначає на посаду голову районної у місті адміністрації.
3-я модель діє місті Херсон	<ul style="list-style-type: none"> • районні у місті ради діють та утворюють відповідні свої виконавчі органи; • районні у місті ради та їх виконавчі органи є самостійними суб'єктами самоврядування та узгоджують свої дії із органами самоврядування міста на принципах взаємної координації та у межах встановлених повноважень.

Джерело: [224]

У відповідності до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 головною метою створення районних у місті рад є

- формування більш ефективного представництва інтересів громад, що знаходяться у межах районів міста;
- забезпечення ефективного управління рухомим та нерухомим майном, що перебувають у комунальній власності територіальних громад, що належать до районів у містах;
- формування, затвердження та виконання відповідних бюджетів районів у місті;

- забезпечення вирішення усіх питань діяльності громад, що знаходяться у межах районів міста [225].

Втім у 2010 році після прийняття Верховною Радою України змін до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», було регламентовано можливість ліквідації районних у місті рад через проведення місцевого референдуму або через прийняття відповідного рішення простою більшістю голосів Київської міської ради. У відповідності до зазначених нововведень у вересні 2010 року Київською міською радою було прийнято рішення «Про питання організації управління районами у м. Києві» №7/4819, чим було ліквідовано районні у місті Києві ради та їх виконавчі органи до 31 жовтня 2010 року [226; 227].

Такі зміни, на нашу думку, значно послабили позиції місцевого самоврядування у столиці України. Як було встановлено раніше, районах міста Києва діють державні адміністрації, на відміну від інших великих міст України, де на рівні району діють виконавчі органи міської або районної ради (рис. 3.5.). При цьому Конституція України не передбачає створення районних у місті Києва державних адміністрацій. Районні державні адміністрації у разі утворення районної у місті ради є підзвітними та підконтрольними по відношенню до районної ради. В той же час при неутворенні районної у місті Києві ради, голова районної у місті адміністрації Києві призначається на посаду Президентом України згідно із Конституцією України. При утворенні районних рад у місті Києві, головою районного виконавчого органу обирається відповідний голова районної у місті ради. Тож з 2010 року управління районами міста Києва здійснюють місцеві органи виконавчої влади, підпорядковані Київській міській державній адміністрації, яка за змістом Конституції України відповідальна перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України [219]. Тому при неутворенні районної ради, виконавчий орган не є підзвітним цій раді, а й відповідно територіальній громаді району, що якісно погіршує вирішення питань життєзабезпечення останньої. Що по своїй

суті призвело до централізації влади у місті Києві та відповідного зміцнення президентської вертикалі.

Рис. 3.5. Модель самоврядування у місті Києві

Джерело: побудовано автором

Столиця України – місто-герой Київ має власний адміністративно-територіальний устрій, зумовлений як особливістю столичних функцій, так і історичним досвідом районування міста в ХХ–ХХІ ст. Уперше райони у місті Києві – Міський район, Новостроєнський район, Печерський район, Подільський район, Шулявський район – були виділені іще в 1917 році. У 1921 році в Києві було створено 6 районів, а у вересні 1941 року – 11 районних управ, які були скасовані в 1943 році. Натомість, у 1946 році в Києві було створено 9 районів у місті, які аж до здобуття незалежності України постійно перейменовувалися. У 1993 році кількість районів у столиці збільшилася до 14 [228, с 6]. Після 2001 року кількість районів міста було зменшено до 10.

Здійснюючи аналіз системи місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві, Рада Європи у 2013 році надала рекомендації щодо відновлення

діяльності районних у місті Києві рад, та відзначила що даний крок створить реальне місцеве самоврядування на рівні району міста. Оскільки сьогодні навіть за офіційними даними Головного управління статистика у місті Києві на одного зі 120 депутатів київської міської ради в середньому припадає понад 20 тисяч виборців, інтереси яких він представляє. Такі умови позбавляють можливості виборний орган територіального врядування до якісного та належного захисту інтересів громади багатомільйонного столичного міста. Фактично територіальна громада міста втратила контроль та можливість впливу на діяльність виконавчих органів районів міста. Жоден мешканець міста не може впливати на формування та використання бюджетних ресурсів його району [229].

Згідно із 41 статтею Закону України «Про місцеве самоврядування» межі та обсяг повноважень районної у місті ради та виконавчого органу районної у місті ради встановлюються міською радою міста за узгодженням з районною у місті ради у відповідності до загальноміських інтересів та спільних потреб територіальних районних громад міста. При цьому встановлений міською радою обсяг повноважень відповідних районних у місті рад та їх виконавчих органів не може бути змінений радою міста без узгодження з відповідною районною радою [225].

Виконання встановлених міською радою функцій районних рад у місті Києві передбачала формування та використання відповідних фінансових ресурсів цих самоврядних інституцій. Особливістю формування фінансового потенціалу районних бюджетів було закріплення до доходів місцевого бюджету району відповідних надходжень як від бюджетних доходів території району – так і з місцевого господарства району.

Так районні ради отримували у своє розпорядження частину бюджетного потенціалу району у вигляді:

- 22,2% податку з доходів фізичних осіб;
- 50% плати за землю;

- плати за ліцензії та сертифікати, які видані місцевими органами виконавчої влади, в тому числі плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами;
- плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності;
- місцевих податків та зборів, крім комунального податку та ринкового збору, які сплачують підприємства, що належать до комунальної власності територіальної громади міста Києва та крім збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- плати за спеціальне використання природних ресурсів;
- державного мита в частині, що належить районному бюджету;
- плати за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності;
- надходжень адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами районних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;
- податку на прибуток підприємств і організацій, що належать до комунальної власності територіальної громади району;
- єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва;
- фіксованого сільськогосподарського податку;
- надходжень сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами місцевих бюджетів [230].

Також районні ради мали значний вплив на формування своїх доходів від діяльності місцевого господарства. Зокрема бюджети районів міста Києва отримували наступні надходження від місцевого господарства району:

- надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що у комунальній власності;
- 100% надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом;
- 40% надходження від орендної плати за користування іншим майном, що у комунальній власності територіальної громади району;

- частину чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету;
- власні надходження бюджетних установ та організацій, що фінансуються з бюджету району;
- надходження до цільового фонду, утвореного районною радою;
- надходження від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності територіальної громади району [230].

Такі особливості формування фінансових ресурсів районних у місті Києві рад спонукали їх до ефективного та всебічного розвитку підконтрольних їм територій. Зокрема стимулюючи підтримку таких галузей міської економіки як розвиток малого підприємництва та діяльності місцевих ринків. При цьому іншим напрямом діяльності районного самоврядування обґрунтованим такою системою фінансових відносин були управління та контроль за ефективністю діяльності місцевого господарства району. Оскільки фактично більша частина надходжень від місцевого господарства належала не міському бюджету, а саме акумулювалась у бюджетах районів міста Києва.

Знищення районного самоврядування привело до зникнення зацікавленості у районних державних адміністраціях у місті Києві до ефективного формування фінансових ресурсів, оскільки починаючи із 2011 року, районні державні адміністрації отримують бюджетні ресурси з бюджету міста, причому обсяги фінансування можуть постійно змінюватись. Тому нашою позицією є необхідність відновлення формування окремих місцевих бюджетів районів у місті Києві та відповідне відновлення діяльності районних у місті рад та їх виконавчих органів.

Демократизація життя населення України вимагає вагомих змін щодо наближення інститутів місцевого самоврядування до питань життєдіяльності територіальних громад населених пунктів. Значна кількість науковців наголошують, що чинна система самоврядування в Україні пов'язана із значною мірою централізації владних повноважень, що в свою чергу призводить до порушення головного призначення інституту місцевого

самоврядування в Україні – самостійного вирішення питань місцевого значення [21].

У відповідності до цього Президент України вніс до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування)» [231]. Одним із завдань внесення цього законопроекту є відновлення конституційно-правового статусу органів місцевого самоврядування.

Даним законопроектом передбачається створення трирівневої системи організації влади територій у розрізі встановлення трьох ієрархічних рівнів: регіон, район, громада.

Регіонами України визначаються: Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь. При цьому статус та адміністративно-територіальній устрій міста Києва як столиці України визначається окремими законами України.

Встановлення такого підходу до формування системи місцевого самоврядування в Україні вимагає докорінних змін у системі місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві.

Сьогодні місто Київ є одним з невеликої кількості великих столичних міст, в якому існує один рівень самоврядування та два рівні управління. При цьому світова практика вказує на необхідність трирівневої системи управління великим містом загальнодержавного значення.

Місто потребує третього рівня управління, де мають вирішуватись найбільш актуальні питання життя мешканців у місті. При цьому він має бути підкріплений представницьким органом на цьому рівні. Так згідно Європейської хартії міст 2 [232] внутрішньо комунальні території, а саме квартали, округи та райони, повинні мати у своєму розпорядженні представницькі органи, відповідний бюджет та повноваження. Як нами вже зазначалося на сьогоднішній день самоврядування у місті Києві забезпечує міський голова, 120 депутатів міста та державна адміністрація міста. Цей найвищий орган місцевої влади, який присутній в усіх навіть найменших

містах. Більш низьким рівнем управління в місті Києві є 10 районних адміністрацій. Це є другим рівнем управління місцевої влади. Він є найнижчим рівнем управління, на ньому вирішуються найдрібніші питання, що виникають у мешканців міста. Така районна адміністрація в середньому опікується 300 тисячами громадян.. Незважаючи на те, Київ – це місто з чотиримільйонним населенням, в якому депутати лише міської ради просто неспроможні вирішувати всі нагальні потреби мешканців [233].

Цієї ж думки притримується Яловий В.Б., зазначаючи що існує необхідність переходу від встановленого дворівневого міського управління до трирівневої самоврядно-управлінської системи. Що також має забезпечуватись посиленням взаємозв'язків та взаємоузгодженості дій усіх елементів такої трирівневої структури представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування столиці України [234, с 3].

Світовий досвід вказує, що значна кількість столичних міст світу має мінімум трирівневу систему управління місцевого управління, і майже на усіх рівнях цієї системи діє представницька влада місцевої громади.

Як правило на найвищому рівні місцевого самоврядування діє мер та депутати міста. До кола компетенції цього рівня відносять питання бюджетної та податкової політики міста, програми розвитку міста, плани розвитку міста та інші питання загальноміського значення.

Другий рівень місцевого самоврядування відповідає районній владі. До кола питань цього рівня відносять фінансове забезпечення освіти, охорони здоров'я, забезпечення громадського порядку, фінансового забезпечення соціально незахищених верств населення тощо. У містах, у яких встановлено дуже щільний районний поділ міста, ці райони є дуже невеликими і тому рівень району є найнижчим в управлінні містом. (Прикладом такого міста-столиці є Відень)

У той же час третім рівнем місцевого управління є рівень мікрорайону, квартали або комуни.

Так, наприклад місто Париж має одночасно статус муніципалітету та департаменту одночасно. У той же час існує державна адміністрація на рівні міста. Який ділиться на 20 муніципальних округів. Кожний округ ділиться у свою чергу на чотири квартали. Департамент є загальноміським органом управління. У своїй системі місцевого самоврядування департамент має генеральну раду. Також у межах департаменту діє орган загальної адміністрації у вигляді префекта. Він призначається президентом країни за поданням міністра внутрішніх справ.

Округ у своєму складі налічує 100-150 комун. Округ очолює субпрефект. Він призначається урядом, а не обирається. Посадові особи округу забезпечують економічний, соціальний та культурний розвиток підконтрольної їм території. Саме вони забезпечують врахування пріоритетів розвитку округу при створенні загальнодержавних планів розвитку. Так відповідно до самоврядних компетенцій округу відносяться: управління професійною підготовкою населення та забезпечення його робочими місцями; визначення пріоритетів житлової забудови та відповідне забезпечення житлом населення округу; управління річковими портами місцевого значення.

Комуни в основному залучені в розробку місцевих планів землекористування; будівництво та утримання доріг місцевого значення; надання транспортних послуг населенню (зазвичай разом з іншими муніципалітетами), у тому числі послуг шкільних автобусів; забезпечення дошкільної та початкової освіти (будівництво та обладнання шкіл і ряд інших витрат, за винятком виплати заробітної плати вчителям); надання послуг у сфері культури, утримання і розвиток муніципальних бібліотек, музеїв та архівів; створення спортивних центрів, центрів для молоді, відкритих майданчиків; надання послуг поліції (під наглядом представників державних служб), послуг з водопостачання та каналізації, газо-, електро- і теплопостачання. Загальний світовий досвід формування трирівневої системи самоврядування представлений у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11.

Організація трирівневого самоврядування у провідних столицях

Місто	Чисельність населення	Другий рівень управління	Третій рівень управління
Москва	12 млн.	12 округів	125 районів по 20-200 тис. чоловік
Лондон	8 млн	32 райони	Підрайони, виборчі округи місцевого самоврядування
Анкара	5 млн	17 муніципалітетів	422 квартали
Берлін	4 млн.	12 округів	95 районів,
Мадрид	3,2 млн	21 район	128 відділень
Київ	2,9 млн.	10 районів по 150-360 тисяч чоловік	
Рим	2,8 млн.	19 муніципій по 50-200 тисяч чоловік	35 кварталів, 6 пригородів, 53 зони
Париж	2,5 млн.	20 округів по 50-200 тисяч. чоловік	80 кварталів, по 4 квартали у кожному окрузі
Прага	1,3 млн.	10 старих райони – 22 нових округи	Кадастрові райони

Джерело: [235].

Як ми бачимо значна кількість світових столиць наділена третім рівнем самоврядування. Для міста Києва також можливе введення третього рівня. Для його ідентифікації можливо б було виділяти мікрорайони наприклад: Південна Борщагівка, Відрадний, Липки, Теремки-2, Русанівка, ДВРЗ, Бортничі, Пуща-Водиця. На цьому рівні головним напрямом діяльності є благоустрій та забезпечення комфорту життя територіальної громади. Саме на цьому рівні мають вирішуватись питання розміщення МАФів, дитячих майданчиків, організації паркування, ремонту вулиць. Саме тут зможуть насправді почути скарги та пропозиції місцевого населення.

Такі мікрорайони можливо сформувати на основі кількісного параметру. На нашу думку необхідно визначити максимальний чисельний розмір такого мікрорайону у декількома десятками тисяч мешканців і формально обмежити мінімальний поріг утворення мікрорайону декількома тисячами чоловік. Можливо встановити таку кількість мікрорайонів у місті Києві. (табл. 3.12)

Таблиця 3.12

Кількість мікрорайонів міста Києва

Район	Кількість населення	Кількість мікрорайонів
Голосіївський	231	15
Дарницький	309	8
Деснянський	355	8
Дніпровський	345	11
Оболонський	315	6
Печерський	139	5
Подільський	189	6
Святошинський	333	7
Солом'янський	339	9
Шевченківський	232	6

Джерело: [235].

Принципом виділення мікрорайону мають стати історичний фактор формування, так мікрорайон має бути сформований у одній або двох історичних територіях. В той же час якщо територія є занадто великою, то необхідно застосувати кількісне обмеження. Відповідні мікрорайони мають формувати свої власні самоврядні органи, до яких мають обиратися депутати – мешканці цих мікрорайонів.

Така трансформація адміністративно-територіального управління місцевим самоврядуванням органічно потребуватиме зміни принципів та підходів у питаннях підвищення ефективного управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування, що залежить від ефективності діяльності органів місцевого самоврядування. При цьому демократизація суспільних відносин та процеси відбудови громадянського суспільства висувають нові вимоги до принципів діяльності органів публічної влади у сфері державних фінансів. Органи місцевого самоврядування мають усі можливості до застосування нових принципів бюджетного менеджменту з метою ефективного управління та розвитку міст та справедливого доступу до публічних послуг з боку територіальних громад. В умовах крихкості соціального напруження та наявності соціальних конфліктів органи місцевого самоврядування мають значні можливості у створенні позитивних відносин між державою та

громадянським суспільством та наданні послуг у тих ситуаціях, коли загальнодержавні інститути є слабкими.

Однією з сучасних моделей публічного управління, що задовольняє потреби громадянського суспільства є модель державної поведінки «Good Governance» («Належне Врядування»). Як концепція ця модель вперше була позначена у 1992 році на конференції Світового банку як одна з тем конференції [236].

Проте як модель державної поведінки «Good Governance» була оформлена у 1997 році, коли була представлена Програма розвитку ООН «Governance для сталого розвитку людських ресурсів». Згідно із цією програмою Good Governance була представлена як поєднання понять участі, відповідальності, ефективності, прозорості. Головною особливістю цієї моделі є максимальне забезпечення участі суспільства в процесі прийняття управлінських рішень, що відбувається через досягнення загальної згоди, коли приймаються до уваги навіть думки найбільш незахщених верств населення. [237].

При цьому докорінно змінюється роль суспільства, коли воно перестає бути виключно споживачем публічних послуг. Воно починає приймати активну участь у їх виробленні, держава тут виступає у ролі партнера суспільства у прийнятті та реалізації управлінських рішень. Виділяють ряд переваг даної моделі управління.

Першочерговим здобутком цієї моделі те що, належне врядування забезпечує зростання довіри громадян до прийнятих державою рішень [238, с 233]. Оскільки за виконання умов підзвітності та прозорості, населення розуміє мету та наслідки державних рішень, а тому зростає підтримка і довіра.

У свою чергу зростання довіри серед населення сприяє посиленню впевненості урядовців та службовців у своїх діях. Так представники влади відчують що вони діють в інтересах громадян, оскільки останні, розуміючи кроки представників влади, дають зворотній зв'язок. Що у підсумку сприяє зменшенню соціальної напруги.

Поєднання перших двох переваг сприяє зростанню ефективності прийнятих рішень [239]. Так відкритість та прозорість прийняття управлінських рішень, коли достовірну інформацію отримують усі зацікавлені суб'єкти забезпечує відкритість та чесність результатів, які задовольняють інтереси громадян. Що і забезпечить правильність прийнятих таким чином рішень. Оскільки в процесі обговорення має бути досягнутий компроміс інтересів представників зацікавлених суб'єктів, який не буде різко впливати на зростання соціальної напруги, навіть у випадку коли результати рішення не будуть задовольняти певні групи осіб. І відповідно схильність незадоволеної групи осіб до оскарження та зміни таких рішень буде спадати. Що у підсумку забезпечить прийняття усіма суб'єктами навіть дуже складних та неоднозначних рішень.

Також маємо відзначити, що прозорість та підконтрольність у прийнятті рішень забезпечує дотримання встановлених законодавством процедур та вимог. Так органи місцевої влади будуть позбавлені можливості прийняття невідповідних рішень, що забезпечить повноцінне виконання функцій місцевого самоврядування.

А тому зросте етичність та моральність прийнятих рішень. Так представники влади, перебуваючи в умовах прозорості, мають діяти лише на захист громадян, що відобразиться у відстоюванні інтересів отснаних шляхом вироблення раціональних рішень [240].

Втім, така модель державної поведінки як Good Governance має ряд недоліків, що обмежують її застосування. Так залучення великої частки представників територіальної громади в процес прийняття рішення передбачає значні витрати часу та фінансових ресурсів для встановлення відповідних умов для їх належної участі. Втім навіть при виконанні необхідних умов у переважній більшості випадків не буде забезпечене найбільш повне представництва тоериторіальної громади при прийнятті відповідних рішень. При цьому збільшення кількості учасників призводить до значного зростання пропозицій та зауважень з боку громадян, що збільшує відповідні втрати

часу. Так у довіднику ОЕСР «Громадяни як партнери», з огляду на значні втрати часу для врахування думки громадян, введений відповідний критерій часу, що передбачає необхідність початку громадських слухань та консультацій як умога раніше [241]. Так при неналежному використанні часу можливе неякісне проведення громадських слухань, що відповідно не врахує усіх пропозицій та зауважень. Іншою прогалиною може стати занадто ранній початок обговорення проблеми, коли ще не є визначено усю необхідну інформацію.

При цьому варто відзначити, що навіть при залученні широкого кола представників громади до прийняття відповідного рішення, існує великий ризик у незадоволенні таким рішенням тієї чи іншої частини населення. Це може спричинити відповідне зростання соціальної напруги, а тому необхідно проводити відповідну підготовку серед громадян з метою посилення їх толерантності у сприйнятті таких рішень.

Іншим аспектом залучення великої кількості представників громади є важкість надання останнім оптимального та прозорого доступу до інформації, що є важливою технічною проблемою. Оскільки окремі групи не володіють у достатній мірі необхідними каналами комунікації. До таких груп можна віднести людей із обмеженими можливостями, людей похилого віку, мешканців депресивних територій, окремі етнічні групи. Які інколи не можуть не тільки прийняти участь у виробленні відповідного рішення, а й навіть не можуть отримати необхідну інформацію щодо відповідних важливих проблем.

Втім складна ситуація з фінансуванням місцевого самоврядування означає, що органи місцевої влади будуть змушені приймати рішення, які матимуть значні зміни як для надавачів публічних послуг місцевого характеру так і для територіальної громади, що їх отримує. Ці зміни формуватимуть постійний зсув очікувань територіальної громади того, що місцева робить вірно, а що не виконує. Будь-які питання місцевого характеру, чи це введення в дію соціальних об'єктів чи об'єктів інфраструктури, формування чи уточнення показників місцевого бюджету територіальна громада має бути впевненою, що рішення прийняті від її імені відповідають її інтересам, вирішують її проблеми.

А процедури прийняття таких рішень мають все ж таки бути здійснені на принципах відкритого та підзвітного врядування. Саме тому, в даний час належне фінансове управління є життєво важливим для формування ефективної системи управління місцевими фінансами.

Сутнісний зміст належного фінансового управління, як одного з елементів належного управління, досліджений досить епізодично. Найбільш ґрунтовне розуміння належного фінансового управління наведено у дослідженнях федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Так згідно його дослідженнями належним фінансовим врядуванням є прозора, законна та орієнтована на розвиток діяльність держави у сфері публічних фінансів, як при формуванні доходів так і видатків. Належне фінансове врядування передбачає, що країна має ефективні і підзвітні державні установи та фінансові адміністрації, засновані на верховенстві закону, та що існують ефективні інститути аудиту та парламентські і цивільні механізми контролю суспільства та інститутів [242, с. 7].

При цьому належне фінансове врядування, як складова системи належного врядування, виступає в якості головного інструменту управління, системи публічних фінансів. Належне врядування у публічних фінансах є центральним підходом у формуванні доходів та здійсненні витрат, коли мова йде про просування прозорого, законного і орієнтованого на розвиток дій органів публічної влади.

Використання принципів належного врядування в управлінні публічними фінансами надає суспільству ряд суттєвих переваг у забезпеченні сталого розвитку. Так формуючи соціально-економічну та екологічну стійку фіскальну політику, належне фінансове врядування сприяє скороченню бідності та формуванню сталої політики. В той же час усунення нерівного розподілу активів через належне фінансове управління допомагає захистити та гарантувати права людини і сприяє соціальній та стійкій ринковій економіці. Належне фінансове врядування покращує прозорість дій уряду, чим покращує умови для формування громадської думки, політичної активності та особистої

ініціативи. Належне фінансове управління підтримує розподіл повноважень і тим самим зміцнює верховенство права та ефективні дії держави, також забезпечуючи антикорупційну діяльність у сфері публічних фінансів. Належне фінансове управління при формуванні доходів та здійсненні витрат дозволяє громадянам брати участь у фінансовому нагляді, чим сприяти демократії та підзвітності, так само як конструктивним відносинам між державою та суспільством.

Переваги належного фінансового врядування можливо побачити застосування відповідних практик. Однією з яскравих практик належного фінансового врядування на місцевому рівні є застосування партиципативного бюджетування.

Партиципативний бюджет дозволяє необраним до органів місцевого самоврядування громадянам приймати участь у формуванні та або розподілі публічних фінансових ресурсів.

Партиципативний бюджет (Participatory Budget) - місцевий бюджет, розроблений і затверджений за участю громадськості - це фінансовий план спільного управління, здійснюваного громадянами та місцевими органами влади. Партиципативний бюджет надає мешканцям міста можливість вносити свій внесок у розгляд і прийняття фінансових рішень з пріоритетних питань. Відповідно до законодавства, рішення про прийняття місцевого бюджету - компетенція місцевої ради, проте він може і повинен брати до уваги рекомендації, що надходять від громадян [243].

Саме тому на нашу думку формування фінансових ресурсів мікрорайонного самоврядування має відбуватися саме у формі партиципативного бюджету

Сьогодні не існує єдиної моделі партиципативного бюджетування. Конкретні форми участі громадян у розподілі бюджетних коштів сильно варіюються залежно від специфіки конкретного міста і потреб його жителів [244, с 135]. При цьому під участю громадян розуміється участь активного сегменту громадянського суспільства.

Одним з найбільш важливих питань партисипативного бюджету є визначення необхідного обсягу фінансових ресурсів та джерел їх формування. Світова практика сформувала два підходи до формування фінансових ресурсів партисипативного бюджету. Першим підходом до формування є визначення обсягу фінансових ресурсів щорічно в залежності від потреб територіальної громади, на які передбачене фінансування. Тому обсяги таких фінансових ресурсів із року в рік можуть змінюватися у кілька разів. Іншим підходом є встановлення щорічного обсягу у вигляді відсотку від сукупних бюджетних ресурсів, у межах яких члени територіальної громади можуть приймати рішення, які саме потреби мають бути задоволені у першу чергу. Традиційно обсяг партисипативного бюджету варіюється у межах 2-10 відсотків від сукупних бюджетних ресурсів територіальної громади [245].

Партисипативні бюджети у містах зазвичай формуються у вигляді частини бюджету розвитку. Відповідно до Бюджетного Кодексу України джерелами формування бюджету розвитку на місцевому рівні перш за все виступають: єдиний податок; дивіденди від діяльності підприємств, які повністю або частково перебувають у комунальній формі власності; надходження від надання місцевих гарантій; кошти від продажу майна та земельних ділянок; цільові трансферти з інших бюджетів для здійснення інвестицій; кошти та відсотки, що надавалися у кредит з відповідного бюджету; місцеві запозичення; кошти, які передаються з поточного місцевого бюджету до бюджету розвитку.

При цьому на нашу думку до бюджету мікрорайону мають надходити надходження, формування яких прямо зумовлено функціонуванням економіки мікрорайону. Проте має бути встановлений принцип легкості встановлення територіальної приналежності цих доходів до відповідного мікрорайону. Тому більшість таких доходів об'єктивно не можуть бути розглянуті як джерело доходів бюджету відповідного мікрорайону. На нашу до ефективних джерел наповнення таких бюджетів мають стати частини доходів від оподаткування та

відчуження нерухомого майна, що перебуває у межах та власності відповідної територіальної громади.

Висновки до розділу 3.

1. Згідно із дослідженими умовами формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування здійснено аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Так встановлено, що зростання бюджетних ресурсів міста Києва головним чином залежить від податкового тиску на його економіку та закріплення за місцевим бюджетом частини надходжень від податку на прибуток підприємств зареєстрованих у межах міста. А отже вказує на необхідність забезпечення власних джерел доходів бюджету міста за рахунок головних видів податкових надходжень країни, за умови збереження податкового тиску.

2. У відповідності до змін бюджетно-податкового законодавства розроблено модель оптимізації структури бюджетного потенціалу місцевого самоврядування. У відповідності до моделі побудовано два сценарії формування дохідної частини місцевого бюджету Києва. Встановлено провідну роль податкових надходжень у наповненні місцевого бюджету. Так, у відповідності до нововведень законодавства частка податкових доходів має зрости з 62 до 81-82 відсотків. При цьому визначено, що у разі виникнення складної економічної ситуації вага надходжень від податку на прибуток підприємств може падати з 9 до 6 відсотків від сукупних надходжень, що вказує на його високу кон'юнктуру залежність. Відповідно замість 10 відсотків податку на прибуток запропоновано закріплення за місцевим бюджетом Києва закріплення 5 відсотків надходжень від податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з врахуванням відшкодування з бюджету, який генерується на території міста Києва. Введення у модель оптимізації даного виду надходжень при настанні складної економічної

ситуації забезпечує формування ним 9 відсотків надходжень місцевого бюджету міста.

3. У відповідності до визначення умов формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства встановлено значний позитивний вплив на його обсяг з боку фактору доходів населення міста. При цьому значний негативний вплив на обсяг фінансового потенціалу здійснюють цільові надходження з місцевого бюджету, що позбавляє комунальні підприємства міста зацікавленості у формуванні позитивних фінансових результатів своєї діяльності. Дане положення підтверджується відсутністю істотного зв'язку між обсягом наданих послуг підприємства місцевого господарства та їх фінансовим потенціалом, що вказує на необхідність зміни принципів та механізмів управління даними підприємствами, у відповідності до чого запропоновано активізацію відносин муніципально-приватного партнерства через використання механізму концесії.

4. Пошук додаткових джерел фінансування територіального розвитку міста змушує місцеві органи влади розширювати коло можливих механізмів мобілізації ресурсів. Світова практика виробила достатній інструментарій для активізації фінансового потенціалу територіальних ресурсів міста. Так на нашу думку в умовах сьогодення мають перспективу до запровадження податки і збори за поліпшення інфраструктури та механізм фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень. Податки та збори за поліпшення інфраструктури передбачають оподаткування інфраструктурних переваг, що отримують власники нерухомого майна. Механізм фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень забезпечує розвиток депресивних мікрорайонів міста шляхом прямого використання збільшення податкових надходжень від нерухомого майна на розвиток цих мікрорайонів.

5. Варто зазначити, що повноцінна реалізація фінансового потенціалу земельних ресурсів неможлива без впровадження системи її обліку та контролю. Такою системою має стати фіскальний кадастр міста. Використання

даної системи забезпечить прозорість, системність та ефективність мобілізації фінансового потенціалу території міста.

6. Особливістю діяльності місцевого самоврядування у місті Києві є його значна централізація у порівнянні із іншими містами України, що мають районний поділ. Так на районному рівні владні функції виконують відповідні районні державні адміністрації, які позбавлені зацікавленості у активному формуванні фінансового потенціалу їх районів, з огляду на відсутність у їх розпорядженні відповідних самостійних районних бюджетів, що вимагає їх відновлення, яке має супроводжуватись відновленням дії самоврядного органу району – відповідної районної ради.

7. Варто зазначити, що демократизація суспільного життя вимагає від органів місцевого самоврядування загострює вимоги територіальних громад, до прозорості та ефективності формування та використання місцевих фінансових ресурсів. У відповідності до задоволення цих вимог існує об'єктивна необхідність застосування на місцевому рівні принципів належного фінансового врядування, які є складовою частиною системи «Good Governance», та передбачають активне залучення територіальної громади до управління місцевими фінансами. Втім особливості цієї системи передбачають використання принципів належного фінансового врядування на найбільш наближених до територіальної громади рівнях самоврядування, якими можуть стати мікрорайони міста Києва.

Основні результати дослідження представлені у роботах автора: [246, 247, 248].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві. У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. Відповідно до теоретичних підходів дослідження сутності фінансового потенціалу та фінансових ресурсів місцевого самоврядування запропоновано визначення фінансового потенціалу місцевого самоврядування. Фінансовий потенціал місцевого самоврядування – спроможність органів місцевого самоврядування до мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів за допомогою наявних механізмів, з метою забезпечення сталого розвитку та функціонування відповідної території.

2. На підставі проведеного аналізу встановлено, що до складу фінансового потенціалу місцевого самоврядування входять бюджетний потенціал місцевого самоврядування та фінансовий потенціал місцевого господарства відповідної території. При цьому фінансовий потенціал місцевого господарства включає фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства та фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування.

3. Розроблення моделі оптимізації структури бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва дало підстави для висновку, що нововведення бюджетної децентралізації має зміцнити податкову складову бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва на 15 – 20 % порівняно з попередніми роками. При моделюванні двох сценаріїв подальшого розвитку «сталого розвитку» та «стабілізаційного фінансування» зміцнення місцевої фінансової бази належать саме акцизу з роздрібної торгівлі, який має формувати десятю частину всіх доходів бюджету міста. Разом із тим надходження частки податку на прибуток юридичних осіб показали велику

кон'юнктурну залежність, що може не дати бюджету міста Києва запланованих доходів в умовах значного погіршення економічної ситуації. Більш раціональним варіантом було б закріплення частини податку на додану вартість у частці 5 % з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг), який надає такі само потенційні надходження до бюджету міста, проте вони значно мірою меншою залежать від кон'юнктурних коливань економіки.

4. Хронічне невиконання планових показників наповнення місцевого бюджету в місті Києві вимагає відновлення чинності норми щодо встановлення необхідного мінімуму бюджетних надходжень до місцевого бюджету міста Києва. Це положення має бути прописане в Законі України «Про столицю України – місто Київ», де необхідно викласти сутність функцій столиці та наголосити на обов'язковість їх фінансування. До того ж потрібно посилення до Бюджетного Кодексу України, де прикінцевим положенням має бути закріплена кількісна норма, нижче якої не може бути затверджений бюджет міста Києва.

5. Зафіксовано поступове скорочення фінансово стабільних джерел наповнення місцевого бюджету, тоді як цільовий трансферт на виконання функцій столиці надається на нерегулярній основі, причому використання такого трансферту не обмежується виконанням саме столичних функцій, що потребує законодавчого врегулювання. Тому нами визначено нагальність змін до статті 4 Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ" із встановленням пріоритету фінансування субвенцією на виконання функцій столиці, а саме на розвиток об'єктів інфраструктури міста Києва загальнодержавного значення.

6. Виявлено, що зростання фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства столичного міста безпосередньо залежить від доходів населення. При цьому на зростання фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства негативний вплив справляє фінансування цих підприємств з місцевого бюджету. Втім, доведено, що збільшення обсягу наданих послуг підприємствами місцевого господарства не впливає на

зростання їхньої фінансової результативності. Для розв'язання цього питання запропоновано активізацію інституту державно-приватного партнерства на міському рівні, через встановлення відносин концесії між органами місцевого самоврядування міста та приватними підприємствами. Такий підхід забезпечить спільні кроки міської влади та приватного сектору на засадах забезпечення ефективної діяльності суспільно значущих підприємств місцевого господарства міста.

7. Досліджено нетрадиційні механізми активізації фінансового потенціалу міста у сфері відносин використання нерухомого майна міста, що мають перспективу впровадження в Україні. Такими механізмами мають стати податки і збори за поліпшення інфраструктури, а також механізм фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень. Зокрема податки та збори за поліпшення інфраструктури передбачають оподаткування інфраструктурних переваг, що їх отримують власники нерухомого майна. Механізм фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень забезпечує розвиток депресивних мікрорайонів міста шляхом прямого використання збільшених податкових надходжень від нерухомого майна на розвиток цих мікрорайонів. Їх застосування допоможе реалізувати неоднорідність територіального використання переваг міської інфраструктури.

8. Встановлено необхідність створення та введення в дію фіскального кадастру міста, формування якого дасть змогу, з одного боку, прозоро й раціонально оцінювати фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування, а з іншого – запровадити методи оподаткування неоднорідності інфраструктурних переваг міста. Головними питаннями функціонування фіскального кадастру мають стати його адміністрування та забезпечення оцінювання нерухомості. Фіскальний кадастр потребуватиме певного обсягу необхідної інформації кожного об'єкта нерухомості: опис, визначення його меж (використовуючи кадастрові мапи), право власності та власника, вартість землі та її поліпшення. При цьому кадастрові мапи є

визначальним елементом ідентифікації власності. Це буде використано для встановлення реальних податкових зобов'язань платників.

9. Обґрунтовано необхідність відновлення в місті діяльності районних у місті рад та створення представницьких органів місцевого самоврядування на рівні мікрорайонів міста, що має забезпечуватись створенням відповідних бюджетів місцевого рівня. За умов демократизації суспільного життя місцеве самоврядування в Києві характеризується значною централізацією та погіршенням рівня задоволення нагальних потреб територіальної громади міста. На відміну від інших великих міст України, де в районах функціонують створені міськими радами виконавчі органи та відповідні ради районних депутатів, у районах столичного міста діють районні в місті Києві державні адміністрації. Останні не зацікавлені в забезпеченні достатнього й ефективного формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування у відповідних районах. З огляду на досвід ефективного самоврядування у провідних столицях світу відповідні мікрорайони міста Києва мають формувати свої власні самоврядні органи, до яких мають обиратися депутати – мешканці цих мікрорайонів. На нашу думку, формування фінансових ресурсів на рівні мікрорайону має відбуватися у формі партисипативного бюджету, що дозволить членам громади приймати активну участь як у виборі джерел формування такого бюджету, так і напрямів їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остапова Т.О. (Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
2. Міське самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи. – К. : Атіка, 2002. – 206 с.
3. Камінська Н.В. Місьцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз Навч. посіб. - К: КНТ, 2010. - 232 с.
4. Н.М. Глевацька, доц., канд. екон. Наук Міжнародні стандарти у системі місцевого самоврядування України Наукові праці КНТУ. Економічні Науки, випуск 15, 2009 с. 114-122
5. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2001. – 260 с
6. Тищенко К.М. Поняття та основні теорії походження місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / К.М. Тищенко // Державне будівництво. – 2009. - №1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/2/12.pdf>)
7. Козюра І. В. Адміністративно-територіальна структура муніципального управління: пошуки і варіанти / І. В. Козюра // Упр. сучасним містом. – 2001. – № 1-3. – С. 117–124
8. Гуржий Т. О. Автономізація місцевого самоврядування як об'єктивна передумова формування та розвитку системи публічного управління / Т. О. Гуржий // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 3. – С. 184–190)
9. Велихов Л. А. Основы городского хозяйства / Л. А. Велихов. – Москва: Наука, 1996. – 480 с
10. Дробуш І. В. Функції представницьких органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02 "конституційне право" / Дробуш І. В. – Київ, 2002. – 14 с.

11. Малишко В. М. Правові засади територіальної громади як основи місцевого самоврядування / В. М. Малишко // Юридичний вісник. – 2010. – №3. – С. 60–63
12. Погорілко В. Ф. Конституційне право / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – Київ: Правова Єдність, 2010. – 428 с. – (Правова Єдність).
13. Тропіна В. Б. До питання про публічні фінанси / Валентина Борисівна Тропіна. // Фінанси України. – 2009. – №12. – С. 28–34.
14. Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Законом України від 15.07.97 № 452/97-ВР // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2002. — №10. — 447 с.
15. Регіонально-адміністративний менеджмент: Навчальний посібник під ред. д. філос. н., проф. В.Г. Вороноквої К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2010. – 352 с.
16. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти / В. М. Бабаєв. – Харків: ХНАМГ, 2010. – 307 с. – (монографія)
17. Шустов В. Г. Основные модели местного самоуправления [Електронний ресурс] / В. Г. Шустов. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vestnik.adygnet.ru/files/2011.3/1272/shustov2011_3.pdf
18. Lipset S. The Social Conditions of Democracy Revisited / Seymour Martin Lipset. // American Sociological Review. – 1994. – №59. – С. 1–22.
19. Костюк І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансфертів / І. Костюк // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – №1. – С. 296–306
20. Кузнецова Е. С. Классические модели местного самоуправления / Е. С. Кузнецова // Журнал фундаментальных и прикладных исследований. – 2007. – №4. – С. 112–118.
21. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
22. «Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15 січня 1999 р. № 401-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 4. – С. 16.

23. Куйбіда В. Формування дієздатних територіальних громад / В. Куйбіда. – Київ: Легал. статус, 2010. – 139 с. – (монографія)
24. Сходства и различия национальных моделей организации муниципального финансового контроля за рубежом О.В. Шинкарёва Вестник московского городского педагогического университета. Серия: Экономика Издательство: Московский городской педагогический университет №3(5) 2015 с 34-38
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. редактор В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВГФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
26. Кондратюк О.І. Економічний потенціал країни, його суть та тенденції розвитку / О.І.Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3 (105). – С. 91-98.
27. Андреев А. Региональная экономика / А. Андреев, Л. Борисова, Э. Плучевская. – СПб: Питер, 2012. – 464 с. – (учебник для вузов)
28. Свірський В. С. Фінансовий потенціал: теоретико-концептуальні засади / Володимир Степанович Свірський // Світ фінансів. – 2007. – С. 43–51.
29. Григоренко В. О. Фінансовий потенціал території: теоретичні аспекти та механізми формування / В. О. Григоренко // Економічний форум. – 2012. – №1. – С. 124–129.
30. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с..
31. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – №5. – С. 55–64.
32. Регіональна економіка / [Я. Б. Олійник, С. П. Запотоцький, О. Ю. Кононенко та ін.]. – Київ: КНТ, 2007. – 444 с. – (навчальний посібник).
33. Краснокутьська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н. С. Краснокутьська. – Харків: ХДУХТ, 2004. – 287 с. – (навчальний посібник).
34. Исаев Э. А. Финансовый потенциал крупного экономического региона (концепция формирования и регулирования) / Э. А. Исаев ; [науч. ред. Ю. И. Любимцев]. — М. : Экономика, 2007. — 206 с.

35. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. – Москва: Инфра-М, 2005. – 724 с.
36. Федосов В. М. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми та напрями / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Львовчкін. – Київ: КНЕУ, 2002. – 387 с. – (монографія).
37. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / Іоненко К. В. – Київ, 2007. – 24 с.
38. Колесникова Н. А. Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента / Н. А. Колесникова. – Москва: Финансы и статистика, 2000. – 240
39. Свірський В. С. Проблеми структурування фінансового потенціалу держави / В. С. Свірський // Інноваційна економіка. – 2009. – №3. – С. 136–139.
40. Бечко П. К. Місцеві Фінанси / П. К. Бечко, О. В. Ролінський. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с. – (навчальний посібник);
41. Владимиров К. М. Місцеві фінанси / К. М. Владимиров, Н. Г. Чуйко, О. Ф. Рогальський. – Херсон: Олді-плюс, 2006. – 352 с. – (навчальний посібник).
42. Варга С. І. . Фнінасові ресурси місцевого самоврядування : дис. канд. ек. наук : 08.04.01 / Варга С. І. – Київ, 2001. – 168 с.
43. Петровська І. О. Фінанси (з елементами статистики фінансів) / І. О. Петровська, Д. В. Клиновий. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 300 с. – (навчальний посібник)
44. Кириленко О. П. Місцеві фінанси / О. П. Кириленко. – Київ: Знання, 2006. – 677 с.
45. Романенко О. Р. Фінанси / О. Р. Романенко. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 312 с
46. Рева Т. М. Місцеві фінанси / Т. М. Рева, К. Ф. Ковальчук, Н. В. Кучкова. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.;
47. Сунцова О. О. Місцеві фінанси / О. О. Сунцова. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 488 с.

48. Місцеві фінанси / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова. – Київ: КНЕУ, 2002. – 184 с.
49. Бадида М. П. Податкова база місцевого самоврядування : монографія / М. П. Бадида. — Ужгород, 2010. — 408 с.
50. Жебчук Р. Л. Бюджетний потенціал та його місце в процесі бюджетного планування / Р. Л. Жебчук // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – №3/1. – С. 144–147.
51. Конярова Э. К. Управление воспроизводством финансового потенциала региона : автореф. дис. на получ. учен. степени канд. эконом.наук: спец. 08.00.05, 08.00.10 Экономика и управление народным хозяйством / Э. К. Конярова. - Ижевск, 2005. – 20 с,
52. Прокопенко Р. А. Оценка и направления развития финансового региона : автореф. дис. на получ. учен. степени канд. эконом.наук: спец. 08.00.05, 08.00.10 Экономика и управление народным хозяйством / Р. А. Прокопенко. – Волгоград, 2008. – 27 с.
53. Атаева А. Г. Управление воспроизводством финансового потенциала региона [Электронный ресурс] / А. Г. Атаева. – Режим доступа до ресурсу: www.econorus.org/consp/files/a274.doc
54. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні / Ю. В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 642 с. – (монографія).
55. Булатова Ю.І. Формирование финансового потенциала инвестиционной деятельности субъекта российской федерации автореф. дис. на получ. учен. степени канд. эконом.наук: спец. 08.00.10 Финансы, денежное обращение и креди/т Ю. И. Булатова. – Оренбург, 2011. – 21 с.
56. Балацький Є. О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є. О. Балацький, А. О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банків справи НБУ. – 2011. – №1. – С. 212–216.

57. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке / С. В. Зенченко // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – №1. – С. 186–198
58. Лучка А. В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. економ. наук: спец. 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит / А. В. Лучка ; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2009. – 21 с.
59. Фролов С. М. Бюджетний менеджмент і проблеми розвитку прикордонних територій / С. М. Фролов. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 317 с. – (монографія)
60. Федосов В. М. Бюджетна система / В. М. Федосов, С. І. Юрій. – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 871 с. – (Підручник)
61. Сидор І.П. Загальнодержавні податки і збори у системі доходів місцевих бюджетів // Матеріали Загальноуніверситетської наукової конференції професорсько-викладацького складу «Методологічні проблеми фінансової теорії і практики в умовах проведення системних реформ». – Тернопіль, 10 квітня 2013 р. – С. 98–102
62. Зенченко С. В. Формирование и оценка регионального финансового потенциала устойчивого развития экономики территории: теория и методология : дис. докт. эк. наук : 08.00.05 / Зенченко Светлана Вячеславовна – Ставрополь, 2009. – 391
63. Боронос В. Г. Оцінка ролі фінансового потенціалу регіону в дослідженні стійкості економічного розвитку території / В. Г. Боронос // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія “Фінанси і кредит”. – 2011. – №2. – С. 85–97.
64. Айвазов А. А. Формирование и оценка бюджетного потенциала региона : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. эк. наук : спец. 08.00.10 "Финансы, денежное обращение и кредит" / Айвазов Артур Аркадьевич – Москва, 2010. – 22 с.

65. Пушак Я. Я. Суть та напрями використання бюджетного потенціалу регіону / Я. Я. Пушак. // Вісник економічної науки України. – 2014. – №1. – С. 102–106
66. Юдін М. А. Фінансовий потенціал машинобудівного підприємства [Електронний ресурс] / М. А. Юдін // Економіка промисловості.. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/econpr_2009_5_29.pdf
67. Бикова В. Г. Фінансово-економічний потенціал підприємств загальнодержавного значення - оцінка й управління / В. Г. Бикова // Фінанси України. – 2005. – № 2005. – С. 56–61.
68. Буряченко А. Є. Фінансовий потенціал соціально-економічного розвитку: регіональний вимір : дис. докт. ек. наук : 08.00.08 / Буряченко Андрій Євгенович – Київ, 2014. – 474 с.,
69. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : в 3 т. / за ред. А. І. Даниленка. — К. : Фенікс, 2008. — Т. 1. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. — 468 с.
70. Данилишин Б. М. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Б. М. Данилишин. – Київ: Нічлава, 2006. – 704 с.
71. Закону України «Про оцінку земель» від 28 червня 2015 № 1378-15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1378-15>
72. Салій І. М. Українські міста: питання власності і муніципального управління : навч. посіб. / І. М. Салій. — К., 2001. — 416 с.
73. Ібатулін Ш. І. Степенко Методичні підходи до масової оцінки земельних ресурсів / Ш. І. Ібатулін, О. В. Степенко. // Економічний часопис XXI. – 2014. – №3-4. – С. 93–96)
74. Bagdonavicius A. Individual and Mass Valuation – Present and Future. From Pharaohs to Geoinformatics / A. Bagdonavicius, S. Deveikis. // FIG Working Week. – 2005. – №1

75. Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Сміт. – Москва: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
76. Гаврилов А. И. Региональная экономика и управление / А. И. Гаврилов. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 239 с.
77. Тюнен И. Г. Изолированное государство / И. Г. Тюнен. – Москва: Экономическая жизнь, 1926. – 326 с.
78. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – Москва: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 495 с.
79. Минакир П. А. Экономика и пространство (тезисы размышлений) / П. А. Минакир. // Пространственная Экономика. – 2005. – №1. – с. 4–26.
80. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – Москва: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 495 с.
81. Льюш А. Географическое размещение хозяйства. / А. Льюш. – Москва: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 455 с.
82. В.Ф. Семенов В. Ф. Регіональна економіка / В. Ф. Семенов. – Київ: МП "Леся", 2008. – 595 с.
83. Potts D. Capital Relocation in Africa: The Case of Lilongwe in Malawi / Deborah Potts. // Geographical Journal. – 1985. – vol 151, no.2. – с. 182–196
84. Gravier J. Paris and the French desert / Jean-Francoise Gravier. – Paris: Portulan, 1947. – 418 с
85. Gottman J. Paris transformed / J. Gottman // Geographical Journal. March – 1976. – С. 132–135
86. Gottman J. Since Megalopolis. The Urban Writings of Jean Gottman. Baltimore / J. Gottman // Johns Hopkins Press. – 1990. – №3. – с. 63–82.
87. State of the World's Cities 2008/2009 / E.Moreno, N. Bazoglu, G. Mboup, R. Warah. – London: United Nations Human Settlements Programme, 2008. – 259 с.
88. Крупный город: проблемы сбалансированного развития / [Л. С. Дорошенко, М. И. Коваль, О. П. Тищенко та ін.]. – Киев: Наукова Думка, 1992. – 127 с.

89. Маршал А. Принципы экономической науки / А. Маршал. – Москва: Прогресс, 1993. – 594 с. – (Том 1)
90. Вебер А. Теория размещения промышленности : прил. работы Шлира «Промышленность Германии с 1860 г.» / Излож. и пер. Н. Морозов ; под ред. и с пре- дисл. Н. Баранского. Л. ; М. : Книга, 1926. 223 с
91. Hoover E. M. The Location of Economic Activity. / E. M. Hoover. – N.Y.; Toronto; London: McGraw-Hill Book Company Inc., 1948. – 310 с.
92. Isard W. Location and Space Economy: F General Theory Relating to Industrial Location, Market Areas, Land Use, Trade, and Urban Structure / Walter Isard. – Cambridge: Technology Press of Massachbsetts Institute of Technology, 1956. – 350 с.
93. Кругман П. Пространство: последний рубеж / П. Кругман. // Пространственная Экономика. – 2005. – №3. – С. 121–136
94. Hoover E. The Location of Economic Activity / E. M. Hoover. – New York: VcGraw Hill, 1948. – 310 с.
95. Jacobs J. The economy of cities / Jane Jacobs. – New York: Random House, 1970. – 268 с. Lasb A.
96. Harris G. The market as a factor in the localization of production / G. D. Harris. // Annals of the Association of American Geographers. – 1954. – №44. – С. 315–348
97. Діяльність підприємств м. Київ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=2940&lang=1>
98. Fujita M. The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade / M. Fujita, P. Krugman, F. Venables. – Cambridge, London: The MIT Press, 1999. – 357 с.
99. OECD Territorial Reviews Competitive Cities in the Global Economy – Paris: OECD Publishing, 2006. – 445 с.
100. Bird R. Taxing Land and Property in Emerging Economies: Raising Revenue...and More? [Електронний ресурс] / R. Bird, E. Slack – Режим доступу до ресурсу:

http://www.munkschool.utoronto.ca/imfg/uploads/101/taxing_land_and_property_in_emerging_economies_july_2006.pdf

101. Яснопольский Николай Петрович. О географическом распределении Государственных расходов России. Ч. 2. / Н.П. Яснопольский [Текст]: — Киев: Типография императорского университета св. Владимира, 1897. — 683 с
102. Competitive Cities in the Global Economy – Paris: OECD, 2005. – 450 с.
103. Dascher K. Are Politics and Geography Related? Evidence from a CrossSection of Capital Cities / Kristof Dascher // Public Choice. – 2000. – №105. – с. 373–392
104. Россман В. И. Столицы. Их многообразие, закономерности развития и перемещения. / В. И. Россман. – Москва: Изд-во Ин-та Гайдара, 2013. – 333 с.
105. Zimmerman H. Do Different Types of capital cities make a difference for economic dynamism? / Horst Zimmerman // Environment and Planning C: Government and Policy. – 2010. – №28. – с. 761–767
106. Hall C. Tourism in Capital Cities / C.Michael Hall // Tourism: An International Interdisciplinary Journal. – 2002. – №50. – с. 235–248.
107. Котляр М. Ф. Історія давньоруської державності / М. Ф. Котляр. – Київ: Київ. славіст. ун-т., 2002. – 234 с. – (Наук. вид.).
108. Копное право как элемент вечевой организации древнерусского общества [Текст] / В. В. Макаров //Философия права. -2011. - № 5. - с. 33 – 37
109. Швидько Г. К. Історія держави і права України : Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровськ. Ун-ту, 1998. – 176 с.
110. Тимочко Н. О. Економічна історія України / Н. О. Тимочко. – Київ: КНЕУ, 2005. – 204 с. – (навчальний посібник).
111. Яковлева Ю. Г. Налоговая политика и предпосылки развития налогообложения в Древней Руси / Ю. Г. Яковлева // Вестник гуманитарного института. – 2015. – №1. – с. 27–33
112. Каталог документів з історії Києва XV-XIX ст. // Укл. Г.В. Буряк, Н.М. Яковенко. – К.: Наукова думка , 1992. – с. 33
113. Круглова Т.А. Магдебургское право в Киеве: поиск точки отсчета. – К.: Знання, 1999. – с. 34

114. Сас П.М. Феодальные города Укрины в конце XV – 60-х г. г. XVI в. – К.: Наукова думка, 1989 – с. 231.
115. Котенко Т. Становлення та розвиток місцевого самоврядування м. Києва (IX-XIX ст.ст.) / Т. Котенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Юридичні науки. – 2007. – №74-76. – с. 103–107.
116. Молчановский Н. Бюджеты г. Киева в середине XVIII с. // Киевская Старина. – 1898. – № 1. – с. 64–83.
117. Державний архів м. Києва. – Фонд.165. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 9-11 зв.
118. Центральний державний історичний архів України – Фонд 442. – Оп. 1. – Спр. 474. – Арк. 61-62.
119. Центральний державний історичний архів України – Фонд 442. – Оп. 770. – Спр. 18. – Арк. 42. зв.
120. Державний архів м. Києва – Фонд 17. – Оп. 4. – Спр. 143. – Арк. 14.
121. История Киева [Текст] : в 2 т. / АН УССР, Ин-т истории ; ред. О. К. Касименко. - К. : Изд-во АН УССР. Т. 1. - 1963. - 663 с. : 11 л. ил. - Б. ц.
122. Кованько П. Л. Местный бюджет Украина в 1912 году (в нынешних территориальных границах и административно-территориальном делении) – Харьков: фин-эконом. Бюро Н.К.Ф. УССР Харьков, 1923 – с. 79.
123. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Фонд 337. – Оп. 1. – Спр. 3301. Арк. – 19-107.
124. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Фонд 1. – Оп. 2. – Спр. 4063. – Арк. 26.
125. История Киева [Текст] : в 3 т., 4 кн. / редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (гл. ред.) [и др.]. - К. : Наук. думка, 1982 - 1986. Т. 3, кн. 1 : Киев социалистический / отв. ред. Н. И. Супруненко [и др.]. - 1984. - 496 с.
126. Концепция самоуправления и самофинансирования г. Киева. // Вечерний Киев. – 1989. – №29 декабря. – с. 2–3.
127. Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 р. № 533-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/533-12>.

128. Закон УРСР «Про республіканський бюджет Української РСР на 1991 рік» // Відомості Верховної ради УРСР. – 1991. - №5. – ст. 23.
129. Закон України «Про Державний бюджет України на 1992 рік» » // Відомості Верховної ради України – 1992. – N 35 – ст. 513 .
130. Закон України «Про Державний бюджет України на 1993 рік» » // Відомості Верховної ради України – 1993. – N 20 – ст. 212.
131. Закон України «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» // Відомості Верховної Ради України – 1992. – N 23, – ст. 333.
132. Декрет Кабінету Міністрів України «Про ставки податку з власників транспортних засобів та інших самохідних механізмів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1993. – N 23, – ст.251.
133. Закон України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 № 1251-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>).
134. Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки та збори» від 25 травня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 30. – ст. 336
135. Закон України «Про Державний бюджет України на 1994 рік» » // Відомості Верховної ради України – 1994. – N 20 – ст. 121.
136. Закон України «Про плату за землю» від 03 липня 1992 року № 2535-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2535-12/ed19940114>).
137. Закон України «Про оподаткування доходів підприємств та організацій» від 21 лютого 1992 року № 2146-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2146-12/print1445454960292415>.
138. Київська міська рада народних депутатів «Про введення комунального податку в м. Києві» від 23 травня 1995 року № 62 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/11D19379C007F0BEC22573C0004CA222?OpenDocument.

139. Постанова Верховної Ради України «Про основні положення податкової політики в Україні // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - №5. – ст. 40.
140. Указ Президента «Про основні засади складання проекту Державного бюджету України на 2000 рік» від 11 травня 1999 року № 499/99 [32] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/499/99>.
141. Волковський Є.І. Теоретичні підходи до визначення сутності та складу фінансового потенціалу міста / Є.І. Волковський // Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. – Вип.15. – К.:КНЕУ, 2010.– с. 16-23.
142. Волковський Є.І. Бюджетний потенціал та економічне зростання: теоретичний аспект впливу / Є.І. Волковський // Ринок цінних паперів України: журнал. – 2014. – №11-12 – с. 13-20.
143. Волковський Є.І., Котіна Г.М., Степура М.М. Бюджетний потенціал та потенціал бюджету території: методичні аспекти / Є.І. Волковський, Г.М. Котіна, М.М. Степура // Проблеми Економіки: науковий журнал. – 2014. – №4 – с. 357-361
144. Місцеві фінанси у схемах і таблицях: навч. посіб. / [М.А. Гапонюк, А.Є. Буряченко, В.П. Яцюта та ін.] – К.:КНЕУ, 2010. – 600 с.
145. Zhang X. The economic role of cities / X. Zhang, T. Osanjo. – Nairobi: UN-HABITAT, 2011. – 45 с.
146. Slack E. Financing Large Cities and Metropolitan Areas [Електронний ресурс] / Enid Slack // Institute on Municipal Finance and Governance. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.munkschool.utoronto.ca/imfg/uploads/73/financing_large_cities_and_metropolitan_areas.pdf.
147. Глазычев В. Урбанистика / В. Глазычев. – Москва: Европа, 2008. – 220 с.
148. Urban world: Mapping the economic power of cities. — McKinsey Global Institute. — March 2011 . [Electronic resource]. — Available from: http://mondohonline.files.wordpress.com/2011/08/mgi_urban_world_full_report.pdf

149. Zimmermann H. Do different types of capital cities make a difference for economic dynamism? / Horst Zimmermann. // *Environment and Planning : Government and Policy*. – 2010. – №28. – с. 761–767.
150. Україна у цифрах 2012 [Текст]/ Держ. служба статистики України / за ред. О.Г. Осауленка. — К., 2013. — 249 с.
151. Статистичний щорічник м. Києва за 2012 рік [Текст] / Держ. служба статистики України, Головне управління статистики у м. Києві / за ред. Р.Г. Віленчук. — К.: Інтерекспредрук, 2013. — 458 с.
152. Державна служба статистики України. — Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ>.
153. Головне управління Державної казначейської служби України у м. Києві: Звітність про виконання державного та місцевого бюджету у м. Києві 2008—2015 рр.
154. Пресс-служба Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247505561.
155. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / Ігор Якович Чугунов. — Київ: НІОС, 2003. — 488 с.
156. Хонда М. П. Конституційно-правовий статус столиці України-міста Києва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02 "конституційне право" / Хонда Марина Петрівна — Київ, 2007. — 22 с.
157. Любовный В. Я. Москва и столичный регион: проблемы регулирования социально-экономического и пространственного развития / В. Я. Любовный, Ю. А. Сдобнов. // *Теория градостроительства*. — 2011. — №3. — с. 34–40.
158. Dostal P. Capital city functions, creative transactional communication and face-to-face contacts [Електронний ресурс] / Petr Dostal // *Capital city functions, creative transactional communication and face-to-face contacts*. — 2009. — Режим доступу до ресурсу: <http://kam.vse.cz/wp-content/uploads/2009/10/capital-city-creative-culture.pdf>.

159. Campbell S. Cold War Metropolis: the Fall and Rebirth of Berlin as a World City. [Електронний ресурс] / Scott Campbell // Minneapolis: University of Minnesota Press (forthcoming).. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://www-personal.umich.edu/~sdcamp/capitals/Ch2.html>.
160. Slack E. Finance and Governance of Capital Cities in Federal Systems (Thematic Issues in Federalism) / E. Slack, R. Chattopadhyay. – London: McGill-Queens University Press, 2009. – 342 с. – (Mcgill-Queens University Press).
161. Garry Y. The fiscal relationships between capital cities and their national governments [Електронний ресурс] / Young Garry. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://www.brookings.edu/~media/Research/Files/Reports/2008/12/18-dc-revitalization-garrison-rivlin/chapter_3.PDF.
162. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>
163. Закон України «Про Державний бюджет України на 2004» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - №17-18. – ст. 250.
164. Довідка про надходження до бюджету Києва 2007-2015 [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://kievcity.gov.ua/news/27280.html>
165. Рішення Рахункової Палати України «Про результати аудиту використання субвенції з державного бюджету міському бюджету міста Києва на виконання функцій столиці» від 26 серпня 2015 р. №2-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16746182/20150826_RK_No_2_3.pdf
166. Лебедева А. М. Методичні аспекти аналізу нетабельності діяльності підприємства / А. М. Лебедева. // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2012. – №3-4. – с. 29–36.
167. Фінансово-банківська статистика / П. Г.Вашків, П. І. Пастер, В. П. Сторожук, Є. І. Ткач. – Київ: Либідь, 2007. – 512 с. – (навч. посібник).

168. Кальна Т. А. Показники фінансової стійкості [Електронний ресурс] / Т. А. Кальна. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/27_NII_2013/Economics/6_146556.doc.htm.
169. Кованько П.Л. «Финансовые проблемы землевладения русских городов» К. Изв. Киев. коммерчес. ин-та 1919. – 421 с.
170. Рішення Київської Ради «Про затвердження Положення про Департамент земельних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації)» від 19 грудня 2002 р. № 182/342 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://kievcity.gov.ua/content/rishennya-kyivskoi-miskoi-rady-vid-19-grudnya-2002-roku-182342-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-departament-zemelnyh-resursiv-vykonavchogo-organu-kyivskoi-miskoi-rady-kyivskoi-miskoi-derzhavnoi-administracii.html>
171. Палеха Ю. М. Теорія і практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. геогр. наук : спец. 11.00.02 "економічна та соціальна географія" / Палеха Юрій Миколайович – Київ, 2009. – 40 с.
172. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні / Ю. Ф.Дехтяренко, М. Г. Лихогруд, Ю. М. Манцевич, Ю. М. Палеха. – Київ: Профі, 2007. – 624 с. – (навчальний посібник)
173. Управление земельными ресурсами, земельный кадастр, землеустройство и оценка земель/ Под ред. С.Н. Волкова и В.С. Кислова. – М.: Технология ЦД., 2003. – 378 с.
174. Палеха Ю. М. Нормативна грошова оцінка земель населених пунктів : на рубіконі змін / Ю. М. Палеха, А. А. Колосюк. // Землеустрій і кадастр : наук.-вироб. журн. – 2013. – №2. – с. 60–68.
175. Генеральний план м. Києва [Електронний ресурс] // Київська міська державна адміністрація. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/0BxbGBonDb1j6TTRuS3RMQjFINTA/view?pref=2&pli=1>

176. Довідник показників нормативної грошової оцінки земель населених пунктів [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://land.gov.ua/index.php?option=com_document&view=document&id=45_
177. Удар по корупції в Києві: обіцянки та реальність [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://osf.org.ua/anticorruption-policy/view/410>.
178. Земельний аукціон від "папередників" [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://economics.lb.ua/state/2014/10/14/282410_zemelnyy_auksion_vid.html.
179. Волковський Є.І. Формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства міста Києва / Є.І. Волковський // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих учених і аспірантів. – Вип.33. – К.:КНЕУ, 2014. – с. 106-113.
180. Волковський Є.І. Місто Київ – генератор бюджетних надходжень держави / Є.І. Волковський // Фінанси, облік і аудит: : Зб. наук. праць. – Вип.1(23). – К.:КНЕУ, 2014. – с. 35-47.
181. Волковський Є.І., Котіна Г.М., Степура М.М. Базисна складова бюджетного потенціалу столичного міста./ Є.І. Волковський, Г.М. Котіна, М.М. Степура // Бізнес Інформ: науковий журнал. – 2014. - №12 – с. 421-429
182. Большой экономически словарь / А. Н.Азрилиян, О. М. Азрилиян, Е. В. Калашникова, О. В. Квардакова. – Москва: Институт новой экономики, 2010. – 1472 с. – (7-е изд., доп.).
183. Люта ОВ. Бюджетний потенціал як визначальний чинник фінансового забезпечення розвитку регіону // Ефективна економіка: наук. журнал / [голов. ред. Мельник Л.Ю.] № 12, 2013 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12507>
184. Тиньгаев А.М. Артемьева С.С. Типология и классификация факторов, влияющих на процесс планирования доходной части региональных бюджетов и реализацию функций государственного управления на субфедеральном уровне.

- [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://sisupr.mrsu.ru/2012-1/PDF/9_finans/Tingaev.pdf
185. Удалых О. А. Управление инвестиционной деятельностью промышленных предприятий / О. А. Удалых. – Донецк-Макеевка: Норд- Пресс – МЭГИ, 2005. – 300 с. – (учебное пособие).
186. Кураков В. Л. Экономика и право / В. Л. Кураков. – Москва: Вуз и школа, 2004. – 1071 с. – (Словарь-справочник).
187. Румас С. Сбережения населения: оценка, тенденции, факторы роста / С. Румас, А. Плешкун. // Банковский вестник. – 2010. – №25. – с. 7–14.
188. Сибірянська Ю. В. Нова модель податкової системи України: перерозподіл податкового навантаження / Ю. В. Сибірянська, М. Б. Кондратенко. // Бізнес-інформ. – 2014. – №7. – с. 276–283.
189. Орлюк О. П. Фінансове право / О. П. Орлюк. – Київ: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с. – (навч. посібник).
190. Програма Кабінету міністрів України "Відновлення України" [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kmu.gov.ua%2Fdocument%2F>
191. Розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні" № 133-р від 01.04.2014 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
192. Закон України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та реформи міжбюджетних відносин" № 79-VIII від 28.12.2014 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19/paran2#n2>
193. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів щодо податкової реформи" № 71-VIII від 28.12.2014 року [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19/paran2#n2>

194. Закон України "Про Державний бюджет на 2015 рік та зміни до законодавства України, спрямовані на реалізацію програми КМУ "Відновлення України" [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kmu.gov.ua%2Fdocument%2>
195. Закон України «Про податок на додану вартість» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №21. – с. 156
196. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами» від 1 серпня 2013 р. № 774-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80/print1434270482924009>
197. Bahl R. Subnational taxes in developing Countries [Електронний ресурс] / R. Bahl, R. Bird // Georgia State University and University of Toronto. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: [http://www-2.rotman.utoronto.ca/userfiles/iib/File/PIB16\(1\).pdf](http://www-2.rotman.utoronto.ca/userfiles/iib/File/PIB16(1).pdf)
198. Liu A. Zhang Fiscal Incentives and Environmental Infrastructure in China [Електронний ресурс] / A. Liu, J. Zhang. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rff.org/rff/Documents/RFF-DP-12-36.pdf>
199. Bahl R. Governing and Financing Cities in the Developing World (Policy Focus Report) [Електронний ресурс] / R. Bahl, J. Linn. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lincolnst.edu/pubs/2389_Governing-and-Financing-Cities-in-the-Developing-World
200. Щербакова О.Л. Муніципально-приватні партнерства як механізм удосконалення взаємодії місцевої влади і бізнесу / О.Л. Щербакова // Державне регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: Видавництво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – с. 206-210.
201. Попович Д. В. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та перспективи для України / Д. В. Попович. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – №10. – с. 39–42.

202. Закон України «Про концесії» // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — ст. 373.
203. Онищук Г. И. Концессия как механизм инвестирования ресурсосбережения в жилищно-коммунальном хозяйстве регионов Украины / Г. И. Онищук, Н. Н. Потапова // Коммунальное хозяйство городов. — 2007. — Науч.- техн. сб. № 77. — с. 1—11.
204. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів» від 12 квітня 2005 р. № 639 // Збірник урядових нормативних актів України. — 2000. — №16. — Ст.492
205. Яловий Г. К. Впровадження концесійного механізму для стимулювання інноваційно- інвестиційної діяльності підприємств / Г.К. Яловий, А.С. Цеслів // Економічний вісник НТУУ «КПІ». — 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу. <http://economy.kpi.ua/uk>
206. Пояснювальна записка до проекту рішення Київської міської ради «Про затвердження об'єкту права комунальної власності територіальної громади міста Києва, який може надаватися в концесію» [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
ftp://62.080.160.204/Матеріали%20на%20засідання/17%20Пленарне%20засідання%2002-07-2015/01_Загальні%20питання%20порядку%20денного.pdf
207. Frederick A. Betterments and Special Assessments Assessment and Collection Procedures [Електронний ресурс] / A. Frederick, J. Joseph, J. Chessey // Massachusetts Department of Revenue Division of Local Services. — 2001. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.mass.gov/dor/docs/dls/publ/misc/betterments.pdf>.
208. Borrero O. Betterment Levy in Colombia Relevance, Procedures, and Social Acceptability [Електронний ресурс] / O. Borrero, Oscar // Lincoln Institute of Land Policy. — 2011. — Режим доступу до ресурсу: http://www.lincolninst.edu/pubs/1899_Betterment-Levy-in-Colombia.
209. TIFs 101: A taxpayer's primer for understanding TIFs [Електронний ресурс]. — 2009. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.cookcountyclerk.com/tsd/tifs/pages/tifs101.aspx>.

210. How Do TIFS Work? [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://www.civiclub.us/tif_illumination_project/how-do-tifs-work/
211. Peterson G. Land leasing and land sale as an infrastructure financing option. by G.E. Peterson [Електронний ресурс] / George E. Peterson // World Bank Policy Research Working Paper 4043. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-4043>.
212. Beyer S. Sky's the Limit: The Case for Selling Air Rights [Електронний ресурс] / Scott Beyer. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.psmag.com/business-economics/skys-limit-case-selling-air-rights-93230>
213. Ingram G. Municipal Revenues and Land Policies Municipal Revenues and Land Policies / G. Ingram, Y. Hong. – Massachusetts: the Lincoln Institute of Land Policy, 2010. – 536 с.,
214. Malme J. The Development of Property Taxation in Economies in Transition / J. Malme, J. Youngman. – Washington, D.C.: Lincoln Institute of Land Policy, 2001. – 95 с. – (The World Bank)
215. Петрович І. Кадастр як основа адміністрування земельних ресурсів / І. Петрович. // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. – 2013. – с. 110–112..
216. Bird R. International Handbook of Land and Property Taxation / R. Bird, E. Slack. – Washington: Edward Elgar Publishing, 2004. – 311 с.
217. Folger J. What You Should Know About Real Estate Valuation [Електронний ресурс] / Jean Folger – Режим доступу до ресурсу: <http://www.investopedia.com/articles/realestate/12/real-estate-valuation.asp>
218. Guidebook on Real Property Asset Management for Local Governments [Електронний ресурс] // Washington, DC: Urban Institute – Режим доступу до ресурсу: <http://www.urban.org/publications/412531.html>.
219. Борденюк В. Місцеве самоврядування в районах міст з районним поділом як форма децентралізації управління великим містом / Василь Борденюк. // Вісник академії прокуратури України. – 2011. – №1. – с. 72-79.

220. Конотопцев О.С. Доцільність існування районів в місті / О.С. Конотопцев// Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. Участю; м. Львів; 3 квіт. 2009 р. : у 2 ч. – Ч.1. Демократичне врядування в контексті глобальних викликів та кризових ситуацій / ЛРІДУ НАДУ, 2009. – с. 66-69
221. Бабенков Є. П. Організаційно-економічний механізм розвитку місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр. : спец. 25.00.04 "Місьцеве самоврядування" / Бабенков Є. П. – Х, 2005. – 22 с..
222. Новицька Ж. А. Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку промислового міста : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / Новицька Ж. А. – Донецьк, 2005. – 22 с.
223. Конотопцев О. С. Доцільність існування представницьких органів місцевого самоврядування в містах з районним поділом [Електронний ресурс] / О. С. Конотопцев // Харківський регіональний інститут державного управління. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/1/03.pdf>
224. Осадчук С. Бюджети районів у містах: особливості процесу управління та формування / Світлана Осадчук. // Збірник "Актуальні проблеми державного управління". – 2009. – №2. – с. 87–91.
225. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 1-2.
226. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» // Голос України. – № 167. – ст. 5
227. Рішення Київської міської ради «Про питання організації управління районами у м. Києві» // від 9 вересня 2010 року № 7/4819 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/9124AE9DED505A12C225779E006870E7?OpenDocument)

228. Федоренко В. Л. Столиця України – місто-герой Київ: адміністративно-територіальний устрій і функції / В. Л. Федоренко. // Публічне право. – 2013. – №1. – с. 6–12.

229. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про столицю України – місто - герой Київ» щодо системи місцевого самоврядування у місті Києві» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=55976&pf35401=351449>

230. Рішення Солом'янської районної у місті Києві ради «Про бюджет Солом'янського району м. Києва на 2010 рік» // від 21 травня 2010 року № 508

231. Законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування)» [Електронний ресурс] // <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=51513&pf35401=306694>

232. Європейська хартія міст II (Маніфест нової урбаністики) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sitenev/dubensk/ua/4730.htm>

233. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про столицю України - місто-герой Київ" (щодо поновлення права територіальної громади міста Києва здійснювати місцеве самоврядування через районні в місті ради та їх виконавчі органи) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CCgQFjACahUKEwiWm_jn8uXIAhWm93IKHfNuDqI&url=http%3A%2F%2Fw1.c1.rada.gov.ua%2Fpls%2Fzweb2%2Fwebproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D43390%26pf35401%3D222921&usg=AFQjCNGxfzdm4SmSuqJpYLpy9HHVmTEMVQ&sig2=xXEOgFYRd5jD4SwgzcrtsQ

234. Особливості здійснення місцевого самоврядування в столичній агломерації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр. : спец. 25.00.04 "місцеве самоврядування" / . – Київ, 2010. – 23 с.
235. Ляшекно І. Як створити реальне місцеве самоврядування в Києві [Електронний ресурс] / Ігор Ляшекно // ZN.UA. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://gazeta.dt.ua/internal/yak-stvoriti-realne-samovryaduvannya-v-kiyevi-.html>
236. Landel-Mills P. Governance and the External Factor [Електронний ресурс] / P. Landel-Mills, I. Serageldin // World annual conference on development economics. – 1991. – Режим доступу до ресурсу: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2011/04/07/000386194_20110407045913/Rendered/PDF/607930WP0Mills1BOX358330B001PUBLI C1.pdf
237. Human development report [Електронний ресурс] // United Nations Development Programme (UNDP). – 1997. – Режим доступу до ресурсу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf
238. Доверие и недоверие в условиях развития гражданского общества / [А. Б. Купрейченко, И. В. Мерсиянова, А. Ю. Акимова та ін.]. – Москва, 2013. – 564 с. – (Издательский дом НИУ ВШЭ).
239. Gisselquist R. Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy [Електронний ресурс] / Rachel M. Gisselquist // UNU-WIDER Working Paper No. 2012/30. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2012-030.pdf>
240. Nanda V. The “Good Governance” Concept Revisited [Електронний ресурс] – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://ann.sagepub.com/content/603/1/269>
241. Грембергер М. граждане как партнеры. Руководство ОЭСР по информированию, консультациям и активному участию общества в разработке политического курса / Марк Грембергер. – Москва: Издательство «Весь Мир», 2002. – 120 с.

242. Good Financial Governance in German Development Cooperation [Електронний ресурс] // Federal Ministry for Economic Cooperation and Development. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/strategies/Strategiepapier342_04_2014.pdf
243. Сентоме И. Партиципативный бюджет [Електронний ресурс] / И. Сентоме, К. Херцберг, А. Рёке – Режим доступу до ресурсу: [http://www.fesmos.ru/netcat_files/userfiles/Sintomer_Participatory_RUS%20\(1\).pdf](http://www.fesmos.ru/netcat_files/userfiles/Sintomer_Participatory_RUS%20(1).pdf).
244. Чабан О. Демократія участі та сучасні технології реалізації громадського інтересу на місцевому рівні / О. Чабан // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2013. – №1073. – с. 131–136.
245. Cabannes Y. Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy / Yves Cabannes // Environment and Urbanization. – 2004. – №16. – с. 27 – 46.
246. Волковский Е.И. Методология монетизации недвижимого имущества города: мировая практика / Е.И. Волковский // Прогресс: международный научный журнал – 2015. - № 3-4. – с. 50-53.
247. Волковський Є.І. Фактори формування потенціалу бюджету міста Києва: взаємозв'язки та взаємозалежність / Є.І. Волковський // Молодий вчений: науковий журнал. – 2015. - №2(17). – с. 154-160.
248. Волковський Є.І. Перспективи запровадження фіскального кадастру муніципальних утворень/ Є.І. Волковський // Проблеми та перспективи розвитку економіки освіти регіону: збірник тез доповідей на X Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів, молодих учених та науковців. – Кременчук: ПП Щербатих, 2015 – с.169

Додаток А

Дані про розподіл сформованих податкових надходжень в м. Києві за 2002-2015 рр.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Зібрані на території м. Києва податки та збори, тис. грн.	9396002	14034260	18501727	32996451	58887010	61668738	84592922
у % до ПН зведеного бюджету України	20,70	30,92	29,29	33,65	46,83	38,24	37,24
зараховані в ДБУ ,тис. грн	5704394	10731056	15502928	28973185	44675287	52924924	72361928
зараховані в МБУ, тис.грн, з них:	3691607	3303204	2998799	4023265	14211723	8743813	12230993
місцеві податки та збори, тис. грн	81684	93717	74000	86827	254113	113511	134142
регулюючі та закріплені загальнодержавні в МБУ, тис.грн	3609923	3209487	2924798	3936438	13957609	8630302	12096850
питома вага зарахованих ПН в ДБУ у %	60,71	76,46	83,79	87,81	75,87	85,82	85,54
питома вага зарахованих ПН в МБУ у %	39,29	23,54	16,21	12,19	24,13	14,18	14,46
з них регулюючі та закріплені загальнодержавні податки та збори у %	97,79	97,16	97,53	97,84	98,21	98,70	98,90
з них місцеві податки та збори у %	2,21	2,84	2,47	2,16	1,79	1,30	1,10

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зібрані на території м. Києва податки та збори, тис. грн.	85106195	85302389	96307152	101306934	110458898	103941541	131089369
у % до ПН зведеного бюджету України	40,90	36,38	28,77	25,58	30,15	35,40	26,57
зараховані в ДБУ ,тис. грн	73334698	72542060	87711007	91137241	99609364	92390943	118413921
зараховані в МБУ, тис.грн, з них:	11771497	12760329	8596145	10169692	10849534	11550598	12675448
місцеві податки та збори, тис. грн	119932	126781	324770	768406	1188066	1520504	3487540
регулюючі та закріплені загальнодержавні в МБУ, тис.грн	11651564	12633548	8271374	9401286	9661468	10030093	9187907
питома вага зарахованих ПН в ДБУ у %	86,17	85,04	91,07	89,96	90,18	88,89	90,33
питома вага зарахованих ПН в МБУ у %	13,83	14,96	8,93	10,04	9,82	11,11	9,67
з них регулюючі та закріплені загальнодержавні податки та збори у %	98,98	99,01	96,22	92,44	89,05	88,37	78,42
з них місцеві податки та збори у %	1,02	0,99	3,78	7,56	10,95	11,63	21,58

Додаток Б
Дані про бюджетну спроможність міста Києва за 2002-2015 рр.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг здійснених видатків з бюджету м. Києва, тис. грн.	4974087	4764646	5628947	7834273	10641281	16939775	21378646
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території податками та зборами	1,89	2,95	3,29	4,21	5,53	3,64	3,96
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території податками та зборами та зарахованими до місцевого бюджету	0,74	0,69	0,53	0,51	1,34	0,52	0,57
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території місцевими податками та зборами	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг здійснених видатків з бюджету м. Києва, тис. грн.	18053202	18115408	16101289	23695549	17589887	23231294	21587801
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території податками та зборами	4,71	4,71	5,98	4,28	6,28	4,47	6,07
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території податками та зборами та зарахованими до місцевого бюджету	0,65	0,70	0,53	0,43	0,62	0,50	0,59
Рівень покриття видатків бюджету м. Києва зібраними на території місцевими податками та зборами	0,01	0,01	0,02	0,03	0,07	0,07	0,16

Додаток В

Дані про розподіл внутрішніх податків на товари та послуги сформованих в м. Києві за 2002-2015 рр.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ВРП, млн.грн.	35200	43920	61357	77124	95267	135900	169564
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги, тис.грн	4314753	6554875	9205394	19014866	30702968	36965352	53196038
в т.ч. в МБУ, %	1,74	1,41	1,67	1,07	1,88	0,65	0,48
в т.ч. в ДБУ, %	98	99	98	99	98	99	100
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги на одного економічно активного жителя, грн	3159	4672	6499	13461	21535	25488	36294
в т.ч. в МБУ, грн	55	66	108	144	405	165	174
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги на одне підприємство, грн	31842	44628	57851	111311	167448	186633	247415
в т.ч. в МБУ, грн	553	628	964	1187	3152	1210	1189
Податкове навантаження (оподаткування споживання), %	12	15	15	25	32	27	31

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВРП, млн.грн.	169537	196639	223774	275685	312552	305503	306664
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги, тис.грн	61287319	54501526	56687426	54494186	59772989	59827923	80766401
в т.ч. в МБУ, %	0,23	0,19	0,00	0,00	0,00	0,00	0,99
в т.ч. в ДБУ, %	100	100	100	100	100	100	99
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги на одного економічно активного жителя, грн	41480	36983	38212	36801	40100	40788	55666
в т.ч. в МБУ, грн	97	70	0	0	0	0	549
Сплачені в Києві внутрішні податки на товари та послуги на одне підприємство, грн	267877	229437	227509	210101	222386	212177	354657
в т.ч. в МБУ, грн	626	434	0	0	0	0	3495
Податкове навантаження (оподаткування споживання), %	36	28	25	20	19	20	26

Додаток Д
Дані про розподіл податку на доходи фізичних осіб сформованого в м. Києві за 2002-2015 рр.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Доходи населення, що підлягають оподаткуванню, млн.грн.	11605	14355	18895	26463	36647	53313	75305
Сплачений в Києві ПДФО, тис.грн	2038504	2565085	3174493	3138309	11275287	7227704	9859818
в т.ч. в МБУ, %	100	100	67	94	100	100	100
в т.ч. в ДБУ, %	0	0	33	6	0	0	0
Доходи одного зайнятого економічно активного жителя м. Києва, що підлягають оподаткуванню, грн.	9068,53	10753,61	14007,71	19573,22	26640,74	37937,10	53024,22
Сплачений в Києві ПДФО на одного зайнятого економічно активного жителя м. Києва, грн	1592,95	1921,56	2353,39	2321,23	8196,63	5143,18	6942,56

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи населення, що підлягають оподаткуванню, млн.грн.	78787	101240	120448	139495	152326	183876,96 12	194141,4173
Сплачений в Києві ПДФО, тис.грн	9381424	10227761	12325238	14052787	15130159	16342255	19326173
в т.ч. в МБУ, %	100	100	50	50	50	49	33
в т.ч. в ДБУ, %	0	0	50	50	50	51	67
Доходи одного зайнятого економічно активного жителя м. Києва, що підлягають оподаткуванню, грн.	57050,69	72949,99	85972,88	99653,52	107795,63	134412,98	141874,76
Сплачений в Києві ПДФО на одного зайнятого економічно активного жителя м. Києва, грн	6793,21	7369,77	8797,46	10039,14	10707,07	11946,09	14123,19

Додаток Е

Дані про розподіл податку на прибуток підприємств сформованого в м. Києві за 2002-2015 рр.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Фінансовий результат підприємств, що підлягає оподаткуванню, млн.грн.	9047	7964	13286	22760	34382	43917	49079
Сплачений в Києві ППП, тис.грн	1119078	3156324	4198673	6755229	8365835	11249075	14116422
в т.ч. в МБУ, %	0	0	0	0	0	0	0
в т.ч. в ДБУ, %	100	100	100	100	100	100	100
Фінансовий результат на одне підприємство в м. Києві, що підлягає оподаткуванню, грн.	66765	54219	83493	133233	187513	221731	228267
Сплачений в Києві ППП на одне підприємство, грн	8259	21490	26387	39544	45626	56795	65656
в т.ч. в МБУ, грн	0	0	0	0	0	0	0
Тиск на юридичних осіб (прибуткове оподаткування), %	12	40	32	30	24	26	29

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансовий результат підприємств, що підлягає оподаткуванню, млн.грн.	33870	56945	84899	116805	87519	179300	106664
Сплачений в Києві ППП, тис.грн	15023254	14844010	14468513	18592932	22064741	14925484	12265109
в т.ч. в МБУ, %	0	0	0	0	0	0	11
в т.ч. в ДБУ, %	100	100	100	100	100	100	89
Фінансовий результат на одне підприємство в м. Києві, що підлягає оподаткуванню, грн.	148040	239723	340734	450341	325616	635879	468377
Сплачений в Києві ППП на одне підприємство, грн	65664	62489	58068	71685	82092	52933	53858
в т.ч. в МБУ, грн	0	0	0	0	0	1	2
Тиск на юридичних осіб (прибуткове оподаткування), %	44	26	17	16	25	8	11

Додаток Ж
Регресійна модель формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування на основі зовнішніх та внутрішніх факторів.

Спочатку побудуємо регресійну модель формування потенціалу бюджету міста Києва на основі зовнішніх факторів, що визначають розмір частки бюджету території (табл. Ж.1)

Таблиця Ж.1

Динаміка зовнішніх факторів, що визначають стан бюджетного потенціалу місцевого самоврядування Києва за 2004-2015 рр.

Показник	Фактор	Роки						
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Місцева квота (видатки у ВРП)=БП у ВРП	Y	9,39	10,66	11,17	12,46	12,61	10,65	9,21
Чисті прямі інвестиції у ВРП, %	D ₁	33,12	36,26	41,91	51,21	57,43	79,52	84,27
Нагромадження у ВРП, %	D ₂	-0,07	0,51	0,81	0,58	1,11	0,70	0,85
Трансферти у перерахованих до ДБУ податках та зборах, %	D ₃	3,45	5,11	4,37	4,82	5,54	2,14	2,00
Рівень оподаткування, %	D ₄	30,15	42,78	61,81	45,38	49,89	50,20	43,38
Частка місцевих податків та зборів у податкових доходах у %	D ₅	2,47	2,16	1,79	1,30	1,10	1,02	0,99

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Продовження Таблиці Ж.1

Показник	Фактор	Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Місцева квота (видатки у ВРП)=БП у ВРП	Y	7,2	8,6	5,6	7,6	8,3
Чисті прямі інвестиції у ВРП, %	D ₁	31,8	28,9	22,5	22,2	18,3
Нагромадження у ВРП, %	D ₂	-49,7	11,2	17,3	15,8	15,3
Трансферти у перерахованих до ДБУ податках та зборах, %	D ₃	4,2	9,6	3,6	9,7	8,1
Рівень оподаткування, %	D ₄	43,0	36,7	35,3	34,0	42,7
Частка місцевих податків та зборів у податкових доходах у %	D ₅	3,8	7,6	11,0	13,2	27,5

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Розрахуємо елементи кореляційної матриці:

	d ₁	d ₂	d ₃	d ₄	d ₅
2004	33,12	-0,07	3,45	30,15	2,47
2005	36,26	0,51	5,11	42,78	2,16
2006	41,91	0,81	4,37	61,81	1,79
2007	51,21	0,58	4,82	45,38	1,30
2008	57,43	1,11	5,54	49,89	1,10
2009	79,52	0,70	2,14	50,20	1,02
2010	84,27	0,85	2,00	43,38	0,99
2011	37,79	-49,74	4,18	43,04	3,78
2012	28,88	11,24	9,59	36,75	7,56
2013	22,50	17,32	3,63	35,34	10,95
2014	22,20	15,83	9,71	34,02	13,16
2015	18,32	15,34	8,07	42,75	27,51

1. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 12 кроків:

1.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

r _{xx} =	1,00	-0,14	-0,65	0,46	-0,64
	-0,14	1,00	0,36	-0,19	0,42
	-0,65	0,36	1,00	-0,29	0,60
	0,46	-0,19	-0,29	1,00	-0,31
	-0,64	0,42	0,60	-0,31	1,00

1.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel.:

Визначник дорівнює 0,1755, при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

1.3 Розрахуємо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{1}{6} (2m + 5) \right] \ln |r_{xx}|,$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, |r_{xx}| – визначник кореляційної матриці r_{xx}.

$$\chi^2 = 14,79009$$

Звіримо знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6-1) = 15$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%)): $\chi^2_{\text{табл}} = 18,30703$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

1.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

C=	2,58	-0,60	1,07	-0,66	1,04
	-0,60	1,38	-0,46	0,22	-0,61
	1,07	-0,46	2,08	-0,10	-0,41
	-0,66	0,22	-0,10	1,30	-0,04
	1,04	-0,61	-0,41	-0,04	2,16

1.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1),$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C.

$$\begin{aligned} F_1 &= 2,77 \\ F_2 &= -2,80 \\ F_3 &= 0,12 \\ F_4 &= -2,91 \\ F_5 &= 0,08 \end{aligned}$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1 = 5$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл.}} = 6,094$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($F < F_{\text{табл.}}$).

1.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$t_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}},$$

де c_{kj} – елемент матриці в k-тому рядку та j-тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C.

$$\begin{aligned} t_{12} &= 0,88 & t_{24} &= -0,43 \\ t_{13} &= -1,38 & t_{25} &= 1,01 \\ t_{14} &= 1,03 & t_{34} &= 0,17 \\ t_{15} &= 1,30 & t_{35} &= 0,53 \\ t_{23} &= 0,74 & t_{45} &= 0,07 \end{aligned}$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%)):

$$t_{\text{табл.}} = 3,1825$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($t < t_{\text{табл.}}$).

2. Побудуємо модель множинної регресії

2.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1d_1 + a_2d_2 + a_3d_3 + a_4d_4 + a_5d_5 + a_6d_6$$

2.2 Представимо її в матричній формі:

D=	1,00	84,27	0,85	2,00	43,38	0,99	Y=	9,2
	1,00	31,79	-49,74	4,18	43,04	3,78		7,2
	1,00	2,88	11,24	9,59	36,75	7,56		8,6
	1,00	22,50	17,32	3,63	35,34	10,95		5,6
	1,00	22,20	115,83	9,71	34,02	13,16		7,6
	1,00	18,32	15,34	8,07	42,75	27,51		8,3

2.3 Транспонуємо матрицю D у D^T

$D^T=$	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	84,27	31,79	28,88	22,50	22,20	18,32
	0,85	-49,74	11,24	17,32	15,83	15,34
	2,00	4,18	9,59	3,63	9,71	8,07
	43,38	43,04	36,75	35,34	34,02	42,75
	0,99	3,78	7,56	10,95	13,16	27,51

2.4 Перемножуємо $D^T * D$ між собою

$D^T * D=$	6,00	207,96	10,85	37,18	235,28	63,96
	207,96	10280,44	-162,95	1023,49	8418,60	1464,70
	10,85	-162,95	3386,93	242,07	116,02	718,17
	37,18	1023,49	242,07	286,06	1422,79	479,89
	235,28	8418,60	116,02	1422,79	9318,30	2494,38
	63,96	1464,70	718,17	479,89	2494,38	1122,58

2.5 Розраховуємо обернену матрицю до $D^T * D - (D^T * D)^{-1}$

$(D^T * D)^{-1}=$	132,5637	0,6799	-0,6101	-0,6748	-4,3762	1,9631
	0,6799	0,0051	-0,0039	0,0008	-0,0253	0,0131
	-0,6101	-0,0039	0,0036	0,0004	0,0218	-0,0110
	-0,6748	0,0008	0,0004	0,0371	0,0122	-0,0058
	-4,3762	-0,0253	0,0218	0,0122	0,1503	-0,0707
	1,9631	0,0131	-0,0110	-0,0058	-0,0707	0,0385

2.6 Перемножуємо $(D^T * D)^{-1} * D^T$

$(D^T * D)^{-1} * D^T=$	0,10	0,78	-7,11	1,68	8,40	-2,84
	0,02	0,00	-0,04	-0,02	0,05	0,00
	0,00	-0,02	0,04	0,02	-0,04	0,00
	-0,01	-0,01	0,11	-0,15	0,005	0,01
	-0,02	-0,01	0,24	0,01	-0,29	0,07
	0,02	0,01	-0,14	-0,03	0,13	0,03

2.7 Знаходимо матрицю A зі складовими $d_0, d_1, d_2, d_3, d_4, d_5$, помножуючи $(D^T * D)^{-1} * D^T$ та Y

$$A = (D^T * D)^{-1} * D^T * Y = \begin{matrix} -4,76 & d_0 \\ 0,04 & d_1 \\ 0,02 & d_2 \\ 0,40 & d_3 \\ 0,24 & d_4 \\ -0,04 & d_5 \end{matrix}$$

Отже, створюємо рівняння множинної регресії у наступному вигляді:

$$Y = -4,76 + 0,04 * d_1 + 0,02 * d_2 + 0,4 * d_3 + 0,24 * d_4 - 0,04 * d_5, \quad (5)$$

де Y – Бюджетний потенціал місцевого самоврядування м. Києва у ВРП, %

d_1 – Чисті прямі інвестиції у ВРП, %

d_2 – Нагромадження у ВРП, %

d_3 – Трансферти у перерахованих до ДБУ податках та зборах, %

d_4 – Рівень оподаткування, %

d_5 – Частка місцевих податків та зборів у податкових доходах у %

Знаходимо розраховані за утвореною моделлю значення Y та побудуємо діаграму історичних та розрахованих значень рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва (табл. Ж.2, рис. Ж.1).

Таблиця Ж.2

Динаміка зовнішніх факторів, що визначають формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування та її розрахункового значення за моделлю, за 2010-2015 рр.

період	Чисті прямі інвестиції у ВРП, %	Нагромадження у ВРП, %	Трансферти перерахованих до ДБУ податках та зборах, %	Рівень оподаткування, %	Частка місцевих податків та зборів у податкових доходах у %	Місцева квота (видатки у ВРП)=БП у ВРП %	Місцева квота (видатки у ВРП)=БП за моделлю
t	d1	d2	d3	d4	d5	уф	Ут
2010	84,27	0,85	2,00	43,38	0,99	9,2	9,2
2011	31,79	-49,74	4,18	43,04	3,78	7,2	7,2
2012	28,88	11,24	9,59	36,75	7,56	8,6	8,6
2013	22,50	17,32	3,63	35,34	10,95	5,6	5,6
2014	22,20	15,83	9,71	34,02	13,16	7,6	7,6
2015	18,32	15,34	8,07	42,75	27,51	8,3	8,3
Середні	34,7	1,8	6,2	39,2	10,7	7,7	7,7

Джерело: Розробка автора

Продовж. табл. Ж.2

Місцева квота (видатки у ВВП)=БП за моделлю	$(y_{\phi} - y_{\tau})^2$	$(y_{\phi} - y_c)^2$	$(y_{\tau} - y_c)^2$	$(y_{\phi} - y_{\tau})/y_{\phi}$	$\text{abs}((y_{\phi} - y_{\tau})/y_{\phi})$	$(d_1 - d_c)^2$	$(d_2 - d_c)^2$	$(d_3 - d_c)^2$	$(d_4 - d_c)^2$	$(d_5 - d_c)^3$	період
y_{τ}	розрахункові										t
9,2	0,0	2,1	2,1	0,0	0,0	2460,9	0,9	17,6	17,4	93,4	2010
7,2	0,0	0,3	0,3	0,0	0,0	8,2	2656,8	4,1	14,6	47,4	2011
8,6	0,0	0,7	0,7	0,0	0,0	33,4	88,9	11,5	6,1	9,6	2012
5,6	0,0	4,5	4,5	0,0	0,0	147,9	240,7	6,6	15,0	0,1	2013
7,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	155,2	196,7	12,4	26,9	6,3	2014
8,3	0,0	0,3	0,3	0,0	0,0	267,1	183,2	3,5	12,5	284,1	2015
7,7	0,0	1,3	1,3	0,0	0,0	512,1	561,2	9,3	15,4	73,5	
сума	0,0	7,9	7,9	0,0	0,0	3072,7	3367,3	55,6	92,5	440,9	
середні		1,13	1,13			438,95	481,04	7,95	13,21	62,98	
$\sigma=$		1,06	1,06			20,95	21,93	2,82	3,63	7,94	

Джерело: Розробка автора

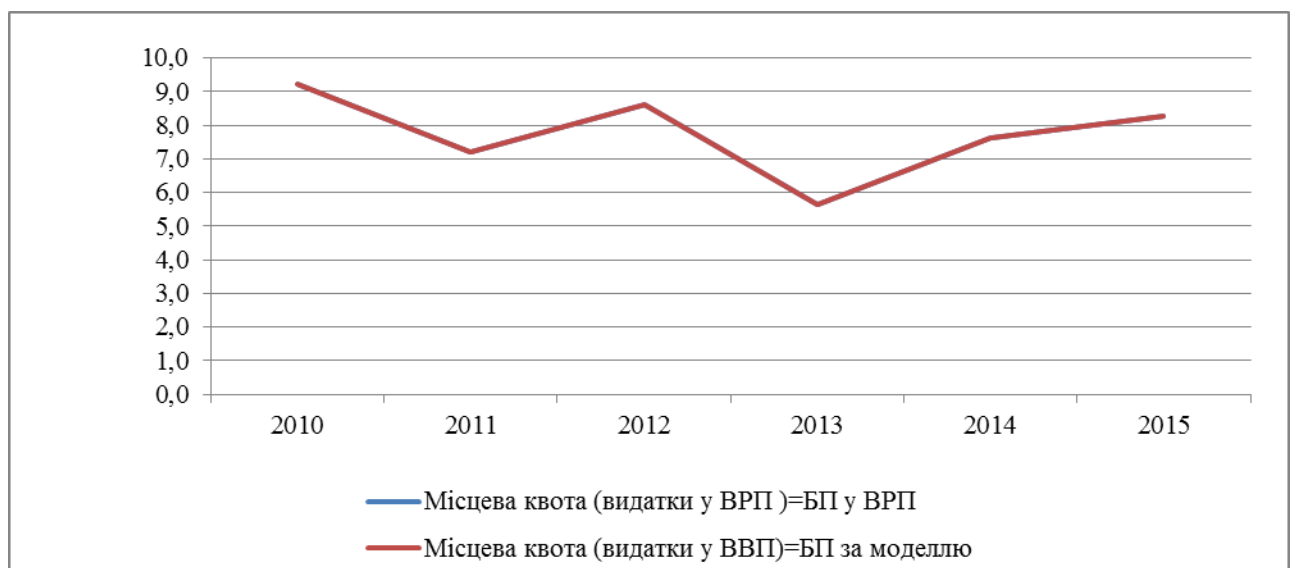

Рис Ж.1 Фактичних та теоретичні значення моделі

Джерело: Розробка автора

3. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{\tau i})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{\tau i})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2},$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; y_{τ} – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

4. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу

$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 2$. Порівнюємо знайдені значення із табличним (для їх знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл}} = 216$$

Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною.

Визначимо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%

$$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ti}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,0000000001048307 \%, \text{ що це вказує на високу точність}$$

моделі.

Тож побудуємо регресійну модель формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування на основі внутрішніх факторів, що визначають сукупний обсяг місцевого бюджету. (табл. Ж.3)

Спочатку побудуємо регресійну модель формування потенціалу бюджету міста Києва основі зовнішніх факторів, що визначають розмір частки бюджету території (табл. Ж.3)

Таблиця Ж.3

**Динаміка внутрішніх факторів, що визначають стан бюджетного потенціалу
місцевого самоврядування Києва за 2004-2015 рр.**

Показник	Фактор	Роки						
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Видатки у ВРП, %	У	9,39	10,66	11,17	12,46	12,61	10,65	9,21
Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів	К ₁	58,38	50,25	61,22	53,79	59,57	75,76	74,22
неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів	К ₂	7,88	6,04	6,70	5,90	4,88	5,11	5,13
трансферти бюджету м. Києва, % доходів	К ₃	10,41	18,48	8,41	15,70	19,52	10,08	8,43
Податок на прибуток (10%), що залишився в бюджеті м. Києва, % загальних доходів	К ₄	8,17	8,44	3,60	6,92	6,88	9,67	8,63

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Продовж. табл. Ж.3

Показник	Фактор	Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Видатки у ВРП, %	У	7,20	8,59	5,63	7,60	8,25
Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів	К ₁	59,10	48,13	65,71	48,54	48,74
неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів	К ₂	10,36	7,89	10,23	11,64	4,87
трансферти бюджету м. Києва, % доходів	К ₃	25,21	41,36	21,92	37,71	36,74
Податок на прибуток (10%), що залишився в бюджеті м. Києва, % загальних доходів	К ₄	9,95	8,80	13,36	6,27	5,59

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Розрахуємо елементи кореляційної матриці:

	k1	k2	k3	k4
2004	58,38	7,88	10,41	8,17
2005	50,25	6,04	18,48	8,44
2006	61,22	6,70	8,41	3,60
2007	53,79	5,90	15,70	6,92
2008	59,57	4,88	19,52	6,88
2009	75,76	5,11	10,08	9,67
2010	74,22	5,13	8,43	8,63
2011	59,10	10,36	25,21	9,95
2012	48,13	7,89	41,36	8,80
2013	65,71	10,23	21,92	13,36
2014	48,54	11,64	37,71	6,27
2015	48,74	4,87	36,74	5,59

5. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 12 кроків:

5.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

r _{xx} =	1,00	-0,25	-0,72	0,38
	-0,25	1,00	0,41	0,34
	-0,72	0,41	1,00	-0,01
	0,38	0,34	-0,01	1,00

5.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel.:

Визначник дорівнює 0,23383 при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

5.3 Розрахуємо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{1}{6}(2m + 5) \right] \ln |r_{xx}|,$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, $|r_{xx}|$ - визначник кореляційної матриці r_{xx}.

$$\chi^2 = 12,8362$$

Звіriamo знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6 - 1) = 15$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%)): $\chi^2_{\text{табл}} = 14,06714$

А отже: мультиколінеарність відсутня ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

5.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

C=	3,04	0,33	2,05	-1,25
	0,33	1,44	-0,37	-0,62
	2,05	-0,37	2,62	-0,63
	-1,25	-0,62	-0,63	1,68

5.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1),$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C.

$$F_1 = 5,44027$$

$$F_2 = -1,79490$$

$$F_3 = 2,79067$$

$$F_4 = -6,00602$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1 = 5$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл.}} = 8,84524$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($F < F_{\text{табл.}}$).

5.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}},$$

де c_{kj} – елемент матриці в k-тому рядку та j-тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C.

$$r_{12} = -0,16$$

$$r_{13} = -0,72$$

$$r_{14} = 0,55$$

$$r_{23} = 0,19$$

$$r_{24} = 0,40$$

$$r_{34} = 0,30$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%)):

$$t_{\text{табл.}} = 3,1825$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($t < t_{\text{табл.}}$).

6. Побудуємо модель множинної регресії

6.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1 k_1 + a_2 k_2 + a_3 k_3 + a_4 k_4 + a_5 k_5 + a_6 k_6$$

6.2 Представимо її в матричній формі:

$$K = \begin{pmatrix} 1,00 & 59,10 & 10,36 & 25,21 & 9,95 \\ 1,00 & 48,13 & 7,89 & 41,36 & 8,80 \\ 1,00 & 65,71 & 10,23 & 21,92 & 13,36 \\ 1,00 & 48,54 & 11,64 & 37,71 & 6,27 \\ 1,00 & 48,74 & 4,87 & 36,74 & 5,59 \end{pmatrix} \quad Y = \begin{pmatrix} 7,2 \\ 8,6 \\ 5,6 \\ 7,6 \\ 8,3 \end{pmatrix}$$

6.3 Транспонуємо матрицю K у K^T

$$K^T = \begin{pmatrix} 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 \\ 59,10 & 48,13 & 65,71 & 48,54 & 48,74 \\ 10,36 & 7,89 & 10,23 & 11,64 & 4,87 \\ 25,21 & 41,36 & 21,92 & 37,71 & 36,74 \\ 9,95 & 8,80 & 13,36 & 6,27 & 5,59 \end{pmatrix}$$

6.4 Перемножуємо $K^T * K$ між собою

$$K^T * K = \begin{pmatrix} 5,00 & 270,22 & 44,99 & 162,94 & 43,98 \\ 270,22 & 14858,80 & 2466,71 & 8542,10 & 2466,69 \\ 44,99 & 2466,71 & 433,49 & 1429,83 & 409,45 \\ 162,94 & 8542,10 & 1429,83 & 5598,51 & 1349,73 \\ 43,98 & 2466,69 & 409,45 & 1349,73 & 425,61 \end{pmatrix}$$

6.5 Розраховуємо обернену матрицю $(K^T * K)^{-1}$

$$(K^T * K)^{-1} = \begin{pmatrix} 4347,2665 & -64,1743 & -3,6096 & -42,0286 & 59,4930 \\ -64,1743 & 0,9539 & 0,0478 & 0,6174 & -0,9015 \\ -3,6096 & 0,0478 & 0,0453 & 0,0337 & -0,0545 \\ -42,0286 & 0,6174 & 0,0337 & 0,4089 & -0,5644 \\ 59,4930 & -0,9015 & -0,0545 & -0,5644 & 0,9219 \end{pmatrix}$$

6.6 Перемножуємо $(K^T * K)^{-1} * K^T$

$$(K^T * K)^{-1} * K^T = \begin{pmatrix} 49,75 & 15,15 & -32,94 & -21,75 & -9,21 \\ -0,71 & -0,28 & 0,49 & 0,32 & 0,19 \\ -0,01 & -0,04 & 0,01 & 0,17 & -0,13 \\ -0,50 & -0,10 & 0,31 & 0,21 & 0,09 \\ 0,60 & 0,44 & -0,35 & -0,40 & -0,28 \end{pmatrix}$$

1.1 Знаходимо матрицю K зі складовими a_0, a_1, a_2, a_3, a_4 , помножуючи $(K^T * K)^{-1} * K^T$ та Y

$$K = (K^T * K)^{-1} * K^T * Y = \begin{pmatrix} 61,41 \\ -0,83 \\ -0,13 \\ -0,44 \\ 0,71 \end{pmatrix} \quad \begin{matrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ a_4 \end{matrix}$$

Отже, створюємо рівняння множинної регресії у наступному вигляді:

$$K=61,41-0,83*k_1-0,13*k_2-0,44*k_3+0,71*k_4 \quad (8)$$

де K – Видатки бюджету у ВРП, %

k_1 – Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів;

k_2 – Неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів;

k_3 – Трансферти бюджету м. Києва, % доходів;

k_4 – Податок на прибуток (10%), що залишився в бюджеті м. Києва, % загальних доходів.

Знаходимо розраховані за утвореною моделлю значення Y та побудуємо діаграму історичних та розрахованих значень рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва (табл. Ж.4, рис. Ж.2.).

Таблиця Ж.4

Динаміка внутрішніх факторів, що визначають формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування та її розрахункового значення за моделлю, за 2010-2015 рр.

період	Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів	неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів	трансферти бюджету м. Києва, % доходів	Податок на прибуток (10%), що залишився в бюджеті м. Києва, % загальних доходів	Видатки у ВРП, %	Видатки у ВРП, за моделлю
t	x_1	x_2	x_3	x_4	Y_f	Y_t
2011	59,10	10,36	25,21	9,95	7,2	7,2
2012	48,13	7,89	41,36	8,80	8,6	8,6
2013	65,71	10,23	21,92	13,36	5,6	5,6
2014	48,54	11,64	37,71	6,27	7,6	7,6
2015	48,74	4,87	36,74	5,59	8,3	8,3
Середні	54,0	9,0	32,6	8,8	7,5	7,5
						сума середні
						$\sigma=$

Продовж. табл. Ж.4

$(y_{\phi}-y_t)^2$	$(y_{\phi}-y_c)^2$	$(y_t-y_c)^2$	$\frac{(y_{\phi}-y_t)}{y_{\phi}}$	$\text{abs}((y_{\phi}-y_t)/y_{\phi})$	$(k_1-k_c)^2$	$(k_2-k_c)^2$	$(k_3-k_c)^2$	$(k_4-k_c)^2$	період
розрахункові									t
0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	25,5	1,9	54,5	1,3	2011
0,0	1,3	1,3	0,0	0,0	34,9	1,2	76,9	0,0	2012
0,0	3,3	3,3	0,0	0,0	136,2	1,5	113,8	20,9	2013
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	30,3	7,0	26,3	6,4	2014
0,0	0,6	0,6	0,0	0,0	28,2	17,0	17,2	10,2	2015
0,0	1,1	1,1	0,0	0,0	51,0	5,7	57,7	7,8	
0,0	5,4	5,4	0,0	0,0	255,0	28,6	288,7	38,8	
	0,77	0,77			36,43	4,09	41,24	5,54	
	0,88	0,88			6,04	2,02	6,42	2,35	

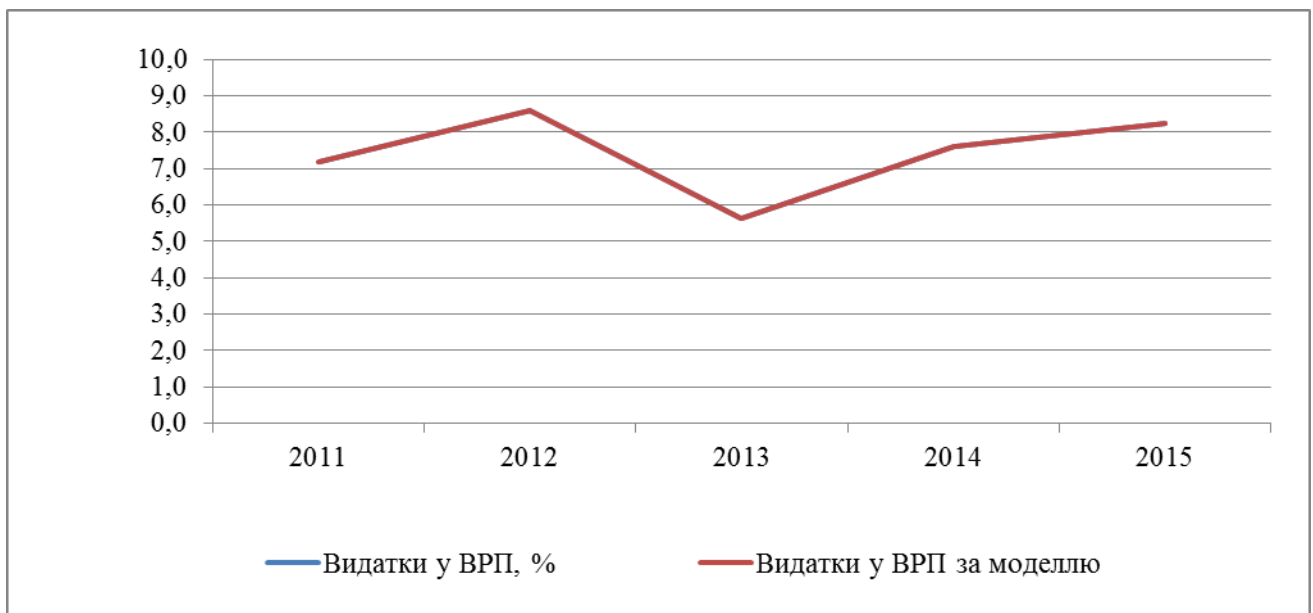

Рис Ж.2.. Фактичних та теоретичні значення моделі

Джерело: Розробка автора

7. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ii})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ii})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}, \quad (7)$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; y_t – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

8. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу

$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 2$. Порівнюємо знайдені значення із табличним (для їх знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл}} = 216$$

Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною.

Визначмо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%

$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ti}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,000000000343893\%$, що це вказує на високу точність моделі.

9. Визначемо коефіцієнти впливовості чинників на бюджетний потенціал місцевого самоврядування (табл. Ж.5).

Таблиця Ж.5

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			
d_1	$E_{i1} = 0,16$		Застосовується для економічного пояснення нелінійних зв'язків, та вказує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану усіх інших чинників
d_2	$E_{i2} = 0,00$		
d_3	$E_{i3} = 0,32$		
d_4	$E_{i4} = 1,19$		
d_5	$E_{i5} = -0,06$		
k_1	$E_{i6} = -5,99$		
k_2	$E_{i7} = -0,15$		
k_3	$E_{i8} = -1,94$		
k_4	$E_{i9} = 0,84$		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			
d_1	$\beta_1 = 0,70$		Застосовується для виключення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, якщо відповідний незалежний фактор збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за незмінного стану інших факторів
d_2	$\beta_2 = 0,34$		
d_3	$\beta_3 = 1,05$		
d_4	$\beta_4 = 0,80$		
d_5	$\beta_5 = -0,32$		
k_1	$\beta_6 = -5,69$		
k_2	$\beta_7 = -0,29$		
k_3	$\beta_8 = -3,25$		
k_4	$\beta_9 = 1,91$		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	
d_1	$\Delta_1 = 0,395$	39,6	
d_2	$\Delta_2 = 0,014$	1,4	
d_3	$\Delta_3 = 0,185$	18,6	
d_4	$\Delta_4 = -0,374$	37,5	
d_5	$\Delta_5 = 0,029$	2,9	
k_1	$\Delta_6 = 5,297$	53,4	
k_2	$\Delta_7 = -0,159$	1,6	
k_3	$\Delta_8 = -2,928$	29,5	
k_4	$\Delta_9 = -1,529$	15,4	

Джерело: Розробка автора

Додаток 3

**Модель оптимізації доходів місцевого бюджету м. Києва за сценарієм
«стабілізаційного фінансування» в Microsoft Excel**

1 Microsoft Excel 11.0 Отчет по результатам
 2 Рабочий лист: [Оптимізація Волковський.xls]Лист1
 3 Отчет создан: 23.12.2015 08:59:29
 4
 5

6 Целевая ячейка (Значение)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$J\$37	У1	8,49	12,000001

9
 10

11 Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$J\$38	X1	62	64,17510286
\$J\$39	X2	7	8,140304034
\$J\$40	X3	8	8,409996935

16
 17

18 Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$J\$38	X1	64,17510286	\$J\$38<=66	не связан.	1,82489714
\$J\$38	X1	64,17510286	\$J\$38>=62	не связан.	2,17510286
\$J\$39	X2	8,140304034	\$J\$39<=9	не связан.	0,859695966
\$J\$39	X2	8,140304034	\$J\$39>=7	не связан.	1,140304034
\$J\$40	X3	8,409996935	\$J\$40>=8	не связан.	0,409996935
\$J\$40	X3	8,409996935	\$J\$40<=15	не связан.	6,590003065

26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38

Готово

Рис. 3.1. Результаты моделі оптимізації доходів місцевого бюджету м. Києва за сценарієм «стабілізаційного фінансування» в Microsoft Excel

Додаток И

Модель оптимізації доходів місцевого бюджету м. Києва за сценарієм «сталого розвику» в Microsoft Excel

Microsoft Excel 11.0 Отчет по результатам
Рабочий лист: [Оптимізація Волковський.xls]Лист1
Отчет создан: 23.12.2015 08:49:29

Целевая ячейка (Минимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$K\$37	Y1	11,999999	8,0000234

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$J\$38	X1	66	62,146587
\$J\$39	X2	7	7,1365769
\$J\$40	X3	9,947915625	10,674839

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$J\$38	X1	62,14658686	\$J\$38<=66	не связан.	3,85341
\$J\$38	X1	62,14658686	\$J\$38>=62	связанное	0,14659
\$J\$39	X2	7,13657686	\$J\$39<=9	не связан.	1,86342
\$J\$39	X2	7,13657686	\$J\$39>=7	связанное	0,13658
\$J\$40	X3	10,6748393	\$J\$40>=8	связанное	2,67484
\$J\$40	X3	10,6748393	\$J\$40<=15	не связан.	4,32516

Рис. И.1. Результаты модели оптимізації доходів місцевого бюджету м. Києва за сценарієм «сталого розвику» в Microsoft Excel

Додаток К

Регресійна модель формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування на основі внутрішніх факторів при умові закріплення ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування (5%), що акумулюється у м. Києві, % загальних доходів.

Таблиця К.1

Динаміка внутрішніх факторів, що визначають стан бюджетного потенціалу місцевого самоврядування Києва за 2004-2015 рр.

Показник	Фактор	Роки						
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Видатки у ВРП, %	У	9,39	10,66	11,17	12,46	12,61	10,65	9,21
Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів	L ₁	58,38	50,25	61,22	53,79	59,57	75,76	74,22
неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів	L ₂	7,88	6,04	6,70	5,90	4,88	5,11	5,13
трансферти бюджету м. Києва, % доходів	L ₃	10,41	18,48	8,41	15,70	19,52	10,08	8,43
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування (5%), що акумулюється у м. Києві, % загальних доходів	L ₄	4,16	3,12	3,60	3,46	3,27	4,39	5,67

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Продовж. табл. К.1

Показник	Фактор	Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Видатки у ВРП, %	У	7,20	8,59	5,63	7,60	8,25
Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів	L ₁	59,10	48,13	65,71	48,54	48,74
неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів	L ₂	10,36	7,89	10,23	11,64	4,87
трансферти бюджету м. Києва, % доходів	L ₃	25,21	41,36	21,92	37,71	36,74
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування (5%), що акумулюється у м. Києві, % загальних доходів	L ₄	9,47	6,16	8,67	7,39	5,56

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Обчислемо елементи кореляційної матриці:

	11	12	13	14
2004	58,38	7,88	10,41	4,16
2005	50,25	6,04	18,48	3,12
2006	61,22	6,70	8,41	3,60
2007	53,79	5,90	15,70	3,46
2008	59,57	4,88	19,52	3,27
2009	75,76	5,11	10,08	4,39
2010	74,22	5,13	8,43	5,67
2011	59,10	10,36	25,21	9,47
2012	48,13	7,89	41,36	6,16
2013	65,71	10,23	21,92	8,67
2014	48,54	11,64	37,71	7,39
2015	48,74	4,87	36,74	5,56

1. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 12 кроків:

1.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

r _{xx} =	1,00	-0,25	-0,72	0,02
	-0,25	1,00	0,41	0,77
	-0,72	0,41	1,00	0,48
	0,02	0,77	0,48	1,00

1.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel:

Визначник дорівнює 0,060164092 при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

1.3 Розрахуємо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{1}{6} (2m + 5) \right] \ln |r_{xx}|,$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, $|r_{xx}|$ – визначник кореляційної матриці r_{xx} .

$$\chi^2 = 11,82766$$

Звіримо знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6 - 1) = 15$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$))

$$\chi^2_{\text{табл}} = 14,06714$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

1.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

C=	3,04	0,33	2,05	-1,25
	0,33	1,44	-0,37	-0,62
	2,05	-0,37	2,62	-0,63
	-1,25	-0,62	-0,63	1,68

1.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1),$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C.

$$F_1 = 11,2909$$

$$F_2 = 4,7591$$

$$F_3 = 10,0800$$

$$F_4 = -14,7180$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1=5$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%):

$$F_{\text{табл.}} = 8,84524$$

Висновок: **мультиколінеарність відсутня** ($F < F_{\text{табл.}}$).

1.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}},$$

де c_{kj} – елемент матриці в k-тому рядку та j-тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C.

$$r_{12} = -0,61$$

$$r_{13} = -0,88$$

$$r_{14} = 0,77$$

$$r_{23} = -0,51$$

$$r_{24} = 0,83$$

$$r_{34} = 0,76$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості 0,05 (P = 95%):

$$t_{\text{табл.}} = 3,1825$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($t < t_{\text{табл.}}$).

2. Побудуємо модель множинної регресії

2.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1 l_1 + a_2 l_2 + a_3 l_3 + a_4 l_4 + a_5 l_5 + a_6 l_6 \quad (4)$$

2.2 Представимо її в матричній формі:

$$L = \begin{bmatrix} 1,00 & 59,10 & 10,36 & 25,21 & 9,47 \\ 1,00 & 48,13 & 7,89 & 41,36 & 6,16 \\ 1,00 & 65,71 & 10,23 & 21,92 & 8,67 \\ 1,00 & 48,54 & 11,64 & 37,71 & 7,39 \\ 1,00 & 48,74 & 4,87 & 36,74 & 5,56 \end{bmatrix} \quad Y = \begin{bmatrix} 7,2 \\ 8,6 \\ 5,6 \\ 7,6 \\ 8,3 \end{bmatrix}$$

2.3 Транспонуємо матрицю L у L^T

$$L^T = \begin{bmatrix} 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 \\ 59,10 & 48,13 & 65,71 & 48,54 & 48,74 \\ 10,36 & 7,89 & 10,23 & 11,64 & 4,87 \\ 25,21 & 41,36 & 21,92 & 37,71 & 36,74 \\ 9,47 & 6,16 & 8,67 & 7,39 & 5,56 \end{bmatrix}$$

2.4 Перемножуємо $L^T * L$ між собою

$$X^T * X = \begin{bmatrix} 5,00 & 270,22 & 44,99 & 162,94 & 37,25 \\ 270,22 & 14858,80 & 2466,71 & 8542,10 & 2055,56 \\ 44,99 & 2466,71 & 433,49 & 1429,83 & 348,52 \\ 162,94 & 8542,10 & 1429,83 & 5598,51 & 1166,51 \\ 37,25 & 2055,56 & 348,52 & 1166,51 & 288,32 \end{bmatrix}$$

2.5 Розраховуємо обернену матрицю до $L^T * L - (L^T * L)^{-1}$

$$(L^T * L)^{-1} = \begin{bmatrix} 983,5112 & -8,8417 & 8,4604 & -11,6073 & -27,2945 \\ -8,8417 & 0,0894 & -0,0566 & 0,1014 & 0,1631 \\ 8,4604 & -0,0566 & 0,1959 & -0,1076 & -0,4910 \\ -11,6073 & 0,1014 & -0,1076 & 0,1391 & 0,3444 \\ -27,2945 & 0,1631 & -0,4910 & 0,3444 & 1,5669 \end{bmatrix}$$

2.6 Перемножуємо $(L^T * L)^{-1} * L^T$

$$(L^T * L)^{-1} * L^T = \begin{bmatrix} -2,43 & -23,47 & -2,07 & 13,37 & 15,61 \\ -0,04 & 0,21 & 0,09 & -0,13 & -0,13 \\ -0,22 & -0,19 & 0,13 & 0,31 & -0,03 \\ 0,04 & 0,30 & -0,01 & -0,15 & -0,17 \\ 0,78 & 0,58 & -0,46 & -0,52 & -0,37 \end{bmatrix}$$

2.7 Знаходимо матрицю A зі складовими $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6$ помножуючи $(L^T * L)^{-1} * L^T$ та Y

$$A = (L^T * L)^{-1} * L^T * Y = \begin{bmatrix} -0,45 \\ -0,04 \\ -0,37 \\ 0,19 \\ 0,92 \end{bmatrix} \quad \begin{matrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ a_4 \end{matrix}$$

Отже, створюємо рівняння множинної регресії у наступному вигляді:

$$L=0,45-0,04*I_1-0,37*I_2-0,19*I_3+0,92*I_4 \quad (8)$$

де L – Видатки бюджету у ВРП, %

I_1 – податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів;

I_2 – неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів;

I_3 – трансферти бюджету м. Києва, % доходів;

I_4 – ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування (5%), що акумулюється у м. Києві, % загальних доходів.

Знаходимо розраховані за утвореною моделлю значення Y та побудуємо діаграму історичних та розрахованих значень рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва (табл. К.2, рис. К.1).

Таблиця К.2

Динаміка внутрішніх факторів, що визначають формування бюджетного потенціалу місцевого самоврядування та її розрахункового значення за моделлю, за 2010-2015 рр.

період	Податкові доходи бюджету м. Києва, % доходів	неподаткові доходи бюджету м. Києва, % доходів	трансферти бюджету м. Києва, % доходів	Податок на прибуток (10%), що залишився в бюджеті м. Києва, % загальних доходів	Видатки у ВРП, %	Видатки у ВРП, за моделлю	
t	x_1	x_2	x_3	x_4	Y_{ϕ}	Y_T	
2011	59,10	10,36	25,21	9,47	7,2	7,2	
2012	48,13	7,89	41,36	6,16	8,6	8,6	
2013	65,71	10,23	21,92	8,67	5,6	5,6	
2014	48,54	11,64	37,71	7,39	7,6	7,6	
2015	48,74	4,87	36,74	5,56	8,3	8,3	
Середні	54,0	9,0	32,6	7,5	7,5	7,5	
						сума	
						середні	
						$\sigma=$	

Продовж. табл. К.2

$(y_{\phi}-y_T)^2$	$(y_{\phi}-y_c)^2$	$(y_T-y_c)^2$	$(y_{\phi}-y_T)/y_{\phi}$	$abs((y_{\phi}-y_T)/y_{\phi})$	$(k_1-k_c)^2$	$(k_2-k_c)^2$	$(k_3-k_c)^2$	$(k_4-k_c)^2$	період
розрахункові									t
0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	25,5	1,9	54,5	4,1	2011
0,0	1,3	1,3	0,0	0,0	34,9	1,2	76,9	1,7	2012
0,0	3,3	3,3	0,0	0,0	136,2	1,5	113,8	1,5	2013
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	30,3	7,0	26,3	0,0	2014
0,0	0,6	0,6	0,0	0,0	28,2	17,0	17,2	3,6	2015
0,0	1,1	1,1	0,0	0,0	51,0	5,7	57,7	2,2	
0,0	5,4	5,4	0,0	0,0	255,0	28,6	288,7	10,8	
	0,77	0,77			36,43	4,09	41,24	1,54	
	0,88	0,88			6,04	2,02	6,42	1,24	

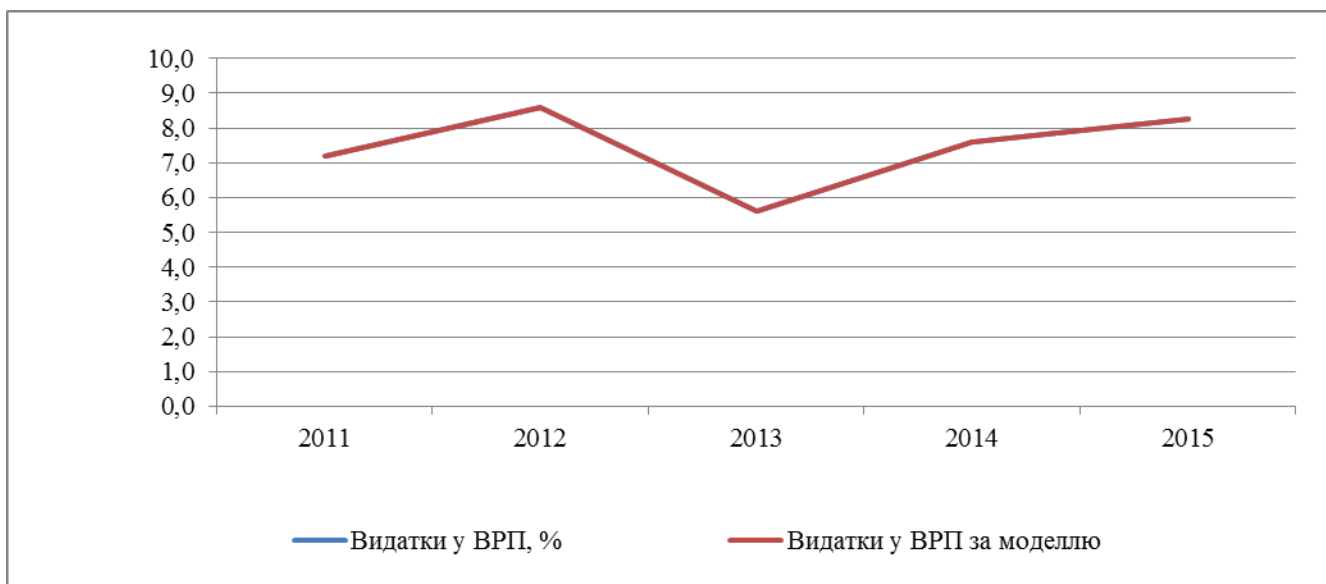

Рис К.1 Графік фактичних та вирівняних за моделлю значень результативної ознаки

Джерело: Розробка автора

3. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}, \quad (7)$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; $y_{т}$ – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

4. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу

$$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 2$$

Порівнюємо знайдені значення із табличним (для їх знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 ($P = 95\%$))

$F_{\text{табл}} = 216$ Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною:

Визначмо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%

$$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ii}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,0000000000000000003864\%, \text{ що це вказує на високу}$$

точність моделі.

5. Визначемо коефіцієнти впливовості чинників на бюджетний потенціал місцевого самоврядування.. (табл К.3)

Таблиця К.3

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			Застосовується для економічного пояснення нелінійних зв'язків, та вказує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану усіх інших чинників
11	Ei1= -0,26		
12	Ei2= -0,45		
13	Ei3= 0,85		
14	Ei4=0,92		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			Застосовується для виключення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, якщо відповідний незалежний фактор збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за незмінного стану інших факторів
11	$\beta_1 = -0,25$		
12	$\beta_2 = -0,86$		
13	$\beta_3 = 1,43$		
14	$\beta_4 = 1,31$		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	Демонструє частину впливу кожного фактору в загальній дії факторів, які входять до рівняння регресії
11	$\Delta_1 = 0,23$	53,4	
12	$\Delta_2 = 0,47$	1,6	
13	$\Delta_3 = 1,28$	29,5	
14	$\Delta_4 = -0,98$	15,4	

Додаток Л
Модель оптимізації доходів місцевого бюджету м. Києва за сценарієм
«стабілізаційного фінансування» в Microsoft Excel

Microsoft Excel 11.0 Отчет по результатам
 Рабочий лист: [Оптимізація Волковський2015.xls]ПДВ опт
 Отчет создан: 23.12.2015 08:29:25

Целевая ячейка (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$J\$37	Y1	6,73	8,61

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$J\$37	Y1	8,039165899	8,609165899
\$J\$38	X1	62	62
\$J\$39	X2	7	7
\$J\$40	X3	15	15
\$J\$41	X4	9	9

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$J\$38	X1	62	\$J\$38<=66	не связан.	4
\$J\$38	X1	62	\$J\$38>=62	связанное	0
\$J\$39	X2	7	\$J\$39<=9	не связан.	2
\$J\$39	X2	7	\$J\$39>=7	связанное	0
\$J\$40	X3	15	\$J\$40>=8	не связан.	7
\$J\$40	X3	15	\$J\$40<=15	связанное	0
\$J\$41	X4	9	\$J\$41<=9	связанное	0
\$J\$41	X4	9	\$J\$41>=5	не связан.	4

Рис. Л.1. Результаты модели оптимізації доходів місцевого бюджету м. Києва за сценарієм «стабілізаційного фінансування» за умови закріплення **5 відсотків** податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням відшкодування в Microsoft Excel

Додаток М

Регресійна модель формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства на основі зовнішніх факторів.

Побудуємо регресійну модель формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства міста Києва основі факторів, що визначають його розмір (табл. М.1)

Таблиця М.1

Показник	Фактор	Роки						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства, млрд. грн	У	24,73	27,15	28,40	32,67	33,48	34,64	35,98
Доходи населення, млрд. грн	В ₁	122,52	143,90	164,06	189,81	206,01	218,75	262,56
Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	В ₂	-23,97	5,78	40,31	30,32	10,71	-31,89	37,03
Обсяг наданих послуг, млрд. грн	В ₃	4,59	4,82	6,09	6,36	5,70	6,38	7,21
Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	В ₄	8,10	8,94	9,30	7,42	7,76	7,66	6,20

Розрахуємо елементи кореляційної матриці:

	b ₁	b ₂	b ₃	b ₄
2009	122,52	-23,97	4,59	8,10
2010	143,90	5,78	4,82	8,94
2011	164,06	40,31	6,09	9,30
2012	189,81	30,32	6,36	7,42
2013	206,01	10,71	5,70	7,76
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66
2015	262,56	37,03	7,21	6,20

1. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 7 кроків:

1.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

r _{xx} =	1,00	0,30	0,90	-0,68
	0,30	1,00	0,50	0,09
	0,90	0,50	1,00	-0,53
	-0,68	0,09	-0,53	1,00

1.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel:

Визначник дорівнює -2,981215, при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

1.3 Розрахуємо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{1}{6}(2m + 5) \right] \ln |r_{xx}|,$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, $|r_{xx}|$ – визначник кореляційної матриці r_{xx} .

$$\chi^2 = 11,42799$$

Звіримо знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6-1) = 15$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$)):

$$\chi^2_{\text{табл}} = 24,9957$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

1.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

$C =$	8,097	0,694	-6,603	1,972
	0,694	1,809	-1,902	-0,705
	-6,603	-1,902	7,797	-0,202
	1,972	-0,705	-0,202	2,308

1.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1),$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C .

F1 =	7,0971886
F2 =	-0,3061666
F3 =	-7,6026737
F4 =	0,9720604

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1 = 5$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$)):

$$F_{\text{табл}} = 9,2766$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($F < F_{\text{табл}}$).

1.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}},$$

де c_{kj} – елемент матриці в k -тому рядку та j -тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C .

$r_{12} =$	-0,181
$r_{13} =$	0,831
$r_{14} =$	-0,456
$r_{23} =$	0,507
$r_{24} =$	0,345

$$r_{34} = 0,048$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості $0,05$ ($P = 95\%$)

$$t_{\text{табл}} = 3,185$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($t < t_{\text{табл}}$).

2. Побудуємо модель множинної регресії

2.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1b_1 + a_2b_2 + a_3b_3 + a_4b_4 + a_5b_5 + a_6b_6$$

2.2 Представимо її в матричній формі:

$$B = \begin{bmatrix} 1,00 & 164,06 & 40,31 & 6,09 & 9,30 \\ 1,00 & 189,81 & 30,32 & 6,36 & 7,42 \\ 1,00 & 206,01 & 10,71 & 5,70 & 7,76 \\ 1,00 & 218,75 & -31,89 & 6,38 & 7,66 \\ 1,00 & 262,56 & 37,03 & 7,21 & 7,21 \end{bmatrix} \quad Y = \begin{bmatrix} 28,4 \\ 32,7 \\ 33,5 \\ 34,6 \\ 36,0 \end{bmatrix}$$

2.3 Транспонуємо матрицю B у B^T

$$B^T = \begin{bmatrix} 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 \\ 164,06 & 189,81 & 206,01 & 218,75 & 262,56 \\ 40,31 & 30,32 & 10,71 & -31,89 & 37,03 \\ 6,09 & 6,36 & 5,70 & 6,38 & 7,21 \\ 9,30 & 7,42 & 7,76 & 7,66 & 7,21 \end{bmatrix}$$

2.4 Перемножуємо $B^T * B$ між собою

$$B^T * B = \begin{bmatrix} 5,00 & 1041,18 & 86,47 & 31,75 & 39,35 \\ 1041,18 & 222168,55 & 17319,99 & 6670,01 & 8100,54 \\ 86,47 & 17319,99 & 5047,37 & 563,36 & 705,46 \\ 31,75 & 6670,01 & 563,36 & 202,78 & 248,94 \\ 39,35 & 8100,54 & 705,46 & 248,94 & 312,36 \end{bmatrix}$$

2.5 Розраховуємо обернену матрицю до $B^T * B - (B^T * B)^{-1}$

$$(B^T * B)^{-1} = \begin{bmatrix} 147,09 & -0,12 & 0,07 & -7,08 & -9,88 \\ -0,12 & 0,00 & 0,00 & -0,03 & 0,02 \\ 0,07 & 0,00 & 0,00 & -0,01 & 0,00 \\ -7,08 & -0,03 & -0,01 & 2,36 & -0,16 \\ -9,88 & 0,02 & 0,00 & -0,16 & 0,93 \end{bmatrix}$$

2.6 Перемножуємо $(B^T * B)^{-1} * B^T$

$$(B^T * B)^{-1} * B^T = \begin{bmatrix} -5,14 & 7,71 & 5,72 & -2,64 & -4,65 \\ 0,00 & -0,02 & 0,01 & 0,00 & 0,01 \\ 0,00 & 0,00 & 0,01 & -0,02 & 0,01 \\ 0,20 & 0,49 & -1,35 & 0,48 & 0,18 \\ 0,54 & -0,78 & -0,02 & 0,11 & 0,15 \end{bmatrix}$$

2.7 Знаходимо матрицю A зі складовими $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6$ помножуючи $(B^T * B)^{-1} * B^T$ та Y

$$A=(B^T * B)^{-1} * B^T * Y = \begin{matrix} 38,6591898 & a_0 \\ 0,0470628 & a_1 \\ -0,0161187 & a_2 \\ -0,4042713 & a_3 \\ -1,5983780 & a_4 \end{matrix}$$

Таким чином, рівняння множинної регресії має вигляд:

$$B = 26,11 + 0,08 * b_1 + 0,00003 * b_2 + 0,09 * b_3 - 1,19 * b_4$$

b_1 - Доходи населення, млрд. грн

b_2 - Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн

b_3 - Обсяг наданих послуг, млрд. грн

b_4 - Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн

Знаходимо розраховані за утвореною моделлю значення Y та побудуємо діаграму історичних та розрахованих значень рівня фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства (табл. М.2, рис. М.1).

Таблиця М.2

Динаміка внутрішніх факторів, що визначають формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства та її розрахункового значення за моделлю, за 2010-2015 рр.

період	Доходи населення, млрд. грн	Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	Обсяг наданих послуг, млрд. грн	Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	Сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства, млрд. грн	Сукупний фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства, млрд. грн за моделлю
t	x_1	x_2	x_3	x_4	Y_{ϕ}	Y_{τ}
2011	164,06	40,31	6,09	9,30	28,4	28,401051
2012	189,81	30,32	6,36	7,42	32,7	32,674939
2013	206,01	10,71	5,70	7,76	33,5	33,479646
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66	34,6	34,644204
2015	262,56	37,03	7,21	7,21	36,0	35,979976
	208,2	17,3	6,3	7,9	33,0	Середні
						Сума

Продовж. табл. М.2

$(y_{\phi} - y_{\tau})^2$	$(y_{\phi} - y_c)^2$	$(y_{\tau} - y_c)^2$	$(y_{\phi} - y_{\tau}) / y_{\phi}$	$\text{abs}((y_{\phi} - y_{\tau}) / y_{\phi})$	$(k_1 - k_c)^2$	$(k_2 - k_c)^2$	$(k_3 - k_c)^2$	$(k_4 - k_c)^2$	період
розрахункові									t
0,0000	0,0000	21,4824	21,482	0,0000	0,0000	1951,766	529,6178	0,0648	2011
0,0000	0,0000	0,1303	0,1303	0,0000	0,0000	339,5838	169,7190	0,0002	2012
0,0000	0,0000	0,1969	0,1969	0,0000	0,0000	4,9631	43,3834	0,4203	2013
0,0000	0,0000	2,5864	2,5864	0,0000	0,0000	110,4853	2419,614	0,0007	2014
0,0000	0,0000	8,6672	8,6672	0,0000	0,0000	2951,010	389,4752	0,7411	2015
0,0000	33,0633	33,0633	0,0000	0,0000	5357,808	3551,809	1,2271	2,7430	

Джерело: Розробка автора

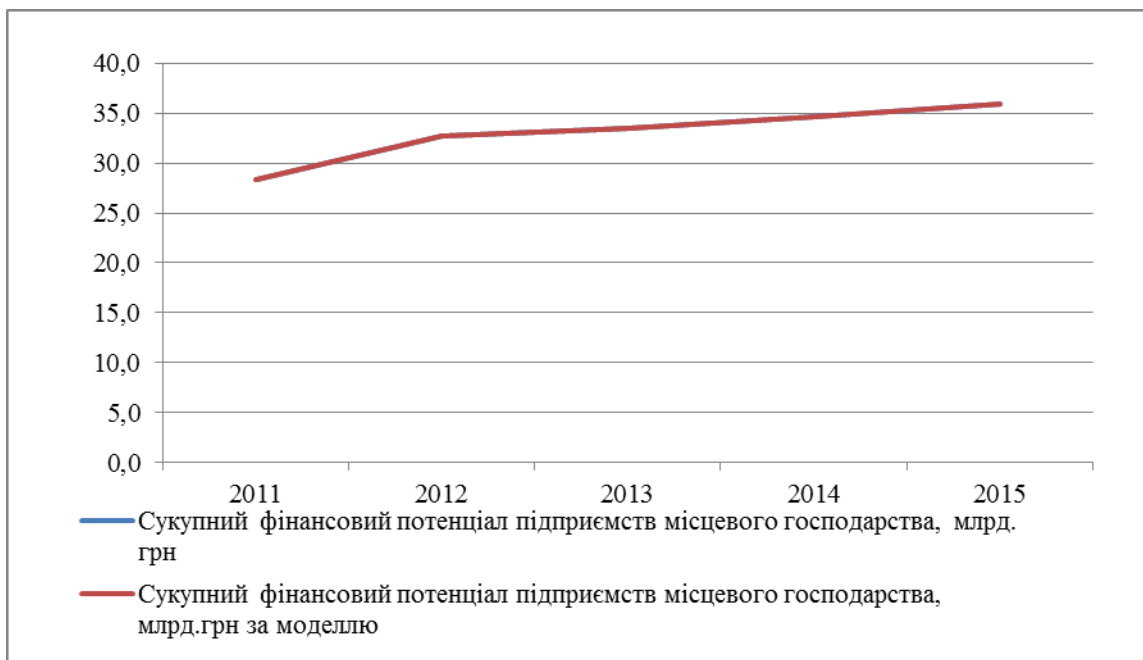

Рис М.1. Фактичних та теоретичні значення моделі

Джерело: Розробка автора

3. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}, \quad (7)$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; $y_{т}$ – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

4. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу.

$$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 166,33. \text{ . Порівнюємо знайдені значення із табличним}$$

(для їх знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл}} = 216$$

Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною.

Визначмо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%.

$$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ti}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,00000000008647\%, \text{ що це вказує на високу точність моделі.}$$

5. Визначемо коефіцієнти впливовості чинників на фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства. (табл М.3)

Таблиця М.3

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			Застосовується для економічного пояснення нелінійних зв'язків, та вказує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану усіх інших чинників
b1	Ei1= 0,30		
b2	Ei2= -0,01		
b3	Ei3= -0,08		
b4	Ei4=-0,38		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			Застосовується для виключення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, якщо відповідний незалежний фактор збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за незмінного стану інших факторів
b1	$\beta 1 = 0,60$		
b2	$\beta 2 = -0,17$		
b3	$\beta 3 = -0,08$		
b4	$\beta 4 = -0,46$		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	Демонструє частину впливу кожного фактору в загальній дії факторів, які входять до рівняння регресії
b1	$\Delta 1 = 0,58$	52,34	
b2	$\Delta 2 = 0,13$	11,23	
b3	$\Delta 3 = -0,01$	0,8	
b4	$\Delta 4 = 0,42$	35,63	

Додаток Н

Регресійна модель формування власного капіталу місцевого господарства на основі зовнішніх факторів.

Побудуємо регресійну модель формування власного капіталу підприємств місцевого господарства міста Києва основі факторів, що визначають його розмір (табл. Н.1)

Таблиця Н.1

Показник	Фактор	Роки						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Власний капітал, млрд. грн	У	11,46	14,21	14,92	19,74	20,17	21,09	22,16
Доходи населення, млрд. грн	T ₁	122,52	143,90	164,06	189,81	206,01	218,75	262,56
Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	T ₂	-23,97	5,78	40,31	30,32	10,71	-31,89	37,03
Обсяг наданих послуг, млрд. грн	T ₃	4,59	4,82	6,09	6,36	5,70	6,38	7,21
Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	T ₄	8,10	8,94	9,30	7,42	7,76	7,66	6,20

Розрахуємо елементи кореляційної матриці:

	t ₁	t ₂	t ₃	t ₄
2009	122,52	-23,97	4,59	8,10
2010	143,90	5,78	4,82	8,94
2011	164,06	40,31	6,09	9,30
2012	189,81	30,32	6,36	7,42
2013	206,01	10,71	5,70	7,76
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66
2015	262,56	37,03	7,21	6,20

1. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 7 кроків:

1.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

r _{xx} =	1,00	0,30	0,90	-0,68
	0,30	1,00	0,50	0,09
	0,90	0,50	1,00	-0,53
	-0,68	0,09	-0,53	1,00

1.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel:

Визначник дорівнює 0,0507311 при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

1.3 Розрахуємо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = -\left[n - 1 - \frac{1}{6}(2m + 5) \right] \ln|r_{xx}|, \quad (1)$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, $|r_{xx}|$ – визначник кореляційної матриці r_{xx} .

$$\chi^2 = 11,42799$$

Звіримо знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХІ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6-1) = 15$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$)):

$$\chi^2_{\text{табл}} = 24,9957$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

1.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

$C =$	8,097	0,694	-6,603	1,972
	0,694	1,809	-1,902	-0,705
	-6,603	-1,902	7,797	-0,202
	1,972	-0,705	-0,202	2,308

1.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1), \quad (2)$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C .

$$F1 = 7,0971886$$

$$F2 = -0,3061666$$

$$F3 = -7,6026737$$

$$F4 = 0,9720604$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХІ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1 = 5$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$):

$$F_{\text{табл}} = 9,2766$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($F < F_{\text{табл}}$).

1.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}}, \quad (3)$$

де c_{kj} – елемент матриці в k -тому рядку та j -тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C .

$$r_{12} = -0,181$$

$$r_{13} = 0,831$$

$$r_{14} = -0,456$$

$$r_{23} = 0,507$$

$$r_{24} = 0,345$$

$$r_{34} = 0,048$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості $0,05$ ($P = 95\%$):

$$t_{\text{табл}} = 3,185$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($t < t_{\text{табл}}$).

2. Побудуємо модель множинної регресії

2.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1 t_1 + a_2 t_2 + a_3 t_3 + a_4 t_4 + a_5 t_5 + a_6 t_6 \quad (5)$$

2.2 Представимо її в матричній формі:

$$T = \begin{bmatrix} 1,00 & 164,06 & 40,31 & 6,09 & 9,30 \\ 1,00 & 189,81 & 30,32 & 6,36 & 7,42 \\ 1,00 & 206,01 & 10,71 & 5,70 & 7,76 \\ 1,00 & 218,75 & -31,89 & 6,38 & 7,66 \\ 1,00 & 262,56 & 37,03 & 7,21 & 6,20 \end{bmatrix} \quad Y = \begin{bmatrix} 14,9 \\ 19,7 \\ 20,2 \\ 21,1 \\ 22,2 \end{bmatrix}$$

2.3 Транспонуємо матрицю T у T^T

$$T^T = \begin{bmatrix} 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 \\ 164,06 & 189,81 & 206,01 & 218,75 & 262,56 \\ 40,31 & 30,32 & 10,71 & -31,89 & 37,03 \\ 6,09 & 6,36 & 5,70 & 6,38 & 7,21 \\ 9,30 & 7,42 & 7,76 & 7,66 & 6,20 \end{bmatrix}$$

2.4 Перемножуємо $T^T * T$ між собою

$$T^T * T = \begin{bmatrix} 5,00 & 1041,18 & 86,47 & 31,75 & 39,35 \\ 1041,18 & 222168,55 & 17319,99 & 6670,01 & 8100,54 \\ 86,47 & 17319,99 & 5047,37 & 563,36 & 705,46 \\ 31,75 & 6670,01 & 563,36 & 202,78 & 248,94 \\ 39,35 & 8100,54 & 705,46 & 248,94 & 312,36 \end{bmatrix}$$

2.5 Розраховуємо обернену матрицю до $T^T * T - (T^T * T)^{-1}$

$$(T^T * T)^{-1} = \begin{bmatrix} 147,09 & -0,12 & 0,07 & -7,08 & -9,88 \\ -0,12 & 0,00 & 0,00 & -0,03 & 0,02 \\ 0,07 & 0,00 & 0,00 & -0,01 & 0,00 \\ -7,08 & -0,03 & -0,01 & 2,36 & -0,16 \\ -9,88 & 0,02 & 0,00 & -0,16 & 0,93 \end{bmatrix}$$

2.6 Перемножуємо $(T^T * T)^{-1} * T^T$

$$(X^T * X)^{-1} * X^T = \begin{bmatrix} -5,14 & 7,71 & 5,72 & -2,64 & -4,65 \\ 0,00 & -0,02 & 0,01 & 0,00 & 0,01 \\ 0,00 & 0,00 & 0,01 & -0,02 & 0,01 \\ 0,20 & 0,49 & -1,35 & 0,48 & 0,18 \\ 0,54 & -0,78 & -0,02 & 0,11 & 0,15 \end{bmatrix}$$

2.7 Знаходимо матрицю A зі складовими $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6$ помножуючи $(T^T * T)^{-1} * T^T$ та Y

$$A = (T^T * T)^{-1} * T^T * Y = \begin{bmatrix} 32,1017014 \\ 0,0339913 \\ -0,0142352 \\ -0,4594237 \\ -2,0842153 \end{bmatrix} \quad \begin{matrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ a_4 \end{matrix}$$

Отже, утворюємо рівняння множинної регресії у наступному вигляді:

$$y=32,1+0,034*t1-0,014*t2-0,459*t3-2,084*t4$$

t1 - Доходи населення, млрд. грн

t2 - Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн

t3 - Обсяг наданих послуг, млрд. грн

t4 - Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн

Знаходимо розраховані за утвореною моделлю значення Y та побудуємо діаграму історичних та розрахованих значень рівня власного капіталу підприємств місцевого господарства міста Києва (табл. Н.2, рис.Н.1.).

Таблиця Н.2

Динаміка внутрішніх факторів, що визначають формування власного капіталу підприємств місцевого господарства та її розрахункового значення за моделлю, за 2010-2015 рр.

період	Доходи населення, млрд. грн	Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	Обсяг наданих послуг, млрд. грн	Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	Власний капітал, млрд. грн	Власний капітал, млрд.грн за моделлю
t	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	У _ф	У _т
2011	164,06	40,31	6,09	9,30	14,9	14,920402
2012	189,81	30,32	6,36	7,42	19,7	19,738968
2013	206,01	10,71	5,70	7,76	20,2	20,166753
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66	21,1	21,093244
2015	262,56	37,03	7,21	7,21	22,2	22,159654
	208,2	17,3	6,3	7,9	19,6	середні
						сума

Продовж. табл. Н.2

$(\frac{y_{\phi}-y_{\tau}}{y_{\tau}})^2$	$(y_{\phi}-y_c)^2$	$(y_{\tau}-y_c)^2$	$(\frac{y_{\phi}-y_{\tau}}{y_{\tau}})/y_{\phi}$	$abs((\frac{y_{\phi}-y_{\tau}}{y_{\tau}})/y_{\phi})$	$(k_1-k_c)^2$	$(k_2-k_c)^2$	$(k_3-k_c)^2$	$(k_4-k_c)^2$	період
розрахункові									t
0,0000	22,0468	22,0468	0,0000	0,0000	1951,766	529,6178	0,0648	2,0485	2011
0,0000	0,0152	0,0152	0,0000	0,0000	339,5838	169,7190	0,0002	0,2044	2012
0,0000	0,3035	0,3035	0,0000	0,0000	4,9631	43,3834	0,4203	0,0127	2013
0,0000	2,1828	2,1828	0,0000	0,0000	110,4853	2419,6142	0,0007	0,0430	2014
0,0000	6,4712	6,4712	0,0000	0,0000	2951,010	389,4752	0,7411	0,4345	2015
0,0000	31,0195	31,0195	0,0000	0,0000	5357,808	3551,809	1,2271	2,7430	

Джерело: Розробка автора

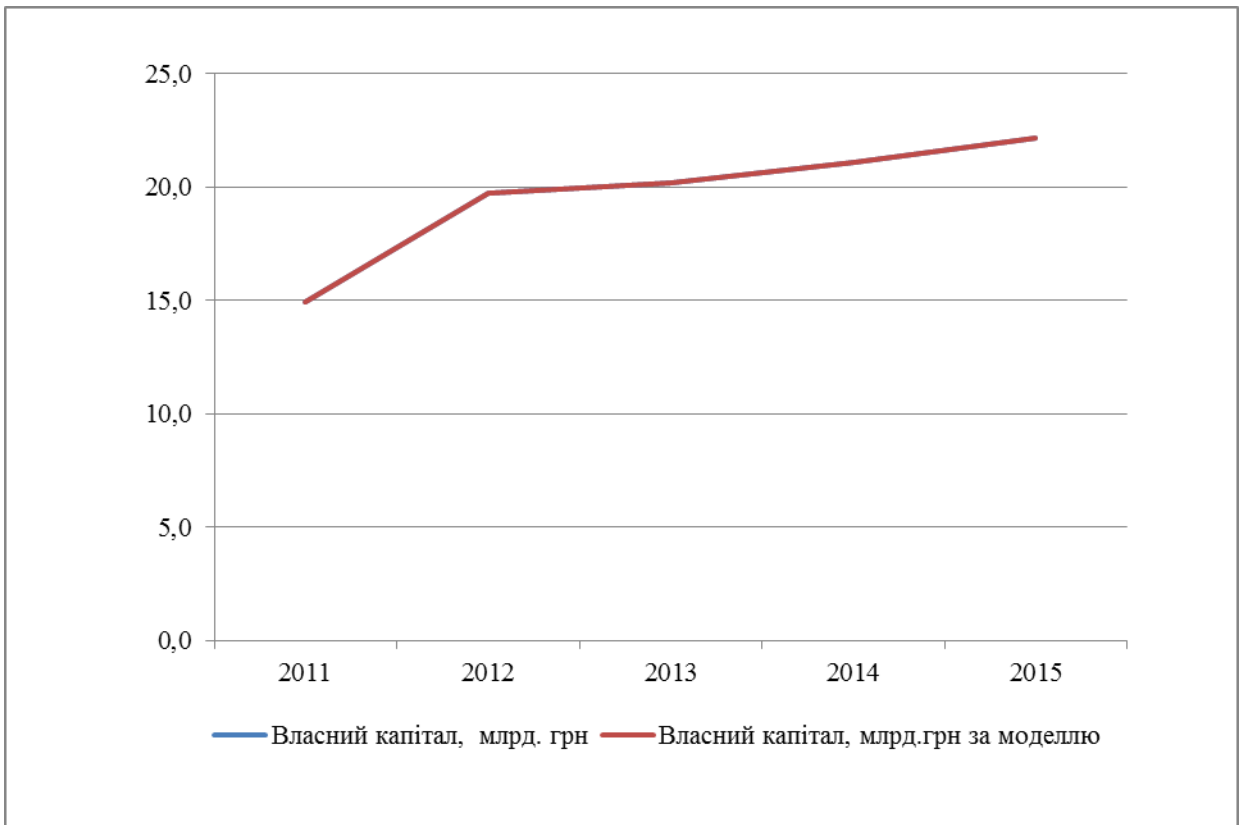

Рис Н.1. Фактичні та теоретичні значення моделі

Джерело: Розробка автора

3. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}, \quad (7)$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; y_t – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

4. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу.

$$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 2. \text{ . Порівнюємо знайдені значення із табличним (для їх}$$

знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл}} = 216$$

Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною.

Визначмо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%

$$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ti}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,00000000000454471 \%, \text{ що це вказує на високу}$$

точність моделі.

5. Визначемо коефіцієнти впливовості чинників на власний капітал підприємств місцевого господарства (табл Н.3).

Таблиця Н.3

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			Застосовується для економічного пояснення нелінійних зв'язків, та вказує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану усіх інших чинників
t ₁	E _{i1} = 0,36		
t ₂	E _{i2} = -0,01		
t ₃	E _{i3} = -0,15		
t ₄	E _{i4} = -0,84		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			Застосовується для виключення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, якщо відповідний незалежний фактор збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за незмінного стану інших факторів
t ₁	β ₁ = 0,45		
t ₂	β ₂ = -0,15		
t ₃	β ₃ = -0,09		
t ₄	β ₄ = -0,62		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	Демонструє частину впливу кожного фактору в загальній дії факторів, які входять до рівняння регресії
t ₁	Δ ₁ = 0,42	38,58	
t ₂	Δ ₂ = 0,11	9,6	
t ₃	Δ ₃ = -0,01	1,06	
t ₄	Δ ₄ = 0,59	50,73	

Додаток П

Регресійна модель формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства на основі зовнішніх факторів.

Побудуємо регресійну модель формування **Забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету підприємств місцевого господарства міста Києва** основі факторів, що визначають його розмір (табл. П.1)

Таблиця П.1

Показник	Фактор	Роки						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	У	8,19	9,02	9,40	7,51	7,64	8,31	8,24
Доходи населення, млрд. грн	О ₁	122,52	143,90	164,06	189,81	206,01	218,75	262,56
Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	О ₂	-23,97	5,78	40,31	30,32	10,71	-31,89	37,03
Обсяг наданих послуг, млрд. грн	О ₃	4,59	4,82	6,09	6,36	5,70	6,38	7,21
Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	О ₄	8,10	8,94	9,30	7,42	7,76	7,66	6,20

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Обчислено елементи кореляційної матриці:

	О ₁	О ₂	О ₃	О ₄
2009	122,52	-23,97	4,59	8,10
2010	143,90	5,78	4,82	8,94
2011	164,06	40,31	6,09	9,30
2012	189,81	30,32	6,36	7,42
2013	206,01	10,71	5,70	7,76
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66
2015	262,56	37,03	7,21	6,20

1. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 7 кроків:

1.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

$r_{xx} =$	1,00	0,30	0,90	-0,68
	0,30	1,00	0,50	0,09
	0,90	0,50	1,00	-0,53
	-0,68	0,09	-0,53	1,00

1.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel:

Визначник дорівнює 0,050731137, при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

1.3 Розрахуємо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{1}{6}(2m + 5) \right] \ln |r_{xx}|,$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, $|r_{xx}|$ – визначник кореляційної матриці r_{xx} .

$$\chi^2 = 11,4279924$$

Звіримо знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХІ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6-1) = 15$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$)):

$$\chi^2_{\text{табл}} = 24,99579014$$

Висновок: мультиколінеарність відсутня ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

1.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

$C =$	8,097	0,694	-6,603	1,972
	0,694	1,809	-1,902	-0,705
	-6,603	-1,902	7,797	-0,202
	1,972	-0,705	-0,202	2,308

1.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1),$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C .

$$F_1 = 7,0971886$$

$$F_2 = -0,3061666$$

$$F_3 = -7,6026737$$

$$F_4 = 0,9720604$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХІ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1 = 5$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$)):

$$F_{\text{табл}} = 9,276628$$

Висновок: мультиколінеарність відсутня ($F < F_{\text{табл}}$).

1.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}},$$

де c_{kj} – елемент матриці в k -тому рядку та j -тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C .

$$r_{12} = -0.181$$

$$r_{13} = 0.831$$

$$r_{14} = -0,456$$

$$r_{23} = 0,507$$

$$r_{24} = 0,345$$

$$r_{34} = 0,048$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості $0,05$ ($P = 95\%$):

$$t_{\text{табл}} = 3,185$$

Висновок: мультиколінеарність відсутня ($t < t_{\text{табл}}$).

2. Побудуємо модель множинної регресії

2.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1 o_1 + a_2 o_2 + a_3 o_3 + a_4 o_4 + a_5 o_5 + a_6 o_6$$

2.2 Представимо її в матричній формі:

$$O = \begin{bmatrix} 1,00 & 164,06 & 40,31 & 6,09 & 9,30 \\ 1,00 & 189,81 & 30,32 & 6,36 & 7,42 \\ 1,00 & 206,01 & 10,71 & 5,70 & 7,76 \\ 1,00 & 218,75 & -31,89 & 6,38 & 7,66 \\ 1,00 & 262,56 & 37,03 & 7,21 & 6,20 \end{bmatrix} \quad Y = \begin{bmatrix} 9,4 \\ 7,5 \\ 7,6 \\ 8,3 \\ 8,2 \end{bmatrix}$$

2.3 Транспонуємо матрицю O у O^T

$$O^T = \begin{bmatrix} 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 \\ 164,06 & 189,81 & 206,01 & 218,75 & 262,56 \\ 40,31 & 30,32 & 10,71 & -31,89 & 37,03 \\ 6,09 & 6,36 & 5,70 & 6,38 & 7,21 \\ 9,30 & 7,42 & 7,76 & 7,66 & 6,20 \end{bmatrix}$$

2.4 Перемножуємо $O^T * O$ Перемножуємо

$$O^T * O = \begin{bmatrix} 5,00 & 1041,18 & 86,47 & 31,75 & 39,35 \\ 1041,18 & 222168,55 & 17319,99 & 6670,01 & 8100,54 \\ 86,47 & 17319,99 & 5047,37 & 563,36 & 705,46 \\ 31,75 & 6670,01 & 563,36 & 202,78 & 248,94 \\ 39,35 & 8100,54 & 705,46 & 248,94 & 312,36 \end{bmatrix}$$

2.5 Розраховуємо обернену матрицю до $O^T * O - (O^T * O)^{-1}$

$$(O^T * O)^{-1} = \begin{bmatrix} 147,09 & -0,12 & 0,07 & -7,08 & -9,88 \\ -0,12 & 0,00 & 0,00 & -0,03 & 0,02 \\ 0,07 & 0,00 & 0,00 & -0,01 & 0,00 \\ -7,08 & -0,03 & -0,01 & 2,36 & -0,16 \\ -9,88 & 0,02 & 0,00 & -0,16 & 0,93 \end{bmatrix}$$

2.6 Перемножуємо $(O^T * O)^{-1} * O^T$

$$(X^T * X)^{-1} * X^T = \begin{bmatrix} -5,14 & 7,71 & 5,72 & -2,64 & -4,65 \\ 0,00 & -0,02 & 0,01 & 0,00 & 0,01 \\ 0,00 & 0,00 & 0,01 & -0,02 & 0,01 \\ 0,20 & 0,49 & -1,35 & 0,48 & 0,18 \\ 0,54 & -0,78 & -0,02 & 0,11 & 0,15 \end{bmatrix}$$

2.7 Знаходимо матрицю A зі складовими $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6$ помножуючи $(O^T * O)^{-1} * O^T$ та Y

$$A = (O^T * O)^{-1} * O^T * Y = \begin{matrix} -6,9379998 & a_0 \\ 0,0055291 & a_1 \\ -0,0053860 & a_2 \\ 0,7240563 & a_3 \\ 1,2077102 & a_4 \end{matrix}$$

Отже, створюємо рівняння множинної регресії у наступному вигляді:

$$y = -6,93 + 0,006 * o_1 - 0,005 * o_2 + 0,724 * o_3 + 1,208 * o_4$$

o_1 - Доходи населення, млрд. грн

o_2 - Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн

o_3 - Обсяг наданих послуг, млрд. грн

o_4 - Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн

Знаходимо розраховані за утвореною моделлю значення Y та побудуємо діаграму історичних та розрахованих значень рівня забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету (табл. П.2, рис. П.1).

Динаміка зовнішніх факторів, що визначають формування забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету підприємств місцевого господарства міста Києва та її розрахункового значення за моделлю, за 2011-2015 рр.

Таблиця П.2

Період	Доходи населення, млрд. грн	Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	Обсяг наданих послуг, млрд. грн	Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	Забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	Забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн за моделлю
T	x_1	x_2	x_3	x_4	U_f	U_r
2011	164,06	40,31	6,09	9,30	9,4	9,396983
2012	189,81	30,32	6,36	7,42	7,5	7,514341
2013	206,01	10,71	5,70	7,76	7,6	7,638511806
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66	8,3	8,31267472
2015	262,56	37,03	7,21	7,21	8,2	8,242314
	208,2	17,3	6,3	7,9	8,2	середні
						сума

$(y_{\phi}-y_t)^2$	$(y_{\phi}-y_c)^2$	$(y_t-y_c)^2$	$(y_{\phi}-y_t)/y_{\phi}$	$\text{abs}((y_{\phi}-y_t)/y_{\phi})$	$(k_1-k_c)^2$	$(k_2-k_c)^2$	$(k_3-k_c)^2$	$(k_4-k_c)^2$	період
розрахункові									t
0,0000	1,3830	1,3830	0,0000	0,0000	1951,766	529,617	0,0648	2,0485	2011
0,0000	0,4993	0,4993	0,0000	0,0000	339,5838	169,719	0,0002	0,2044	2012
0,0000	0,3393	0,3393	0,0000	0,0000	4,9631	43,3834	0,4203	0,0127	2013
0,0000	0,0084	0,0084	0,0000	0,0000	110,4853	2419,61	0,0007	0,0430	2014
0,0000	0,0005	0,0005	0,0000	0,0000	2951,010	389,475	0,7411	0,4345	2015
0,0000	2,2305	2,2305	0,0000	0,0000	5357,808	3551,80	1,2271	2,7430	

Джерело: Розробка автора

Рис П.1 Фактичних та теоретичні значення моделі

Джерело: Розробка автора

3. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2},$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; y_t – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення.

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

4. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу

$$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 2. \text{ Порівнюємо знайдені значення із табличним (для їх}$$

знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 (P = 95%): $F_{\text{табл}} = 216$

Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною

Визначмо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%

$$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ii}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,00000000000573 \%, \text{ що це вказує на високу точність}$$

моделі.

6. Визначемо коефіцієнти впливовості чинників на забезпечення майбутніх витрат і платежів за виключенням фінансування з місцевого бюджету підприємств місцевого господарства. (табл П.3)

Таблиця П.3

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			Застосовується для економічного пояснення нелінійних зв'язків, та вказує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану усіх інших чинників
o ₁	E ₁₁ = 0,14		
o ₂	E ₁₂ = -0,01		
o ₃	E ₁₃ = 0,56		
o ₄	E ₁₄ =1,16		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			Застосовується для виключення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, якщо відповідний незалежний фактор збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за незмінного стану інших факторів
o ₁	β ₁ = 0,27		
o ₂	β ₂ = -0,21		
o ₃	β ₃ = 0,54		
o ₄	β ₄ =1,34		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	Демонструє частину впливу кожного фактору в загальній дії факторів, які входять до рівняння регресії
o ₁	Δ ₁ =-0,16	11,53	
o ₂	Δ ₂ =-0,04	2,93	
o ₃	Δ ₃ =0,04	3,01	
o ₄	Δ ₄ =1,24	82,52	

Додаток Р

Регресійна модель формування фінансового потенціалу підприємств місцевого господарства на основі зовнішніх факторів.

Побудуємо регресійну модель формування **Поточні та довгострокові зобов'язання** підприємств місцевого господарства міста Києва основі факторів, що визначають його розмір (табл. Р.1)

Таблиця Р.1

Показник	Фактор	Роки						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Поточні та довгострокові зобов'язання, млрд. грн	У	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,99
Доходи населення, млрд. грн	Р ₁	122,52	143,90	164,06	189,81	206,01	218,75	262,56
Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	Р ₂	-23,97	5,78	40,31	30,32	10,71	-31,89	37,03
Обсяг наданих послуг, млрд. грн	Р ₃	4,59	4,82	6,09	6,36	5,70	6,38	7,21
Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	Р ₄	8,10	8,94	9,30	7,42	7,76	7,66	6,20

Джерело: Розробка автора за звітними даними Головного управління статистики в м. Києві та Головного управління державної казначейської служби в м. Києві

Обчислимо елементи кореляційної матриці:

	Р ₁	Р ₂	Р ₃	Р ₄
2009	122,52	-23,97	4,59	8,10
2010	143,90	5,78	4,82	8,94
2011	164,06	40,31	6,09	9,30
2012	189,81	30,32	6,36	7,42
2013	206,01	10,71	5,70	7,76
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66
2015	262,56	37,03	7,21	6,20

1. Визначимо мультиколінеарність відповідно алгоритму Фаррара – Глобера, що розраховується на 7 кроків:

1.1 Розраховуємо кореляційну матрицю за допомогою програмного продукту Microsoft Excel.

Розрахована кореляційна матриця дозволяє поєднати перші два кроки алгоритму Фаррара – Глобера: знаходження кореляційної матриці та стандартизації змінних).

$r_{xx} =$	1,00	0,30	0,90	-0,68
	0,30	1,00	0,50	0,09
	0,90	0,50	1,00	-0,53
	-0,68	0,09	-0,53	1,00

1.2 Знайдемо визначник кореляційної матриці r_{xx} за допомогою програмного Microsoft Excel.:

Визначник дорівнює 0,050731137, при цьому чим більш наближеним є визначник до 0, тим вищою є мультиколінеарність.

1.3 Визначимо критерій χ^2 за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{1}{6}(2m + 5) \right] \ln |r_{xx}|,$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, $|r_{xx}|$ – визначник кореляційної матриці r_{xx} .

$$\chi^2 = 11,4279924$$

Звіримо знайдене значення із табличним (для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $\frac{1}{2} * 6 * (6-1) = 15$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$)):

$$\chi^2_{\text{табл}} = 24,99579014$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($\chi^2 < \chi^2_{\text{табл}}$).

1.4 Розрахуємо обернену матрицю за допомогою Microsoft Excel:

$C =$	8,097	0,694	-6,603	1,972
	0,694	1,809	-1,902	-0,705
	-6,603	-1,902	7,797	-0,202
	1,972	-0,705	-0,202	2,308

1.5 Визначимо F критерій за наступною формулою:

$$F_k = [(c_{kk} - 1)(n - m)] \div (m - 1),$$

де n – кількість спостережень, m – кількість пояснювальних змінних, c_{kk} – діагональні елементи матриці C .

$$F_1 = 7,0971886$$

$$F_2 = -0,3061666$$

$$F_3 = -7,6026737$$

$$F_4 = 0,9720604$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати функцію ХИ2ОБР програмного продукту Microsoft Excel при ступенях свободи $9-6=3$, $6-1 = 5$ і рівні значущості 0,05 ($P = 95\%$):

$$F_{\text{табл.}} = 9,2766282$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($F < F_{\text{табл.}}$).

1.6 Визначимо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} c_{jj}}},$$

де c_{kj} – елемент матриці в k -тому рядку та j -тому стовпці, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C .

$$r_{12} = -0,181$$

$$r_{13} = 0,831$$

$$r_{14} = -0,456$$

$$r_{23} = 0,507$$

$$r_{24} = 0,345$$

$$r_{34} = 0,048$$

Порівнюємо отримані значення із табличним для знаходження табличного значення маємо використати спеціальну таблицю значень при ступенях свободи $9-6=3$ і рівні значущості $0,05$ ($P = 95\%$):

$$t_{\text{табл}} = 3,185$$

А отже: **мультиколінеарність відсутня** ($t < t_{\text{табл}}$).

2. Побудуємо модель множинної регресії

2.1 Визначаємо модель регресії

$$Y = a_0 + a_1 p_1 + a_2 p_2 + a_3 p_3 + a_4 p_4 + a_5 p_5 + a_6 p_6$$

2.2 Представимо її в матричній формі:

$$P = \begin{bmatrix} 1,00 & 164,06 & 40,31 & 6,09 & 9,30 \\ 1,00 & 189,81 & 30,32 & 6,36 & 7,42 \\ 1,00 & 206,01 & 10,71 & 5,70 & 7,76 \\ 1,00 & 218,75 & -31,89 & 6,38 & 7,66 \\ 1,00 & 262,56 & 37,03 & 7,21 & 6,20 \end{bmatrix} \quad Y = \begin{bmatrix} 3,8 \\ 4,9 \\ 5,1 \\ 4,7 \\ 5,0 \end{bmatrix}$$

2.3 Транспонуємо матрицю P у P^T

$$P^T = \begin{bmatrix} 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 & 1,00 \\ 164,06 & 189,81 & 206,01 & 218,75 & 262,56 \\ 40,31 & 30,32 & 10,71 & -31,89 & 37,03 \\ 6,09 & 6,36 & 5,70 & 6,38 & 7,21 \\ 9,30 & 7,42 & 7,76 & 7,66 & 6,20 \end{bmatrix}$$

2.4 Перемножуємо $P^T * P$

$$P^T * P = \begin{bmatrix} 5,00 & 1041,18 & 86,47 & 31,75 & 39,35 \\ 1041,18 & 222168,55 & 17319,99 & 6670,01 & 8100,54 \\ 86,47 & 17319,99 & 5047,37 & 563,36 & 705,46 \\ 31,75 & 6670,01 & 563,36 & 202,78 & 248,94 \\ 39,35 & 8100,54 & 705,46 & 248,94 & 312,36 \end{bmatrix}$$

2.5 Розраховуємо обернену матрицю до $P^T * P$ - $(P^T * P)^{-1}$

$$(P^T * P)^{-1} = \begin{bmatrix} 147,09 & -0,12 & 0,07 & -7,08 & -9,88 \\ -0,12 & 0,00 & 0,00 & -0,03 & 0,02 \\ 0,07 & 0,00 & 0,00 & -0,01 & 0,00 \\ -7,08 & -0,03 & -0,01 & 2,36 & -0,16 \\ -9,88 & 0,02 & 0,00 & -0,16 & 0,93 \end{bmatrix}$$

2.6 Перемножуємо $(P^T * P)^{-1} * P^T$

$$(P^T * P)^{-1} * P^T = \begin{bmatrix} -5,14 & 7,71 & 5,72 & -2,64 & -4,65 \\ 0,00 & -0,02 & 0,01 & 0,00 & 0,01 \\ 0,00 & 0,00 & 0,01 & -0,02 & 0,01 \\ 0,20 & 0,49 & -1,35 & 0,48 & 0,18 \\ 0,54 & -0,78 & -0,02 & 0,11 & 0,15 \end{bmatrix}$$

2.7 Знаходимо матрицю A зі складовими $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6$ помножуючи $(P^T * P)^{-1} * P^T$ та Y

$$A = (P^T * P)^{-1} * P^T * Y =$$

11,8244499	a_0
0,0065365	a_1
0,0030047	a_2
-0,6076897	a_3
-0,5931494	a_4

Таким чином, рівняння множинної регресії має вигляд:

$$Y = 11,82 + 0,0065 * p_1 + 0,003 * p_2 - 0,607 * p_3 - 0,593 * p_4$$

p_1 - Доходи населення, млрд. грн

p_2 - Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн

p_3 - Обсяг наданих послуг, млрд. грн

p_4 - Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн

Визначимо розрахункові значення Y за отриманою моделлю та побудуємо графік фактичних та розрахункових значень **поточних та довгострокових зобов'язань** підприємств місцевого господарства міста Києва (табл. P.2, рис. P.1).

Таблиця P.2

Динаміка зовнішніх факторів, що визначають формування поточних та довгострокових зобов'язань підприємств місцевого господарства та її розрахункового значення за моделлю, за 2011-2015 рр.

період	Доходи населення, млрд. грн	Фінансові результати підприємств усіх форм власності міста, млн. грн	Обсяг наданих послуг, млрд. грн	Фінансування з місцевого бюджету, млрд. грн	Поточні та довгострокові зобов'язання, млрд. грн	Поточні та довгострокові зобов'язання, млрд. грн за моделлю
t	x_1	x_2	x_3	x_4	Y_{ϕ}	Y_T
2011	164,06	40,31	6,09	9,30	3,8	3,797795
2012	189,81	30,32	6,36	7,42	4,9	4,888944
2013	206,01	10,71	5,70	7,76	5,1	5,138189026
2014	218,75	-31,89	6,38	7,66	4,7	4,739612951
2015	262,56	37,03	7,21	7,21	5,0	4,993885
	208,2	17,3	6,3	7,9	4,7	середні
						сума

Продовж. табл. P.2

$(\frac{y_{\phi} - y_T}{y_T})^2$	$(y_{\phi} - y_c)^2$	$(y_T - y_c)^2$	$(\frac{y_{\phi} - y_T}{y_{\phi}})$	$abs((\frac{y_{\phi} - y_T}{y_{\phi}}))$	$(k_1 - k_c)^2$	$(k_2 - k_c)^2$	$(k_3 - k_c)^2$	$(k_4 - k_c)^2$	період
розрахункові									t
0,0000	0,8352	0,8352	0,0000	0,0000	1951,766	529,617	0,0648	2,0485	2011
0,0000	0,0314	0,0314	0,0000	0,0000	339,5838	169,719	0,0002	0,2044	2012
0,0000	0,1819	0,1819	0,0000	0,0000	4,9631	43,3834	0,4203	0,0127	2013
0,0000	0,0008	0,0008	0,0000	0,0000	110,4853	2419,61	0,0007	0,0430	2014
0,0000	0,0796	0,0796	0,0000	0,0000	2951,010	389,475	0,7411	0,4345	2015
0,0000	1,1289	1,1289	0,0000	0,0000	5357,808	3551,80	1,2271	2,7430	

Джерело: Розробка автора

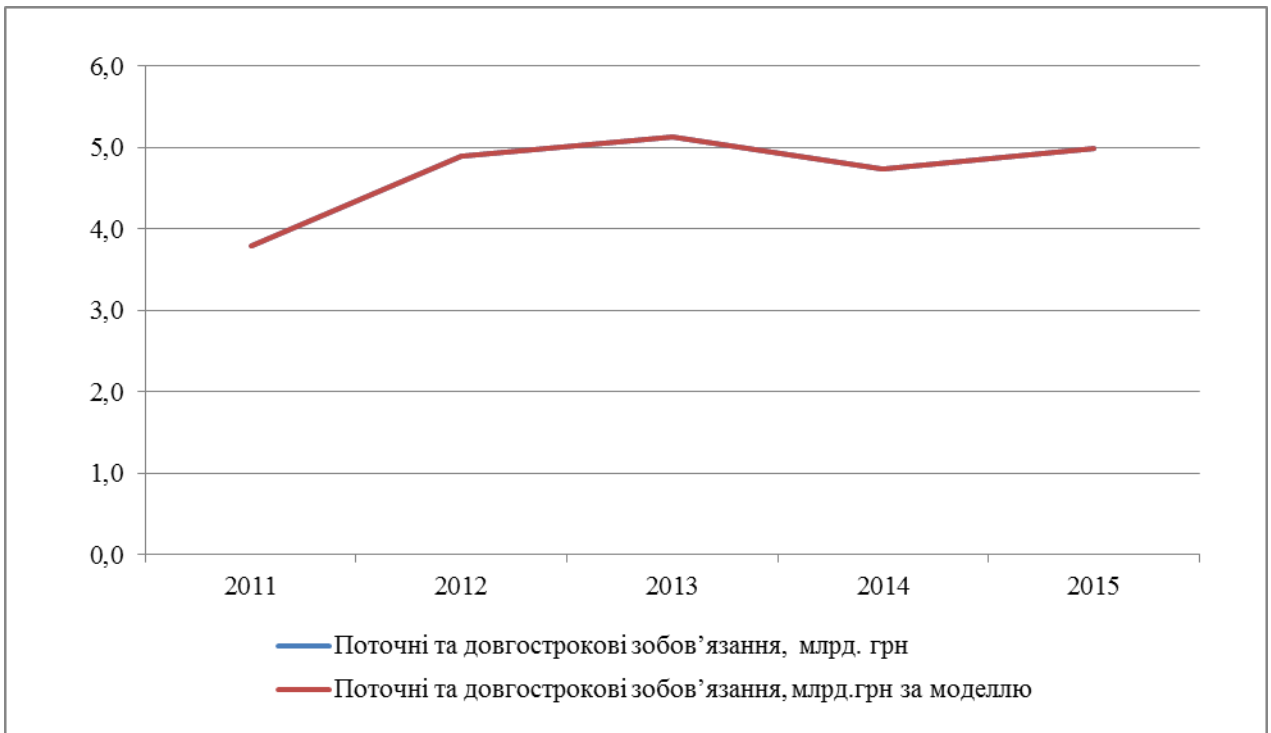

Рис Р.1. Фактичних та теоретичні значення моделі

Джерело: Розробка автора

3. Визначимо коефіцієнти множинної кореляції та детермінації за наступними формулами:

$$R_{xy} = \eta = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2}}, \quad d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - y_{ti})^2}{\sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - \bar{y})^2},$$

де y_{ϕ} – історичні значення результативної ознаки; y_t – розрахункові значення визначені через рівняння регресії; \bar{y} – середнє значення.

$R_{xy} = \eta = 1$, $d = R_{xy}^2 = \eta^2 = 0,9999$, а отже зв'язок між факторами та результуючим фактором є досить сильним оскільки на 99,99% рівень бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва визначається дією застосованих макроекономічних, та фіскальних факторів і тільки на 0,01% – дією інших факторів.

4. Визначимо адекватність моделі через розрахунок F-критерію:

Так, застосування регресійної моделі є можливим через визначення її адекватності, після чого є можливим використання даної моделі для здійснення прогнозів та аналізу.

$$F_d = \frac{d}{1-d} \frac{n-m}{m-1} = 2. \text{ Порівнюємо знайдені значення із табличним (для їх}$$

знаходження необхідно використати спеціальну таблицю значень при рівні істотності 0,05 (P = 95%)):

$$F_{\text{табл}} = 216$$

Як бачимо $F < F_{\text{табл}}$, тому відносно історичних даних модель є адекватною.

Визначмо точність моделі, розрахувавши середню відносну похибку апроксимації:

У разі адекватності моделі, за результатами перевірки точності середня відносна похибка апроксимації має бути менше 15%

$$F_d = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_{\phi i} - y_{ti}}{y_{\phi i}} \right| 100\% = 0,000000000047490808 \%, \text{ що це вказує на високу}$$

точність моделі.

5. Визначемо коефіцієнти впливовості чинників на поточні та довгострокові зобов'язання підприємств місцевого господарства (табл Р.3).

Таблиця Р.3

Показник	Значення		Економічна інтерпретація
Часткові коефіцієнти еластичності			Застосовується для економічного пояснення нелінійних зв'язків, та вказує, на скільки відсотків у середньому зміниться розмір бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста, якщо чинник зросте на 1% за фіксованого стану усіх інших чинників
p_1	$E_{i1} = 0,29$		
p_2	$E_{i2} = 0,01$		
p_3	$E_{i3} = -0,82$		
p_4	$E_{i4} = -0,99$		
Коефіцієнти регресії у стандартизованому вигляді або бетта-коефіцієнти			Застосовується для виключення різниць у вимірюванні та ступені коливання чинників, показує, на яку частину величини середньоквадратичного відхилення змінюється середнє значення рівня бюджетного потенціалу місцевого самоврядування міста Києва, якщо відповідний незалежний фактор збільшується на одне середньоквадратичне відхилення за незмінного стану інших факторів
p_1	$\beta_1 = 0,45$		
p_2	$\beta_2 = 0,17$		
p_3	$\beta_3 = -0,63$		
p_4	$\beta_4 = -0,92$		
Дельта-коефіцієнти		Вага фактору, %	Демонструє частину впливу кожного фактору в загальній дії факторів, які входять до рівняння регресії
p_1	$\Delta_1 = 0,35$	26	
p_2	$\Delta_2 = -0,07$	5	
p_3	$\Delta_3 = 0,12$	9	
p_4	$\Delta_4 = 0,86$	60	

Джерело: Розробка автора

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044) 206-59-47, 206-59-48, факс 425-90-26
E-mail: infomf@minfin.gov.ua Код ЄДРПОУ 00013480

22. 05. 2015 № 31-05130-14-17/16838
На № _____ Від _____

До Спеціалізованої вченої Ради
Д 26.006.04 ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет ім. В. Гетьмана

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Волковського Євгена Ігоровича
на тему: «Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі
столиці України – міста Києва)»

Цією довідкою підтверджується, що розроблені у ході дисертаційної роботи Волковського Євгена Ігоровича на тему: «Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі столиці України – міста Києва)» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит рекомендації є актуальними та прийнятними у використанні Департаментом місцевих бюджетів.

Зокрема, висновки та пропозиції автора щодо оптимізації структури доходів місцевого бюджету міста Києва, шляхом збільшення питомої ваги податкових надходжень бюджету, і відповідного скорочення питомої ваги офіційних трансфертів будуть враховуватись у процесі планування дохідної частини місцевого бюджету столиці України – міста Києва.

154408 *

Заступник директора Департаменту
місцевих бюджетів

С. М. Макачарія

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)

ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ

вул. Хрещатик, 36, Київ, 01044 тел. (044) 202-79-29, 202-73-45, 202-73-82 факс.
КБУ "Контактний центр міста Києва" 15-51 E-mail: info@kmfd.gov.ua Код ЄДРПОУ 02317474

21.05.15 № 054-1-4-08/1566

на № _____ від _____

До Спеціалізованої вченої Ради
Д 26.006.04 ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет ім. В. Гетьмана

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Волковського Євгена Ігоровича
на тему: «Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі
столиці України – міста Києва)»*

Результати дисертаційного дослідження Волковського Євгена Ігоровича на тему: «Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі столиці України – міста Києва)» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, можуть бути використані Департаментом фінансів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) при аналізі можливостей формування бюджетних надходжень та фінансових ресурсів підприємств комунальної форми власності міста Києва.

Зокрема, враховані пропозиції щодо зміцнення податкової складової бюджетних надходжень міста, та пропозиції щодо зміцнення фінансових можливостей місцевого господарства міста. Що позитивно впливає на фінансову самостійність столиці України.

Директор

В. Репік

01106

**КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
КИЇВСЬКЕ МІСЬКЕ БЮРО ТЕХНІЧНОЇ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ
ТА РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ
НЕРУХОМОГО МАЙНА**

01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4-в, тел. 279-81-17, приймальня

26.05.2015 № 6717 (И-2015)

До спеціалізованої вченої Ради
Д 26.006.04 ДВНЗ "Київський
національний економічний
університет ім. В.Гетьмана

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Волковського Євгена Ігоровича
на тему: «Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі
столиці України - міста Києва)»

Запропоновані практичні рекомендації, що розроблені у ході дисертаційної роботи Волковського Євгена Ігоровича щодо обліку нерухомого майна міста Києва, були використані для роботи комунального підприємства «Київське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна».

Зокрема, висновки та пропозиції автора щодо необхідності впровадження фіскального кадастру, як механізму обліку нерухомого майна є актуальними та дають можливість покращити ефективність аналізу майнового комплексу міста.

Начальник

Сенчук В.В.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної
роботи ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
професор Колот А.М.

2015 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор з науково-
педагогічної та наукової роботи ДВНЗ
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
професор Лук'яненко Д.Г.

2015 р.

ДОВІДКА

про впровадження в навчальний процес
результатів дисертаційного дослідження

Волковського Євгена Ігоровича

на тему: «**Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі
столиці України – міста Києва)**»

Основні теоретичні та методичні підходи і висновки, розроблені у дисертаційній роботі Волковського Євгена Ігоровича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», зокрема:

- при підготовці завдань для практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів з дисциплін «Бюджетна система», «Податкова система» та «Місцеві фінанси»;
- при розробленні методичних рекомендацій для написання курсових робіт з дисципліни «Бюджетна система»;
- при наданні консультацій студентам у підготовці наукових конференцій, олімпіад та засідань наукових гуртків;
- при розробленні програми організації та проведення виробничої практики на фінансово-економічному факультеті для студентів напряму підготовки «Фінанси і кредит», освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра.

Декан фінансово-економічного
факультету, к.е.н., професор

Хлівний В.К.